ZPRÁVY
VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI

300 SPOLEČENSKÉ VĚDY

2010

ZPRÁVY

VLASTIVĚDNÉHO MUZEA V OLOMOUCI

SPOLEČENSKÉ VĚDY

Číslo 300

Olomouc 2010

Recenzovali:
PhDr. Zdenka Bláhová (Národní památkový ústav, ú. o. p. Olomouc)
Mgr. Jindřich Čeladín (Muzeum Blansko)
Mgr. Aleš Drechsler (Muzeum Komenského v Přerově)
prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc. (Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci)
Mgr. Jiří Glonek (Vědecká knihovna v Olomouci)
Mgr. Ondřej Jakubec, Ph.D. (Arcidiecézní muzeum Olomouc)
PhDr. Simona Jemelková (Arcidiecézní muzeum Olomouc)
Mgr. Štěpán Kohout (Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc)
prof. PhDr. Jiří Kroupa, CSc. (Ústav dějin umění FF Masarykovy univerzity)
PhDr. Jiří Lapáček (Státní okresní archiv Přerov)
Mgr. Zuzana Loskotová (Archeologický ústav AV ČR Brno)
prof. PhDr. Milan Myška, DrSc.(Filozofická fakulta Ostravské univerzity)
prof. PhDr. Milan Togner (Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci)

Do tohoto čísla přispěli:
Mgr. Magda Bábková Hrochová (Vlastivědné muzeum v Olomouci), babkova@vmo.cz
PaedDr. Ludmila Drtílková (Vlastivědné muzeum v Olomouci), drtilkova@vmo.cz
prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc. (Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci), jiri.fiala@upol.cz
PhDr. Renáta Fifková (Vlastivědné muzeum v Olomouci), fifkova@vmo.cz
Mgr. Lukáš Hlubek (Vlastivědné muzeum v Olomouci), hlubek@vmo.cz
PhDr. Miloslava Hošková, CSc. (emeritní ředitelka VMO)
Mgr. Filip Hradil (Vlastivědné muzeum v Olomouci), hradil@vmo.cz
Mgr. Štěpán Kohout (Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc), s.kohout@archives.cz
Jana Krejčová (Olomouc), janakrejcova.atelier@seznam.cz
Mgr. Jaroslava Kunzfeldová (Vlastivědné muzeum v Olomouci), kunzfeldova@vmo.cz
PhDr. Leoš Mlčák (Arcidiecézní muzeum Kroměříž), mlcak@olmuart.cz
Iva Spáčilová (Vlastivědné muzeum v Olomouci), spacilova@vmo.cz
PhDr. Jan Štěpán (Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc), j.stepan@archives.cz
PhDr. Helena Veličková (Vědecká knihovna v Olomouci), velickova@vkol.cz
Bc. Martina Zedková (Vlastivědné muzeum v Olomouci), zedkova@vmo.cz

Překlad: České překlady, s. r. o.

Přední strana obálky: Hvězdný glóbus, J. Grünsklee – F. Naboth, rok 1695
(Vlastivědné muzeum v Olomouci) (Foto: P. Rozsíval)
Zadní strana obálky: Lékárenské stojatky, 1. polovina 18. století
(Vlastivědné muzeum v Olomouci) (Foto: P. Rozsíval)

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci jsou od roku 2010 na Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v České republice Rady pro výzkum, vývoj a inovace Úřadu vlády ČR.

© Vlastivědné muzeum v Olomouci 2010

ISSN 1212-1134

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 3–5, 2010

Olomoucké baroko / Výtvarná kultura let 1620–1780

(2. 12. 2010 – 27. 3. 2011)

Filip Hradil – Renáta Fifková

V prosinci zahájená velká výstava věnovaná fenoménu olomouckého baroka představuje vyvrcholení několikaleté práce historiků a uměnovědců na stejnojmenném projektu, jehož cílem je představit odborné i laické veřejnosti město Olomouc jako specifické centrum kulturní výměny v rámci středoevropského prostoru 17. a 18. století.

Prvotní impuls myšlenky a koncepce výstavy, jenž vyšel od prof. PhDr. Milana Tognera z Katedry dějin umění Filozofické fakulty Univerzity Palackého byl prostřednictvím pracovníků olomouckého Muzea umění pod vedením Mgr. Ondřeje Jakubce, Ph.D., rozpracován do podoby monumentální výstavy, k jejíž realizaci byly přizvány i další odborné instituce. Strategickými partnery se pro realizaci projektu stali Vlastivědné muzeum v Olomouci, Arcibiskupství olomoucké a Univerzita Palackého v Olomouci. Lze konstatovat, že šíře a velikost výstavy, daná jak plochou, tak i počtem vystavených předmětů, do jisté míry navazuje na obdobně koncipovanou výstavu z roku 1999 nazvanou *Od gotiky k renesanci / Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400–1550*. Smyslem celého výstavního projektu olomouckého baroka není jen poukázat na kulturní a umělecký význam regionu v 17. a 18. století, na pestrost a bohatost

Lékárenské herbarium, 2. polovina 18. století (Vlastivědné muzeum v Olomouci) (Foto: P. Rozsíval)

barokního umění, ale daleko spíše prezentovat město samotné jako *„aktéra, který podmiňoval svébytnou kulturní a uměleckou výměnu a vůbec dynamické vytváření dalších struktur na velmi křehké hranici centra a periferie“*.[1] Tato optika nahlížení na problematiku „barokní Olomouce“ pak jednoznačně činí z městského prostředí kompaktní „živý organismus“, který nebyl jen pouhou kulisou či pasivním příjemcem kulturních a uměleckých vlivů.

Samotná koncepce výstavy, rozvržená do dvou pomyslných a navzájem se prolínajících částí, je zaměřena na komplexní představení barokního umění a jednotlivých artefaktů olomoucké provenience jak ze sféry duchovních, tak světských institucí. Muzeum umění se zhostilo úkolu prezentovat objednavatelské a mecenášské prostředí především dvora olomouckých biskupů, kapituly a řeholních řádů, které se angažovalo zejména v oblasti výtvarného umění, ale i knižní kultury či užitého umění.[2] Vlastivědné muzeum se naproti tomu zaměřilo na vystavení předmětů z měšťanského kulturního prostředí, které mají souvislost jak s činností místní řemeslné a cechovní výroby, tak s proměnou města v hlavní hraniční pevnost habsburské monarchie. Právě tyto motivy v sobě akcentuje i výstavní architektura, která v prostoru Předsálí VMO pracuje s iluzí vstupu do barokní olomoucké pevnosti a ve Velkém sále s představou náměstí s orlojem a Čestným sloupem Nejsvětější Trojice. V rámci výstavních prostor prvního patra dále rozvíjí koncept výstavy Expozice barokního herbaria a měšťanských interiérů.

Výstava *Olomoucké baroko / Výtvarná kultura let 1620–1780* patří v kontextu olomouckých muzejních institucí k nejdůležitějším výstavním počinům uplynulého desetiletí. Tomu odpovídá nejen úzká spolupráce výše zmíněných muzeí, ale také vytvoření třísvazkové odborné publikace k výstavě, čítající na dva tisíce stran textu, do níž přispělo svými studiemi či katalogovými hesly několik desítek autorů z celé České republiky. Odborné i laické veřejnosti se tak dostává do rukou výpravně provedené dílo zahrnující teoretické studie o fenoménu „barokní Olomouce“ (I. díl) a výstavní katalog (II. a III. díl)[3]. Všechny díly publikace představují zásadní analyticko-syntetizující práci, která pojednává o barokním umění a kultuře v daleko širším kontextu, než by se mohlo na první pohled zdát. Svým pojetím tak vlastně rozšiřuje a doplňuje znalosti prezentované před patnácti lety v katalogové publikaci Umění baroka na Moravě a ve Slezsku.[4]

K výstavě připravuje VMO bohatý doprovodný program, ať jsou to výtvarné dílny inspirované barokem (triumf květin v době baroka, barokní masky a škrabošky, barokní šperk, výroba a zdobení barokní holby…), komentované prohlídky výstavy, přednášky (např. o návštěvách Marie Terezie a Františka I. Štěpána Lotrinského v Olomouci, o olomouckém pobytu rodiny Mozartovy, olomoucké barokní pevnosti nebo o každodenním životě v barokním klášteře) či barokní taneční škola. Výjimečnou událostí bude jistě společné vystoupení tří špičkových skupin historického šermu – Alt-Starhemberg Olmütz, Salva Guardia a Adorea v komponovaném programu *1642 – Švédové u Olomouce* v atriu VMO 18. prosince 2010 a také maškarní ples v barokním duchu, který je naplánován na 29. ledna 2011.

Pro žáky I. a II. stupně ZŠ připravili lektoři VMO tři výukové programy: *Jak se brání městské brány*, *Pulvis sympathicus* a *Průvodce po tajích řemesla barokního*. Během programu *Jak se brání městské brány* se jeho účastníci seznámí s Olomoucí jako bastionovou pevností, pokusí se přijít na to, k čemu sloužily její jednotlivé části, seznámí se s olomouckým ostrostřelcem a možná potkají i Marii Terezii. Program *Pulvis sympathicus*, odehrávající se v prostředí barokního herbaria, umožní dětem vyrobit si vlastní zdobenou lékovku a možná i odnést si „prášek sympatie“, směs, která zajistí jedinci sympatie jeho okolí… Konečně *Průvodce po tajích řemesla barokního* bude pro účastníky programu příležitostí vyzkoušet si, jak „snadné“ bylo v době baroka získat výuční list. Celý doprovodný program k výstavě *Olomoucké baroko* bude uveřejněn na www.vmo.cz.

Vlastivědné muzeum v Olomouci je také hlavním pořadatelem odborné konference Historická Olomouc XVIII s podtitulem Město v baroku, baroko ve městě. Ta proběhne ve dnech 16. a 17. března 2011 ve spolupráci s MUO, jako vědecký garant se na ní podílí Katedra dějin umění FF UP. Pozornost zaměří na problematiku zkoumající konfesní, sociální, ekonomické a správní souvislosti ve městech, fenomén umění, vědy a kultury v městských aglomeracích či roli války v životě městského celku. Počítáme s aktivní účastí asi dvacítky odborníků z celé ČR.

Poznámky

[1] Elbel, M. – Jakubec, O.: Baroko v Olomouci – Olomouc v baroku. In: Elbel, M. – Jakubec, O. (eds.): Olomoucké baroko I. Proměny ambicí jednoho města. Olomouc 2010, s. 18. ISBN 978-80-87149-38-6.

[2] K výstavním účelům byly využity nejen prostory Muzea umění na Denisově ulici, ale také prostory přidruženého Arcidiecézního muzea na Václavském náměstí.

[3] Jakubec, O. – Perůtka, M. (eds.): Olomoucké baroko II. Výtvarná kultura let 1620–1780 (katalog). Olomouc 2010. ISBN 978-80-87149-39-3; Jakubec, O. – Perůtka, M. (eds.): Olomoucké baroko III. Historie a kultura. Olomouc 2011. ISBN 978-80-87149-40-9.

[4] Krsek, I. – Kudělka, Z. – Stehlík, M. – Válka, J.: Umění baroka na Moravě a ve Slezsku. Praha 1996. ISBN 80-200-0540-4.

Stolní skříňkové hodiny, F. X. Bayer, kolem roku 1750 (Vlastivědné muzeum v Olomouci)
(Foto: P. Rozsíval)

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 6–29, 2010

Olomoucký malíř Dionýs Strauss (1660–1720) I.

Dionýs Strauss, a Painter from Olomouc (1660–1720) I.

Leoš Mlčák

Abstrakt
Nejvíce informací o životě a díle Dionýsa Strausse prozatím obsahuje jediné monografické zpracování, publikované v roce 1944 profesorem olomoucké teologické fakulty Augustinem Neumannem.[1] Opírá se o excerpci pramenů uložených v Moravském zemském archivu v Brně, především fondu shromážděného Janem Pavlem Cerronim a archivu premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce, jejímž byl Strauss členem. Významné zprávy o malířově studijní cestě do Itálie obsahuje dochovaná korespondence. Mimořádný význam má malíř především jako neúnavný a pilný autor ikonografických konceptů, studující starší prameny a literaturu a pozorně sledující i soudobý umělecký vývoj. V tomto ohledu byl žákem a nástupcem proslulého olomouckého malíře Antonína Lublinského, s nímž měl společný také osud řádového klerika. Shodně s ním se snažil sbírat grafické listy a kresby italských malířů a sestavovat z nich vázaná alba. Tak vzniklo i album věnované jeho velkému vzoru Carlo Maratimu, dnes uložené ve sbírce arcibiskupské grafiky v Kroměříži.[2] Studie kriticky navazuje na Neumannovu monografii a přináší soupis, rozbor celého dosud zjištěného Straussova díla, včetně několika nových atribucí.

Abstract
The most comprehensive information on the life and work of Dionýs Strauss may be found in the only existing monograph, published in 1944 by Augustin Neumann, a professor of the Theology Faculty in Olomouc. His sources were mostly documents from the Moravian Country Archive in Brno, in particular the archive fund collected by Jan Pavel Cerroni and the archive of the Premonstratensian Canonry in Hradisko u Olomouce, the order Strauss was a member of. Surviving correspondence provides important information about the painter's study journey to Italy. The painter achieved greatest significance as a tireless and diligent author of iconographic concepts, a student of older sources and literature who was at the same time keeping an eye on the current artistic development. In this respect, he was a pupil and successor of Antonín Lublinský, the renowned painter of Olomouc and also a cleric of the order. Like Lublinský, Strauss collected prints and drawings by Italian artists and organised them in bound albums. One of these albums, dedicated to a man he looked up to, Carlo Marati, is currently deposited in the archbishopric art collection in Kroměříž.[3] The study is a critical follow-up to Neumann's monograph, presenting a list and analysis of all known surviving works of Strauss, including several newly-attributed paintings.

Klíčová slova: Dionýs Strauss, životopis, malířské dílo, ikonografické koncepty, nové atribuce
Key words: Dionýs Strauss, biography, painting, iconographic concepts, newly-attributed work

Obrazová univerzitní teze z roku 1696 provedená Janem Tscherningem
(Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc)

Dionýs Strauss se narodil 17. února 1660 v Moravské Třebové jako syn zdejšího malíře Bedřicha Strausse a jeho manželky Justiny. Při křtu následný den obdržel jména po otci i matce Bedřich Justin.[4] Za kmotry mu byli purkmistr Jiří Spaner a Justina, hospodyně u tkalce Tobiáše Kirschnera.[5] V otcově dílně v Moravské Třebové, doložené v letech 1678–1692, se seznámil se základy malířského řemesla. Po ukončení školní docházky v rodném městě odešel na studia do Olomouce. V roce 1676 byl na univerzitě zapsán do syntaxe.[6] V roce 1677 absolvoval poetiku a 1678 rétoriku. Univerzitní vzdělání ukončil tříletým studiem filozofie.

Následnému přijetí do premonstrátského řádu symbolicky předcházelo divadelní představení studentské mariánské družiny, konané v srpnu 1680 na počest olomouckého zasedání moravského tribunálu. Strauss v něm hrál zakladatele premonstrátského řádu sv. Norberta, jemuž při představení předala řeholní hábit samotná Panna Maria.[7] Tato mystická scéna zřejmě na Strausse silně zapůsobila a stala se později námětem jeho proslulého obrazu pro poutní kostel na Svatém Kopečku. Po skončení studií filozofie malíř 1. září 1682 vstoupil do premonstrátského řádu, 28. září obdržel řeholní roucho a 28. října složil věčné sliby. Přijal řádové jméno Dionýs. Po studiu řádového kněžského semináře na Hradisku byl 24. května 1687 vysvěcen na kněze. Jeho teologická studia, která podle Cerroniho prý trvala pouze jeden rok, vedli profesoři Mikuláš Dirig a Heřman Wancke. Svou první mši novokněz celebroval 24. června téhož roku.[8] Do publikace svého řádového učitele Diriga navrhl v roce 1702 frontispis s vedutou Sv. Kopečka, provedenou rytcem Janem Tscherningem.[9] Společně s dalšími členy premonstrátského řádu byl zapsán do olomoucké matriky proslulého olomouckého bratrstva Božího Těla.[10]

Vedle teologického studia se Strauss průběžně věnoval i svým malířským zálibám. Aby si prohloubil svou kreslířskou zručnost, začal od 25. března 1688 na doporučení opata Norberta Želeckého navštěvovat ateliér olomouckého malíře Antonína Lublinského, často pracujícího pro hradiskou kanonii v klášteře i v poutním kostele na Svatém Kopečku.[11] Lublinský, kanovník olomouckého augustiniánského kláštera Všech Svatých, byl autorem závěsných i oltářních obrazů, návrhů obrazových tezí hradiských studentů i konceptů sochařské a malířské výzdoby. Jeho „*concetta*" sloužila jako předlohy italským štukatérům a malířům, olomouckým biskupem Karlem z Liechtensteinu Kastelcorna povolaným na Moravu. Freskám se Lublinský sám nikdy příliš nevěnoval, čímž zřejmě ovlivnil i svého žáka, nástěnné malby provádějícího výhradně technikou olejomalby na hlazené omítce.

Po Lublinského smrti, zemřel koncem roku 1690, byl Strauss 30. března 1691 kanonií vyslán k dalšímu studiu do Itálie, aby se tam dál zdokonalil ve svém kreslířském a malířském umění. Do Říma dorazil 23. března 1691. Po dva roky tam pobýval u premonstrátů v Belgické koleji sv. Norberta.[12] Na jejich zprostředkování začal se studiem u vlámského malíře, člena Akademie sv. Lukáše, Françoise Monnavilleho (1640–1716). Ten mu také půjčoval ke kopírování některé malířské předlohy a návrhy. Kromě nich se Strauss snažil skicovat i obrazy z římských kostelů. Jako poděkování za pobyt v Belgické koleji namaloval pro ni v roce 1692 obraz s námětem potvrzení regulí řádu sv. Norbertovi. Obraz se dochoval a na jeho existenci nedávno upozornila Štěpánka Bieleszová[14]. Zabýval se také přípravou svatokopeckého oltářního obrazu Anděla Strážce, k němuž zhotovil 4 návrhy. Patrně s nimi u převora Wanckeho neuspěl, protože měl zhotovení obrazu zadat v Římě. Zakázku chtěl svěřit Carlo Marratimu, kterého Strauss natolik obdivoval, že mu věnoval samostatné album, sestavené se získaných a zakoupených kreseb a grafik. Obraz pro bratrstvo ale nakonec namaloval Justus van den Nypoort. Když v létě roku 1691 v Římě vypukl mor, Strauss na čas přesídlil do Neapole. Zdržel se tam poměrně dlouho, ještě 5. března následujícího roku je odtud psán jeho dopis.[15]

Na opatovo přání Strauss odešel na podzim roku 1693 přes Florencii do Benátek, kam dorazil 17. listopadu. Do učení ho přijal, na doporučení Petra Rohermonda, konzistorního

Obrazová univerzitní teze z roku 1698 (ZAO, pob. Olomouc)

rady a děkana olomouckého kostela Panny Marie na Předhradí, proslulý benátský malíř Antonio Bellucci (1654–1726). Za vyučování svému učiteli platil měsíčně 20 benátských dukátů.[16] V Benátkách Strauss v roce 1694 pod Belluciciho vlivem namaloval obraz na oltář sv. Norberta na Svatém Kopečku. Pokrok ve Straussově italském školení i vliv jeho benátského učitele je na tomto díle zřetelný a obraz, na rozdíl od předtím zhotoveného římského obrazu pro Belgickou kolej, působí již mnohem kompaktněji a vyrovnaněji. Do mateřského kláštera na Hradisko se Strauss vrátil 21. října 1694. Po návratu z Itálie se vedle závěsné malby věnoval konceptům na malířskou a sochařskou výzdobu v kanonii a rezidencích, zejména v Konici a Šebetově. Byl také autorem řady příležitostných maleb a návrhů ke knižním grafikám a univerzitním tezím, z nichž některé zmiňují klášterní diária. V roce 1709 onemocněl „horkou nemocí" a vyléčil se z ní v Praze. Vrátil se ale ochrnutý na obě ruce. Následujícího roku se zotavoval v lázních v Karlových Varech. Potom se na čas usadil v Šebetově. Jeho nemoc mu pak už dovolovala jen tvorbu konceptů a menších prací. Zemřel na Hradisku 17. června 1720 ve věku 60 let.[17] Autor první Straussovy biografie Jan Petr Cerroni na základě klášterních diarií konstatoval, že malířův pobyt v Itálii byl pro kanonii užitečný a že jí nezpůsobil žádné zbytečné výdaje. Straussovo otevřené, bystré a milé chování bylo pro něho prý takovou výhodou, že byl přijímán u všech předních italských umělců, kteří mu neváhali svěřit i svá umělecká tajemství. Byl údajně také dobrým latinským básníkem a znalcem matematiky.[18]

Tvorba před odchodem do Itálie

Přehled Straussova, převážně nedochovaného, díla uvádí Cerroni a Neumann. Z dochovaných prací, pocházejících ještě z doby před odchodem do Itálie, lze Straussovi připsat výzdobu matriky šlechtického náboženského bratrstva 33 let Kristova pobytu na zemi při oltáři Anděla Strážce, založeného v roce 1690. Matrika je rozdělena do čtyř částí, uvozených iluminacemi s figurální výzdobou. Na titulním listu se vznáší v otevřené krajině dvojice andělů, z nichž jeden drží lilii a druhý má nad hlavou šesticípou hvězdu, která je symbolem blažené nesmrtelné duše. Hvězda a lilie byly současně hlavními insigniemi hradiské kanonie.[19] Andělé nesou velký stáčený svitek s obšírným latinským názvem matriky.[20] Pohybovým akcentem kompozice je skupina tří andílků, která na něj poukazuje.

Tři další malby temperou na pergamenu rozdělují matriku na tři oddíly, do nichž byla postupně přidávána jména s erby sodálů. Aktivních členů bylo vždy 33 a k doplňování jejich počtu docházelo jen při úmrtí některého z nich. První z maleb uvozuje znaky a jména ředitelů bratrstva a prelátů. Uprostřed kompozice drží dva andělé rozevřenou knihu, na jejichž viditelných stranách jsou oválné kresby z Kristova života. Zobrazují Narození Krista, Dvanáctiletého Ježíše v chrámu a Kalvárii. Jeden z andělů má opět za atribut čistoty lilii, druhý šesticípou hvězdu nad hlavou, symbol nesmrtelné duše. Knihu Kristova života provází nápis rozdělený do dvou částí. Nad knihou „*Fac secundum Exemplar*", pod ní „*Ex Vita Beata*" (Konej podle příkladu blahoslaveného života). Uprostřed spodní části malby klečí na šachovnicové dlažbě tři figury. Eva s jablkem prvotního hříchu, proti ní mladá žena, spoutaná dědičným hříchem a obtížená smrtelností. Kajícnice mezi nimi má na hlavě černý závoj, drží řezbářskou paličku a dláto a tesá sochu ukřižovaného Krista, vykupitele z dědičného hříchu a smrtelnosti.

Kompoziční jádro malby před druhým oddílem, se jmény a znaky významných šlechtických sodálů, tvoří kotva Naděje, na které je ukřižován Kristus Vykupitel. Kotva spočívá na stupňovitém pódiu pokrytém pruhovaným kobercem a je omotána zlatou stuhou s nápisem obsahujícím citát z 10. verše 4. žalmu: „*Singulariter in Spe Constituisti me Ps 4.*" (Ty sám jsi mi vykázal místo v bezpečí).[21] Celý verš v ekumenickém překladu zní: „*Pokojně ulehám, pokojně spím, neboť ty sám, Hospodine, v bezpečí mi dáváš bydlet*".[22] Z leva vystupuje na malý stupínek k ukřižovanému Kristovi rytíř ve zlatém brnění, po pravé straně stojí andílek s menší zlatou kotvou a váží pomocí ní hříchy světa, symbolizovaného zeměkoulí. Pozadím je červená opona s nápisem na stáčené pásce: „*Constater (sic!) Spes Summa Dodona*" (Naděje na věčnost korunuje), v popředí před pódiem leží velká bílá ověnčená mušle s citátem části 4. verše 3. kapitoly Knihy moudrosti: „*Spes Justorum immortalitate plena est. Sap.3.*"[23] Překlad celého verše zní: „*I kdyby se lidem zdálo, že jsou trestáni, / mají plnou naději na nesmrtelnost.*"[24]

Na poslední z maleb podává anděl mladému šlechtici šíp, zakalený v plamenech zápalné oběti beránka, aby jím mohl zabít zrůdu, symbolizující věčnou smrt, hřích a herezi. Přední stranu obětního oltáře pokrývají rozviliny a oválný medailon s Pannou Marií Svatokopeckou. Scénu vysvětluje nápis na podstavci sloupu v pozadí: „*Qui dili/igit non manet in / morte / Joan I.ª 3.*"[25] Parafrázován je závěr 14 verše 3 kapitoly Janova 1. listu: „*Kdo miluje, nezůstává ve smrti.*" Dosud nepříliš dokonalé malby jsou podány ve svěžích zářících tónech a prozrazují koloritem, kompozicí i rukopisem příklad Straussova učitele Antonína Lublinského. Kromě jeho vlivu se v malbách patrně odráží i raně barokní manýra malířova otce Fridricha a stopy obdobně orientovaného malířského projevu olomouckého cechovního malíře Ferdinanda Nabotha (1664–1714).[26]

Tvorba v Itálii

Ze Straussova díla, které vzniklo během jeho studijního pobytu v Itálii, známe dva obrazy, oba věnované zakladateli premonstrátského řádu sv. Norbertovi. Obraz „*Potvrzení regulí premonstrátského řádu sv. Norbertovi*" vznikl v Římě roku 1692, obraz „*Mystické předání řeholního roucha sv. Norbertovi*" v roce 1694 v Benátkách. O osudech dalších Straussových italských maleb z tohoto období toho mnoho nevíme. První z obrazů Strauss namaloval pro Belgickou premonstrátskou kolej, která v Římě existovala do roku 1838. Potom se obraz dostal k sestrám z Řádu dcer Panny Marie z Karmelské hory, u nichž byl objeven.[27] Olej na plátně 180 x 70 cm zachycuje zakladatele premonstrátského řádu sv. Norberta před trůnícím papežem Honoriem II. (1124–1130). Scéna se odehrává před stupňovitou katedrou s těžkým baldachýnovým závěsem a průhledem do obloukové architektury v pozadí. Papež obklopený kardinály předává sv.

Norbertovi zakládací listinu s letopočtem 1126. V popředí slavnostnímu aktu přihlíží dvojice premonstrátských řeholníků, provázejících svého zakladatele. Provedení malby, s akcentem na kresbu a potlačený suchý kolorit, omezený v podstatě jen na kontrast kardinálské červené a bílé, je dokladem o stavu Straussova ještě neúplného školení v polovině jeho italských studií, před pobytem v Benátkách a Neapoli. Kompozice obrazu je vystavěna na dvou protínajících se diagonálách, jeho barevná škála je velmi chudá a pohybově i modelačně působí poměrně toporně. Inspirována je známým obrazem Carla Marattiho *„Sv. Bernard před papežem"* z roku 1659, z kostela sv. Kříže Jeruzalémského v Římě.[28] O dvanácti dalších Straussových obrazech, namalovaných v Římě do listopadu 1693, nemáme relevantní zprávy, část jich prý skončila v Polsku a Savojsku.[29]

Hlavním Straussovým dílem namalovaným v Benátkách byl obraz *„Mystické předání řeholního roucha sv. Norbertovi"*, určený pro boční oltář poutního kostela na Svatém Kopečku. Obraz byl odeslán po kurýrovi 5. června 1694. Na oltáři byl osazen 9. ledna 1695.[30] Sv. Norbert na obraze pokleká na oltářním stupni před Pannou Marií s Ježíškem, který se k němu sklání. Světec s otevřenou náručí přijímá od anděla klečícího pod ním bílé řeholní roucho premonstrátského řádu. V plošném pozadí konverzují před sloupem s těžkou drapérií dva mladíci, patrně jeho budoucí konventuálové. Olejomalba je provedena hladkým splývavým rukopisem, má tlumený kolorit a svými lyrizujícími akcenty i celkovým pojetím se v ní zřetelně odráží vliv malířova nedostižného benátského vzoru Antonia Bellucciho.

Obrazová příloha knihy Ethica sacra… provedená Philippem Jacobewm Leidenhofferem z roku 1698 (Národní galerie Praha)

Dalším dílem, kterým se Strauss zabýval v Itálii, byl obraz na svatokopecký oltář Anděla Strážce, který se chystal namalovat. Svému chráněnci převoru Wanckemu zaslal čtyři koncepty tohoto obrazu roku 1692. Malba byla nakonec svěřena malíři Justu van der Nypoortovi. Realizována byla ale zřejmě podle některého ze zaslaných konceptů. Nasvědčuje tomu její nezvyklá ikonografie, blízká Straussovu významovému rejstříku a narativnímu stylu, celková kompozice i charakteristická figura anděla s hvězdou nad hlavou, který drží Straussem vyzdobenou matriku členů bratrstva, založeného při tomto oltáři k poctě

33 let Kristova pobytu na zemi roku 1690. Na oltář na Svatém Kopečku byl Nypoortův obraz zavěšen 21. srpna 1692.[31]

Bratrstvu při oltáři Anděla Strážce se Strauss věnoval ještě v roce 1694. Týkalo se ho jedno ze dvou vyobrazení zaslaných převorovi Wanckemu počátkem března z Benátek. Podle popisu malíře na něm členové bratrstva vstupují branou, kterou vcházejí ke svatokopecké milostné Madoně ovečky družiny Jména Panny Marie a ukrývají se ve stínu stromu. Kompozici malíř navrhl použít jako zpovědní lístek a doplnit ho nápisem „*Přistupte a buďte osvíceni, hřích je sedmerohlavým drakem; na pozvání kajícnosti a na podnět božské lásky utíkají se kajícnici ke světlu Matky milostné.*“[32] Vedle malby obrazů a tvorby konceptů malíř pilně sbíral a kupoval dostupné kresby a grafiku a sám si pořizoval ikonografické výpisy z literatury. Do zvláštního alba si kresbou zaznamenával oltáře římských kostelů a výzdobu knihoven. Sbírku vlastních i cizích kreseb, grafik, výpisů a poznámek si z Itálie přenesl na Hradisko, kde z nich, podobně jako jeho předchůdce Antonín Lublinský, vydatně čerpal. Známo je ale jen jediné, později Straussem doplněné album „*Marata / Icones / Notis N 5*“, věnované Carlo Marattimu.[33]

Tvorba po návratu z Itálie

Z obrazů namalovaných těsně po návratu z Itálie, odkud se Strauss vrátil na podzim roku 1694, uvádí diarista dvě jeho malby. Představovaly Krista s apoštolem Tomášem a Krista tázajícího se apoštola Petra, zda ho miluje. První z obrazů malíř 21. prosince 1694 daroval převorovi Wanckemu ke křestním jmeninám, druhý byl převorem věnován opatu Želeckému 5. ledna následujícího roku s novoročním přáním.

Roku 1691 vznikly první zápisy v iluminovaném rukopisu provinciální knihy, založené na základě rozhodnutí provinciální kapituly české cirkárie, svolané na Hradisko na 14. září téhož roku, nově jmenovaným generálním visitátorem a vikářem generálního opata, hradiským opatem Norbertem Želeckým z Počenic. Rukopisný kodex o 555 listech, s názvem „*Liber Monasteriorum Canonici Ordinis Praemonstratensis Circarie Boëmiae et annexarum Provinciarum caesareum Haereditarium*“, byl na mnoha listech opatřen převážně heraldickou malířskou výzdobou od více autorů.[34] Záznamy v knize vznikaly postupně a pokračovaly i v 18. století, rukou různých písařů a malířů jednotlivých kanonií. První záznamy zapsal sekretář generálního vikáře Želeckého převor kanonie na Hradisku Bernard Wancke. S konventem na Hradisku je přímo spojeno 7 listů s iluminacemi, z nichž některé namaloval konventní malíř Dionýs Strauss.

Jeho raným dílem v kodexu je úvodní iluminace se sv. Norbertem na fol. 7r, namalovaná na pergamenu. Vznikla snad ještě během Straussova pobytu v Itálii, odkud malíř zasílal svá drobná díla do mateřského kláštera, nebo krátce po jeho návratu na Moravu. Ve volné krajině s kostelem v pozadí stojí arcibiskup sv. Norbert s monstrancí a patriarším křížem a symbolicky šlape na kacířskou knihu v rukou pyšné smyslné ženy a na dolní polovinu jejího těla, tvořeného ocasem plaza. Tvarově i barevně je podobné stejnému hadímu tělu, jaké Strauss použil už v matrice bratrstva 33 let při oltáři Anděla Strážce. Mladou ženu, personifikovanou Herezi, provází muž s hady ve vlasech a rytíř ve zbroji. Zakladatele premonstrátského řádu obklopují po obvodu malby fialová oblaka, na která je rozmístěno třináct oválných medailonů se symboly. Na stříbrných rámech se k nim váží citáty z biblické knihy Sirachovec, kapitoly 50, veršů 2 a 6–11, vztažené ke sv. Norbertovi. Symboly znázorňují shora dolů chrám, jitřní hvězdu, měsíc v úplňku, zářící slunce, duhu v oblacích slávy, růži na jaře, lilii u pramene, truhlu se zlatem, oheň, kadidlo v kaditelnici, nádobu ze zlata, olivu obtíženou plody a cypřiš pnoucí se do oblaků. Ke spíše ranějšímu vzniku této iluminace se váže lineární traktace drapérie.

Sv. Norbert, frontispis v knize Seminarium Olivarum z roku 1701 (Foto: L. Mlčák)

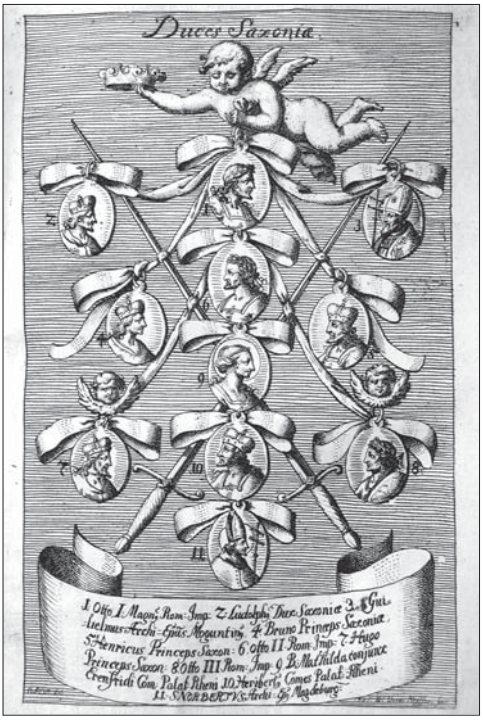

Příbuzenství sv. Norberta, obrazová příloha tisku knihy Seminarium Olivarum z roku 1701 (Foto: L. Mlčák)

Po návratu z Itálie asi vnikly tři následující iluminované listy rukopisu, dokládající Norbertovu fiktivní spřízněnost s předními evropskými panovníky. Na foliích 10r–11r je namalováno třikrát po čtyřech tabulích, obsahujících různý počet zlatých medailonů s podobiznami evropských panovníků, genealogicky podle legendy spřízněných se sv. Norbertem. Medailony, svázané stuhami, drží andělé nebo heraldické orlice. K autorství těchto iluminací se roku 1701 Strauss přihlásil na grafikách, které přímo podle nich věrně provedl malíř a grafik Václav Bernard Neÿsser. Jeho zrcadlově převrácené mědirytiny se staly obrazovou přílohou knihy *Seminarium Olivarum*, napsané Bernardem Wanckem a vydané roku 1701.

Wancke tabulku se jmény panovníků zapsal roku 1700 na jiném místě provinciální knihy a uvedl ji Straussovou iluminací na foliu 180r. Na něm jsou očíslovaná poprsí zástupců spřízněných rodů a sv. Norberta namalována na kmeni a větvích olivovníku. Přes jednu z jeho dolních větví je přehozena páska s biblickým citátem proroka Ozeáše: *erVMpet raDIX VtI LibanI, = & erIt qVasi oLIVa gLorIa eIVs Oseae 14. v. 6 & 7.* [35] Ekumenický překlad celé pasáže zní: *„Jeho ratolesti se rozloží, ve své velebnosti bude podoben olivě a jeho vůně bude jako vůně Libanonu“*.[36] Chronogram udává letopočet 1699. Pod stromem sedí před znakem světce andílci s lilií a trubkou a proklamují neposkvrněnost Norbertova života. Také u folia 177r se znaky konventu a opatů Želeckého a Wanckeho je Straussova ruka pravděpodobná. Podle zmíněných genealogických iluminací v provinciální knize vznikla grafická obrazová příloha tisku *SEMINARIUM / OLIVARUM / SIVE SANCTI NORBERTI / DICTI PACIS ANGELI / ORBE EVROPEAEO / DILATATA / CONSANGVINITAS, / SEX, ET QVINQVE / HISTRORIIS ELOGICE, / ET BREVITER / PROPOSITA* (Olivový sad, nebo-li pokrevní příbuzenstvo svatého Norberta, zvaného

anděl pokoje, rozšířené v evropských krajích, slavně a stručně vylíčené v šesti a pěti vypravováních). Tvoří ji dvanáct signovaných mědirytin, provedených, podle Straussových návrhů z provinciální knihy, olomouckým malířem a grafikem Václavem Neÿserem (1671–1709).

Titulní mědirytina zobrazuje poprsí sv. Norberta s patriarším křížem, vkomponované do symbolického relikviáře. Relikviář je zdoben vévodskými, knížecími, královskými a císařskými korunami a ve vrcholu papežskou tiárou. Smysl zobrazení vyjadřuje identifikační páska v horní části rytiny a stuha s nápisem *VNA CORONA DECVS CORONIS* (Jediná koruna je ozdobou všem ostatním korunám), vpletená do vavřínového rámu relikviáře. Na čelní stranu jeho volutového podstavce je umístěn světcův církevní erb s devízou *FIDE ET PATIENTIA* (Věrností a vytrvalostí). Jeho klobouk má šest třapců a chybí na něm pontifikálie. Rytina je značena vlevo dole: „*R: P. D. Strauss P. G. Del*", vpravo dole „*1701 Wenceslaus Bernardus Neÿsser sc.*" Námětem jedenácti dalších mědirytin jsou fiktivní genealogické rozrody, dokládající spřízněnost sv. Norberta s evropskými panovnickými dynastiemi. Identifikovány jsou nápisy: *Imperat(ores): Orientis, Imp(eratores): Ocitientis, Reges Galliae, Reges Ungariae, Reges Poloniae, Reges Bohemiae, Conradi Salici, Marchiones Moraviae, Duces Saxoniae, Duces Lotharingiae / Comitis Palatini Rheni a Duces Franconiae*. Profily poprsí v oválných medailonech zobrazují spřízněné korunované hlavy panovníků a panovnic a biskupů. Očíslované medailony jsou zavěšeny na stuhách nesených andílky nebo orlicemi. Čísla odkazují ke jménům zobrazených, která jsou zaznamenána na širokých stáčených páskách v dolních částech kompozice. Všechny rytiny jsou značeny oběma autory, iniciály malíře Dionýsa Strausse: R. P. D. S. del: a různým tvarem jména Václava Bernarda Neÿssera, místy i s letopočtem 1701. Téhož roku Strauss použil rodokmen sv. Norberta i pro obrazovou tezi tištěnou k učené disputaci, konané v prosinci na Hradisku.[37] V roce 1732, už dlouho po Straussově smrti, bylo těchto motivů použito k výzdobě stěn předsálí v nové prelatuře.[38] Dokladem, že se Strauss malířskou výzdobou rukopisů skutečně zabýval, bylo album opavských minoritů, při jejichž klášteře byla obchodníky založena náboženská kongregace. Jejím čestným členem se měl stát na žádost kvardiána, který byl dříve představeným minoritského kláštera u sv. Jakuba v Olomouci, opat Norbert Želecký. Malíř do matriky dušičkového bratrstva namaloval titulní list s opatovým znakem.[39]

Ihned po návratu z Itálie se Strauss pilně ujal povinností klášterního malíře. Počátkem roku, 17. ledna 1695, Strauss odjel do Moravské Třebové, aby navštívil hrob v jeho nepřítomnosti zemřelého otce a vybral si z pozůstalosti jeho malířské potřeby.[40] Malířský ateliér měl od roku 1696 přechodně v posluchárně filozofie, která byla přednášena v refektáři.[41] Mezi jeho časté úkoly, které mu byly svěřovány, patřila tvorba konceptů umělecké výzdoby mateřského kláštera i jeho rezidencí. Kromě nich se věnoval pravidelné výzdobě Božího hrobu, návrhům soch, univerzitních tezí a obrazových příloh tisků, převážně sepsaných hradiskými kanovníky, tvorbě menších i větších obrazů, z nichž některé sloužily jako dary představeným, nebo k výzdobě konventu, jiné se dostaly do sbírek příznivců kanonie.

Mnoho Straussových obrazů vzniklo jako dary ke svátkům představených kláštera, opatu Norbertu Želeckému a převoru Bernardu Wanckemu, nebo příznivcům kanonie.[42] Převoru Wanckemu malíř daroval 1. září 1695 k narozeninám obraz *Ukřižovaného Krista*, jehož krev zachycovali andělé do vlněné látky a napájeli z ní přibíhající ovečky.[43] Obraz podobného námětu byl zavěšen 11. října v refektáři. Kristova krev na něm prýštila do kalicha, přidržovaného třemi ovečkami, které podle diaristy symbolizovaly trojí klášterní kleriky: v konventu, na Svatém Kopečku a na farách poddanských vsí.[44] Podle těchto konceptů také vznikla kolem roku 1696 grafika Jana Tscherninga, kterou pod názvem *Nejsvětější Trojice* publikovala Petra Zelenková.[45] Ve středu kompozice přidržuje ukřižovaného Krista bůh Otec, provázený holubicí Ducha svatého. Vytlačuje z Kristova boku tryskající krev, dopadající do mušle na klíně

anděla, který z ní dává pít přibíhajícím ovečkám. Výjev provází páska s nápisem *UT VITAM HABEANT*, který je částí 10. verše 10. kapitoly Evangelia podle sepsání sv. Jana, pojednávající o Dobrém pastýři. Podle ekumenického překladu celá druhá část příslušného verše zní: *„Já jsem přišel, aby měly život a měly ho v hojnosti"*.[46] Roku 1717 grafiku, patrně vzniklou před rokem 1700, okopíroval a podepsal svým jménem brněnský rytec Jan Jiří Gutwein. Jeho kopie byla použita jako frontispis knihy Valentina Bernarda Jestřábského *„Concionator extemporaneus Seu Doctrina moralis per modum concionum in omnes Dominicas & Festa totius Anni distributa, ... conscripta ab uno Parocho Diocesia Olomucensis Moravo-Ostraviensi ... Cum Indice ... Tomus 1, in omnes Dominicas ...., Viennae et Brunae: Georgius Lehman, 1717"*.[47] Ke křestním jmeninám, připadajícím na 21. prosince 1695, dostal převor Wancke od konventu Straussovu malbu na pergamenu, namalovanou „suchými barvami", patrně pastely, představující *Neposkvrněné Početí Panny Marie*.[48] Obrázek zhotovený stejnou technikou dostal k narozeninám 11. července 1695 také opat. Malba darovaná převorovi byla prý natolik zdařilá, že se uvažovalo o její reprodukci na obrazové tezi hradiských konventuálů.[49]

K novému roku 1696 obdržel opat jako dar konventu obrázek na benátském broušeném skle s nápisem *Purior omni* (Nadevše nejčistší). V jeho horní části byla namalována mariánská mušle s Ježíškem, dole opatův znak.[50] Téhož roku bylo opatovi k narozeninám věnováno dvanáct oválných obrazů, představujících šest synů Jákobových a šest patriarchů, provedených podle Straussových návrhů, s rámy zlacenými nejmenovaným olomouckým malířem, žijícím na předměstí Ostrovy.[51] Na klášterní vsi Ostrovy žili tehdy malíři Kryštof Hammerle a Antonín Partsch. Kryštof Hamerle, který zde od 1. ledna 1686 vlastnil dům čp. 14, zemřel 10. října 1696 ve věku 36 let.[52] Antonín Partsch je ve vsi doložen od 10. července 1690, kdy si koupil dům čp. 9.[53] Další obrazy od Strausse (*Narození Krista* a *Sv. Veronika*), obdržel převor Wancke v roce 1696 a 1697. První oválný 21. prosince 1696 ke křestním jmeninám, druhý 22. srpna 1697 ke jmeninám svého řádového patrona sv. Bernarda.[54]

V roce 1699 byl k novému roku opatovi darován *Straussův obraz Panna Maria s dítětem a sv. Janem Křtitelem*.[55] Podle Straussova návrhu byl u nejmenovaného olomouckého malíře namalován obraz sv. Norberta s biskupem Burkhardem, který byl 26. ledna 1699 darován k narozeninám světícímu biskupovi Ferdinandu Schröffelovi ze Schröffenheimu.[56] Velký příznivec kanonie měl ve své sbírce podle Cerroniho i dva Straussovy pastely a šest obrazů proroků. Jako novoroční dar k roku 1701 obdržel opat 13. ledna malbu na pergamenu se sv. Norbertem, klášterem Hradiskem a jeho klečícími zakladateli.[57]

V knihovně byly o svátku sv. Norberta, 11. července 1705, nad dveřmi zavěšeny dva malířovy obrazy, portrét opata Norberta Želeckého a jeho znak. Byly namalovány na měděných deskách, podložených zrcadly.[58] Po zrušení kláštera se Cerroni s nimi znovu setkal v čítárně olomoucké lycejní knihovny.[59] Malíř se ale nebránil ani jiným příležitostným úkolům. Dne 17. července 1695 mu přišli na Hradisko poděkovat studenti za malbu korouhve pro jejich mariánskou kongregaci, jejímž členem byl malíř na studiích. Téhož roku malbou okrášlil rakev opata Alexeje Worstia, jehož tělo bylo převezeno na Hradisko z Doksan, kde bylo předtím roku 1679 provizorně uloženo.[60] Opat byl pohřben do nově zbudované krypty na Svatém Kopečku. Je zajímavé, že k translaci opatových ostatků došlo z návodu kajícnice Magdalény, žijící tehdy na Hradisku.[61] K dalším běžným úkolům klášterního malíře patřilo restaurování obrazů, každoroční výzdoba Božího hrobu, malba heraldických motivů, nebo tvorba iluminací významných rukopisů konventu i cirkarie. Roku 1701, při příležitosti narození císařova syna, byly v oknech kláštera zavěšeny slavnostní transparenty se Straussovými malbami.[62]

Mezi sochařskými koncepty, realizovanými mimo mateřský klášter, patřil k těm nejranějším návrh prvotních zastavení křížové cesty v Jaroměřicích u Jevíčka. První zastavení je

signováno podle soupisu památek písmeny MZB.[63] Správné čtení je ale MZF a celá signatura podle zjištění z roku 1999 prý zněla: *P(ater) D(ionýs) S)trauss) D(elineavit) M(ichal) Z(ürn) F(ecit)*.[64] Dokladem Straussova zájmu o tento poutní areál je označení kresby oltářního obrazu ve Straussově albu, malířovým přípiskem určené pro mariánskou kapli v Jaroměřicích u Jevíčka.[65] Rok vzniku návrhu k zastavením není znám, pokud byl ale dílem Michaela Zürna ml., musel by pocházet z doby krátce po návratu z Itálie, protože sochař zemřel v roce 1698 v Pasově. Podle Straussova konceptu vznikla v roce 1696 kašna v rezidenci v Šebetově, kterou sochař František Zürn po urgencích dokončil v říjnu. Podle popisu diaristy měla kašna pyramidální tvar. Uprostřed její šestiúhelníkové nádrže byl podstavec s mušlí. Na ní stáli tři géniové, nesoucí na rukou a na hlavě menší mušli, a z úst chrlili vodu. Na horní mušli seděl na delfínu Arión, voda mu tryskala z hlavy a troubil na mořský roh.[66] V roce 1696 vznikl malířův návrh opatova votivního daru na Svatý Kopeček, tvořený jeho zlatým poprsím, rukou a nohou. Opat Želecký trpěl dnou, rozhodl se proto tyto dary obětovat za zmírnění bolestí a uzdravení v poutním kostele. Učinil tak 12. prosince, kdy společně s převorem Wanckem odešel na Svatý Kopeček zničit písemnosti z nedávno proběhlých skrutinií.[67] V roce Strauss 1701 navrhl dvě stříbrné plastiky, zhotovené u nejmenovaného olomouckého zlatníka, určené jako dar opatovi ke svátku sv. Norberta.[68]

O prvním návrhu své univerzitní teze Strauss jednal už 27. března 1695 s kandidátem doktorátu filozofie, hradiským konventuálem Františkem Stillerem. Zhotovení dohodl za účasti podpřevora s nejmenovaným mědirytcem, kterého podle diáře jezuité získali z Vratislavi. Za námět teze byla vybrána *Svatokopecká Panna Maria s poutníkem*.[69] O další Straussův grafický návrh jezuité převora požádali 3. ledna 1696. O podobě teze, zamýšlené jako pocta generálu Heisslerovi, s malířem jednal 20. února posluchač metafyziky Jan Jiří z Metzburgu, který byl jezuitským klerikem a synem brněnského poštmistra.[70] Studentovi rodiče si přáli návrh doplnit, ale Strauss změnu svého konceptu odmítl.[71] Námětem teze, k doktorské disputaci konané 9. července, je *Oslava císařského komořího a polního maršála Donáta Heisslera z Heitersheimu*, účastníka protitureckých tažení v Uhrách. Střed teze, formátu 76 × 56 cm, vyplňuje ověnčené poprsí generála v paruce a ve zbroji. Po obvodu andílci drží oválné medailony s výjevy z generálova tažení proti Turkům a dva putti ve zbroji šlapou na uťaté hlavy pohanů s militáriemi. Turecké trofeje drží také personifikovaná Dobrá pověst (Fáma), v horní části kompozice. Na stuze ovinuté kolem její hlásné trouby je oslavný nápis: *Stat adhuc Herois Heitersheimb.* Tezi podle Straussova návrhu zhotovil rytec Jan Tscherning ze slezského Břehu.[72]

S tímto rytcem malíř spolupracoval i na dvou dalších dochovaných tezích. Pro tezi k doktorské disputaci konané 7. července 1698 Janem Soukupem z Hroznové Lhoty byla zvolena *Oslava sv. Jana Nepomuckého*.[73] V dolní části grafického listu formátu 52 × 40 cm je zobrazen most, pod nímž na hladině plave Janovo tělo obklopené hvězdami s nápisem „*Astra revelant*" (Hvězdy se ukazují). Další nápis je vložen nad dvě ryby: „*Inter mutos*" (Mezi němými). Nad mostem s dvojicí nálezců Janova těla se vznáší dvě orlice. První, slezská drží v drápech stuhu s novozákonním biblickým citátem „*Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilae Mat: 24 v. 28*" (Kde je mrtvola, slétnou se i supi), druhá drží v zobáku korunu s provlečenou stuhou a citátem z Písně písní „*Veni coronaberis*" (Pojď budeš korunován).[74] Polopostava martyra uprostřed oblačné sféry drží atributy kříže, uzamčené knihy a mučednické palmy. Po obou stranách světce provázejí andílci nesoucí kartuše a hlásné trouby, ovinuté stuhami s nápisem „*Bonnae famae Patron*" (Patron dobré pověsti). Texty na kartuších obsahují základní údaje ze světcova života a mučednické smrti. Na pásce mezi nimi je druhý z biblických citátů *Sacramentum Regis abscondere bonum est Tob 12 v 7* (Je dobré zachovávat královo tajemství).[75] Měděná deska byla znovu anonymně použita v roce 1715 pro bakalářskou tezi Václava Antonína Kretschmera

Obrazová univerzitní teze z roku 1704, provedená Antonínem Freidtem (ZAO, pobočka Olomouc)

z České Lípy. Dne 21. ledna 1697 diarista v deníku poznamenal, že nejmenovanému přednímu augsburskému rytci byly zaslány Straussovy návrhy ke zhotovení tezí.[76]

Poslední známou tezi navrhl Strauss v roce 1704. Pro Julia Arnošta hr. Gellhorna sv. pána na Petřvaldu ji mezzotintou zhotovil olomoucký rytec Antonín Freindt. Námětem bakalářské teze, formátu 86 × 56 cm, je *Neposkvrněné početí Panny Marie*. Bůh Otec se pravou rukou, kterou obepíná páska s trigramem IHS, jemně dotýká Mariina lůna, levou dlaní usměrňuje paprsek světla vycházející z Ducha svatého. Nezvyklá ikonografie grafiky navazuje na výmalbu klenby v hradiské konventní kapli Panny Marie Sněžné, které se následně budeme podrobněji věnovat. Tajemství mystického Početí evokuje dramaticky rozevlátá drapérie nad hlavou Boha Otce. U nohou triumfující Matky Boží, stojící na zeměkouli, zabíjí anděl zaostřeným stonkem lilie draka, symbolizujícího dědičný hřích. O následující, patrně nedochované tezi, navržené tentokrát k disputaci hradiských teologů se zmiňuje diář 16. července 1705. Malíř k ní použil motivy z veršů kantiku „*Magnificat*". Provedení bylo svěřeno nejmenovanému rytci ze slezského Břehu, kterým byl zřejmě Jan Tscherninig, s hradiskou kanonií i se Straussem dlouhodobě spolupracující.[77]

Do grafické podoby byly převáděny také Straussovy návrhy knižních obrazových příloh. Kromě již zmíněného tisku *Seminarium olivarum* z roku 1701 byl podle malířovy předlohy už roku 1698 vytvořen frontispis tisku *Ethica sacra scholastica speculativo-practica...*, který napsal minorita Amand Hermann.[78] Moralistickou učebnici vydal ve Würtzburgu norimberský knihkupec Johan Zieger ve spolupráci s Georgem Lehmannem. Zadáním mimoolomouckému tiskaři byla cizinci svěřena i Straussova předloha k ilustraci, kterou převedl do grafické předlohy augsburský rytec Philipp Jacob Leidenhoffer. Tisk byl autorem věnován opatu Norbertu Želeckému, jehož oslavě byl určen i přiložený frontispis. Jako příklad absolutní ctnosti „*Exemplar Virtutum*" je na nebesích zobrazena neposkvrněná Panna Maria Svatokopecká, stojící na srpku měsíce, obklopená teologickými a kardinálními ctnostmi. Poražená družina temnoty se zmítá v tmavém pozadí pod nimi. Personifikovaná Ethica, se sluncem pravdy na prsou, drží desky

božího zákona s devízou „*Declinare a malo Facere Secundum*“ (Odklánět se od hříchu a činit dobro). Obrací se k bustě ctihodného opata Želeckého, osazené na symbolické ohradní zídce zdobené prelátovým erbem. Nápis na pásce nad opatovou hlavou je citátem z Druhé knihy Mojžíšovy knihy Exodus, kapitoly 25, verš 40: „*Fac secundum exeplar. Exod. 25*“. Celý verš zní „*inspice et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est*” (Hleď, abys všechno dělal podle vzoru, který ti byl ukázán na hoře).[79] Citátu „*Fac secundum exeplar*“ využil ve svém díle sv. František z Assisi, zakladatel řádu františkánů, k jejichž členům patřil také autor uvedeného spisu.[80]

Obrazová příloha knihy profesora Diriga z roku 1702, formátu 15 × 9,6 cm, je cenná zobrazením zaniklé staré prelatury, zbořené v 18. století při pokračování realizace upraveného návrhu nové barokní klášterní budovy od Giovanni Pietra Tencally. Kniha *QUINQUAGINTA THESES EX UNIVERSA THEOLOGIA SCHOLASTICA SELECTAE, JUXTA LUMEN SOLIS THEOLOGICI, DOCTORIS ANGELICI* (Padesát tezí vybraných ze všeobecné scholasticky pojaté teologie podle andělského doktora, paprsku slunce teologie) byla vydána pod patronací opata Norberta Želeckého a Augustina Grubera olomouckým tiskařem Janem Josefem Kylianem.[81] Mědirytina s čárkovým leptem, umístěná před titulním listem knihy, je signována autorem návrhu a provádějícím rytcem Janem Tscherningem. V popředí kompozice sedí ve volné krajině s opatstvím sv. Norbert, kterému přidržuje putto hůl s patriarším křížem. Z klína sedícího světce vzlétá sedm holubic. V horní části kompozice, poseté hvězdami, je v zářící aureole zobrazeno poprsí Tomáše Akvinského v řeholním rouchu, s brkem a knihou. Zářící slunce na jeho prsou je atributem Pravdy (*Veritatis*). Kompozici doplňují tři stuhy s latinským nápisem: „*Retraxerunt / Splendorem Joheli / Ad verum Lumen*“ (Zadrželi Johelův lesk pro pravé světlo). Johel byl jedním ze starozákonních proroků, předpověděl zničení Jeruzaléma, seslání Ducha svatého a poslední soud. Hvězdy jsou atributem církevního učitele Tomáše Akvinského, holubice symbolem boží inspirace. Podle proroka Izaiáše představovalo sedm holubic sedm darů Ducha svatého: dar moudrosti (*sapientiae*), rozumnosti (*intellectus*), zbožnosti (*pietatis*), rady (*consilii*), síly (*fortitudinis*), poznání (*scientiae*) a bázně (*timoris*).[82]

K drobnějším dílům navrženým Straussem patřily devoční grafiky, obvykle určené poutníkům. V neděli 3. června 1696 jim byl na Svatém Kopečku rozdáván obrázek sv. Viktora.[83] Další představoval patronku šebetovské rezidenční kaple sv. Barbory, rozdávaný na její svátek 4. prosince 1696. Návrh vznikl podle šebetovské sochy světice, kterou Strauss odešel do Šebetova nakreslit 12. listopadu. Tisk u nejmenovaného olomouckého tiskaře se ale zpozdil a grafiku musel až 2. prosince do Šebetova narychlo dopravit jízdní posel.[84]

Roku 1701 bylo 13. ledna opatovi věnováno perspektivní vyobrazení nové kanonie na pergamenu s klečícími zakladateli a sv. Norbertem.[85] K svátku sv. Norberta opat 11. července obdržel tisk se Straussovými vyobrazeními zakladatelů a opatů a dvě malířem navržená stříbrná poprsí sv. Kláry a sv. Krescencie, které byly darem konventu.[86] Roku 1701 malíř zachytil polohu a vzhled míst důležitých pro mapování klášterních statků. Začal klášterem na Hradisku a proboštstvím na Svatém Kopečku, pokračoval v Šebetově a Konici a skončil ve Vřesovicích.[87]

Jan Petr Cerroni, který měl možnost poznat hradiskou kanonii před jejím zrušením, se ještě zmiňuje o Straussových dalších, dnes nezvěstných malbách. Konkrétně připomíná mnoho jeho obrazů v konventu, velké obrazy na hlavním schodišti nebo cyklus maleb ze života Panny Marie v oválných rámech, zavěšených v opatských a převorských pokojích a v opatské rezidenci.[88]

Straussovýn dílem naopak není kresba „*Atributy sv. Augustina, Norberta a Štěpána napájeny Kristovou krví*“, kterou malíři připsal roku 1996 Milan Togner.[89] Václav Burian ale kresbu v roce 1993 a znovu roku 1996 oprávněně připsal Lublinskému.[90] Kresba je součástí

alba pocházejícího z augustiniánského kláštera Všech svatých, jehož byl Lublinský členem.[91] Po Burianově přesvědčivé argumentaci Milan Togner svůj názor revidoval, souhlasil s připsáním kresby Lublinskému, upřesnil její ikonografii a časově ji zařadil na konec 70. let 17. století.[92] Na kresbě tryská z boku ukřižovaného Krista, jehož kříž přidržuje bůh Otec, krev na atributy v rukou světců stojících pod křížem. Srdce v rukou sv. Augustina, jehož regule řád vyznával, kameny v rukou sv. Štěpána, který byl patronem kláštera, a snítku olivy sv. Norberta, zakladatele premonstrátského řádu. Kompozice i ikonografie se nápadně shoduje se Straussovým námětem napájení oveček Kristovou krví, dochovaným na grafice zhotovené podle malířova návrhu Janem Tscherningem. Nepřímo to ukazuje na hloubku inspirace Lublinského ikonografií, která byla pro mladého adepta malířského umění rozhodující.

Poznámky

1 Neumann, A.: Ze slavné doby malířství moravského baroka. Brno 1944.
2 Togner, M.: Italské podněty olomouckého baroka. Historická Olomouc V, 1985, s. 169–170.
3 Togner, M.: Italské podněty olomouckého baroka. Historická Olomouc V, 1985, s. 169–170.
4 V matrice narozených z let 1676–1709 je zapsán jako „Fridrich Justum" (sic!).
5 ZOA Zámrsk, Sbírka matrik východočeského kraje, Matrika narozených Moravská Třebová, sign. M-11-1664, fol. 132.
6 Zemský archiv Opava (dále jen ZAO), pobočka Olomouc, Univerzita Olomouc, kniha č. 5, s. 340.
7 Neumann, A.: Ze slavné doby malířství moravského baroka, s. 5.
8 Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA Brno), G 12 Cerroni I, č. 34, Skitze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren, Zweite Abtheilung, rkp. 1807, fol. 264.
9 *QUINQUAGINTA THESES EX UNIVERSA THEOLOGIA SCHOLASTICE SELECTAE: JUXTA LUMEN SOLIS THEOLOGICI, DOCTORIS ANGELICI, Publicae Luci ac Disputationi expositae / PRAESIDE REVERENDO, RELIGIOSO, AC EXIMIO P. NICOLAO DIRIG, Disti Sac. ORd. et Loci Canonico Regulari, SS. theologiae Doctore, Ejusdemque ibidem Professore, Olomucii: typis Joannis Josephi Kylian, 1702,* Vědecká knihovna Olomouc sign. 600 604.
10 Státní okresní archiv Olomouc (dále jen SOkA Olomouc), Matrica Sacra Almae Confraternitatis Corporis Christi, fol. 328v.
11 Tamtéž.
12 Cerroni I, č. 34, op. cit. fol. 264v.
13 Bieleszová, Š.: Římský obraz pátera Dionýse, Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, č. 290, 2005, s. 43–47. ISSN 1212-1134.
14 Neumann, A.: Ze slavné doby malířství moravského baroka, s. 13.
15 MZA Brno, G 12 Cerroni I, č. 34, citace pozn. 7, fol. 264v.
16 MZA Brno, G 12 Cerroni II, č. 64, inv. č. 186, *CATHALOGUS PROFFESORUM AB ANNO 1630, ORDINE PROFESIONIS DISPOSITUS*, fol. 585 a následující; Neumann, A.: Ze slavné doby malířství moravského baroka, s. 47.
17 Cerroni I, č. 34, citace pozn. 7, fol. 265.
18 *Hermann Amand, Ethica sacra scholastika speculativo-practica...*", předmluva, Würtzburg 1698, Arcibiskupská knihovna v Kroměříži, sig. p/II/2b.
19 *ALMA CONFAEDERATIO / Venerationis Annorum / CHRISTI / In Terra Salutem humani generis operantis / A Triginta tribus / PERSONIS NOBILIBVS / In Marchionatu Moraviae ad Sacellum Sancti Angeli Custodis in Ecclesia Sacri Montis Praemonstrati ad / Olomucium Thaumaturgae Virginis Imagine Celebri / erecta et Apostolica authoritate confirmata / Anno Salutis 1690.*
20 *Biblia sacra iuxta vulgatam versionem, Editionem quartam cum sociis preparavit Roger Gryson*. Deutsche Bibelgesellschaft. Stuttgart 1994, s. 772.
21 Bible, ekumenický překlad, Česká biblická společnost. Praha 1996, s. 399.
22 Celý verš zní: „*etsi coram hominibus tormenta passi sunt / spes illorum immortalitate plena est*". Liber Sapientiae, c. 3, v. 4, Biblia sacra iuxta vulgatam versionem, s. 1005.

[23] Bible, ekumenický překlad, Česká biblická společnost. Praha 1996, s. 892.
[24] Epistula Iohannis I, kap. 3, v. 14, *Biblia sacra iuxta vulgatam versionem*, cit. v pozn. 19, s. 1876.
[25] Mlčák, L.: Fresky Ferdinanda Nabotha v kapli v Lipkách u Rýmařova, Střední Morava, roč. 1, č. 1, 1995, s. 41–49. ISSN 1211-7889.
[26] Bieleszová, Š.: Římský obraz pátera Dionýse, s. 44.
[27] Tamtéž, s. 46.
[28] Neumann, A.: Ze slavné doby malířství moravského baroka, s. 16 a 50.
[29] MZA Brno, G 12, Cerroni I, č. 32, *Skitze einer Geschichte der bildenden Künste in Mähren, Erste Abtheilung*, rkp. 1807, fol. 82r.
[30] MZA Brno, Cerroni I, č. 32, citace poznámka 26, fol. 82v.
[31] Neumann, A.: Ze slavné doby malířství moravského baroka, s. 18.
[32] Album uložené ve sbírce grafiky Arcidiecézního muzea v Kroměříži má inventární číslo 13029 a signaturu B 240. Dolejší, K. – Mlčák, L.: Poznámky k malířské výzdobě šebetovské rezidence v albu hradiského konventuála Dionýsa Strausse, Orbis artium, Brno 2009, s. 207–250. ISBN 978-80-210-4972-7. (Článek obsahuje první publikovanou edici textu); Zapletalová, J.: Marat Icones, Dionýs Strauss a koncepty výzdoby sídel hradiských premonstrátů, Umění 2009, s. 218–235.
[33] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1695, sign. 203–II–5 fol. 4v.
[34] Královská kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, sign. DU I 6.
[35] *Liber Osee Propetha* kap. 14, v. 6–7, *Biblia sacra iuxta vulgatam versionem*, cit. v pozn. 19, s. 1384.
[36] Bible, Ekumenický překlad. Praha 1979, Starý zákon, s. 730.
[37] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1701, sign. 208–II–10, fol. 179v.
[38] Realizace připsána malíři Antonio Tassimu. Mlčák, L.: K ikonografii barokní umělecké výzdoby premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce, Ikonografie barokní výzdoby premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce, Průzkumy památek, 2002, č. 1, s. 24.
[39] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1699, sign. 206–II–8, fol. 185v.
[40] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1695, sign. 203–II–5 fol. 12v.
[41] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1696, sign. 204–II–6, fol. 132v.
[42] MZA Brno, G 12, Cerroni I, č. 34, fol. 4v.
[43] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1695, sign. 203–II–5, fol. 221r.
[44] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1696, sign. 204–II–6, fol. 218r.
[45] Zelenková, P.: Barokní grafika 17. století v zemích Koruny české. NG Praha 1979, s. 146.
[46] Bible, Ekumenický překlad, Praha 1979, Nový zákon, s. 858.
[47] Jeden z výtisků je uložen i v Arcibiskupské knihovně v Kroměříži, sign. V/b IX 20.
[48] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1695, sign. 203–II–5, fol. 305v.
[49] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1695, sign. 203–II–5, fol. 174b-175r.
[50] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1696, sign. 204–II–6, 3v.
[51] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1696, sign. 204–II–6, 147r.
[52] ZA Opava, pobočka Olomouc, Sbírka matrik severomoravského kraje, Matrika zemřelých kostela Panny Marie na Předhradí, sign. O-IV-1, s. 484.
[53] Kux, J.: Die deutschen Siedlungen um Olmütz, Olomouc 1943, s. 249 a 250.
[54] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie, z roku 1696, sign. 204–II–6, fol. 270a; Deník kanonie z roku 1697, sign. 205–II–7, fol. 152ab.
[55] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1699, sign. 206–II–8 fol. 4b.
[56] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1699, sign. 206–II–8 fol. 19.
[57] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1701, sign. 208–II–10, fol. 10v.

[58] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z let 1702–1705, sign. 209–I–11, fol. 183.
[59] MZA Brno, Cerroni I, č. 34, citace pozn. 7, fol. 265v.
[60] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1695, sign. 203–II–5, fol. 159v; 201r.
[61] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1696, sign. 204–II–6, fol. 198r; 201r–204v.
[62] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1701, sign. 208–II–10, fol. 188r.
[63] Umělecké památky Čech, I, A/J. Praha 1977, s. 574.
[64] Zpravodaj obce Šebetov, prosinec 1999.
[65] Marata /Icones/ Notis N 5, AMK, sbírka grafiky, inv. č. 13029, sig B 240. Asu(m)ptae B: V: M. In Sacello Sepulctori B: V: M: Jaromierzitzÿ.
[66] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1696, sign. 204–II–6, fol. 232v–233v.
[67] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1696, sign. 204–II–6, fol. 270r.
[68] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1696, sign. 208–II–10, fol. 110v–111r.
[69] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1695, sign. 203–II–5, fol.70v–71r.
[70] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1696, sign. 204–II–6, fol. 3v.
[71] Neumann, A.: Ze slavné doby malířství moravského baroka, s. 29.
[72] ZAO, pobočka Olomouc, Univerzita Olomouc, inv. č. 1965, č. 53. Teze je značena „*Del. P. Dionysius Strauss Profes. Gradicensi / Joannes Tscherning sculp. Bregae*".
[73] ZAO, pobočka Olomouc, Univerzita Olomouc, inv. č. 1917, č. 5.
[74] *Canticum Canticorum Salomonis*, kap. 4, v. 8, *Biblia sacra iuxta vulgatam*, cit. v pozn. 19, s. 999.
[75] Bible, ekumenický překlad. Praha 1996, s. 872.
[76] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1697, sig. 205-II-7, fol. 14v.
[77] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z let 1702–1705, sign. 209–II–11, fol. 187v.
[78] Jeden z tisků je uložen v arcibiskupské knihovně na zámku v Kroměříži, sig. p/II/2b.
[79] *Biblia sacra iuxta vulgatam versionem, Liber Exodi*, cit. v pozn. 19, s. 112; Bible, ekumenický překlad. Praha 1979, s. 76.
[80] Zelenková, P.: Barokní grafika 17. století v zemích Koruny české, s. 154.
[81] Mlčák, L.: K dílu olomouckých malířů Eliáše Hauptnera a Dionýsa Strausse, Vlastivědný věstník moravský, 2002, č. 2, s. 171–176; Dolejší, K. – Mlčák, L.: Nejstarší vyobrazení a popis raně barokní premonstrátské kanonie na Hradisku u Olomouce, Časopis Slezského zemského muzea, série B, 2004, č. 2, s. 102–103. ISSN 0323-0678.
[82] Royt, J. – Šedinová, H.: Slovník symbolů. Praha 1998, s. 124. ISBN 80-204-0740-5.
[83] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1696, sign. 204–II–6, fol. 121v.
[84] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1696, sign. 204–II–6, fol. 239v-240r; 259r.
[85] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1701, sign. 208–II–10, fol. 10v.
[86] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1701, sign. 208–II–10, fol. 118v -121v.
[87] MZA Brno, E 55, Premonstráti Klášterní Hradisko, Deník kanonie z roku 1701, sign. 208–II–10, fol. 40r, 42v 65r.
[88] MZA Brno, G 12, Cerroni I, č. 34, fol. 265rv.
[89] Togner, M.: Barokní teze olomoucké univerzity, Universitas Olomucensis 1573–1946–1996, Olomouc 1996, s. 25–106. ISBN 80-85227-24-X.

[90] Burian, V.: Přehled literatury o klášteru Hradisko, Dodatky. Výroční zpráva Památkového ústavu v Olomouci za rok 1993, Olomouc 1994, s. 61–88; týž K autorství skici Oslava Nejsvětější Trojice ve sbírce bývalé augustiniánské kanonie v Olomouci, Výroční zpráva Památkového ústavu v Olomouci za rok 1996. Olomouc 1997, s. 67–68.

[91] Vědecká knihovna v Olomouci, Album č. 40, sig. J II 51711, list 92.

[92] Togner, M.: Antonín Martin Lublinský 1636–1690. Olomouc 2004, s. 117–118. ISBN 80-244-0756-6.

Resümee

Der Olmützer Maler Dionýs Strauss

Leoš Mlčák

Die meisten Informationen über Leben und Werk von Dionýs Strauss enthält bisher die einzige monografische Publikation vom Professor der Olmützer theologischen Fakultät Augustin Neuman aus dem Jahre 1944. Sie stützt sich auf die Exzerption von, im Mährischen Landesarchiv in Brno aufbewahrten Quellen, insbesondere des, von Jan Pavel Cerronin zusammengetragenen Fonds und des Archivs des Prämonstratenser Ordens der Klosterburg bei Olomouc, dessen Mitglied Strauss war. Berichte über die Studienreise des Malers nach Italien enthält die überlieferte Korrespondenz. Außerordentliche Bedeutung hat der Maler vor allem als unermüdlicher und fleißiger Autor ikonografischer Konzepte, die ältere Quellen und Literatur studieren und aufmerksam auch die zeitgenössische Kunstentwicklung verfolgen. In dieser Hinsicht war er Schüler und Nachfolger des berühmten Olmützer Malers Antonín Lublinský, mit dem er auch das Schicksal des Ordensbruders teilt. Ebenso wie dieser sammelte er grafische Blätter und Zeichnungen italienischer Maler und stellte daraus gebundene Alben zusammen. So entstand auch das, seinem großen Vorbild Carlo Maratimo gewidmete Album, welches heute in der Erzbischofsgrafikensammlung in Kroměříž aufbewahrt wird. Die Studie bindet kritisch an Neumans Monografie an und bringt eine Zusammenstellung, Analyse des gesamten bisher von Strauss gesichteten Werks einschließlich einiger neuer Attribuierungen.

Titulní list Matriky bratrstva 33 let Kristova pobytu na zemi, 1691 (Foto: Z. Sodoma)

Iluminace v Matrice bratrstva 33 let Kristova pobytu na zemi, 1691 (Foto: Z. Sodoma)

Iluminace v Matrice bratrstva 33 let Kristova pobytu na zemi, 1691 (Foto: Z. Sodoma)

Iluminace v Matrice bratrstva 33 let Kristova pobytu na zemi, 1691 (Foto: Z. Sodoma)

Potvrzení regulí řádu sv. Norbertovi, 1692 (Foto: Š. Bielezsová)

Obraz sv. Norberta, 1694, boční oltář poutního chrámu Nanebevzetí P. Marie na Svatém Kopečku
(Foto: L. Mlčák)

Sv. Norbert, malba v Provinciální knize, po roce 1691 (Foto: Z. Sodoma)

Holba zhotovená olomouckým zlatníkem Mořicem Kaldtschmidtem (Foto: E.-L. Richter)

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 31–41, 2010

Olomoucký renesanční zlatník Mořic Kaldtschmidt a jeho nápojová holba s vyobrazením ctností

Mořic Kaldtschmidt, Olomouc's Renaissance Jeweller, and his Tankard with a Depiction of Virtues

Jan Štěpán

Abstrakt
Příspěvek pojednává o rodině olomouckých zlatníků Kaldtschmidtů působících v období 16. století. Jeden z nich, Mořic Kaldtschmidt, je autorem holby s poklicí, která se v roce 2003 objevila na londýnské aukci a díky prof. Ernst-Ludwigu Richterovi byla správně identifikována jako dílo Mořice Kaldtschmidta z Olomouce. Tato stříbrná pozlacená holba je typickým produktem renesanční doby a renesančního cítění a nese na sobě postavy ctností a alegorií, které jsou alegorickým vyjádřením osoby vlastníka. Tím, že válečná kořist a hlad po drahém kovu nenávratně zničily řadu výrobků olomouckých zlatníků, se jedná o další unikátní doklad mistrovství renesančních zlatníků v Olomouci.

Abstract
The paper focuses on the Kaldtschmidt family of jewellers from Olomouc, living and working in the 16th century. One of them, Mořic Kaldtschmidt, is the author of a tankard with a lid, which appeared in 2003 at an auction in London and thanks to Professor Ernst-Ludwig Richter was correctly identified as the work of Mořic Kaldtschmidt from Olomouc. This silver, gilded tankard is a typical product of the Renaissance age and the Renaissance sensibilities, featuring depictions of virtues and allegories reflecting the personality of the owner. Wartime looting and the hunger for precious metals led to the massive destruction of the works of Olomouc jewellers; this tankard is another unique proof of their masterful craftsmanship.

Klíčová slova: Olomouc, renesance, zlatník, Kaldtschmidt, inventář pozůstalosti, nápojová holba, alegorie ctností, 1524–1590
Key words: Olomouc, Renaissance, jeweller, Kaldtschmidt, estate inventory, drinking tankard, allegory of virtues, 1524–1590

Jak je zřejmé ze starších i novějších prací o životě a produkci olomouckých zlatníků, jednalo se vždy o dobré a ceněné řemeslníky jak s vazbami na zahraniční zlatnická centra (Norimberk, Magdeburk, Vratislav, Vídeň), tak také se zakázkami pro panovníka či cizinu.[1] Naneštěstí však jejich výrobky ze staršího období známe jen ze sporadicky dochovaných kusů či ze zmínek v archivních pramenech, přičemž na vině je jak třicetiletá válka, tak hlad po drahém kovu, který vedl k druhotnému zpracování na jiné výrobky, či jako surový kov do mincoven. Skutečně dochovaných zlatnických výrobků je také velmi málo a často ani nejsme spolehlivě, či vůbec schopni identifikovat zlatníka, který je vyrobil.[2] Každý nový zlatnický výrobek, který

se podařilo identifikovat, je tak nesmírně cenný jako doklad činnosti konkrétního zlatníka, ale v případě Olomouce zároveň celého cechu, uměleckých vlivů a směrů, kterými se ubíral a které přejímal.[3] Jedním ze zlatnických rodů, spjatých s Olomoucí, a snad také s Kroměříží a Prostějovem, byla rodina zlatníků Kaldtschmidtů, působící zde v 16. a na počátku 17. století.[4]

Snad prvním zlatníkem příjmení Kaldtschmidt v Olomouci byl Toman Kaldtschmidt. Měl nejméně dva syny – Mořice a Tomana, snad také Daniela a dceru Annu. Jeho příbuzným byl pravděpodobně mědikovec Vít Kaldtschmidt z Kroměříže, doložený v roce 1548 v souvislosti s dluhem Achaziovi Aldtovi z Olomouce.[5] Toman se poprvé v Olomouci vyskytuje nejspíše v polovině dvacátých let 16. století, ovšem nelze vyloučit, že byl z rodiny, která v Olomouci trvale sídlila, a jen se mu změnilo příjmení. Mohl to být on, kdo je uveden jako Tomáš zlatník ve sporu o urážku ve vinném výčepu Marty Schmalmichelové v roce 1524.[6] Podobně by se k němu mohly vztahovat zápisy z roku 1531 a 1534, kde je uveden Toman zlatník.[7] Stejně tak olomoucký zlatník Toman zatykoval např. v roce 1537 Zikmunda z Ludanic za to, že mu dlužil tři hřivny stříbra, které cenil na 27 zlatých.[8] V roce 1547 byla zase pohnána olomoucká městská rada Janem z Házenburku za to, že jemu a jeho bratru Štěpánovi nechtěli postavit jako svědka mimo jiné Tomana zlatníka.[9] V těchto dvou případech to je však jistě Toman či Tomáš Kaldtschmidt starší. Vlastnil dům na Horním náměstí č. 14 naproti paní Grosmanové, vedle Hanse Kratzera na rohu Školní ulice.[10] Víme o něm například, že v roce 1550 pozlatil báň na kostele Panny Marie na Předhradí, kterou před tím strhnula vichřice.[11]

Zemřel někdy na přelomu roku 1567 a 1568, neboť 22. ledna 1568 nechal jeho syn Toman zapsat do městských knih, že je proti prodeji domu zemřelého otce, který chce sám zakoupit.[12] Zajímavý je zápis z roku 1580, kdy v září nechali zapsat do městských knih poručníci po zemřelém Tomanu Kaldtschmidtovi v souvislosti s poručnictvím po jeho dceři Anně poručnickou smlouvu s datem 21. března 1580. Ve smlouvě jsou mimo jiné zapsáni synové zemřelého Tomana Mořic a Toman Kaldtschmidtové, bratři nezletilé Anny, jejich švagr Lorenz Klos, a otčím Lorenz Macko.[13] Podle smlouvy se Mořic Kaldtschmidt před svědky zavázal, že se o svou sestru bude starat až do její plnoletosti, a mimo to je zde rozpočet sirotčích peněz a dalších předmětů z pozůstalosti podle jednotlivých správců.

Z roku 1563 máme několik zajímavých dokladů k Tomanu Kaldtschmidtovi mladšímu z korespondence mezi městem Olomoucí, biskupem a abatyší kláštera sv. Kateřiny. Toman totiž stál za útěkem řádové sestry Doroty, která pak žila u Kaldtschmidtů a nakonec si ji nejspíše vzal za manželku. V této souvislosti byla ostatně pokárána biskupem Khuenem i abatyše kláštera, neboť se zjistilo, že z něj mohou řádové sestry bez svolení vycházet.[14] Podle zápisu z olomoucké půhoné knihy v květnu roku 1565 pohnal Vít Eder ze Štiavnice olomoucké radní, za to, že mu k jeho potřebě nepostavili jako svědka zlatníka Tomana Kaldtschmidta mladšího, který měl v té době bydlet u svého otce.[15] Ostatně tam i zůstal, když v roce 1568 se svou manželkou Dorotou zakoupil dům v ceně 1300 rýnských po svém otci postupným vyplácením podílů svých sourozenců a příbuzných. Již tehdy měli Kaldtschmidtové přízeň v Prostějově, jak bude řečeno později, a dům byl vyplacen vdovou Dorotou až v roce 1590.[16] 30. října 1581 byla sepsána pozůstalost zlatníka Tomana Kaldtschmidta, který svého bratra Mořice přežil jen o rok, byť tím poněkud předbíháme události.[17] Zdá se také, že Tomana můžeme řadit mezi protestantské obyvatele Olomouce, neboť se v jeho pozůstalosti nacházela Luterova bible, dvě Luterovy postily, německy psané evangelium, 12 článků Vyznání, zpěvník (který byl v té době typický právě pro protestanty), listy apoštolů Petra a Pavla, tzv. Haustafel, znamení zázraků a *Pandectae scriptuarum Veteris et Novi Testamenti*. Na člověka, který unesl řádovou sestru, to nebylo špatné.

Jeho zlatnické nářadí bylo oceněno na 30 rýnských, ale pozoruhodnější je množství hotových zlatnických výrobků, polotovarů či surovin. Byly to jednak malý a velký pozlacený stříbrný předmět zdobený motivem květiny orlíčku, pozlacený stříbrný pohár s víkem, z části zlacený stříbrný pohár a druhý nehotový bez nohy, dva pozlacené stříbrné šálky, čtyři pohárky s obroučkou, dvě stříbrné mandle, jedna z nich s pozlacenými knoflíky, malovaná tabulka s krucifixem, pár pozlacených stříbrných ženských sponek, 21 pozlacených stříbrných hlaviček, 6 různých stříbrných lžic, pozlacený stříbrný svícen, stříbrný růženec, medailka Agnus Dei a pozlacená koruna, stříbrná pozlacená medailka na starém klobouku, pozlacená stříbrná dvojitá nádoba, 3 různé pozlacené stříbrné pásky, zlatý přívěsek bez kamene, pět prstenů s drápkem, s tyrkysem, s rubínem a dva obyčejné, stříbrná škrabka na jazyk, zlata za necelých 8 dukátů, devět lotů čistého stříbra a 5 hřiven a devět lotů nezpracovaného stříbra. Mimo to se v pozůstalosti nacházelo ještě nějaké zlato a stříbro ve výškrabcích zbylých po šmelcování, ale to nakonec nebylo do soupisu dopsáno.

V prstenech to byly: zlatý perlový, zlatý tyrkysový a jeho pečetní prsten se stříbrnou destičkou, na které bylo jeho jméno. Z drahého kamení byly v pozůstalosti tři loty malých perel, 39 rubínů, ametystové srdíčko, dva hyacinty, smaragd, chrysolit, karniol, lapis lasuli, 11 kamínků do pomněnkových prstýnků a 17 kamejí. O nic méně pozoruhodné nebylo ani množství mincí, které měl Toman Kaldtschmidt: 124 uherských dukátů, 2 dvoudukáty, 9 různých krejcarů a páců, 138 rýnských 24 krejcarů v tolarech, 3 staré kurfiřtské tolary s oušky, za 20 rýnských stříbrné mince, za 37 rýnských desetikrejcarů, 51 rýnských 30 krejcarů v českých groších, 200 rýnských tolarů, 18 rýnských 22 krejcarů v důtkách, za 30 rýnských starých jáchymovských tolarů. Součástí pozůstalosti byly samozřejmě předměty běžné domácí potřeby, ať již kuchyňské náčiní převážně z mědi, mosazi či cínu, nebo stolní a ložní prádlo.

Co se týče dětí Tomana mladšího a Doroty, víme bezpečně, že jejich synem byl zlatník Lorenc Kaldtschmidt. Dle údaje v roce 1587 je zřejmé, že Lorenc Kaldtschmidt měl příbuzného, snad bratra, Hanse, který žil v Prostějově. Jeho žena Marina totiž v tomto roce jmenovala prostřednictvím Mertena Freysingera svého švagra Lorence Kaldtschmidta k jednání ohledně spravedlnosti, která jí náležela po Anně Edlmanové.[18] Lorenc Kaldtschmidt také v roce 1596 pracoval na psacím stole pro nejvyššího maršálka království českého Jana z Dubé a Lipé.[19]

Osobou, které se tento příspěvek hlavně týká, byl však zlatník Mořic Kaldtschmidt. Již víme, že byl synem Tomana staršího a jeho příbuzným byl také Daniel Kaldtschmidt, který žil v Kroměříži kolem roku 1572, ale jeho značení „příbuzný" prozatím vylučuje určení, zda to byl jeho bratr, strýc, či bratranec, ale i to, zda byl kupř. synem výše zmíněného Víta Kaldtschmidta. Ten měl za manželku Annu, která nejspíše pocházela z Olomouce.[20] V roce 1572 splatil Mořic Danielovi půjčku, kterou mu poskytl v nouzi a půjčka byla ručena na domě Ondřeje France před Střední bránou (směrem na Brno), na kterém měla Danielova žena dědická práva. Pravděpodobně Daniel měl také v zástavě zlatý šperk s ozdobným medailonem, který byl uveden v pozůstalosti po Mořici s tím, že se nachází v Kroměříži.[21]

Co se týče nemovitostí, které Mořic Kaldtschmidt v Olomouci vlastnil, lze poukázat na dům č. 181 ve Školní ulici, který mu patřil již v letech 1555–1565. Podle kupní smlouvy jej zakoupil spolu se svou ženou Kordulou právě v roce 1555 od perleťáře Havla Arnolda za 250 zlatých.[22] Tento dům před Havlem Arnoldem vlastnil Merten Baumgartner, jiný významný olomoucký zlatník, který zhotovil např. v roce 1553 stříbrnou pozlacenou relikviářovou rakev sv. Leopolda pro klášter v rakouském Klosterneuburgu.[23] Po Kaldtschmidtovi je zapsán jako vlastník nejprve zlatník Georg Goetz a následně Kaldtschmidtův příbuzný, zlatník Donát Scholz, autor unikátní medaile z roku 1585, kterou zhotovil pro biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic.[24] Jeho žena Ludmila Scholzová byla nejspíše rozená Kaldtschmidtová a je

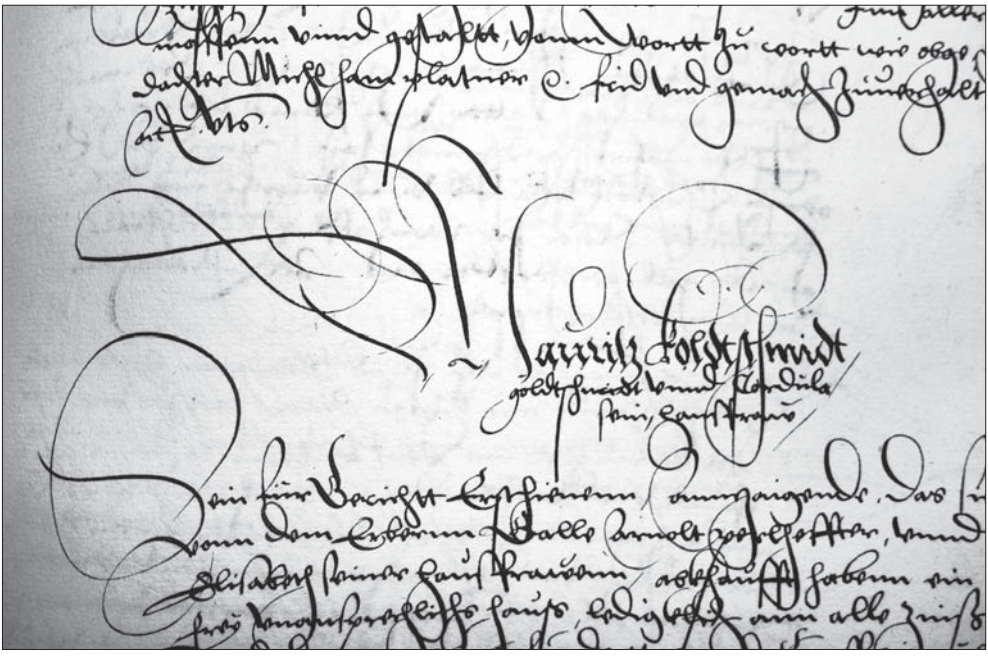

Zápis o kupu domu Mořice Kaldtschmidta a jeho ženy Korduly
(SOkAO, fond AMO, kn. č. 1050, fol103r)

otázkou, zda to byla dcera Mořice, nebo jeho bratra Tomana.[25] Zajímavé také je, že v kupní smlouvě z roku 1555 je zapsáno, že se dům nachází mezi domy Alžběty Kromerové a Mořicova otce Tomana Kaldschmidta.

Další dům vlastnil Mořic v Nožířské ulici č. 5. Ten koupil v roce 1568 od Fridricha Asta za 1570 zlatých a jeho žena Magdalena částku doplatila v roce 1584.[26] Tento dům nejpozději od roku 1595 vlastnil známý měďař Jiří Hochperger. Mimo to vlastnil Mořic několik pozemků mimo město, přibližně v prostoru dnešní ulice Na Vozovce. V roce 1572 koupil Mořic od Doroty Čechové zahradu na Psí ulici za 160 zlatých, o rok později od Viléma Steingera a jeho ženy pole za 300 zlatých, které se nacházelo u Psí ulice a neředínské cesty.[27]

Mořic Kaldtschmidt používal jako svou mistrovskou značku punc s ligaturou MK v renesančním štítku.[28] Jeho učněm mohl být snad jistý Hans, který zemřel někdy ve druhé polovině roku 1586, když nechali do městských knih zapsat vykonavatelé jeho pozůstalosti, že tato částka stále zůstává na domě Mořice Kaldtschmidta.[29] Dalším učněm by mohl být Hans Jakob, který si v listopadu téhož roku nechal zapsat dluh 100 rýnských na domě Magdaleny, vdovy po Mořici.[30]

Opět se také dochoval inventář jeho pozůstalosti, a to s datem 27. srpna 1580, přičemž soupisu se zúčastnil také jeho bratr Toman.[31] Mezi hotovými zlatnickými výrobky je asi nejvíce prstenů: velký a malý se safírem, velký s hyacintem, dva křížové prsteny se čtyřmi rubíny a jeden s diamantem, druhý se smaragdem (zřejmě uprostřed), další křížový prsten se dvěma smaragdy, dvěma rubíny a diamantem, prsten se sedmi rubíny, rubínový prsten se zrníčkem, prsten s destičkou (zřejmě k vyrytí textu), malý a velký tyrkysový, prsten s karniolem, dva s kamejí, diamantový prstýnek, dva pomněnkové, starý zlatý prsten, jakýsi nedokončený šperk, velký prsten se čtyřmi rubíny a jeden safírový, který byl u bratra Tomana. Dále to byly zlatý pižmový knoflík, dva stříbrné vaječníky. Z hotové či nehotové zlatnické práce to byl

zlatý klenot s medailonem, který patřil rodině v Kroměříži, polotovar pozlaceného poháru s poklopem, stříbrná svíce, pozlacený kokosový ořech, stříbrný svícen, který náležel vdově, stříbrná dýka, nehotový stříbrný pás, 9 stříbrných lžiček, starý nápojový kredenc pána z Třebové, 2 stříbrné pohárky, 6 stříbrných misek, pozlacená stříbrná litá pánvička a svícen, 4,5 lotu opilovaného stříbra, postříbřené pouzdro na nůž, zlaté opilované kousky o váze gránu, 5 krabic sklovitého klejtu k tavení. Z drahých kamenů to byla krabička pamětních kamínků do prstýnků, 18 dalších pomněnkových kamínků, 31 velkých a malých perel, 21 malých a velkých tyrkysů, 14 velkých a 41 malých smaragdů, 31 rubínových destiček a jedna safírová, tři bílé kosočtvercové safíry, 12 velkých a malých granátů, 10 hyacintů, 6 chrysolitů a několik ametystů.

Z předmětů běžné denní potřeby to byla řada cínových, mosazných, železných a měděných nádob, množství oblečení, stolního a ložního prádla, 24 nespecifikovaných knih, vojenská a jezdecká výzbroj, 19 zarámovaných obrazů, zkušební váhy a nespecifikované zlatnické nářadí. Mimo to ještě 31 věder másla, 102 malých a velkých sýrů, 4 krávy a 5 prasat. Z února roku 1582 máme ještě zmínku, kdy se přihlásil platnéř Greger Meth s dluhem 214 rýnských z pozůstalosti Mořice.[32]

Přejděme nyní ke kovovým nápojovým soupravám, neboť je zřejmé, že se v obou pozůstalostech nacházejí různé pohárky a nádoby určené k pití dobrého moku. Určitým způsobem zde může docházet k problému interpretace použitých názvů pro jednotlivé nádobky, jako např. kredenc, což je jak stůl či policová skříň sloužící k vystavení nápojových souprav, tak samotná nádoba, a to jak pohár a číše, tak koflík.[33] Řadu dokladů k takovýmto nápojovým číším a soupravám, i jejich často profánní výzdobě, přináší např. Hrdlička a dokládá, že hlavním smyslem víka bylo uchránit nápoj před hmyzem, přílišnou teplotou a ztrátou vůně.[34]

Vyobrazení ctností na vazbě rychtářské knihy města Olomouce (SOkAO, fond AMO, kn. č. 1079) (Foto: autor)

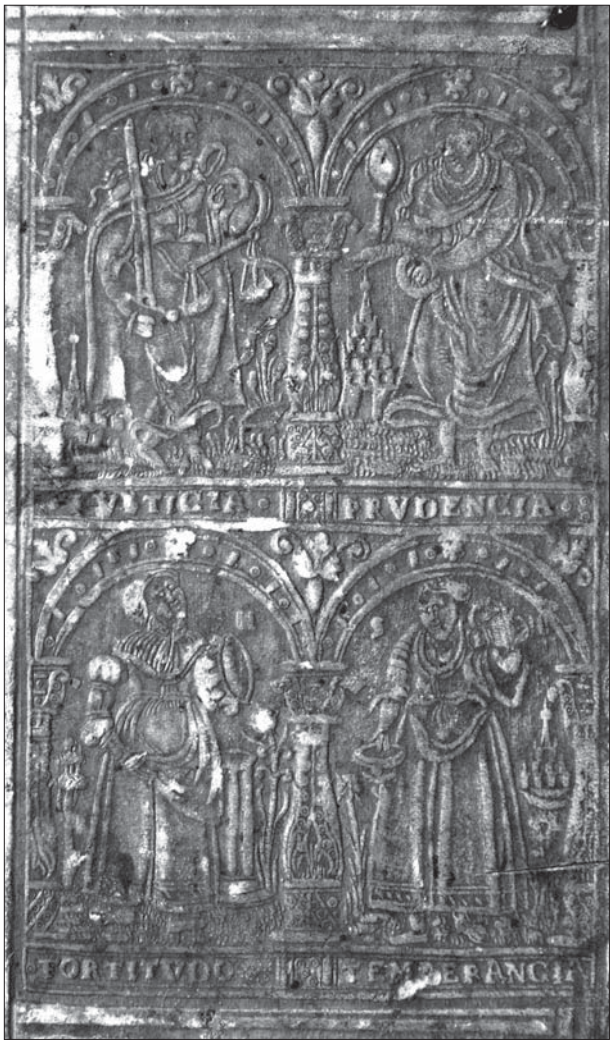

Vyobrazení ctností na vazbě inventáře pozůstalostí města Olomouce (SOkAO, fond AMO, kn. č. 121) (Foto: autor)

Jakubec ve své práci o mecenátu olomouckých biskupů uvádí řadu příkladů, kdy byly např. koflíky či kredence biskupy věnovány ke křtu, či jsou další doloženy přímo na biskupském dvoře.[35] Podobně lze množství takovýchto nápojových nádob či souprav doložit v pozůstalostech nebo odhadech majetku olomouckých měšťanů, často byly také městem darovány k různým příležitostem různým osobám.[36] Přesto navzdory jejich množství neznáme příliš mnoho dochovaných kusů, které by mohly demonstrovat jejich konkrétní podobu v Olomouci.

Známou záležitostí je např. antikizující miska olomouckého humanisty a kanovníka Augustina Käsenbrota.[37] V práci prof. Richtera ovšem máme hned dva takové koflíky s poklicí, které ukazují na vysokou míru luxusu objednatele výrobku (byť jej neznáme), ale také na skutečné mistrovství zlatníka.[38] Oba koflíky jsou známy a jeden pochází z hradu Warmbrunn, kde byl v majetku hraběte Fridricha von Schaffgotsch a jeho ženy Barbory Margarety, druhý z nabídky aukčního katalogu v Londýně v roce 2003.[39] Oba jsou datovány k roku 1570 a zhotovil je olomoucký zlatník Mořic Kaldtschmidt. Ten z Warmbrunnu je z pozlaceného stříbra, perleti a emailu a má výšku 16,7 cm. Reliéf holby je tvořen ornamentálními kartušemi, kde jednotlivá pole kartuší tvoří střídající se oválné stříbrné destičky v kombinaci s emailem a perleťové destičky s rytým reliéfem antických motivů.

Druhý, 16,5 cm vysoký, mírně kónického těla, je zhotoven jen z pozlaceného stříbra, je však zdoben řadou symbolů typických pro renesanci. Např. vrchol víka zdobí piniová šiška, která je typickým ozdobným prvkem i v architektuře. Reliéf holby je tvořen ornamentálními kartušemi, kde jednotlivá pole kartuší od sebe oddělují postavy faunů ve formě herm a cvikly arkád jsou opět zdobeny hlavami satyrů, či faunů. Rukojeť tvoří prohnutá postava fauna, či satyra s ptákem na hlavě a faun, či satyr je také v prohnuté rozvilině tvořící úchytku pro otevření palcem na víku. Celkově je holba dále zdobena motivy pobíjených a zavíjených ornamentů štítků a cviklů arkád, které jsou na obou holbách podobné, ale ne stejné.[40] Ústředním moti-

vem holby, o níž pojednáváme, je však typický umělecký prvek renesance, a to zobrazení ctností. A je to prvek velmi typický pro Olomouc (samozřejmě nejen) 2. pol. 16. století, který byl používán jako motiv uměleckých děl, na předmětech denní potřeby či v architektuře jako ozdobný motiv.

Stejné postavy ctností v Olomouci nacházíme např. na vstupní mříži pohřební kaple sv. Stanislava v chrámu sv. Václava, Spravedlnost (z pochopitelného důvodu) na meči olomouckého rychtáře, na vazbách olomouckých městských knih, biskupských manských knih, či v Paprockého zrcadle tištěném také v Olomouci.[41] Richter také zjistil, že tyto postavy ctností jsou prakticky totožné se zlatnickými modely ctností z tzv. Jantzenovy sbírky v Brémách a hypoteticky mohly pocházet také z Moravy.[42] Jedná se o zlatnické modely velmi podobné těm, které používal významný norimberský zlatník Wenzel Jamnitzer a použil je např. na skvostnou kazetovou skříňku sloužící jako relikviář v klášteru de las Descalzas Reales v Madridu.[43] Tyto Jamnitzerovy alegorie typologicky vycházejí z produkce vlámského mistra Cornelise Bose (cca 1506–1556) či Lukase van Leydena (cca 1494–1533). Právě norimberská zlatnická produkce umožňuje také rekonstruovat způsob výroby těchto drobných postaviček, které pak byly aplikovány na zlatnické výrobky.[44] Dřevěné či voskové modely ctností byly obtisknuty do hlíny používané na výrobu zlatnických tyglíků, která pak byla vypálena. Tím vznikly formy, do nichž byl následně odléván drahý kov, a postavičky pak byly připevněny k finálním výrobkům pomocí čepu, přiletováním, popřípadě byly dále upravovány (stříbrné byly zlaceny) a užívány samostatně např. formou přívěsku.

Co se týče holby zlatníka Kaldtschmidta, na ní se nacházejí tyto alegorie identifikované prof. Richterem, byť zde jejich názvy, na rozdíl od výše zmíněných jiných vyobrazení, nenacházíme: Láska (*Liebe, Caritas*), Statečnost (*Tapferkeit, Fortitudo*), Spravedlnost (*Gerechtigkeit, Iustitia*), Moudrost (*Klugheit, Prudentia*), Rozvážnost (*Besonnenheit, Temperantia*), Veselost (*Fröhlichkeit, Laetitia*) a Diana (bohyně lovu).[45] Prof. Richter správně poznamenal, že Diana sem jaksi nepatří, není to typická ctnost, respektive není to vůbec alegorie ctnosti a důvod spatřuje právě ve způsobu připojení těchto postaviček

Vyobrazení ctností na vazbě rejstříku lozunků města Olomouce (SOkAO, fond AMO, kn. č. 564) (Foto: autor)

k holbě. Původní ctnost se ztratila a místo ní sem byla připojena jiná. Domnívám se však, že to není pravda a že i Diana je původní. Renesanční svět byl světem symbolů a alegorií, pro což mimo jiné svědčí řada knih symbolů a emblemat, citátů z bible či antických autorů, v případě šlechticů hesel připojovaných k vyobrazením šlechtických erbů, ať již v památnících, supralibros, či na ex-libris.[46]

Přesto – existovalo sedm základních ctností. Tři z nich byly hlavní a dodnes jsou označovány za pilíře křesťanské víry, byly to Víra, Naděje a Láska. Z nich je však na holbě pouze *Caritas*. Dále jsou to čtyři tzv. kardinální ctnosti, které byly považovány za hlavní pilíře života každého ctného člověka v renesanci: Statečnost, Spravedlnost, Moudrost a Rozvážnost. Z prostředí Olomouce je můžeme mimo jiné doložit také na znakovém a portrétním mědirytu olomouckých biskupů Pavlovského a Dietrichsteina, častých objednatelů zakázek u olomouckých zlatníků. Tyto čtyři ctnosti nacházíme na holbě všechny. Zbývá *Laetitia* a Diana, tedy Veselost a bohyně lovu. *Laetitia* také není přímo typická ctnost, ale přesto se s ní samozřejmě setkáváme i jinde, takže to není nijak udivující. Dle mého názoru jde o původní složení ctností na holbě a netypická Veselost a Diana zde jen blíže specifikují nám neznámého majitele holby. Proč? S velkou jistotou si tuto holbu u zlatníka Kaldtschmidta objednal někdo, kdo ji buď chtěl pro sebe, nebo jako dar pro nějakou konkrétní osobu. Domnívám se, že výběr ctností (na rozdíl od vlastního korpusu holby) požadoval zadavatel práce a nejednalo se o běžný sériový výrobek, kde lze očekávat spíše unifikaci zvolené symboliky.[47] Právě výběr těchto ctností symbolizoval osobu majitele podle jeho vlastností. Snad pravděpodobnější bude dar, neboť kdyby si ji někdo nechal zhotovit přímo pro sebe, zřejmě by sáhnul po nějaké formě vlastnické značky, erbu, či vlastnického nápisu, což holba postrádá.

Je velmi pravděpodobné, že to byl muž – šlechtic, který byl, či se prezentoval jako statečný, moudrý, rozvážný a spravedlivý, tedy v zásadě typický šlechtic. Mimo to byl člověkem křesťansky založeným, který vyznával *Caritas* jako formu zbožnosti. Nejspíše ovšem nebyl žádný puritán – byl to veselý člověk, který se rád bavil se svými přáteli – proto Veselost. A Diana symbolizovala jen to, že se velmi rád věnoval také lovu – oblíbené zábavě šlechty vůbec. Ostatně Faun byl bohem lesů, ve kterých se Diana jako bohyně lovu proháněla, a satyrové se po lesích proháněli s bohem Dionýsem jako jeho průvodci a jsou také jedním ze symbolů vína a vinného opojení.

Samozřejmě nejde o žádné nečekané rozuzlení a nejedná se ani o komplexní vysvětlení, jak jsem však již naznačil, renesance byla dobou alegorií a symbolů a mimo to, že je tato holba luxusním výrobkem, je právě typickou ukázkou renesančního myšlení a cítění. Problém je samozřejmě v tom, že ať už byla holba objednána samotným pozdějším majitelem, či jako dar, nepovede tato identifikace symbolů k odhalení majitele, naneštěstí je to popis stovek drobných šlechticů i pánů, ale přesto, i kdyby majitel sám neměl co do činění s Olomoucí, je to důkaz, že věhlas olomouckých zlatníků byl značný, a tato i druhá holba z produkce olomouckého zlatníka Mořice Kaldtschmidta to jen dokazuje. A ještě něco – holba byla určena k pití dobrého moku v dobré společnosti.[48]

Poděkování

Děkuji prof. Ernst-Ludwigu Richterovi za poskytnutí reprodukce holby k využití v tomto článku i za několik dnů příjemně strávených bádáním nad životem Mořice Kaldtschmidta.

Poznámky

[1] Kux, H.: Die Olmützer Goldschmiede vom Mittelalter bis zum Jahre 1700. In: Festschrift für E. W. Braun, II. Band. Opava 1930, s. 19–33. Schirek, K.: Olmützer Goldchmiede, In: Mittheilungen des Mährischen Gewerbe-Museums (MMGM) 1893. Schirek, K.: Die Goldschmiedkunst in Mähren, In: MMGM, 1894 (1-6). Čermák, M.: Olomoučtí zlatníci a stříbrníci v minulosti. Střední Morava, č. 8, Olomouc 1999, s. 32–53. ISBN 80-85807-89-0, ISSN 1211-7889. Poněkud upraveno též Čermák, M.: Olomoucká řemesla a obchod v minulosti. Olomouc 2002, s. 192–206. ISBN 80-85807-19-X.

[2] Např. nesprávné přisouzení autorství žezla olomoucké filozofické fakulty malíři Davidovi Merwigovi místo zlatníka Davida Eberta viz Štěpán, J.: Olomoucký zlatník David, autor žezla filozofické fakulty Olomoucké univerzity. Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci 10 (29). Olomouc 2001, s. 135–143.

[3] Státní okresní archiv v Olomouci (SOkAO), fond Archiv města Olomouce (AMO), M 1–1, Zlomky registratur, karton č. 3, inv. č. 97, sign. 3a/IIc, artikule cechu zlatníků, malířů.

[4] Ke Kaldschmidtům viz již Čermák, M.: c. d. Olomoučtí zlatníci, s. 43–44. Poněkud upraveno též Čermák, M.: c. d. Olomoucká řemesla, s. 194–195. Stehlíková, D.: Encyklopedie českého zlatnictví, stříbrnictví a klenotnictví. Praha 2003, s. 216–217. ISBN 80-85983-90-7.

[5] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1046, fol. 15r.

[6] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 945, fol. 37r.

[7] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1034, fol. 77v, kn. č. 1040, fol. 10r.

[8] Miller, J. a kol.: Konfliktní soužití: Královské město – šlechta – duchovenstvo v raném novověku. Danal 1998, s. 108, zápis č. 401. ISBN 80-85-973-31-6.

[9] Ibidem, s. 119, zápis č. 471. Páni z Házenburku uváděni též jako z Hošenperku, Štěpán z Házenburku byl hofmistrem biskupa Marka Khuena, viz Štěpán, J.: Dvory olomouckých potridentských biskupů v 16. století. Disertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Olomouc 2009, s. 47–48.

[10] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1074, fol. 115v, kn. č. 1303, fol. 221r. Nather, W.: Kronika olomouckých domů, I. díl. Olomouc – Opava 2007, s. 304, č. 203. ISBN 978-80-244-1585-7 (UP).

[11] Prucek, J.: Olomoucká souhrnná kronika z let 1432–1656 sestavená Bedou Dudíkem. Sborník SOkAO 1981, s. 186.

[12] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1074, II. část, fol. 16r.

[13] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1074, fol. 16r–18v.

[14] SOkAO, fond AMO, zlomky registratur, kart. 160, inv. č. 4449, 4450, 4463. Zemský archiv v Opavě pobočka Olomouc (ZAOpO), fond Arcibiskupství Olomouc (AO), kn. č. 53, fol. 28r,v.

[15] Miller, J. a kol.: c. d., s. 195, zápis č. 196.

[16] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1074, fol. 115v–116r, zápis pokračuje v druhé části knihy na foliu 42r–43v, 48r.

[17] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 121, fol. 143r–146v.

[18] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1080, fol. 78v.

[19] Kux, H.: Die Olmützer Goldschmiede vom Mittelater bis zum Jahre 1700. Sonderdruck aus dem Anzeiger des Landesmuseums in Troppau, II. Band. Opava 1930, s. 22, 23.

[20] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1065, fol. 258r.

[21] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 121, fol. 48v.

[22] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1050, fol. 103r–104r. Nather, W.: c. d., s. 262, č. 180 (chybné).

[23] Hlobil, I. – Perůtka, M.: Katalog výstavy Od gotiky k renesanci, III. díl Olomoucko. Olomouc 1999, s. 558.

[24] Štěpán, J.: Olomoucký zlatník Donát Šolc (1575–1588) a olomoucká medailérská škola. Střední Morava 16/2003, s. 109. ISBN 80-85807-89-0, ISSN 1211-7889. Štěpán, J.: Medaile olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic. Folia Numismatica 16/17, Supplementum ad Acta Musei Moraviae, Scientiae sociales LXXXIV – V. Brno 2002, s. 81–95.

[25] SOkAO, AMO, sign. M 1–1, kn. č. 1081, rychtářská kniha z let 1587/8, fol. 143v, 144r. Čermák, M.: c. d. Olomoučtí zlatníci, s. 45.

[26] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1074, fol. 176v, zápis pokračuje v druhé části knihy na foliu 44r,v. Nather, W.: c. d., s. 451, č. 313.
[27] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1065, fol. 104r, kn. č. 1067, fol. 124v.
[28] Stehlíková, D.: c. d., s. 216.
[29] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1080, II. část, fol. 2v.
[30] Ibidem, fol. 3v.
[31] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 121, fol. 47v–50r.
[32] SOkAO, fond AMO, M 1–1, kn. č. 1075, fol. 15v.
[33] Hlobil, I. – Perůtka, M.: c. d., s. 67–69.
[34] Hrdlička, J.: Hodovní stůl a dvorská společnost. Monographia historica I. České Budějovice 2000, s. 143–146. ISBN 80-7040-462-0.
[35] Jakubec, O.: Kulturní prostředí a mecenát olomouckých biskupů potridentské doby. Olomouc 2003, s. 301-2. ISBN 80-244-0679-9.
[36] Namátkově SOkAO, fond AMO, M 1–1, knihy městských počtů, kn. č. 69–70; knihy inventářů pozůstalostí, kn. č. 120–121.
[37] Hlobil, I. – Perůtka, M.: c. d., s. 69–77.
[38] Richter, E.-L.: Mauritz Kaldtschmidt – Eine silberne Deckelkanne gewährt Einblicke in Leben und Wirken eines Olmützer Goldtschmieds des 16. Jahrhunderts, Weltkunst 3/2005, Jahrg. 75, s. 67–68. ISSN 0043-261X. Dále týž: Spuren eines renaissancegoldschmids, Archäometrie und Denkmalpflege Jahrestagung in den Reiss-Engelhorn Museen – Kurzberichte, Mannheim 2004, s. 21–22. Štěpán, J.: Dvůr olomouckého biskupa Stanislava Pavlovského z Pavlovic v letech 1579–1598. Danal 2009, s. 66. ISBN 80-85973-80-4.
[39] Warmbrunn okr. hirschberský pruský vládní obvod lehnický. Stehlíková, D.: c. d., s. 216.
[40] Stehlíková, D.: c. d., s. 54 (Beschlagwerk), 418 (Rollwerk). Za správnou úpravu uměnovědného popisu děkuji Mgr. Ondřeji Jakubcovi, Ph.D.
[41] Jakubec, O.: c. d., Kulturní prostředí…, s. 159. Lejsková-Matyášová, M.: K výzdobě renesanční mříže stanislavské kaple olomouckého dómu. Sborník VSMO, 1972, s. 73, 75–78. Jakubec, O.: Stanislav Pavlovský z Pavlovic (1579–1598) Biskup a mecenáš umírajícího věku. Muzeum umění Olomouc 2009, s. 141, obr. 47 – supralibros biskupa se znakem a ctnostmi, s. 167 – frontispice tisku se znakem biskupa a čtyřmi ctnostmi. ISBN 978-80-87149-12-6. Mlčák, L.: Kardinál František z Dietrichsteina (1570–1636) Prelát a politik neklidného věku. Muzeum umění Olomouc 2008, s. 88 – rytina Aegidia Sadelera zobrazující portrét kardinála Dietrichsteina se čtyřmi ctnostmi (též naproti titulní nepaginované straně). ISBN 978-80-87149-06-5. Hlobil, I. – Perůtka, M.: c. d., s. 560.
[42] Richter, E.-L.: c. d., s. 67–68.
[43] Tebbe, K.: Sakrales Gerät und fromme Stiftungen. In: Quasi Centrum Europae. Europa kauft in Nürnberg 1400–1800. Ausstellungskatalog Germanisches Nationalmuseum. Nürnberg 2002, s. 201. [online, cit. 12. 5. 2010] http://forschung.gnm.de/ressourcen/gsp/ktebbeqce2002.pdf
[44] Tebbe, K.: Silberne Serienprodukte. Nürnberger Gußfiguren aus der Zeit um 1500. In: Frank Matthias Kammel, Spiegel der Seligkeit, Im Zeichen des Christkinds. Privates Bild und Frömmigkeit im Spätmittelalter. Ergebnisse der Ausstellung Spiegel der Seligkeit. Nürnberg 2003, s. 99–100. [online, cit. 12. 5. 2010] http://forschung.gnm.de/ressourcen/gsp/ktebbechristkind2003.pdf
[45] Obecně k ctnostem a antickým bohům, přičemž je nutné vycházet z toho, že je tento lexikon primárně zaměřen na sakrální oblast umění: Kirschbaum, E.: Lexikon der Christlichen Ikonographie 2. Herder 1970, s. 170–179. Kirschbaum, E.: Lexikon der Christlichen Ikonographie 4. Herder 1972, s. 364–390, zejm 387. ISBN 3-451-14494-8. Reusner, N.: Aureolorum Emblematum Liber Thobiae Stimmeri Iconibus. Strassburg 1587, s. 170–174. Ripa, C.: Iconologia overo Descrittione di diverse Imagini. Roma 1603, s.10–13, 63–64, 166–167, 187–189, 416–418, 480–482. Lejsková-Matyášová, M.: c. d. K výzdobě renesanční…, s. 76, 78.
[46] Např. známé dílo Camerarius, J.: Symbolorum & emblematum ex re herbaria… Norimberk 1590. Reusner, N.: c. d. Burckhardt, J.: Kultur und Kunst der Renaissance in Italien. Berlin 1936, s. 513–515, 549–550, 560–562, 567–569. Gurvič, A. J.: Das Weltbild des mittelalterlichen Menschen. München 1997, s. 330. ISBN 3-406-42350-7. Blöcker, S.: Studien zur Ikonographie der sieben Todsünden in der niederländischen und deutschen Malerei und Graphik von 1450–1560. Münster – Hamburg 1993, s. 9–11. ISBN 3-89473-387-x. Burke, P.: Žebráci, šarlatáni, papežové. Nakladatelství HH 2007, s. 198–199, 205. ISBN 978-80-7319-069-9.

[47] Např. Chastel, A.: Umělec. In.: Garin, E.: Renesanční člověk a jeho svět. Vyšehrad 2003, s. 186–187, 195, 201–203. ISBN 80-7021-653-0. Karsten, A.: Der Künstler am frühneuzeitlichen Hof zwischen formaler Einbildung und Informeller (Selbst-)Inszenierung. In.: Butz, R. – Hirschbiegel, J. (Hg.): Vita Cutialis – Form und Wandel höfischer Herrschaft: Informelle Strukturen – Dresdner Gespräche III zur Theorie des Hofes, Band 2. Berlin 2009, s. 181–190. ISBN 978-3-8258-1867-8.

[48] Pro inspiraci např. Tesař, P. – Moravcová, I. – Gebauerová, O.: Vážně i nevážně o víně – Sborník k padesátinám PhDr. Karla Müllera. Opava 2008. ISBN 978-80-86388-58-8.

Resümee

Der Olmützer Renaissancegoldschmied Moritz Kaldtschmidt und sein Krug mit Darstellung der Tugend

Jan Štěpán

Der Beitrag behandelt drei Generationen der Olmützer Goldschmiedfamilie Kaldtschmidt im 16. Jahrhundert. Es handelte sich um die verzweigte Familie von Toman dem Älteren, Toman dem Jüngeren, Moritz und Lorenz. Auch in Prostějov und Kroměříž wurde Verwandtschaft ermittelt. Ebenso wurden einige Unklarheiten hinsichtlich der einzelnen Familien und ihres Immobilienbesitzes in Olomouc, der häufig vom Vater an die Söhne vererbt wurde, präzisiert. Bei Toman dem Jüngeren und Moritz sind Inventuren ihrer Erbschaften überliefert, die ein Verzeichnis von Goldschmiedegegenständen wie Ringe, Schmuck, Getränke- und Tischgegenstände oder Garnituren und natürlich auch rohes Metall enthalten. Moritz Kaldtschmidt ist ebenfalls der Autor des Krugs mit Deckel, der im Jahre 2003 auf der Londoner Auktion auftauchte und dank Prof. Ernst Ludwig Richter nun richtig als sein Werk identifiziert wurde. Dieser silberne, vergoldete Krug ist typisches Werk der Renaissance, des Renaissancefühlens. Er trägt die Figuren der Tugend und Allegorie, die Ausdruck der Person des Besitzers sind. Gleichzeitig wird darauf hingewiesen, dass die allegorische Symbolik der Tugend zur damaligen Zeit auf mehreren in Olomouc gefertigten Gegenständen, ob nun Bucheinbänden, Graveurarbeiten, Malereien oder dem bekannten Gitter der Kapelle des H. Stanislav im Wenzelsdom in Olomouc, angewendet wurde. Der von Kaldtschmidt gefertigte Krug steht in seiner Verzierung typologisch ähnlichen Arbeiten der Nürnberger Goldschmiede um Wenzel Jamnitzer sehr nahe und auch die Produktionstechnologie ist ähnlich. Dadurch, dass Kriegsbeuten und der Edelmetallhunger unwiederbringlich viele Produkte der Olmützer Goldschmiede zerstörten, handelt es sich heute um einen Beweis der Meisterschaft der hiesigen Renaissancegoldschmiede.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 42–63, 2010

Grafologický pohled na rukopisná komeniana v Muzeu J. A. Komenského v Přerově

A Graphological Analysis of Handwritten Documents Related to J. A. Komenský (Comenius) from Comenius Museum in Přerov

Helena Veličková

Abstrakt
Grafologie je komplexní metoda diagnostiky osobnosti, která je schopna odhalit povahové vlastnosti i některé zdravotní charakteristiky pisatele. S využitím hlubinné psychologie a symbolické roviny písma může kvalitně analyzovat tyto vlastnosti i u pisatelů časově velmi vzdálených dnešku. Od počátku 20. století je grafologie skutečnou vědou, patřící k oboru psychologie. Rukopisy spojené se jménem J. A. Komenského v Muzeu J. A. Komenského v Přerově jsou dva a na první pohled se velmi liší.
Rukopis A z roku 1661 nese shodné rysy se staršími autentickými rukopisy J. A. Komenského, jde tedy o autograf, koncept dopisu. Komenský byl renesanční osobnost širokého rozhledu a záběru působnosti, aktivní, biofilní, majestátní a velkorysý, podvědomě vázaný k rodné zemi a minulosti. Byl velmi racionální, v citových projevech strojený a svázaný tradiční formou, hrdý a poněkud chladný, ale i lidsky chápavý a měl „otcovské" vystupování vůči druhým lidem.
Rukopis B je zásadně odlišný, jde pravděpodobně o ženský rukopis citově založené osobnosti se solidním vzděláním a zběhlostí v psaní, ale názorově nevyhraněné až duševně pohodlné, s četnými známkami předstírání, klamavých sklonů v povaze. Jde pravděpodobně o opis Komenského konceptu, který pak Komenský dodatečně přečetl, zkorigoval a připojil krátkou poznámku vpravo nahoře, dnes už téměř nečitelnou.

Abstract
Graphology is a comprehensive method of personality diagnosis, including the identification of the personal traits and some health characteristics of a writer. Using deep psychology and the symbolic level of writing, it is possible to perform a high-quality analysis even for authors who lived long in the past. At the beginning of the 20th century, graphology was acknowledged as a scientific discipline included under psychology. There are two manuscripts related to Comenius in the J. A. Komenský museum in Přerov, at a first glance quite different from each other.
Manuscript A from 1661 is similar in appearance to older authentic manuscripts of J. A. Comenius and it is therefore an autograph, a draft of a letter. Comenius was a Renaissance man, learned and working in many fields, active, biophilic, majestic and generous, with subconscious ties to his native country and its past. He was very rational, expressing his emotions in a rather stiff way, bound by the traditional forms; proud and rather cold, yet also humanly understanding, behaving to others in a "fatherly" manner.

Manuscript B is very different. It is probably a woman's handwriting, showing an emotional personality with good education and a habitual writer; the person, however, did not have well-formed opinions and was spiritually rather lazy, with numerous signs of pretension and a personality leaning towards deception. It is probably a copy of Comenius' draft; he later reread the draft, corrected and added a brief note in the upper right corner, today almost unreadable.

Klíčová slova: Grafologie, Jan Amos Komenský, rukopis, rukopis, Muzeum Komenského v Přerově, diagnostika osobnosti
Key word: Graphology, Jan Amos Komenský (Comenius), handwriting, manuscripts, Comenius Museum in Přerov, personality diagnostic

Přerovské muzeum nese hrdě jméno Jana Amose Komenského. Hlásí se k učiteli národů nepochybně oprávněně, protože jednak Přerov byl dlouho jeho působištěm, jednak muzeum ukazuje návštěvníkům mimo jiné krásně vybavené výstavní prostory, zpodobňující historické školní třídy, vyučovací metody a výbavu učitele i žáka, obvyklé v našich zemích i ve střední Evropě. Sbírka učebnic je přímo unikátní a těší se zájmu i v zahraničí, kde byla řada knih vystavována. Ovšem Komenského duch je zde přítomen i v jiném smyslu, a to způsobem velice soukromým až intimním. Mezi nejcennější exempláře ve sbírkách muzea totiž patří dva rukopisy v koženém albu, získané klikatými cestami a některými Přerovany dosud vytrvale považované za Komenského autografy. Přitom je na první pohled zřejmé, že oba texty jsou natolik odlišné, že jejich pisatelem nemohl být jeden a tentýž člověk.

Stojí za zmínku, že v koženém albu se skrývá ještě třetí šperk pedagogického muzejnictví – text psaný J. H. Pestalozzim. Studium tohoto originálu je neméně přitažlivým tématem pro grafologa, avšak pro tentokrát Pestalozziho necháme stranou a budeme se zabývat osobností Jana Amose Komenského, jak nám zčásti explicitně, zčásti jen zprostředkovaně prezentují rukopisy, tak rozdílné, a přece tak blízké původem – jeden datovaný 1661, druhý 1662, oba v Amsterdamu.

Grafologie je moderní věda, která v současné době podává nejkomplexnější obraz osobnosti, umožňuje nejen podrobně popsat strukturu charakteru, ale pronikne i do systému „proč" – odhalí tedy i četné motivy chování a jednání, které se při jiném seznámení se zkoumaným člověkem těžko dešifrují. Většina grafologů se však při analytické praxi soustředí pouze na rukopisy posledních sta let a neodvažují se pouštět do charakteristik u pisatelů starších. Jako důvod uvádějí, že neznají písmovou předlohu, která činila základ písma ve škole, v níž se pisatel původně naučil psát. Domnívají se, že není tedy možné rukopis srovnávat s něčím pevným a v jistém smyslu „absolutním", takže jakékoliv srovnání je relativizováno už v samém základu. Tato obava však ztrácí opodstatnění, využijeme-li v grafologii poznatků hlubinné psychologie, pracující s archetypy a symboly. Písmo graficky ztvárňuje nesčetné symboly a archetypy, ba můžeme bez nadsázky říci, že každá tečka, čárka svislá, vodorovná či příčná, oblouček i hrana v rukou psaném nebo i jinak výtvarně vypracovaném textu má symbolickou rovinu, která je překvapivě výmluvná. Jde o projevy osobního nevědomí, formované skrze kolektivní vědomí a kolektivní nevědomí, o nichž je známo, že mají univerzální povahu. Grafická, abstraktní symbolika písma se objevovala ve všech kulturách od starověku až po nejnovější civilizaci. Samozřejmě symbol je vždy mnohoznačný a každá kultura při zaznamenávání i výkladu symbolu klade důraz především na ty jeho významy, které slouží k projevení duchovních obsahů pro ni podstatných. Charakter symbolů a archetypů je však

v principu univerzální. Je výdobytkem psychologie jako moderní vědy 20. století, že prozkoumala hlubší vrstvy kolektivního nevědomí a popsala souvislosti, které mezi sebou mají archetypy jakožto projevy bazální reflexe lidské existence u všech lidí z toho prostého důvodu, že vždy jde o příslušníka druhu Homo sapiens. Díky hlubinné psychologii tedy máme grafologii obohacenou o velmi spolehlivý, ba „absolutní" praobraz „lidství", s nímž můžeme konfrontovat psané písmo z jakékoliv doby, v jakémkoliv jazyce a dokonce v jakémkoliv psacím kódu – tedy nejen v novověké Evropě písmo latinské nebo kurentní, ale i písmo čínské, japonské, ba dokonce starověká písma, hieroglyfy a obrázkové písmo. Samozřejmě lidské poznání má zde své meze, jako ostatně v každém oboru. Otvírají se nám však také nové možnosti, jichž by bylo škoda nevyužít. Vždyť v minulých staletích se právě rukou psané texty staly hojným zdrojem našich poznatků, a kromě věcných informací, které v nich můžeme číst, nám nabízejí hlubší, méně vědomou, ale o to více pravdivou a informacemi nesmírně bohatou rovinu, z níž můžeme své poznatky o minulých dobách, duchovních proudech a konkrétních individualitách korigovat a prohlubovat.

Počátky grafologie najdeme ve starověké Číně, Řecku, Římě a Egyptě. V Evropě se kladou až do dob renesance – znalost nuancí písma původně sloužila jako praktická metoda, nazývaná písmoznalectví, pomáhající ověřit pravost podpisu. Není náhodou, že kořeny evropského písmoznalectví a pozdější grafologie vycházejí z 15. a 16. století. V době humanismu se totiž díky mohutnému rozvoji obchodu a diplomatických i osobních styků na evropském kontinentu rozšířilo vzdělání a zejména znalost písma i schopnost psát natolik, že mezi dopisy a důležitými listinami se čím dál častěji objevovaly padělané texty. Vedle potřeby ověřit pravost podpisu, čemuž vyhověli písmoznalci, se objevila potřeba nebo alespoň očekávání, že písmo jedince odhalí i něco z jeho povahy, což spadá do působnosti grafologie. Už v 11. století čínský znalec Kuo Jo Hsu tvrdil, že rozezná člověka „vznešeného"od „nízkého" podle rukopisu, a nemýlil se. V Evropě vyšly v době vrcholné renesance první návody na rozeznání pravého písma od padělku. V roce 1609 vydal v Paříži soudní znalec písma F. Demelle *Návod k posuzování padělaných písem neboli k srovnání písma s podpisem* a podobné pojednání vydal v r. 1622 v Bologni profesor lékařství C. Baldo. Tito a další písmoznalci i grafologové (mezi nimi i básníci a filozofové – J. W. Goethe, W. Leibniz, J. K. Lavater...) se ovšem dali vést především svým intuitivním nadáním, mimořádně vyvinutou schopností vcítění. Základní kámen k soustavě vědeckého rozboru písma položil teprve abbé J. H. Michon v r. 1875. V Německu v 19. století vznikla významná škola vědecké grafologie, na níž se podíleli profesor fyziologie V. Preyer, psychiatr J. Meyer a filozof L. Klages. Poprvé se formulovala rozhodující otázka: Proč jsou povaha a písmové vlastnosti ve vzájemném vztahu? Odpovědí bylo poznání, že písmo je vlastně osobní psací pohyb, který je fixován, že psací činnost vychází z mozku a ruka písaře je jenom výkonným nástrojem mozku.

Ve 20. století řada exaktních výzkumů na lidském mozku jako biogenerátoru elektromagnetických impulzů v laboratořích opakovaně prokázala, že písmo není ve skutečnosti rukopis, nýbrž jakýsi „mozkopis". Ruka je pouhým nástrojem, který graficky uskutečňuje procesy a představy odehrávající se v našem mozku. Písmo člověka od doby, kdy se začala užívat kurzíva, bychom tedy mohli s trochou nadsázky přirovnat k elektroencefalogramu, který je vlastně také záznamem elektromagnetických impulsů probíhajících v mozku. Ovšem možnosti přístroje – elektroencefalografu – jsou podstatně omezenější než možnosti lidského ducha a píšící ruky, proto výsledek takového záznamu je pouze kombinací vodorovného tahu se svislými kmity, ale i ten trochu připomíná rukopis – dejme tomu člověka píšícího kurentem. Skutečný individuální rukopis je samozřejmě mnohem složitější. Písmo je totiž zároveň kulturním výtvorem, výsledkem a obrazem duchovního uspořádání společnosti, která písmo užívá. Zrcadlí

se v něm hodnoty, které daná společnost oceňuje či zavrhuje, v písmových předlohách, které se učily v klášterech a dodnes učí ve školách, jsou rafinovaně zakotveny filozofické přístupy ke světu, myšlenkové proudy a hnutí, které byly a jsou v dané době aktuální. Proto si doba gotická vytvářela jiné písmové předlohy než kupříkladu renesance či baroko. Písmová předloha, zavedená do českých škol ve 20. století, je oblá a vyvážená, což je zčásti dědictvím renesančně-humanistické evropské tradice, ale také oproštěná od většiny ozdůbek a kudrlinek, které ještě starší generace z 19. století ráda užívala. 20. století přineslo oproštěně věcný, funkcionalistický pohled na svět, a písmové předlohy většiny evropských zemí vypadaly podobně. I německý kurent, do 2. světové války se držící své „vojácky" disciplinované a nelaskavě špičaté formy plné grafických prvků z gotické doby, opustil ve druhé půli 20. století scénu a uvolnil v Německu místo latinskému písmu, které od humanistických dob jinde v Evropě převládalo.

Školní předloha je půdorysem, na němž se dítě zpočátku orientuje a učí zručnosti v psaní, později si je začíná upravovat k svému obrazu. Čím zběhlejší je v psaní, tím snadněji v písmu vyjadřuje své nitro, čím více se jeho osobnost vyvíjí a zraje, tím vyhraněnější, svéráznější má nejen myšlenky a názory, ale i rukopis. U dospělého člověka prakticky skoro není možné, aby napsal přiměřeně rychle delší text, a přitom v písmu nevyjevil, co se v něm skrývá. Padělané rukopisy, které úzkostlivě napodobují cizí písmo, jsou psány pomalu a opatrně, což grafolog snadno pozná. Při záměrném klamání je obvyklé, že pisatel-podvodník změní velikost a sklon, někdy pozmění šířku písma. Nemůže však změnit všechno – existuje více než 150 základních rysů, které slouží k identifikaci pisatele, nemluvě o množství drobných i větších konkrétních zvláštností a odchylek u jednotlivých písmen, kde počet je snad nekonečný. Zkrátka každý člověk je individualita – dokonce i podvodníci klamou každý po svém způsobu.

Grafologie je tedy psychologická disciplína, která za konkrétními písmovými znaky sleduje povahové rysy píšící osobnosti, rozumí souvislostem, rozporům i komplexům v lidské povaze a snaží se dobrat nejen celkového vyobrazení, ale i pochopení člověka, který text napsal.

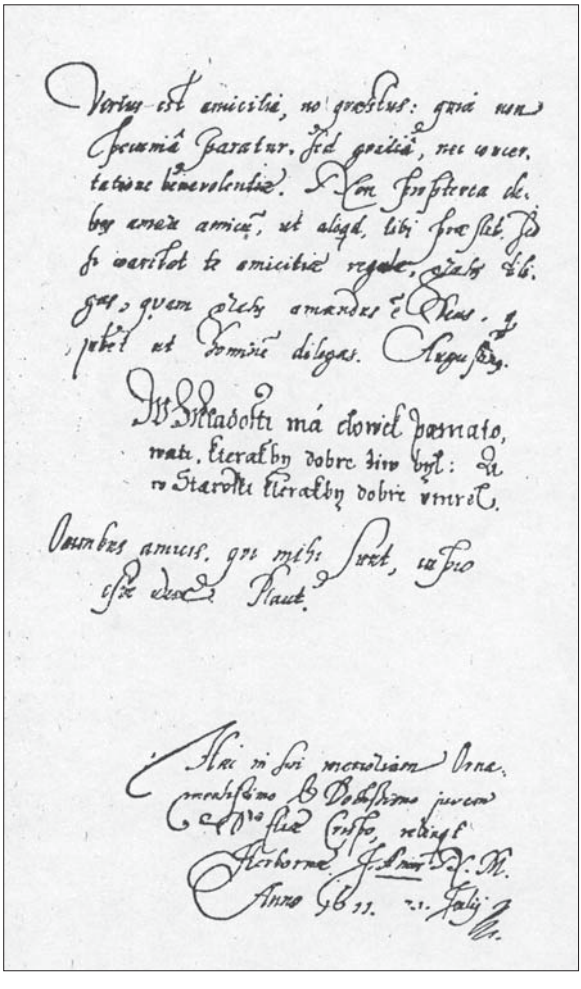

Lístek do památníku *Varius est amicitia…*, který napsal devatenáctiletý Jan Amos Eliáši Crispovi v r. 1611. Jeho faksimile se nachází v knize Jan Amos Komenský: soubor statí o životě a díle učitele národů.

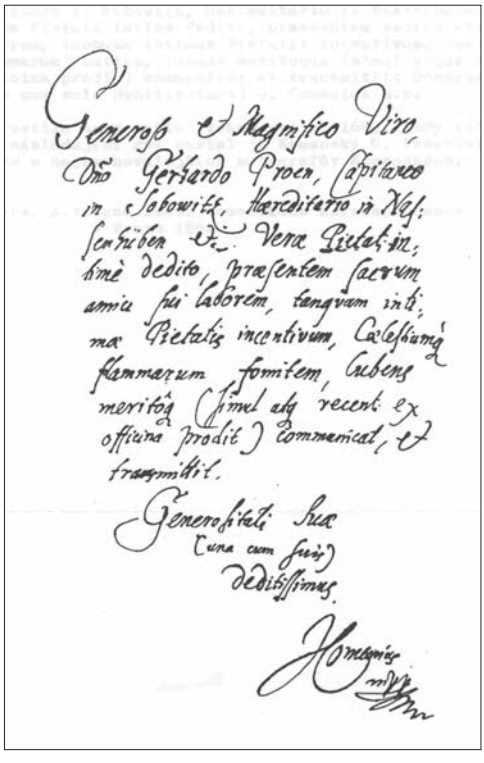

Věnování Gerhardu Proenovi.
Postila, která věnování má na titulním listě, vyšla tiskem asi r. 1643 a Komenský ji téhož nebo následujícího roku zaslal G. Proenovi.
Jeho faksimile je k dispozici v publikaci A. Patery: Jana Amosa Komenského korrespondence.

Zvláště zajímavá je pak symbolická rovina v písmu, kde se projevují někdy komickým, jindy úctyhodným způsobem životní postoje na všech úrovních života – od vztahu k primitivním materiálním požitkům až po duševní bohatství či chudost, duchovní svéráz, mystické vjemy či parapsychologické aktivity. Moderní grafologie může, jak už řečeno, hojně využít objevů hlubinné psychologie, pracující s archetypy. Ty odhalují hlubinnou, v zásadě neměnnou podstatu lidské psýché. V případě, že se zabýváme tak významnou osobností, jako byl J. A. Komenský, dozvíme se o něm nové věci, které možná netušili ani jeho blízcí, můžeme se dopídit pohnutek některých skutků (systému „proč") a upřesnit, někdy i pozměnit obraz, který o něm vytvořila legenda.

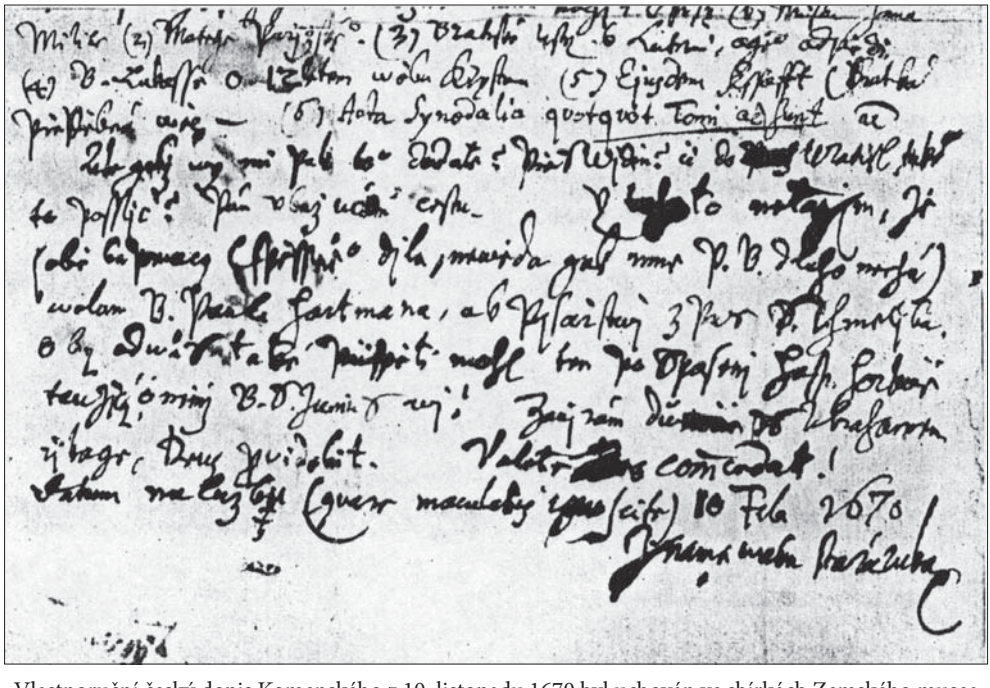

Vlastnoruční český dopis Komenského z 10. listopadu 1670 byl uchován ve sbírkách Zemského musea v Praze a otištěn byl v publikaci Sto listů Jana Amose Komenského s doprovodem B. Ryby

V archivech celé Evropy se ukrývá poměrně velké množství autografů podepsaných J. A. Komenským, mezi nimiž najdeme většinou originály, jindy cizí opisy textů, dopisů nebo jejich konceptů. Mnohé z opisů jsou přitom považovány za autografy J. A. Komenského, ať už proto, že neznámý pisatel měl rukopis podobný Komenskému, případně proto, že dochovaný text je formálně zakončen iniciálou JAC nebo dokonce celým jménem, nebo i proto, že hrdý majitel chtěl iluzorním tvrzením zvýšit prestiž svého sbírkového exempláře.

K rukopisům, vedeným doopravdy rukou jedinečného evropského pedagoga, však patří převážné množství archivních exemplářů a jejich faksimilia i fotografie se stávají pro grafologa velmi vítanými přílohami nejrůznějších publikací. Patří k nim lístek do památníku Varius est amicitia…, který napsal devatenáctiletý Jan Amos Eliáši Crispovi v r. 1611. Jeho faksimile se nachází v knize Jan Amos Komenský: soubor statí o životě a díle učitele národů.[1]

Nepochybně pravé je i věnování Generoso et MagnificoViro… Gerhardu Proenovi. Postila, která věnování má na titulním listě, vyšla tiskem asi r. 1643 a Komenský ji téhož nebo následujícího roku zaslal G. Proenovi. Jeho faksimile je k dispozici v publikaci A. Patery: Jana Amosa Komenského korrespondence.[2]

Vlastnoruční český dopis Komenského z 10. listopadu 1670 byl uchován ve sbírkách Zemského musea v Praze a otištěn byl v publikaci Sto listů Jana Amose Komenského[3] s doprovodem B. Ryby.

Za pravý považujeme i text zčásti tiskacím, zčásti psacím písmem vyvedený na titulním listě Paradisus Ecclesiae renascentis z r. 1632, zejména nepochybujeme o poznámkách psaných v horním pravém rohu. Je k nahlédnutí v již citované publikaci Jan Amos Komenský: soubor statí o životě a díle učitele národů.

Rukopisy uchovávané v přerovském koženém albu jsme díky řediteli PhDr. Františku Hýblovi měli možnost studovat v originále. Zde uveřejňujeme kopie, označené pracovně jako Rukopis A a Rukopis B. V obou případech jde o souvislý, ucelený text, zakončený přesnou datací a podpisem J. A. Komenského.

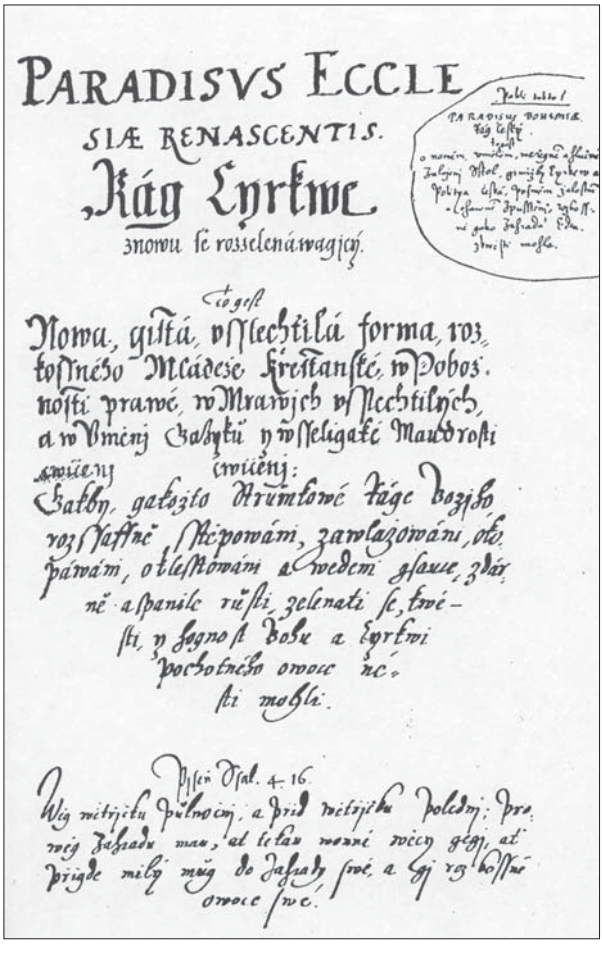
PARADISVS ECCLE
SIÆ RENASCENTIS.
Ráj Cyrkwe
znowu se rozselenáwagjcý.
Nowa, gistá, vsslechtilá forma, roz-
tosnéso Mládese Kristanské, w Pobos-
nosti prawé, w Mrawjch vsslechtilých,
a w Vmenj Zabytků y wsseligaké Maudrosti
cwičený
Zaboy, gakožto Strumkowé Ráge Bozjho
rozsaffné, sstepowáni, zawlažowáni, ot-
páwáni, otlesstowáni a wedemi gsauce, zdá-
ně a spanilé rüsti, zelenati se, twé-
sti, y hagnost Bohu a Cyrkwi
pobožného owoce ne-
sti mohli.
Pjsně Žsal. 4. 16.
Wij wetrjčku půlnocný, a přid wetrjčku poledný; pro-
wij Zahradu mau, ať telau wonné wůně gegj, ať
přigde milý můg do Zahrady swé, a gj roz-
sstre
owoce swé.

Text zčásti tiskacím, zčásti psacím písmem vyvedený na titulním listě Paradisus Ecclesiae renascentis z r. 1632. Je s největší pravděpodobností vedený rukou J. A. Komenského. Totéž platí o poznámkách psaných v horním pravém rohu. V publikaci Jan Amos Komenský: soubor statí o životě a díle učitele národů.

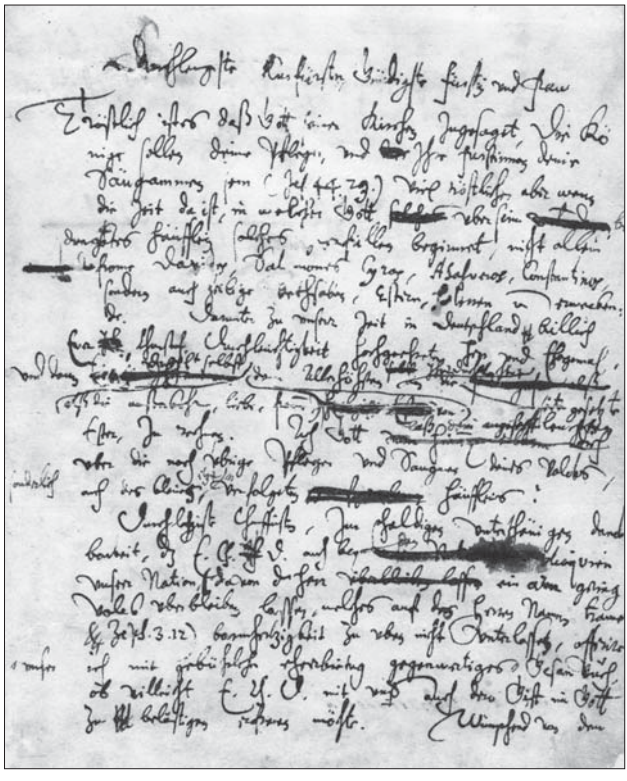

Rukopis A – 1. strana
Autograf J. A. Komenského.
Originál je majetkem Muzea
J. A. Komenského v Přerově.

Rukopis A (1661) je evidentně Komenského autograf, což poznáme již při zběžném srovnání s výše uvedenými ukázkami. Jde o koncept dopisu Luise Henriettě, manželce braniborského kurfiřta Bedřicha Viléma, které Komenský posílá bratrský kancionál. Rukopis B (1662) je rovněž koncept dopisu senioru polské jednoty bratrské Janu Bythnerovi a synodě starších jednoty bratrské, která se měla sejít v Lešně k volbě nástupců dosavadních seniorů, tj. Komenského a Bythnera. J. A. Komenský radí, jak mají být noví senioři-biskupové ordinováni. Pisatelem textu je však někdo jiný než Komenský, což opět pozná i laik. Podle charakteru korektur lze soudit, že byl opsán z Komenského autografu. Poněvadž velký učitel trpěl tremorem (sám se o tom zmiňuje závěrem: *manu senili semitremula jam*), nechal svůj autograf přepsat do čitelnější podoby. Opisovač však neznal dobře latinu a zanechal řadu chyb. Komenský pak opis přehlédl, opravil chyby a nakonec vlastní rukou připsal na pravý horní okraj českou poznámku *Přípis listu k B.B. [= bratřím] Polákům na synod stran ordinování seniora.* Dnes je téměř nečitelná v důsledku nepříliš šťastného zásahu restaurátora, který chemicky snižoval kyselost papíru.

Ještě Josef Krumpholc v roce 1926[4] se v bezmezném nadšení domníval, že v případě rukopisu B jde o Komenského autograf. Tato domněnka byla však v odborném milieu odkázána do minulosti v roce 1981, kdy vyšla publikace Nejvzácnější přerovské komeniologické unikáty[5]. Bohužel její náklad byl beznadějně rozebrán, ke všemu neštěstí titul nenajdeme ani ve veřejných knihovnách, nezbývá tedy než poděkovat ochotným pracovníkům muzea, kteří pořídili xerokopii knížky a umožnili nám tak doplnit fond Vědecké knihovny v Olomouci. Součástí publikace je pečlivý přepis originálních textů rukopisů A i B a jejich překlad z pera Julie Novákové a V. T. Miškovské-Kozákové. Vzhledem k obtížné dostupnosti řečené publikace přepisy i překlady zveřejňujeme v příloze, avšak bez poznámkového aparátu.

Podívejme se nyní prizmatem grafologie na autory obou přerovských rukopisů.

Rukopis A ze září 1661 je v němčině, přesto nápadně připomíná český dopis ze Zemského muzea v Praze („Milého…“) z roku 1670. Český dopis má však hustší síť bobtnavých tahů, kaněk, oprav a zalitých písmen, četnější škrty, velmi kolísavý tlak i rytmus. Některé tvary jsou

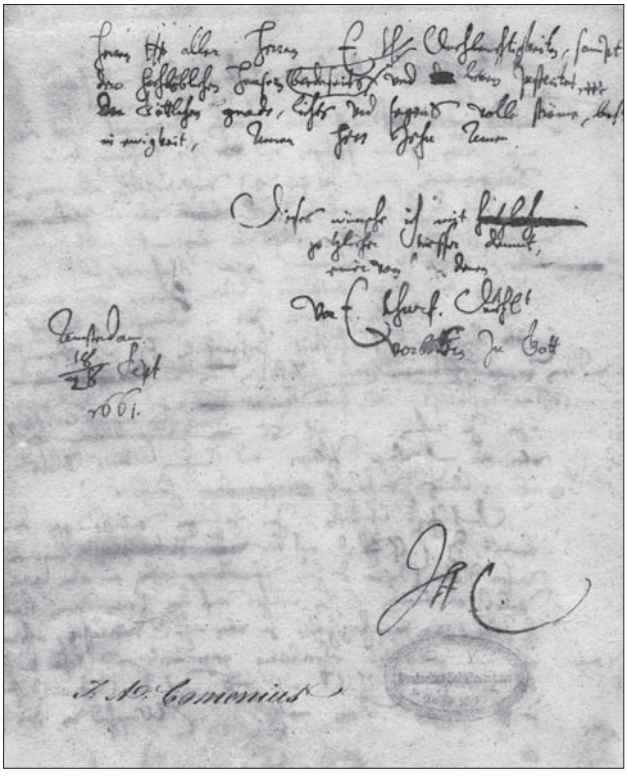

Rukopis A – 2. strana
Autograf J. A. Komenského, podepsaný JAC.

dosud pevné, jiné roztřesené a rozpadlé, což odpovídá vysokému stáří pisatele (v roce 1670 Komenský zemřel). Charakteristická je těstovitost písma, provázející Komenského texty od počátku – jde o známku biofilie, přejícnosti životu a snahy udržet život v jakékoliv podobě jak u sebe, tak u druhých.

Německý koncept dopisu A v Přerově odpovídá pisatelově mladšímu věku (1661). Těstovitost se v písmu mísí se ztěstovatěním, přejícnost a tolerance tedy občas vyúsťuje v návaly emocí – sebelítosti i zlosti nad vlastní nemohoucností. Emocionální výrony se projevovaly jistě i ve způsobu řeči – ve změnách síly a tónu hlasu, ne však v rychlosti myšlení a mluvy, které zůstávaly poměrně stabilní. Tlak i rytmus v písmu poněkud kolísá, tahy a tvary písmen však jsou pevnější než v českém dopise z roku 1670, což je logický obraz lepší věkové kondice. Zalité kličky a bobtnavý tlak svědčí o chronické potřebě vybít občas energii, což se projevovalo nejspíš udatnými i kritickými řečmi, nápady a chlubilstvím, po němž jen zřídka následovaly činy. Zůstávala poměrně živá gestikulace, patrná z výrazných přesahů do horního i dolního pásma. Prudké škrty a opravy ve slovech ukazují ve spojení s jinými znaky v písmu na perfekcionismus, neurotickou snahu o dokonalost, hypochondrii a zhoršenou kontinuitu myšlení.

Přesto zde najdeme dostatek důkazů, že Komenského duch si udržel jistou majestátnost a velkorysost, i když už nejspíš úplně nepřesvědčil. Široký levý okraj naznačuje velký formát osobnosti, náročnost na kvalitu hmotného a sociálního prostředí, chuť konat vše ve velkém. Rozmáchlé tahy, jaké najdeme v počátečních velkých písmenech nebo na začátku druhého řádku, neztrácejí na majestátnosti, i když některé mají poněkud „nachýlená záda“. Linie řádku je vydutá – nejprve stoupá, jak se autor s chutí pouští do nového tématu, postupně mírně klesá, jak ho elán opouští. Přesto text zůstává poměrně přehledný – racionální složka ducha zůstává dosud silná (téměř stejně jako smyslové vnímání, citovost a intuice). Dolní pásmo je velmi dobře rozvinuté, i když v něm kolísá tlak i sklon – sebevědomí a vitalita starého pedagoga byly po tolika životních strázních v r. 1661 stále obdivuhodné. Je rovněž zřejmé, že si trvale uvědomoval životně klíčovou hodnotu zdraví, ale i peněz a hmotného zázemí.

Silný tlak spolu s pastózností prozrazuje zádumčivost autora, přestože byl na světě dosud rád. Kolísání tlaku kreativním, estetickým způsobem je svědectvím značného tvůrčího potenciálu, a to jak v oblasti rozumu, tak ve sféře umělecké tvorby. Komenský byl velmi silná, vitální

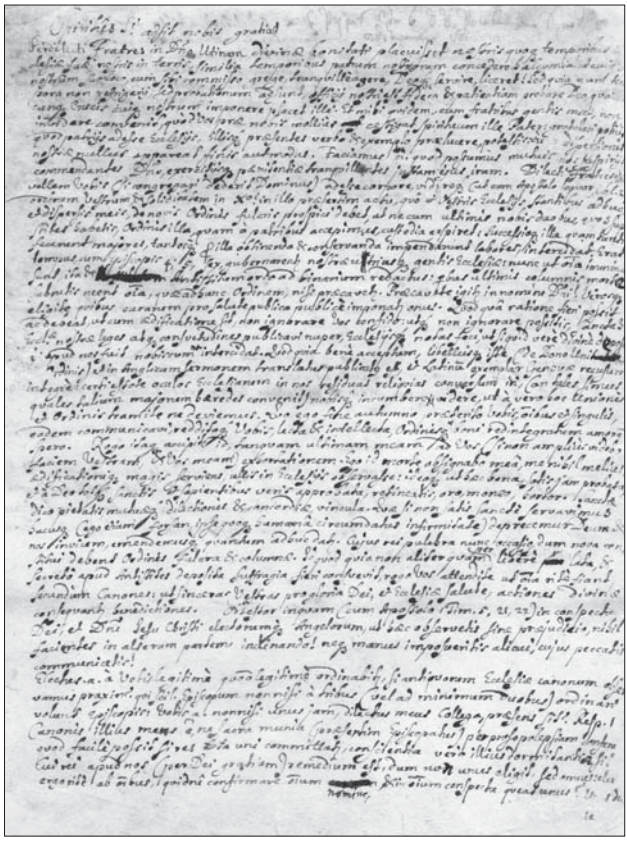

Rukopis B – 1. strana
Apograf neznámého pisatele.
Originál je majetkem Muzea
J. A. Komenského v Přerově.

a univerzálně založená osobnost. Z širokého levého okraje usuzujeme nejen na umělecké založení a kultivovanost projevu, ale i na smysl pro barvy a jejich ladění. Pisatel měl zálibu v sytých a teplých barvách, záleželo mu na oblečení, které uměl pestře i vkusně kombinovat. V učitelství jakožto duševní činnosti se tentýž princip projevoval názorným, barvitým a bohatým výkladem se všemi podrobnostmi, které pro jasnost a pochopení látky byly podstatné.

Rozmáchlá počáteční písmena s častými návraty v levém směru ukazují na patos, majestátnost, místy až teatrálnost a značný egoismus. Zmíněný písmový rys byl v oné době dosti běžný, i když existovaly „střízlivé“ výjimky. Není pochyb, že vznešený, zdobný až patetický styl byl tehdejší normou v písemném vyjadřování a obvyklou formou sebereprezentace. To však nic nemění na skutečnosti, že J. A. Komenský tomuto úzu vyhověl, a to rutinovaně. Kdyby dnes ožil, i jeho mluvený projev bychom sledovali nejspíš s úžasem a oprávněnou nedůvěrou, jdou-li mu mohutné emoce a rozmáchlá gesta upřímně od srdce.

Důraz na vlastní já, egoismus a ješitnost pramenily mimo jiné v pisatelově původu a minulosti, na něž byl podle všeho převážně hrdý (převažují zaoblení u vratných levoběžných tahů v dolním pásmu, méně často se objevují tvrdé zátrhy, důkaz problematičtějšího vztahu k minulosti). Poruchy rytmu můžeme hodnotit jako adekvátní pokročilému věku. V kombinaci s dalšími znaky však ukazují na jistý stupeň regrese osobnosti, jakéhosi návratu do dětství, citovou nezralost nebo prostě částečné zdětinštění. Tento povahový rys se aspoň občas jistě projevoval v celém životě J. A. Komenského, v pozdějším věku pouze zesílil. Mohlo to souviset s poklesem soudnosti ve stáří, s vystupňovanou touhou vrátit se do „náruče Matky Země“, sebelítostí a stařeckou zálibou ve sladkostech.

Výrazně vratný tah, symbolizující návrat do minulosti, je např. na začátku posledního odstavce – jde o takzvanou „kolébku“, která je archetypálním symbolem vztahu k matce, k rodné zemi, k osobám, které pečovaly a vychovávaly Komenského zejména v dětství, případně v prvních dvou desetiletích života. Grafické návraty doleva najdeme v celém textu, zvláště výmluvné jsou však výběžky sahající před levý okraj textu a poznámky na širokém levém okraji. Ve starších rukopisech J. A. Komenského najdeme podobně zpětné tvary, tehdy prozrazující

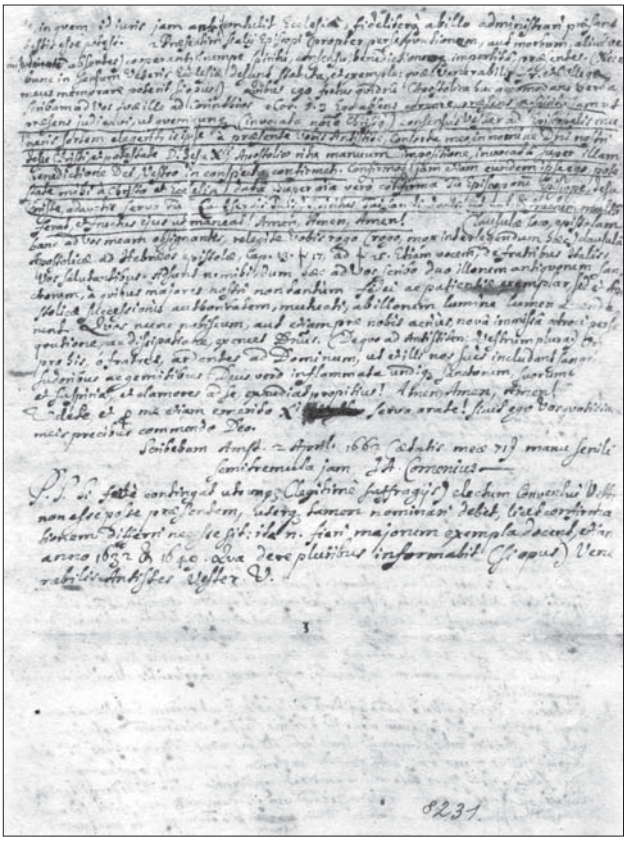

Rukopis B – 2. strana
Apograf neznámého pisatele, podepsaný J. A. Comenius.

přímo drásavou sebelítost při vzpomínkách na rodnou zemi a touhu se vrátit. V textu z r. 1670 se sice Komenský stále rád noří do vzpomínek, zde však postrádají silnější citový náboj – jde spíše o klidný smutek nebo mírnou posmutnělost. V horním pásmu jsou zpětné tahy rovněž časté (*d-und* ve 3. řádku), tam však mají jiný význam – sklon k lyrickému zadumání, meditaci, úvahám o vyšších věcech. Stojí za zmínku, že tento rys býval v rukopisech novověku běžný a stával se i součástí některých předloh. Patrně lidé v minulých staletích častěji rozjímali, modlili se, hovořili se svým nitrem a nacházeli v něm spoustu lyrických i moudrých představ, které někteří pisatelé (zejména spisovatelé a básníci) převáděli do uměleckého textu. I v rukopisech literárních osobností 18.–19. století podobných tvarů najdeme víc než dost.

Komenský měl i ve vysokém věku zájem o dění kolem sebe (písmo není těsné, tahy vybíhají do horního i dolního pásma). Projevoval tedy dosud relativně výborné intelektuální schopnosti i lidskou chápavost, ale také se snadno rozčilil a pak byl i tvrdý. Rád prezentoval sebe jako hrdinu a spasitele, jako by v rukopise říkal: „Zmůžu sice už málo, ale nesmím se poddávat, musím to udělat pro jiné, nikdo jiný to neumí“.

Extraktem egoismu, hrdosti až pýchy je podpis, přesněji iniciály JAC. Jejich velikost daleko přesahuje rozměry písmen v ostatním textu, což je o to významnější, že šlo o pouhý koncept, kde podpis vlastně nemá adresáta, na něhož je potřeba udělat dobrý dojem. V podpise jde vždycky o sebedemonstraci pisatele, o jakéhosi reprezentativního vyslance Ega, který má většinou autora ukázat v nejlepším možném světle. Komenský volil iniciály, což naznačuje sklon omezit se na podstatné, tj. v tomto případě především na své Já. Jejich velikost v konceptu, jak jsme již řekli, je samoúčelná, tedy i jeho egoismus byl opravdu mimořádný (první velké písmeno ve jménu představuje samo o sobě koncentrované Já, zde navíc chybí vše ostatní). Oproštění podpisu na „pouhé“ obrovské iniciály tedy není dokladem skromnosti a oproštění Já od podružností, jak bychom mohli usuzovat při jiné konstelaci písmových znaků, nýbrž velikášství. Je zásadním principem grafologie, že tentýž písmový znak v různých kontextech má jiný výklad, což je obdobou úsloví „Když dva lidé dělají totéž, není to nikdy totéž“. Oblouk u *J* naznačuje důraz na okázalost a ladnost vystupování včetně oděvu, C s prodlouženým ob-

loukem pod řádek a doprava symbolizuje sebeobdiv a velkou vstřícnost. Háček na konci C je jakousi symbolickou udičkou, na kterou autor chytal své posluchače a obdivovatele. Uměl se přiblížit se zdánlivou poddajností a přizpůsobivostí, avšak výsledkem každého setkání s druhým člověkem mělo být jeho téměř naprosté ovládnutí posluchače mohutností a rozmachem ducha. Asi ne vždy takové setkání dopadlo úspěšně – v písmu najdeme stopy znechucení a rezignace, nový podnět však dovedl většinou vzbudit v Komenském novou naději, že učiní náležitý dojem a s jeho pomocí snad i sám něco získá – přinejmenším obdiv, ale kupodivu i soucit.

Vzhledem k tomu, že Rukopis A vznikl devět let před smrtí, všimněme si, co prozrazuje o zdravotním stavu J. A. Komenského. Písmo je všeobecně velmi dobrým diagnostickým indikátorem, neboť zobrazuje i podvědomí, v němž se ukrývají informace o zdravotních poruchách, kterých si pisatel mnohdy ještě není vědom. Samozřejmě jde o indikátory povšechného charakteru, o přesnou diagnózu si raději zajdeme k lékaři, ale i tak výsledky grafologických pozorování vedou k překvapivým výsledkům.

Rukopis A upoutá pozorovatele především bobtnavým tlakem a hojně se vyskytujícími tlakovými zesíleními. Komenský trpěl poruchami krevního oběhu (pravděpodobně srdečního tepu, ale zcela jistě křečovými žilami), značně nepravidelnou činností jater a dušností. Zalité horní kličky jsou svědectvím bolestí hlavy a mozkového překrvení (nejspíš z vysokého tlaku). Není divu, že podle tradice Komenského potkala mozková příhoda – mohlo to být i víckrát. Z celkové kombinace znaků smíme usuzovat na zvýšenou konzumaci nápojů, které zvyšují krevní tlak a snižují koordinaci jemných pohybů – v 17. století to bylo nejspíš víno (Vinum lac senum, Víno je mléko starců), které se ředěné i neředěné pilo místo vody z důvodů hygienických (voda byla často kontaminovaná) a jako přírodní antioxidant (na povzbuzení metabolismu i nálady). Duchovní potenciál je v důsledku poruch krevního oběhu mozku snížen i při zachování místy až pronikavé inteligence. To znamená, že dřívější projevy vyššího vědomí (svědomí, intuice, náboženské vědomí, filozofické sklony, kontakt s Vyšším Já nebo s Bohem) jsou kolísavé a občas nefunkční. Slábne-li intuitivní složka, naopak sílí percepce – zájem o smyslové požitky. Nepochybujeme, že Komenský měl vždy vnímavé oko pro krásu žen, písmeno *g* (1., 2. a 3. řádek) však prozrazuje i nemalý apetit a dobré trávení. Fyzická aktivita není zvlášť velká, ale v 69 letech poměrně úctyhodná. Je možné, že velkého učitele sužoval i mírný diabetes.

Stínování tvarů v horním pásmu řádku (morální vědomí, povědomí Boha) ukazuje, že pisatel se pokoušel rozlišovat dobré a zlé podle vlastních měřítek, ztrácel však jistotu a občas o nich pochyboval stejně jako o Boží dobrotě. Doba patrně pořádně zamíchala kategoriemi dobra a zla, ostatně málokdo se ve stáří nedočká hořkého poznání, že nové generace vynášejí do nebes to, co dříve bylo považováno za zavrženíhodné. Potkalo to nejspíš i učitele národů, k jeho chvále však dodejme, že jakožto člověk biofilní se viditelně snažil jít s dobou, přizpůsobit konvenčním morálním měřítkům a netrvat příliš tvrdohlavě na svém. V rozporu s tím jsou zpětné tahy, ale o těch jsme si už řekli, že jakožto projev minulostních vazeb a touhy vrátit se do mateřského lůna rodné země mu působily utrpení celý život. Hodnoty, které ho v mládí formovaly, si v podvědomí udržel napořád a rád by, aby se k nim mohl vrátit spolu se „zbloudilým" světem. Touhu po rodné půdě měl v duši formovánu zcela realisticky, hmatatelně. Můžeme se jen dohadovat, zda tato smyslová touha neměla v pokročilém stáří i mnohem praktičtější podobu než návrat domů. Možná měla souvislost s onou legendární hrstí hlíny z Čech, po smrti uloženou do hrobu v pytlíku pod hlavou.

Podle značně kolísavého tlaku usuzujeme na kolísavou vitalitu, pozůstatek někdejšího cholerického temperamentu. V tomto rukopise už neprosazuje autor své názory s takovou vehemencí, jako to činil dřív, rovněž řádkové průplety svědčí o snížené schopnosti objektivního

úsudku a mnohdy chybném odhadu reálných možností. Eruptivní nitka, která kdysi byla projevem svérázné tvůrčí osobnosti, rozbíjející konvenční formy a zavádějící formy nové – obsažnější a pružnější – se zde rozpadá stále častěji. Vzdorovitost a chuť měnit existující formy není už kompenzována náležitou schopností konstruktivního myšlení, záměry a plány zůstávají nedokončeny nebo vůbec nerealizovány.

Zastavme se ještě u celkového písmového obrazu a okrajů textu. List papíru v grafologické symbolice představuje svět a rozvržení textu prozrazuje míru schopnosti pisatele se ve světě orientovat. Přes instinktivně formovaný, hustý písmový obraz s občasnými řádkovými průplety zůstává rukopis poměrně přehledný. Pro Komenského byl svět do jisté míry labyrintem, v němž nezabloudí jen člověk inteligentní, zajímající se o druhé (i o společnost jako celek), vzdělaný a zkušený. Přitom nepodceňoval instinkty a intuici jako vodítko tam, kde se rozum ocitá v koncích. Písmový obraz naznačuje rovněž autorovu potřebu kontaktů s lidmi a zvýšený sklon sdělovat jim věcné informace i jakési vyšší pravdy, což se v jeho povaze svářilo s nedůvěřivostí k lidem, získanou zkušenostmi. Text téměř přetéká přes pravý okraj listu, pisatel tedy byl zaměřen na objekt Ty tak vehementně, že se v řeči občas nemohl včas zastavit, dokud „nebylo vyřčeno vše". Přitom si dovedl uchovávat i soukromá tajemství; to, co potřeboval říci beze zbytku, mělo spíš charakter poučování o praktických záležitostech života. Dnes bychom řekli, že velice dbal na svůj image člověka moudřejšího než druzí a v mnoha směrech autoritativního. Uvedenou vlastnost v detailním provedení zosobňuje typické Komenského písmeno *p* (*P-Pflege*, 3. a 14. řádek, na další stránce závěr 1. a 2. řádku).

Písmeno *p* je pro Komenského autografy tak charakteristické, že laickému oku může být jednoznačným vodítkem, zda jde skutečně o učitele národů jako autora. Psával ho vždy s vysoko nasazeným svislým tahem, čímž zdůrazňoval symbolicky svůj důvtip a mimořádně pronikavý intelekt. Úvodní vyvýšená arkáda *p* i jiných písmen u Komenského nasvědčuje intelektuální povýšenosti spojené s jistým sebeklamem. Poněkud strojený důraz na intelekt je v jeho typickém písmenu *p* spojený s noblesou a laskavostí, dále zvýšený arkádový nástup *p* prozrazuje, že metody, aplikované v oblasti inteligence a vzdělání, Komenský zakládal na tradici, kterou si přinesl z minulosti a z nějaké skupiny sjednocené národně i ideologicky – nejspíš tím měl na mysli výchovné a školní metody českých bratří.

Poznámky na levém okraji jsou dokladem metodičnosti a účelovosti v myšlení, kterým dával přednost před formálním pořádkem a estetickou formou. Opět jde o kdysi poměrně obvyklý jev v konceptuálním textu, avšak považujeme za užitečné na tento význam poukázat – tím spíše, vyskytuje-li se v dochovaných archiváliích často. Vlastně jde o porušení vlastních formálních pravidel (šířku okraje na hladkém papíře si vymezil sám!), aby se pisateli i čtenáři usnadnila orientace v textu (tj. ve světě). Okrajové poznámky z pera velkého pedagoga můžeme v kontextu jeho individuálního rukopisu pokládat za jakousi slovní analogii eruptivní nitky – porušování apriorních schémat ve prospěch hlubšího porozumění světu, metodičnosti. Šířka okraje, jak už bylo řečeno, svědčí o vysoké náročnosti na kulturnost a vzdělanost u sebe i u druhých, na umělecké nadání a umění dát věcem kultivovanou formu. V některých textech (např. věnování Gerhardu Proenovi) se široký levý okraj ještě dále postupně rozšiřuje, což svědčí o velkých nárocích, které s postupem možností ještě stoupají. Komenský byl takříkajíc nenasytný, stále nespokojený s dosaženými výsledky, zdaleka ne vždy (a to i v mladším věku) však měl sílu, vytrvalost a trpělivost, aby dosáhl vrcholu možností.

Písmo jako celek má v pozadí jednu významnou zvláštnost: skrývá jistou míru lability, grafologickou terminologií řečeno – obsahuje latentní nitku. V hlubokých vrstvách nevědomí pisatele jsou tedy uloženy obsahy, které se projevují někdy až extrémními schopnostmi a podivnými sklony: U lidí duchovně vyspělých z nitky pramení všestranná talentovanost,

schopnost geniálně vystihnout podstatu jakéhokoliv oboru nebo tématu bez zdlouhavého studia nebo přemýšlení. Takový člověk si dovede rovněž představit celek se všemi souvislostmi a detaily naráz, umí tušit věci dosud nehmotné, má tedy vizionářský dar. Komenského univerzalismus, ale i pedagogický talent vžít se do psychiky dítěte a žáka má základ právě v této vlastnosti. Nitka se však stává velmi zrádnou u člověka, který ji dlouho potlačuje ve prospěch racionálního přístupu k věcem světa. Pak se nitka, tedy „univerzální mysl", jinak řečeno napojení na kolektivní nevědomí, začne projevovat ve svých pokleslých formách – náhlých, příliš prudkých až hysterických reakcích, člověk se vžívá do různých rolí a ztrácí vlastní tvář, inklinuje k bezbřehé iracionalitě, stává se závislým na okamžitých náladách, podivných osobách, vyhledává prostředky k úniku z reality (např. v alkoholu) nebo propadá kouzlu pohádek, mýtů a pověr a je jimi fascinován tak, že ztrácí soudnost. Smíme usuzovat, že právě přehnaný (trochu strojený, vnitřně ne zcela pravdivý) důraz na intelekt a vzdělanost vedly paradoxně Komenského – člověka univerzálního založení (dosti citového, subjektivního) – k pozdější dětské závislosti na Mikuláši Drabíkovi, jehož klamavé vize ho musely neodolatelně přitahovat a dodávat mu v neradostném stáří jakýsi bazální pocit harmonie a bezpečí. Vlastně iracionální vizionářství přítele Drabíka tvořilo komplementární doplněk k vlastnímu inteligentnímu Já, v jeho přítomnosti se Komenský cítil jako „celek", celý člověk, a mohl aspoň na chvíli opět jako dítě důvěřovat světu, jemuž mnohdy nerozuměl.

Celkově můžeme charakterizovat dopis z r. 1661 jako projev zestárlé osobnosti velkého formátu, člověka velice náročného, bytostně neklidného až živelně tvořivého, hojně gestikulujícího, založeného zemitě a v zásadě pozitivně (selský zdravý rozum, nenásilnost a přirozené plynutí duševních procesů), jakož i umělecky a kulturně. V jeho nitru přesto probíhal ustavičný svár mezi racionální pronikavostí a intuitivními vhledy na jedné straně, citovostí a emociální výbušností na druhé straně. Křížila se v něm kolísavá náladovost, ba popudlivost s mírumilovností; rozhodoval se mezi pocitem odpovědnosti za druhé lidi a lidstvo jako celek, ba dokonce láskou k lidstvu, a trvalým pocitem znechucení až sklonem k depresím, že ve světě nechodí všechno tak, jak je podle jeho přesvědčení správné. Potřeba dokonalosti ztroskotává na vědomí, že sám nedokáže (a patrně často nedokázal ani dřív) své ambice a velkolepé záměry dotahovat vždy do konce. V Rukopise A jsou nepravidelnosti natolik hojné, že v hodině psaní nevylučujeme ani stav určité euforie (možná vyvolané povzbudivým nápojem), avšak charakteristika J. A. Komenského, kterou jsme právě učinili, v zásadě odpovídá s menšími odchylkami i starším dochovaným rukopisům.

Podívejme se nyní na Rukopis B z dubna 1662, uchovávaný v přerovském muzeu a dříve pokládaný za další autograf J. A. Komenského. Dnes už víme, že jde o jiný koncept, přesněji jeho opis, který Komenský pouze opravil a doplnil vlastnoruční poznámkou vpravo nahoře. I laický pohled napovídá, že písmo je zcela odlišné, podívejme se tedy blíže na povahové rysy osobnosti, která text psala.

V něčem je písmo opakem předchozího rukopisu A: na rozdíl od široké psací stopy, těstovitosti typické pro Komenského písmo, rukopis B je psán ostrým písmem s tenkou psací stopou, místy se dokonce stopa vytrácí (např. v dolních délkách písmene *p*). Pisatel tedy nebyl člověk zvláště biofilní, odcizil se vitálnímu proudu životní radosti a zduchovněl. Z nápadných zbytnělin, výrazných arkádových spojení, bobtnavého tlaku a zalitých kliček usuzujeme, že mu přes velké sebeovládání působilo nemalé potíže ovládat své smyslové touhy, tajit afekty a skrývat trvalou citovou frustraci. Za úhlednou, uspořádanou fasádou se skrývá citová křeč a faleš. Tvářil se jako laskavost sama, ve skutečnosti ho osudy druhých moc nezajímaly. Byl však snobsky založený a dovedl se tvářit společensky sebejistě i přiměřeně pokorně tam, kde

mu přetvářka přinášela prospěch nebo společenské postavení. Tlakově zesílené začátky některých slov poukazují na občasnou troufalost až drzost a trvalou nespokojenost. Písmo má tvary plnější než Rukopis A, jde tedy o citově silněji založeného člověka než byl racionálně myslící Komenský, citové prožívání však se omezovalo na minimum osob – nejspíš členy rodiny a především na sebe sama. Ješitnost bychom mohli označit za klíč k popisované osobě – zakládala si na svém „lepším" původu a na dobré pověsti. Můžeme říci, že na mínění druhých lidí jí záleželo víc než na pravdivém projevu vlastního ducha, ostatně mnoho duchovního bohatství v písmu nenajdeme. Dotyčný člověk však má oproti Komenskému jednu přednost – lepší sociální cítění, větší bezprostřednost při kontaktech s lidmi a skromné vystupování (počáteční velká písmena nejsou příliš zdůrazněna). Rovněž estetické cítění a vkus měl velmi vytříbené.

Temperament pisatele tíhnul k melancholii. V chování to byl člověk stabilní až lhostejný, měl zálibu v pravidelnosti, pořádku a extrémní čistotě. Oblé tvary jsou obrazem citové lability, sklonu k hysterii, živenému nejspíš i chronickým nedostatkem hořčíku, arkádový charakter písma však kompenzuje labilitu ve prospěch značného sebeovládání a disciplinovanosti mnohdy až křečovité. Diabetes je u pisatele velice pravděpodobný a možná právě on ho nutil se vzdálit hmotným požitkům. Vedení řádku, rytmus i tlak má občas mocné výkyvy – to jsou v grafickém provedení zřejmě chvíle, kdy se hroutí vitalita pisatele. Mohutné návaly tlaku a zalité kličky i přítlaky v dolním pásmu prozrazují kupodivu silné erotické založení, sklon ke koketerii, ale i blufování, klamání druhých lidí hrou těla i mnohoznačnými řečmi, po nichž „skutek utek". Mezi výrazné talenty pisatele textu patří i napodobování. „Odvanuté dolní délky" potvrzují, že marné erotické touhy ho sužovaly natolik, že litoval sám sebe. Zajímavé jsou formace v horních délkách – oddával se formální zbožnosti a modlitbám poměrně vášnivě, ve skutečnosti však vyšších duchovních prožitků nebyl schopen.

Zastavme se ještě u písmene *p,* které jsme podrobně analyzovali u J. A. Komenského. V rukopise B je vždy založeno na úplně jiném myšlenkovém principu: svislý tah je nízko posazený, tenký a u některých *p* se tlak na konci vytrácí, zato bříško je plné, plošné a občas i zalité inkoustem (zvlášť nápadné u *approbata* – 18. ř. odspodu). Jde o rys fantazie spojené s krutostí až duševním sadismem, který ostatně prostupuje písmem B jako celkem. Jde o přímý opak Komenského – jeho v podstatě dobrácké, i když přísné a náročné povahy. Jde o grafický projev nekrofilie v protikladu ke Komenského biofilii, symptom záliby ve smrti a vnímání blízkosti stáří, krutosti a smrti jako něčeho vitálně stimulujícího a eroticky vzrušujícího. Hlubinná psychologie 20. století objevila, že nekrofilní povahový sklon se často sublimuje ve formy společensky přijatelné a nezřídka uznávané – tedy v náboženskou horlivost a vyhledávání míst, kde je ticho, klid, nehybnost, kde hodnota živého člověka klesá na minimum ve srovnání s Božím majestátem nebo majestátem smrti. Oblíbeným místem nekrofilně založeného člověka bývají kostely, kaple, hřbitovy, místa připomínající smrtelnost a lidské utrpení, což bývá i všude, kde stojí symbol křesťanské víry – kříž s mrtvým Kristem. Náboženské zájmy jsou pak tou nejschůdnější cestou, jak zdůvodnit sobě i zvědavcům své životu nepřátelské zaměření a sublimovat původní vitální nebo sexuální energii v duševní činnost.

Celkově jde o písmo poněkud měkké, jemné, žensky emocionálně formované osobnosti, vzdělané a kultivované, ale duševně poměrně chudé až ploché. Je možné, že šlo o zbožnou ženu, která Komenského znala a byla mu nablízku. Navenek se projevovala laskavě, jako vyrovnaná a přizpůsobivá žena, umírněná a zduchovnělá, soustředěná na sebe, případně oddaná rodině. Byla přepečlivá až puntičkářská, nerozeznala však důležité věci od nepodstatných, chybělo jí vnitřní životní směřování, neměla smysl pro vzlet a velikost hodnot, neměla ve zvyku angažovat se pro něco víc, než dovolují formální pravidla a bontón. Nescházel jí smysl pro

umění (hlavně formu), měla hudební nadání a vyhledávala společnost umělecky založených lidí z určité společenské vrstvy, kam řadila i sebe. Měřítkem „společenské úrovně" u ní byla tradice, rodová a národnostní příslušnost, znalost určité kultury a dodržování jistých forem chování, možná i příslušnost k určitému povolání (snad učitelskému). Je celkem pravděpodobné, že šlo o osobu nebo ženu z okruhu Jednoty bratrské. Náboženský zájem však spíš předstírala, než doopravdy prožívala. Co však jednou slíbila, snažila se vždy dodržet – už proto, aby si jí druzí vážili. Byla velmi inteligentní, vynikala paměťovou kapacitou a v jakékoliv době by se výborně uplatnila jako úřednice, pozorná opisovačka textů, knihovnice, učitelka.

Je jedním z pozoruhodných nedostatků grafologie, že apriorně nepozná pohlaví ani věk autora rukopisu – písmo je natolik obrazem duše člověka, že prokazuje především celkovou „mužnost" a „ženskost" pisatele, což může být diametrálně odlišné od skutečné pohlavní identity. Totéž platí o věku pisatele – jsou staří mladíci, píšící i myslící novátorsky a svěže i ve vysokém věku, a naopak mladí starci, zkostnatělí, zatrpklí a životem znavení už ve třiceti letech. Naše odhady, že v rukopise B šlo o ženu, zůstávají proto v rovině hypotetické.

Muzeum J. A. Komenského tedy pečlivě ochraňuje dva komeniologické unikáty – jeden autograf učitele národů, druhý apograf s kratičkou Komenského poznámkou, dnes už stěží čitelnou. Srovnáme-li výsledek grafologického rozboru s tím, co o Komenském říká tradice, není zde většinou zásadní rozpor. Samozřejmě legenda vždy klade důraz na přednosti a mimořádné vlastnosti jeho osobnosti, v pozadí zůstávají skutečnosti, které ho nečiní výjimečným. Jestliže grafologický pohled čtenáře překvapuje tím, že u osobnosti tak velkého formátu a věhlasu odhaluje lidské slabosti, pózy, dětinské rysy a choroby, nezbývá než připomenout samozřejmost, že J. A. Komenský byl „pouze" člověk jako každý z nás a život ho ničeho neušetřil. Když prohlížíme jeho rukopisy od mládí až po rok 1662, všimneme si však obdivuhodné skutečnosti: základ charakteru učitele národů zůstával od 19 let až do pozdního věku pozoruhodně stabilní. Známky vývoje osobnosti, pozdější úpadek způsobený strázněmi a nakonec vysokým stářím a chorobami nic nemění na tom, že názory a přístup ke světu si tento skeptický humanista uchoval víceméně tytéž. Vzhledem k tomu, že téměř celou jeho pestrou životní cestu provázela krutost válek a styky s lidmi všelijaké lidské i nelidské úrovně, jde o jev psychologicky podivuhodný, mimořádný a skoro zázračný. To, co J. A. Komenský načerpal v dětství a mládí v Čechách, zůstalo zřejmě jeho trvalým duševním majetkem a vkladem, ke kterému se obracel, když mu bylo těžko a ztrácel orientaci v hodnotách. Byl to bezpochyby vklad neobyčejně životodárný a pevný a pro člověka s ideály a humánním posláním nesmírně užitečný. Můžeme-li věřit mystikům a astrologům, tvrdícím, že lidská duše si pro příchod na svět vybírá lokalitu, která jí dá nejlepší podmínky pro naplnění osudu, pak česká země, nebo přinejmenším oblast Uherského Brodu, byla v březnu 1592, kdy se Komenský narodil, patrně půdou pro duše znamenitou a úrodnou, šlo-li jim o osud plný humanistických záměrů, obrovskou vitalitu, naději do budoucnosti a mimořádnou charakterovou výdrž v nekonečných strázních.

Textová příloha

Autograf německy psaného dopisu J. A. Komenského Luise Henriettě z 18/28 září 1661

ORIGINÁL

Durchleuchtigiste Kurfürstin, gnädigste Fürstin und Frau!

Tröstlich ist es, daß Gott seinen Kirchen zugesaget: Die Könige sollen deine Pfleger und ihre Fürstinnen deine Säugamme sein (Jes.44, 23). Viel tröstlicher aber, wenn die Zeit da ist, in welcher Gott über sein bedrängetes Häuflein solches zu erfüllen beginnet, nicht allein fromme Davides, Salomones, Cyros, Ahasveros, Constantinos, sondern auch heilige Bethsaben, Estern, Helenen etc. erweckende. Darunter zu unsrer Zeit in Deutschland billich Euer Churfürstl. Durchleuchtigkeit hochgeehreten Herr und Ehegemahl, und dann Churf. Durchleuchtigkeit selbst als die auserkorene, liebe, fromme, von dem Allerhöchsten Ihrer Durchleuchtigkeit an die Seite gesetzte Ester, zu rechnen. Ach Gott, laß dein Angesicht leuchten über die noch übrige Pfleger und Säugern deines Volks, auch des kleinen, itz sonderlich verfolgeten Häufleins!

Durchleuchtigiste Churfürstin, zur schuldigen untertänigen Dankbarkeit, daß E. Ch. D. auch bei den Reliquien unsrer Nation (davon der Herr ein arm gering Volk überbleiben lassen, welches auf des Herren Namen trauet, Zeph. 3, 12), Barmherzigkeit zu üben nicht unterlasset, offerire ich mit gebührliche Ehrerbietung gegenwärtiges unser Gesangbuch, ob vielleicht E. Ch. D. mit uns auch den Geist im Gott zu belustigen erfreuen möchte. Wünschend von dem Herrn aller Herren E. Ch. beiderseits Durchleuchtigkeiten, samt den hochlöblichen Häusern und lieben Posterität, der göttlichen Gnade, Lichts und Segens volle Ströme, bis in Ewigkeit. Amen, Herr Jesu, Amen.

Dieses wünsche ich mit herzlicher tiefer Demut, einer von denen vor
E. Ch. Durchleuchtigkeit Vorbetern zu Gott

JAC.

Amsterdam 18/28 September 1661.

PŘEKLAD

Nejjasnější kurfiřtko, nejmilostivější kněžno a paní!

Útěšné je, že Bůh svým církvím slibuje: I budou králové pěstounové tvoji, a královny jejich chovačky tvé (Iz. 44, 23); mnohem útěšnější však jest, že je tu doba, kdy Bůh to slovo začíná plnit na své utiskované hrstce, probouzeje nejen zbožné Davidy, Šalamouny, Kýry, Ahasvery, Konstantiny, nýbrž i svaté Betshaby, Estery, Heleny atd. Mezi ně je za našeho času v Německu slušno počítat vysoce váženého pána a manžela Vaší kurfiřtské Jasnosti a pak Vaši kurfiřtskou Jasnost samu jako vyvolenou, milou, zbožnou Ester, kterou Nejvyšší postavil po bok Jeho Jasnosti. Ach Bože, kéž zasvítí obličej tvůj nad ještě zbývajícími pěstouny a kojnými tvého lidu, také toho malého, nyní obzvláště pronásledovaného hloučku!

Nejjasnější kurfiřtko, v povinné ponížené vděčnosti za to, že Vaše kurfiřtská Jasnost bez přestání prokazuje milosrdenství i zbytkům našeho národa (z něhož Pán nechává přežít ubohý, nepatrný zástup, který doufá ve jméno Páně, Sof. 3, 12), podávám s náležitou úctou zde

tento náš zpěvník Vaší kurfiřtské Jasnosti, kdyby se jí snad zlíbilo i duši s námi v Bohu obveselovat. Přitom přeji oběma Vašim kurfiřtským Jasnostem i s přeslavnými domy a milým potomstvem plné proudy boží milosti, světla a požehnání od Pána všech pánů až na věky. Amen, Pane Ježíši, amen.

To přeji se srdečnou, hlubokou pokorou: jeden z těch, kteří se za Vaši kurfiřtskou Jasnost modlí k Bohu.

JAC.

V Amsterdamě 18/28 září 1661.

Apograf latinského dopisu J. A. Komenského Janu Bythnerovi a účastníkům lešenské bratrské synody z 2. dubna 1662

ORIGINÁL DOPISU

(Přípis listu k Bratřím Polákům na Synod strany ordinování Seniora)
Spiritûs Sancti adsit nobis gratia!

Perdilecti Fratres in Domino, utinam divinae bonitati placuisset nostris quoque temporibus Ecclesiae suae nostris in terris similia temporibus patrum nostrorum concedere halcyonia! ut cuique nostrum suo loco cum sibi commisso grege tranquillè agere Deoque servire liceret! Sed quia nunc tempora non refrigerii, sed probationum adsunt, officii nostri est fidem et patientiam probare Deo, quantumcunque crucis cuique nostrum imponere placet illi. Et mihi quidem cum Fratribus gentis meae non invidere convenit, quòd Vos prae nobis molliùs castigat spirituum ille Pater: gratulari potiùs, quod patrüs adesse Ecclesiis illisque praesentes verbo et exemplo praelucere potestis.cum dispersionis nostrae nullus appareat finis aut modus. Faciamus tamen, quod possumus, mutuis nos suspiriis commendantes Domino exercitiisque poenitentiae tranquillantes justam ejus iram.

Dilecti Fratres, quàm vellem Vobis (si congregari dederit Domiuns) adesse corpore videreque (ut cum Apostolo loquar, Col. 2, 5) ordinem Vestrum et soliditatem in Christo! In illo praesertim actu, quô et Vestris Ecclesiis stantibus adhuc, et dispersis meis, de novis ordinis fulcris prospici debet, ut ne cum ultimis nobis duobus, quos superstites habetis, Ordinis illa, quam à patribus accepimus, custodia exspiret: successioque illa, quam tanti fecerunt majores tantosque pro illa obtinenda et conservanda impenderunt labores, intercidat. Erat tempus, cum Episcopis 4, 5, sex gubernarentur nostrae utriusque gentis Ecclesiae: nunc, ut omnia imminuta sunt, ita et Antistitum ordo ad binarium redactus: quibus ultimis columnis morte subrutis ruent omnia, quae ad ordinem... nisi praecaveatur. Praecavete igitur in nomine Domini! Virosque eligite, quibus curarum pro salute publica publicè imponatur onus.

Quod quâ ratione fieri possit ac debeat, ut cum aedificatione sit, non ignorare Vos confido: utque non ignorare possitis, sanctas Ecclesiae nostrae leges atque consvetudines publicavi nuper Ecclesiisque notas feci ut si quid verè divinè depositi apud nos fuit, nobiscum ne intercidat. Quod quia benè acceptum libellusque iste (De bono Unionis et Ordinis) et in Anglicum sermonem translatus publicatus est, et Latinum exemplar Genevae recusum integrè: certi estote oculos Ecclesiarum in nos, residuas reliquias, conversum iri (an tales simus, quales talium majorum haeredes convenit) nobisque incumbere videre, ut à vero hoc Unionis et Ordi-

nis tramite ne deviemus. Quo ego fine autumno praeterito Vobis, omnibus et singulis, eadem communicavi redditaque Vobis, lecta et intellecta Ordinisque boni redintegratum amorem spero. Rogo itaque, accipite id tanquam ultimam meam ad Vos (si non ampliùs videbo faciem Vestram et Vos meam) exhortationem. Ego id morte obsignabo meâ, me nihil melius aedificationique magis serviens ullis in Ecclesiis observasse: ideoque ut haec bona, satis jam probata et à Deo totque sanctis et sapientibus viris approbata, retineatis, oro, moneo, hortor. Sanctae dico pietatis mutuaeque dilectionis et concordiae vincula. Quae si non satis sanctè servavimus hucusque (ego etiam forsan, ipse quoque humanâ circumdatus infirmitate), deprecemur Deum et nos invicem emendemusque, quantum adhuc datur.

Cujus rei pulchra nunc occasio, dum nova constitui debent Ordinis fulcra et columnae. Id quod quia non aliter quam per liberè lata et secretô apud Antistites deposita suffragia fieri consvevit, rogo Vos, attendite, ut omnia ritè fiant, secundum Canonés: ut sinceras Vestras pro gloria Dei et Ecclesiae salute actiones divinae consequantur benedictiones. Obtestor, inquam (cum Apostolo, Tim. 5, 21. 22),in conspectione Dei et Domini nostri Jesu Christi electorumque Angelorum, ut haec observetis sine praejudicio, nihil facientes in alteram partem inclinando! neque manus imposueritis alicui, cujus peccatis communicatis!

Electus autem à Vobis legitimè quomodo legitimè ordinabitur, si antiquorum Ecclesiae Canonum observamus praxin? qui scilicent Episopum non nisi à tribus (vel ad minimum duobus) ordinari volunt Episcopis: Vobis autem nonnisi unus jam, dilectus meus Collega, praesent sit? Respondeo 1: Canonis illius mens est, ne sacra munia (praesertim Episcopatus) per prosopolepsiam conferantur; quod facilè possit si res tota uni committatur, conscientia verò illius dormitantior sit. Cui rei apud nos (per Dei gratiam) remedium est, dum non unus eligit, sed omnes: electum ergò ritè ab omnibus quidnî confirmare omnium nomine et in omnium conspectu queat unus ? Unus dico ille, in quem id juris jam ante contulit Ecclesia fideliterque ab illo administrari praesens testis esse potest. 2 Praesertim si alii Episcopi, propter persequutionem aut morbum aliudve impedimentum absentes, cooperantur? nempe spiritu, consensu benedictioneque impertitâ praesentes.(Nec enim hunc in sensum veteris Ecclesiae desunt statuta et exempla: quae venerabilis Frater et Collega meus memorare poterit, si opus.) Quibus ego fretus quidnî (Apostolica huc accommodans verba) scribam ad Vos, quae ille ad Corinthios 1 Cor. 5, 3 *Ego absens corpore, praesens autem spiritu, jam ut praesens judicavi, ut quemcunque (invocato nomine Christi) consensus Vester ad Episcopalis muneris sortem elegerit, is ipse à praesente Vobis Antistite, consorte meo, in nomine Domini nostri Jesu Christi et potestate Domini Jesu Christi Apostolico ritu manuum impositione, invocatâ super illum benedictione Dei, Vestro in conspectu confirmetur. Confirmo jam etiam eundem ipse ego, potestate mihi à Christe et Ecclesia datâ. Super omnia verò confirma tu, Episcoporum Episcope, Jesu Christe, adauctis servo Tuo (aut servis Tuis) Spiritus Tui Sancti donis: ut eat, et fructum multum ferat, et fructus ejus ut maneat! Amen, Amen, Amen!*

Clausulae loco, epistolam hanc ad Vos meam obsignantis, relegite Vobis, rogo (rogo, mox inter legendum haec) clausulam Apostolicae ad Hebraeos epistolae cap. 13, ver. 17 ad ver. 25. Etiam vocem de Fratribus Italis Vos salutantibus. Adsunt enim mihi, dum haec ad Vos scribo, duo illorum antiquorum sanctorum, à quibus majores nostri non tantùm fidei ac patientiae exemplar, sed et Apostolicae successionis authoritatem mutuati, ab illorum lumine lumen accenderunt. Quos nunc nobiscum, aut etiam prae nobis acriùs, novâ immissâ atroci persequutione ac dissipatione exercet Dominus. (De quo ad Antistitem Vestrum plura.) Orate pro his, ó Fratres, ardenter ad Dominum, ut et illi nos suis includant sangvineis sudoribus ac gemitibus: Deus verò inflammata undique Sanctorum suorum vota et suspiria et clamores ad se exaudiat propitius! Amen, Amen, Amen!

Valete et pro me etiam, emerito Christi servo, orate! sicut ego Vos quotidianis meis precibus commendo Deo.

Scribebam Amsterdami 2. Aprilis 1662 (aetatis meae 71)

manu senili semitremula jam,

J. A. Comenius ---

P. S.

Si fortè contignant utrumque (legitimis suffragiis) electum Conventui Vestro non esse possé praesentem, uterque tamen nominari debet, licet confirmationem differri necesse sit: ita enim fieri majorum exempla docet, etiam anno 1632 et 1649. Qua de re pluribus informabit (si opus) Venerabilis Antistes Vester. Valete.

PŘEKLAD

Přípis listu k Bratřím Polákům na Synod strany ordinování Seniora

Milost Ducha svatého budiž s námi!

Přemilí Bratří v Pánu, kéž by se bývalo boží dobrotivosti zlíbilo dopřáti také za našich časů své církvi v našich zemích podobného ztišení vichřic jako za dob našich otců! Aby každému z nás bylo možno se stádem sobě svěřeným žíti v klidu a sloužit Bohu na svém místě! Ale poněvadž nyní nastaly časy nikoli oddechu, nýbrž zkoušek, je naší povinností osvědčovat Bohu věrnost a trpělivost, jakkoli těžký kříž se mu zlíbí vložit na každého z nás. Arci mně a Bratřím mého národa nesluší Vám závidět, že Vás trestá mírněji než nás onen Otec duchů: Raději se z toho těšiti, že můžete meškati při zděděných sborech a osobně jim svítit na cestu slovem i příkladem, zatímco našeho rozptýlení se neukazuje žádný konec ani míra. Čiňme přesto, co můžeme, vzájemnými povzdechy se poroučejíce Pánu a kajícnými cvičeními utišujíce jeho spravedlivý hněv.

Milovaní Bratří, jak bych si přál (dopřeje-li Vám Bůh se shromážditi) být s Vámi tělesně a vidět (abych mluvil s apoštolem, Kol. 2, 5) Váš řád a vaše utvrzení v Kristu! Zvláště při tom úkonu, jímž má býti postaráno i pro Vaše dosud trvající sbory, i pro moje rozptýlené o nové podpěry řádu, aby s námi dvěma posledními, které ještě máte naživu, ona stráž řádu, kterou jsme převzali od otců, nezanikla a aby nebyla přerušena posloupnost, kterou předkové cenili tak vysoko a pro její získání a uchování podstoupili tolik námahy. Byly doby, kdy naše sbory obojí národnosti řídili biskupové čtyři nebo pět, šest; nyní, jak už je všecko zmenšeno, je i stav představených omezen na dva; a až tyto dva poslední sloupy povalí smrt, zřítí se všecko, co k tomuto řádu... ačli se tomu nepředejde. Předejděte tomu tedy ve jménu Páně! A vyberte muže, na které se břímě starostí o veřejné blaho veřejně vloží!

Jakým způsobem se to může a má provést, aby to přispělo k budování, to doufám dobře víte: a abyste to nemohli nevědět, uveřejnil jsem nedávno svaté zákony a obyčeje naší církve a obeznámil jsem s nimi sbory, aby to, co snad u nás bylo vskutku božím vkladem, s námi nezaniklo. A protože to bylo dobře přijato a ta knížka (O ceně jednoty a řádu) byla vydána i v překladu do angličtiny a latinské znění bylo celé vytištěno v Ženevě, buďte jisti, že oči církví se budou obracet k nám, zbývajícím pozůstatkům (jsme-li takoví, jak se na dědice takových předků sluší), a že na nás je hledět, abychom se od této pravé cesty jednoty a řádu neodchylovali. K tomu konci jsem pro vás všecky i pro každého zvlášť odeslal loňského podzimu totéž a doufám, že jste to obdrželi, četli a pochopili a že láska k dobrému řádu je obnovena. Prosím

tedy, přijměte to jako moje poslední (neuvidím-li už vaši tvář, ani vy moji) napomenutí pro vás. Já to zapečetím svou smrtí, že jsem v žádných církvích nenalezl nic lepšího, ani co by k budování více sloužilo; proto vás žádám, napomínám a vyzývám, abyste tyto hodnoty, už dostatečně vyzkoušené a Bohem i tolika spravedlivými a moudrými muži schválené, podrželi. Myslím svazky svaté zbožnosti a vzájemné lásky i svornosti. Jestliže jsme jich až doposavad nešetřili dosti svatě (snad ani já, sám také zaskočen lidskou slabostí), odprošujme Boha i jedni druhé mezi sebou a napravme, co se ještě napravit dá.

K tomu je krásná příležitost nyní, když mají být ustanoveny nové podpěry a sloupy řádu. A protože je zvykem neprovádět to jinak než svobodným hlasováním a lístky tajně odevzdanými představeným, dbejte prosím vás, aby se všechno dělo náležitě, podle předpisů, tak aby za Vaším upřímným počínáním pro slávu boží a spásu církve šlo vzápětí boží požehnání. Zapřísahám Vás, pravím (s apoštolem, Tim. 5, 21. 22), před obličejem božím a Pána Ježíše Krista i vyvolených andělů, abyste to dodržovali nepředpojatě a nekonali nic z přízně k té či oné straně! A abyste nevzkládali ruce na někoho, na jehož hříších se podílíte!

Jak bude však ten, koho pravoplatně zvolíte, pravoplatně ordinován, přihlédneme-li k praxi starých církevních předpisů? Ty totiž velí, aby biskup nebyl ordinován jinak než třemi (nebo přinejmenším dvěma) biskupy; ale u vás je přítomen už jen jeden, můj milý kolega. Odpovídám: 1. Smysl onoho předpisu je, aby duchovní úřady (především biskupství) nebyly udíleny s ohledem na osoby; k tomu by snadno mohlo dojít, kdyby se celá věc svěřila jedinému člověku a jeho svědomí by bylo poněkud ospalé. Na to u nás máme (z boží milosti) ten protilék, že nevolí jeden, ale všichni; tedy toho náležitě zvoleného všemi – proč by ho nemohl potvrdit jménem všech a před očima všech jeden? Ten jeden, myslím, kterému církev už předtím to právo udělila a přítomná osoba může dosvědčit, že je vykonává poctivě. 2. Zvláště jestliže jiní biskupové, pro pronásledování nebo pro nemoc či jinou překážku nepřítomní, spolupůsobí, přítomni totiž jsouce duchem, souhlasem a udělením požehnání. (Nechybějí ani ve staré církvi v tento smysl ustanovení a příklady, které bude moci připomenout můj ctihodný bratr a kolega, bude-li potřeba.) O to všecko se opíraje, proč bych Vám nenapsal (přizpůsobiv si k tomu apoštolova slova) to, co on napsal Korintským v první epištole 5, 3? *Já zajisté, ač vzdálený tělem, ale přítomný duchem, již jsem to rozhodl, jako bych přítomen byl, aby kohokoli k úloze biskupského úřadu (vzývajíce jméno Kristovo) jednomyslně zvolíte, ten aby byl představeným u vás přítomným, mým kolegou, ve jménu Pána našeho Ježíše Krista a z moci Pána Ježíše Krista potvrzen dle apoštolského obřadu, vzkládáním rukou a svoláváním božího požehnání na jeho hlavu, před vašima očima. A téhož muže už nyní potvrzuji také já sám tou mocí, kterou mi dali Kristus a církev. Především pak jej potvrď ty, Biskupe biskupů, Ježíši Kriste, a rozmnož při svém služebníkovi (nebo při svých služebnících) dary svého Ducha svatého, aby šel a mnohé ovoce přinesl a ovoce jeho aby zůstalo! Amen, amen, amen!*

Namísto zavírky, která by tento můj list pro vás zapečetila, přečtěte si znovu, prosím (prosím, hned jak čtete toto), zavírku apoštolovy epištoly k Židům, kapitolu 13 od verše 17 do verše 25, i se zmínkou o bratřích z Vlach, kteří vás pozdravují. Jsou totiž u mne, když vám tohle píši, dva z oněch dávných spravedlivých, od nichž si naši předkové vzali nejeden příklad víry a trpělivosti, ale také záruku apoštolské posloupnosti, a od jejich světla zapálili světlo své. Ty nyní zkouší Pán s námi, nebo ještě ostřeji než nás, dopustiv na ně nové kruté pronásledování a rozprášení. (O tom podrobněji vašemu představenému.) Modlete se za ně, ó bratři, vroucně k Pánu, aby i oni nás zahrnuli do svých krvavých potů a stonů; Bůh pak kéž plamenné motlitby svých spravedlivých po všem světě, i vzdechy a volání k sobě milostivě vyslyší! Amen, amen, amen!

Buďte zdrávi a modlete se i za mne, vysloužilého služebníka Kristova! Tak jako já vás ve svých každodenních modlitbách poroučím Bohu.

Psal jsem v Amsterdamě 2. dubna 1662 (ve svém 71. roce) rukou stařeckou, už zpola se třesoucí.

J. A. Komenský ---

P. S.
Kdyby se snad stalo, že by žádný z obou (pravoplatným hlasováním) zvolených nemohl být ve vašem shromáždění přítomen, přece musí být jmenováni oba, i když bude nutno potvrzení odložit; tak se totiž dělo, jak se učí příklady předků, i v letech 1632 a 1649. O tom vám poví (bude-li třeba) více váš ctihodný představený. Buďte zdrávi.

Poznámky

[1] Jan Amos Komenský: Soubor statí o životě a díle učitele národů. Praha 1947. (Vědecká knihovna v Olomouci sign. II 98.062)
[2] Patera, A.: Jana Amosa Komenského korrespondence. Praha 1892. (Vědecká knihovna v Olomouci sign. II 557.12, roč. I, tř. 3, čís. 2, R. 1892)
[3] Ryba, B. (ed.): Sto listů Jana Amose Komenského. Praha 1942, resp. 1945. (Vědecká knihovna v Olomouci sign. 88.802/1)
[4] Krumpholc, J.: Nejvzácnější památka po J. A. Komenském v museu přerovském. In: Přerovsko, příloha k 3. číslu Vlastivědného sborníku pro mládež župy olomoucké (4) 1925–1926, s. 1–2.
[5] Hýbl, F. – Nováková, J.: Nejvzácnější přerovské komeniologické unikáty. Okresní vlastivědné muzeum J. A. Komenského. Přerov 1981.
[6] Hýbl, F. – Nováková, J.: Nejvzácnější přerovské komeniologické unikáty. Přerov 1981, 15–35.

Literatura

Dahlke, R.: Nemoc jako řeč duše. Praha 1998. ISBN 80-7205-632-8.
Dahlke, R.: Nemoc jako symbol. Praha 2000. ISBN 80-7205-615-8.
Grof, S.: Holotropní vědomí. Praha 1993. ISBN 80-85206-18-8.
Hargreaves, G. – Wilson, P.: Grafologický slovník. Brno 1991. ISBN 80-901315-6-5.
Hýbl, F. – Nováková, J.: Nejvzácnější přerovské komeniologické unikáty. Přerov 1981.
Jeřábek, J.: Grafologie, diagnostika osobnosti. Praha 1997. ISBN 80-7203-141-4.
Jung, C. G.: Duše moderního člověka. Brno 1994. ISBN 80-7108-087-X.
Jung, C. G.: Sto dopisů. Praha 1996. ISBN 80-901898-3-0.
Jung, C. G.: Výbor z díla I, II, III. Brno 1997–1998.
Koch, R.: Kniha znamení. Výklad 493 tajemných znaků. (Symboly používané primitivními národy a ranými křesťany až do středověku.) Olomouc 1997. ISBN 80-7198-196-6.
Kučera, M.: Mluví písmo. Praha 1991. ISBN 80-201-0186-1.
Rejha, P.: Poznejte své partnery včas. Příručka grafologie pro obchodní a partnerské vztahy. Praha 1999. ISBN 80-7179-557-7.
Saudek, R.: Vědecká grafologie. Brno 1925.
Cooperová, J. C.: Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů. Praha 1999. ISBN 80-204-0761-8.
Schönfeld, V.: Učebnice vědecké grafologie pro začátečníky. Praha 1996. ISBN 80-900197-4-9.
Veličková, H.: Grafologie – cesta do hlubin duše. Praha 2002. ISBN 80-200-0931-0.

Summary

A manuscript can provide information about its author's personality because of the fact that, in principle, manuscript is "a cerebroscript". The hand is only a tool, transferring sensitively and precisely a visible trail of brain activity on the paper. During the 20th century, graphology became a modern science, a branch of psychology. Graphology, promoted with psychoanalysis, symbols, archetypes, can discover unknown features even in historical personalities, e. g. J. A. Comenius.

Comenius Museum in Přerov has two rather different manuscripts dated 1661 and 1662. Previous scholars considered both of them autographs by Comenius. This opinion was definitely disproved in 1981. The article identifies the manuscripts as written by two different authors. Manuscript A is an autograph by Comenius, showing his personal features as well as pathological characteristics resulting from his advanced age and various illnesses. Comenius was a great egoist, perfectionist and man of great ambitions. In 1661, however, there were already visible consequences of an apopletic stroke, one or more. Comparing manuscript A with other preserved autographs, the general characteristics of Comenius are as follows: He was a Renaissance man, universal in education and broad in field of activities. He was biophilic - leaning always towards life. He was active, majestic and generous, subconsciously tied with his native country and his past. He was very rational, sceptical and rather cool, yet also a humanly understanding man, behaving in a "fatherly" manner to others.

Manuscript B was probably written by a woman. She was well-educated, emotional, necrophilic (loving everything connected with death and old age). She was false, pretending, flirting, deceptive. She was religious, but rather superficial.

The personal development of Comenius can be seen when older and newer manuscripts are compared. His opinions and character seem to be very stable since his age of 19 years, which is rather unusual in psychology. He kept his humanitarian ideals as well as mature human characteristics, despite cruel sufferings and illnesses. However, in old age, some childish traits appeared in his personality.

Translation: Helena Veličková

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 64–80, 2010

Ladislav Zamykal, redaktor olomouckého Našince

Ladislav Zamykal, Editor of Olomouc's Našinec

Štěpán Kohout

Abstrakt
Biografický medailon P. Ladislava Zamykala (1884–1937), rodáka z Prostějova, jenž po krátké kněžské službě v Libině a Postřelmově působil až do své smrti především jako redaktor (1910) a vedoucí redaktor (1922) olomouckého deníku *Našinec*. Krátce zmíněna je i jeho rozsáhlá organizační činnost v oboru novinařiny, kultury, politiky a hospodářství.

Abstract
A biographical profile of Rev. Ladislav Zamykal (1884–1937) from Prostějov. After serving for a short time as a priest in Libina and Postřelmov, Zamykal worked mostly as an editor (1910) and editor-in-chief (1922) of Olomouc's *Našinec* (Our Countryman) daily paper for the rest of his life. His other activities noted in the article include his extensive organising efforts in the fields of journalism, culture, politics and economy.

Klíčová slova: Ladislav Zamykal, Družina literární a umělecká, Olomouc, literatura, noviny, Našinec, redaktor, Katolická moderna
Key words: Ladislav Zamykal, Družina literární a umělecká (The Literary and Art Suite), Olomouc, literature, newspaper, Našinec, editor, Catholic Modernism

Ladislav Zamykal se narodil 31. srpna 1884 v Prostějově v rodině předčasně zemřelého Jana Zamykala.[1] Ze sourozenců, jimž byl za poručníka určen tamní okresní lékař Ignác Stavěl, se dospělého věku dožil bratr Adolf a sestra Gisela. Středoškolská studia si Ladislav odbyl, podobně jako řada předešlých i budoucích moravských kněží, v kroměřížském chlapeckém semináři, přičemž poslední dva ročníky absolvoval spolu s ostatními chovanci na tamním klasickém německém gymnáziu, aby se mohl vykázat maturitním vysvědčením, potřebným pro další kněžská studia.

Už jako sextán jevil Zamykal sklony k novinářství, když sestavoval jednoduchý studentský časopis *Leták* a přispíval i do žurnálů jiných tříd. Ze všech gymnaziálních profesorů zapůsobila (tak jako na mnoho jiných) i na Zamykala osobnost Františka Nábělka (1852–1915), vyučujícího vedle exaktních předmětů přírodovědných i českému jazyku. Svým silným inspirativním zápalem imponoval Nábělek osobní literární zálibě nejen Zamykalově, nýbrž i jeho ročníkového konseminaristy Rudolfa Linharta (1883–1915), nadaného básníka. Z ostatních kroměřížských spolužáků nelze opominout především Bartoloměje Kutala (1883–1964), jenž svou životní dráhu završil jako profesor starozákonní biblistiky olomoucké bohoslovecké fakulty.

Po maturitě roku 1903 nastoupil Zamykal do olomouckého semináře kněžského. Ani zde nedal svému koníčku zahálet: spolu s Linhartem se pilně účastnil práce v Literární jednotě bohoslovců a přispíval do brněnského bohosloveckého časopisu *Museum*, této pamětihodné startovní čáry většiny moravských kněží-literátů. Nezůstalo u slov: když se dočetl o bídných majetkových poměrech „nevděčného žebráka" Léona Bloye, jehož neobvyklé dílo u nás začal roku 1902 propagovat Josef Florian zprvu ve spolupráci s *Novým životem*, uspořádal v jeho prospěch peněžní sbírku.

Mírně poškozená fotografie Ladislava Zamykala (ZAO, fond L. Zamykal, inv. č. 1)

Ze Zamykalových příspěvků, uveřejněných v *Museu*, jsou snad nejcennější zachycené vzpomínky tehdy bezmála osmdesátiletého Ignáta Wurma na jeho profesora a otcovského přítele Františka Sušila. Čteme-li kupříkladu, jak Wurm, rodák z českých Klobouk u Brna, ještě coby začínající bohoslovec, nedovedl Sušilovi na jeho prosbu přečíst českou knihu a musel číst německou, uvědomíme si, jak obtížnou práci měli národní buditelé v době výhradně německého vyššího školství. Za povšimnutí stojí i posmrtný medailon Františka Skalíka, jednoho z pětice zakladatelů hnutí Katolické moderny.[2]

Avšak Zamykalova léta seminární se přesně kryla se závěrečným obdobím boje proti tzv. modernismu, zahájenému roku 1900 a vrcholícímu v roce 1903. V těch rozbouřených časech těsně před pádem arcibiskupa Kohna tušili seminární superior Alois Demel a vicesuperior Cyril Sládeček věroučnou úchylku za každým chováním z přísně vyrovnané linie vyčnívajícím. Na jejich částečnou obhajobu nutno uvést, že to byla vlastně služební povinnost oddělit již zde na zemi koukol od zrna, zaráží jen neúprosná verva, s jakou si počínali. Řada bohoslovců byla tehdy ze semináře vypuzena či přímo vyloučena: Oldřich Zlámal, Ignác Husička, František Odvalil, Inocenc A. Bláha... O přílišné úzkostlivosti olomouckých představených svědčí to, že téměř všichni bez problémů dokončili svá kněžská studia jinde a časem prokázali církvi mnohé cenné služby.

Po nástupu arcibiskupa Františka S. Bauera v květnu 1904 už nebyly takové represálie možné. Třebaže někdejší pořádky ještě zvolna dožívaly, individuální přístup ke studentům pomaličku přicházel ke slovu. Výraznější osobnosti se nacházely i v ročníku Zamykalově: krom už zmíněného básníka R. Linharta a biblisty B. Kutala se výrazněji prosadili Alois Richter (1884–1958), arcibiskupský archivář v Kroměříži, a Jan Rýpar (1882–1938), poslanec a senátor za Československou stranu lidovou (ČSL).

Pěstování výrazných a mnohostranných osobností však nebylo hlavní náplní práce olomouckého semináře. Poznámky ve výkazu alumnů dokazují, že Zamykalovy zájmy, zdánlivě s přípravou na kněžské povolání nesouvisející, neunikly už v prvním ročníku (1904) kritickému oku otce superiora. *„Více píle věnuje vedlejšímu studiu než theologii."* Pravda, Zamykalovy studijní výsledky nebyly excelentní – ale jeho další život znovu dokázal starou pravdu, že jenom na „šprtech" a papírových premiantech svět nestojí. Druhý ročník (1905) byl nejkritičtější: *„Ctižádostivý, povinnosti méně dbalý, příliš mnoho času věnoval zaměstnání vedlejšímu, kloní se k moderně, ovládá své okolí."* Naštěstí se mladý alumnus vzpamatoval, omezil svou

činnost v Jednotě a ostatních kroužcích, takže ke třetímu ročníku (1906) čteme: *„Veselý, pilný, oproti loňsku značně se ustálil.“* Vzájemný vztah se superiorem se sice podle Zamykalova názoru zlepšil,[3] nicméně závěrečný verdikt (1907) nevyznívá kladně: *„Povaha uzavřená, skoro neupřímná. Moderně nakloněn. Sociologie.“*[4]

Nemá smysl se horšit nad ukvapeností tehdejších kněžských vychovatelů. Přistupovali ke své úloze se zažitým josefinským pragmatismem: proč studuješ bohosloví? Ne proto, abys byl spisovatelem, básníkem, novinářem, ale abys byl knězem. To je tvá hlavní úloha, na kterou se musíš připravit, záliby počkají. Hlásí se nám řada uchazečů, kteří by rádi vstoupili na církevní dráhu kvůli hmotnému zajištění, anebo proto, že nemají prostředky na civilní studia. Naším úkolem je posoudit, zda mají dostatečné povolání ke kněžské práci, která je skutečnou prací a nelze ji přijmout jen jako „druhý úvazek“.

Není to stanovisko nerozumné, které by budilo na první pohled odpor, ale znovu se podivujeme, jak úzké měřítko bylo na vyzrávající osobnosti přikládáno, zvláště když ti nejhorší z nehodných, proti nimž bylo vše zaměřeno, díky svému daru ohebnosti, vypočítavosti a podlézavosti nastraženým sítem zpravidla pronikali.

Při čtení kratičkých posudků nám neuniknou poznámky o katolické moderně, které mohly studentu lehce zlomit vaz. Nebyly neopodstatněné. Zamykal úzce spolupracoval se svým starším krajanem, rovněž prostějovským rodákem Karlem Dostálem-Lutinovem (1871–1923), čelnou osobností českomoravského reformistického hnutí a redaktorem několika reformně zaměřených časopisů, z nichž nejvýznamnějším byl *Nový život* se svými satelity *Rozvojem* a *Bílým praporem*. Předmětem spolupráce nebyly pohříchu záležitosti čistě literární, jakkoli tyto ovšem dominují. Informoval ale také kupříkladu Dostála o jeho vyhlídkách při volbě prostějovského faráře a sloužil mu jako důvěrný posel. Zamykal se účastnil společné práce bohoslovců na překladech do češtiny: překládala se latinská agenda (postup při výkonu obřadů křestních, svatebních, za zemřelé aj.) a španělské dílo Calderónovo. Třebaže si Dostál v té době – ne zcela bez vlastní viny – sám protrpěl nemálo ústrků, povzbuzoval Zamykala i ostatní kolegy: *„Modlete se a buďte hodní, pracujte horečně, ale skrytě, aby vám zlý člověk ohýnku neulil.“*[5]

Hned od podzimu 1904 také začínající alumnus přispíval do olomouckého listu *Našinec*, kde jako redaktor pracoval další ze sociálně naladěných reformistů František Světlík (1875–1949), původem z prostějovských Bílovic, jehož Zamykal poznal ještě jako seminarista kroměřížský.[6]

Po kněžském svěcení (5. července 1907) a slavnostních prvotinách ve svém rodišti však musel Zamykal nastoupit řádnou kněžskou službu. Jako začátečníka jej čekal obvyklý „Gebirg“: chladné německé horské kraje na severu, rozsáhlé farnosti s obtížně dostupnými místy, kde byla namáhavá práce komplikována častou přezíravostí německého faráře a farníků vůči českému nováčkovi. První „štací“ byly Německé Libiny u Šumperka (dnes Libina). Bylo to místo velmi skromné – v kaplánce zprvu neměl ani kamna... Odsloužil si zde rovněž obvyklý rok a od 1. října 1908 již působil v tehdy o polovinu menším, ale dvakrát pohodlnějším českém Postřelmově.

Tady již Zamykal mohl svou novinářskou činnost rozvinout naplno: dopisoval do pražského *Nového věku* a *Studentské hlídky*, časopisů vedených Vilémem Bitnarem, do kroměřížského *Pozorovatele*, pražského *Čecha* a stále do olomouckého *Našince*. A především, v Postřelmově se s pomocí F. Světlíka ujal i redakce *Severní Moravy*, zábřežského křesťansko-sociálního týdeníku, vycházejícího v letech 1906–1938.

Snad bylo jen otázkou času, kdy Zamykal nastálo zakotví v nějaké redakci. Už v březnu 1908 mu nabízel Matěj Pavlík, budoucí pravoslavný biskup Gorazd, toho času duchovní

správce kroměřížské psychiatrické léčebny, aby se ujal redakce *Pozorovatele*. Bylo by to hezké místo, ale Zamykalův nedávný nadřízený A. Demel podal k žádosti záporné votum a proti jeho autoritě začínající kooperátor jít nechtěl.[7] Snad vnímal *Pozorovatele* jako příliš velké sousto, snad už měl signály, že se s ním počítá jinde. Proč? Poněvadž i krátce následující přeložení do Postřelmova bylo podmíněno jeho předběžným souhlasem s redigováním *Severní Moravy*, jak Zamykal později přiznal.[8] To už byla nabídka, která se neodmítá.

Dobrému přátelství Světlíkovu, jenž potřeboval pomocníka v *Našinci*, neboť plánoval vydávání deníku, vděčil Zamykal za rozhodující pokrok ve své dráze. Byl uvolněn z kněžské služby a stal se od 1. ledna 1910 redaktorem listu, s nímž neoddělitelně spojil celý svůj zbývající život. Zatímco Světlík se věnoval politice a sociální tematice, Zamykal obstarával zprávy církevní a kulturní.[9] Přes všechnu snahu stranických vůdců o koordinaci však občas docházelo ke konkurenčním střetům s jinými katolickými deníky, pražským *Čechem* a brněnským *Dnem*.[10]

Naneštěstí přišla po krátké době válečná léta, kdy novinářům a vůbec lidem perem pracujícím nastaly těžké časy. Dosavadní mírná civilní censura byla nahrazena válečnou a značně přitvrdila.[11] *Našinec* nikdy nebyl listem protirežimním, ani za císařství, ani za republiky, a tato loyalita se v době válečného konfliktu stala kamenem úrazu. Redakce všech listů byly z tzv. Hlavního tiskového stanu při Vrchním armádním velitelství ve Vídni zasypávány zprávami o nekončících vítězstvích rakouských zbraní a oddanosti národů, s jakou hrdinně bojují za císaře pána a bez váhání pro něj vycedí i poslední kapku krve. Tyto slátaniny, na jejichž stylizaci mimo jiné pracovali v rámci své vojenské služby i známí autoři Egon Erwin Kisch a Fráňa Šrámek, byly redakce nuceny alespoň zčásti publikovat. *Našinec* si však počínal tak horlivě a nekriticky, až to vzbudilo ve vlastním táboře pochybnosti, zda není vládou přímo uplácen, zvláště když byly stovky kusů zdarma distrubuovány po vojenských lazaretech.[12] To vše způsobilo, že náklad klesl na 3 500 výtisků.

Trvalo několik let, než starý list s tradicí od roku 1869 překonal válečné a poválečné zmatky, rozklad někdejší redakce, pronikavou změnu veřejného smýšlení a s ní související protikatolickou reakci. Už jen hospodářská zátěž, kterou si do časů republiky přinesl, byla nesmírná: v červnu 1916 dosáhl dluh dříve rentabilního deníku u Arcibiskupské knih- a kamenotiskárny částky 37 000 K, v únoru 1917 51 000. A to ještě kardinál Bauer nařídil, aby byla listu účtována jen režijní cena, bez jakéhokoli zisku. Vzniklé schodky hradil ročním obnosem 24 000 K kardinál Skrbenský, o zbytek se muselo postarat jakožto majitel vydavatelské družstvo v čele se známým politikem Mořicem Hrubanem.[13]

S nadějí, že z velké části odpadnou neustálé spory mezi redakcí a tiskaři o zpožďování tisku, expedice a placení, založil Ladislav Zamykal v říjnu 1919 spolu s advokátem Jaroslavem Řehulkou, obchodníkem s devocionáliemi Františkem Dolanským a správcem tiskárny Františkem Macurou společnost Lidové závody tiskařské a nakladatelské v Olomouci. Tu vystavěl na základech roku 1920 pronajaté Arcibiskupské knih- a kamenotiskárny se sídlem v Olomouci, Dolní náměstí č. 16. Zastával společně s Řehulkou funkci jednatele.[14] Snad nesoustředěnost na tento úkol zavinila, že v době velké hospodářské krize musel Zamykal silně zadlužený podnik opustit, jak uvidíme níže. Dále založil Zamykal jako součást Lidových závodů i Lidové knihkupectví, sídlící v budově pozemkového úřadu (Horní náměstí č. 11).

Po válce také L. Zamykal povýšil jako novinář a získal rozhodující vliv na vedení *Našince*. Krátkodobě zastupovával šéfredaktora F. Světlíka již od roku 1913. Od 1. ledna 1922, kdy byl Světlík pověřen úkolem založit v Praze *Lidové listy*, ústřední deník Československé strany lidové (ČSL), nahradil jej Zamykal v roli vedoucího redaktora natrvalo. Zprvu se k tomu titulu neznal, čekal, že se Světlík brzy vrátí. Skutečně, Světlík působil v pražském deníku pouhých 15 měsíců do dubna 1923, kdy se vrátil zpět do Olomouce. Třebaže opět plnil stránky *Našince*

NAŠINEC

Cena 50 hal.

Redakce a administrace v Olomouci, Wilsonovo náměstí 16. Telefony: redakce 18, administrace 492. Telegramy: Našinec, Olomouc. Poštovní spořitelna 74.462 Praha. Rukopisy se nevracejí. — Předplatné s donáškou do domu nebo poštou: měsíčně Kč 12.—, čtvrtletně Kč 36.—, půlročně Kč 72.—, celoročně Kč 144.—. Předplatné započíná kdykoliv, končí však jen 15. nebo posledního v měsíci, a to jen písemnou výpovědí.

199. číslo, 70. ročník. • Vychází denně. • V Olomouci, sobota-neděle 2. září 1934.

Fr. Světlík:

Dvojmo.

Šéfredaktor Ladislav Zamykal je více literátem, literárním kritikem, literárním podnikatelem, nakladatelem, tiskařem než politikem. Účast jeho v Družině literární, Lidových závodech, u Kuncíře a j. to ukazuje. Když začal přispívat do „Našince" jako bohoslovec, byly to především věci o kulturně-literární vzájemnosti chorvatsko-slovensko-české a pak o našich snahách katolicko-literárních. Příspěvky zbarvovaly list a hodily se pro jeho čtenářstvo, vždycky slovansky, cyrilometodějsky zaujaté a tak jsem je rád uveřejňoval. Zamykal přišel potom na severní Moravu jako kaplan. Pokračoval v pěstění své vrozené publicistické vlohy a brzy stal se redaktorem „Severní Moravy", kterou jsem pomáhal zakládat a s počátku také redigovat, než byla z Olomouce přeložena do Zábřeha. Proto jsem ji pilně sledoval. Zamykal ji vedl dobře.

Když potom „Našinec" začal vycházeti čtyřikráte týdně, nestačil jsem sám list vyplňovat. Byl jsem v redakci sám. Pomáhali mně sekretáři V. Červenka a dr. Skácel. Začal jsem se ohlédat po pomocníkovi, zvláště když z „Našince" měl se státi deník. Dopsal jsem Zamykalovi. Ten beze všech výhrad a požadavků — jako svého

Šéfredaktor L. Zamykal padesátníkem.

Hynek Růžička:

Na další cestu.

Ladislavu Zamykalovi k padesátce.

Dnů zšeřelých a jasných cesta nekonečná
jak paprsek, jenž slunce vydá svit,

Dr. Jar. Řehulka:

Pátršef Abrahámem.

Zürich, 29. srpna 1934.

Kdybych se tak mohl dne 31. srpna přenésti ze Švýcarska na místo, kde toho dne bude skryt před očima veřejnosti šéfredaktor „Našince", P. Ladislav Zamykal, a přednésti mu s náležitou reverencí svůj přátelský „vinš" k jeho padesátce, jistě by mě svým bodrým způsobem odpověděl: „Ja, ja, milé Vendelíne, stárnem." A měl by pravdu. Nestárne jen on, stárnu i já a všichni ti, jichž životní dráha byla s ním spjata.

Už to bylo v únoru dvaadvacet let, co jsme se poznali. A osud tomu chtěl, že po celou tu dobu jsme byli spolu ve velmi těsném, přátelském styku a že často, zejména v poslední době, jsme zažili mnohé vážné i trpké chvíle, jichž důsledky „otec Zamykal", jak mu v redakci říkáme, bude ještě dlouho cítiti.

Ještě než jsem se z Přerova přestěhoval k soudní praxi do Olomouce, až jsem se dostal nepřímo s otcem Zamykalem do styku. Moji známí v Olomouci našli mně byt u jeho maminky v Laudonově, nyní Komenského třídě, kamž brzo po mně se přistěhoval red. Cagášek, zakladatel Omladiny, a tehdejší tajemník Dvořák.

Titulní strana Našince č. 199 ze dne 2. 9. 1934 s příspěvky k Zamykalovým padesátinám

svými texty, redakční práce se už neujal, byl totiž jmenován kanovníkem a v podzimních měsících 1924 se připravoval na poslaneckou funkci. Jeho návrat už byl nemožný, převzal tedy Zamykal vedení novin od 1. 11. 1924 s definitivní platností i formálně.[15] Domácí přezdívka „pátršef" (v genitivu „pátršfa"), stvořená snad humoristou Jaroslavem Řehulkou alias Vendelinem Vincórkem, mu zůstala až do smrti. Pokud jako novinář používal Zamykal pseudonymu, psal pod jménem Otto Lazar.

Startovní čára nebyla příznivá. Jak ukázal průzkum roku 1921, drtivá většina straníků v Olomouci a přilehlém okolí se spokojila s odběrem nejlevnějšího regionálního týdeníku *Právo*, vydávaného v Přerově agilním knězem Ferdinandem Chýlkem – odběr tohoto týdeníku stál pouhé 2 koruny 20 haléřů měsíčně, *Našinec* jako deník by odběratele vyšel šestkrát dráže. Na Hané byl populární pražský stranický deník *Lid* pro nenáročné čtenáře.[16]

Zamykal stál v čele přibližně dvanáctičlenného redakčního kolektivu, který se roku 1937 skládal z redaktorů Josefa Řezníčka, jenž se přistěhoval roku 1934 z *Lidových listů*, a Augustina Uhra. Externím redaktorem bez stálého platu byl Vojtěch Medek. K tomu přistupovali krajští dopisovatelé. Už jen soudničky tehdy psával Hynek Růžička, do roku 1934 řádný redaktor pro obor hospodářský a politický. Kulturní referentkou byla Alžběta Birnbaumová, historička umění a manželka známého Vojtěcha Birnbauma, profesora dějin umění na pražské Karlově univerzitě. O hudbě psával dómský varhaník Stanislav Vrbík a sportovní rubriku vedl korektor František Řezníček. Administraci měl na starosti Josef Hladík se třemi pomocníky. Pražskou pobočku, zřízenou poprvé roku 1925 a obnovenou roku 1934, obstarával redaktor František Formánek a externí redaktoři František Dobeš a Josef Nepraš.[17]

Práce v redakci začínala kolem osmé hodiny ranní a končila vlastně až uzávěrkou o půl desáté večer. Novináři disponovali servisem Československé tiskové kanceláře (ČTK), k tomu ještě odebírali zahraniční tisk a zpravodajské bulletiny. Udělali z *Našince* list s respektovaným

regionálním zpravodajstvím, vycházející však jen v nevysokém nákladu 2 500 kusů pro všední a 4 000 pro nedělní vydání. Bylo to zapřičiněno tím, že list byl Zamykalem veden do poslední chvíle ve velmi konzervativním duchu a prakticky degradoval na list povýtce kněžský, který byl ve veřejnosti jen málo znám a ještě méně propagován. Za republiky, v době opravdové exploze tisku všeho druhu, nemohly imponovat pouze čtyřstránkové noviny, neúměrně zaplněné církevní a kulturní agendou. To, co nám dnes paradoxně připadá na *Našinci* cenné, vnímali tehdejší běžní čtenáři jako zátěž. A nejen čtenáři. V lednu 1938 psal ředitel Lidových závodů Stanislav Beneš, tedy výrobce listu, v návrhu na zakoupení první(!) tiskárenské rotačky: *„Našinec chodí ještě pěšky ve starých dřevákách a musí s bolestí přihlížeti k tomu, jak jej konkurence všude předejde svým maximálně vystupňovaným tempem.“*[18]

Druhou příčinou nízkého nákladu byla roztříštěnost moravských katolických tiskových podniků obecně a lidoveckých zvláště. Těžké to dědictví z dob „předstranických“, neboť – jak známo – vznikla strana lidová sjednocením několika dosavadních stran, spolků a sdružení, které si ponechávaly a dále vedly své, z hlediska velké strany zcela periferní tiskoviny. Stranické ústředí se také nějakou racionálnější organizací tisku dlouho nezabývalo, pročež jen v Brně, hlavním městě lidoveckého hnutí, strana přímo vydávala či svou autoritou zaštiťovala deník *Den*, týdeníky *Náš věk*, *Venkovské noviny*, *Selské hlasy*, krajinský časopis *Brněnský zvon*, a chaotickou změť specializovaných periodik *Hospodářský obzor*, *Selka*, *Křesťanská žena*, *Obrana práce*, *Věstník zaměstnanců*, *Hlas lidových válečných poškozenců*, *Věstník katolického duchovenstva*, *Věstník ústřední jednoty Raiffeisenek*, *Věstník katolických legionářů*, *Naše omladina*, *Orel*, *Orelská osvěta*, *Tělesná výchova*, *Květy mládí* (tedy v pořadí čtvrtý orelský titul!), *Za láskou*, *Anděl strážný* a jistě i jiné, ještě drobnější. V Olomouci kromě *Našince* spadaly do revíru stranických časopisů *Vychovatelské listy*, *Archa*, *Rodina a škola*. Proto vycházela drtivá většina titulů toliko v malém počtu výtisků, což nepříznivě ovlivňovalo rentabilitu.[19]

Tak ani *Našinec* nebyl výdělečný, musel být silně dotován. Všem bylo jasné, že je nutná koncentrace sil a prostředků, zbytečně mrhaných na sanaci dluhů drobných vydavatelů. Ustoupit však nechtěl nikdo. Jestliže za *Našincem* stála tradice, za *Dnem* přirozená síla centra, nepokrytě preferujícího vlastní projekt. Nakonec dala strana od *Našince* ruce pryč, nesměl být ani propagován stranickými tajemníky (měli prý zakázáno i dopisovat), aby nekonkuroval *Dnu*. Zrušení *Našince* mělo být prvním krokem požadovaného sjednocení moravského lidoveckého tisku, čemuž lehká animozita mezi Brnem a Olomoucí zrovna nenapomáhala. Do toho se tlačil lidovecký tisk český, především zmíněné *Lidové listy*, jen o málo dražší, pohotovější, i technicky na vyšší úrovni, které však moravští lidovečtí funkcionáři prudce odmítali, poněvadž si zdejšího dění nevšímaly.[20] Bolavou otázku roztříštěnosti vyřešil nekompromisně až nacistický režim, který téměř všechny tituly jednoduše zakázal.

Deník *Našinec* nebyl jediný list, jemuž Zamykal věnoval své síly. Ve snaze obnovit na Moravě kulturní katolický časopis po zaniklém *Novém životě* převzal koncem roku 1910 od K. Dostála vydávání ženského časopisu *Eva* (1904–1925), pod jeho vedením vyšlo ještě 15 ročníků.[21] Dalším časopisem v řadě byla na literaturu zaměřená *Archa* (1912–1941, 1946–1949), rovněž založená Dostálem, který se roku 1917 vzdal další redakce a převedl ji do rukou spolku katolických umělců Družina literární a umělecká (DLU), o němž bude řeč později. I tento krok podnikl Dostál na popud Zamykalův, jenž sám zasedl po dobu příštích čtyř ročníků (1918–1922) v redakční radě a pomáhal pozvednout list na vyšší úroveň. I po odchodu z Postřelmova do Olomouce si Zamykal podržel redakci *Severní Moravy*, od roku 1926 redigoval pro křesťansko-sociální spolek žen a dívek charitní měsíčník *Marta* (1926–1937), za nemocného kanovníka Františka Jemelku vypravoval v případě potřeby unionistický časopis *Apoštolát Cyrila a Metoděje* a ještě roku 1937 převzal nouzově redakci *Rodiny a školy*.

Soupis všech Zamykalových veřejných funkcí je předlouhý a většinou se pojí s členstvím v ČSL: o jeho začátcích v čele Lidových závodů tiskařských a nakladatelských již padlo slovo, dále byl Zamykal členem olomoucké městské finanční komise (od roku 1920) a správní komise městské spořitelny, zasedal v radě Moravsko-slovenské a Moravské banky, byl předsedou Spořitelního a záloženského spolku, spolků Zádruha, Osvětový dům, Svazu katolických novinářů, starostou olomoucké tělovýchovné jednoty Orel, předsedou arcidiecézního exercičního odboru Katolické akce, a nakonec, poslední rok svého života, předsedou olomoucké Matice cyrilometodějské. Funkci místopředsedy zastával v Družstvu českého divadla v Olomouci, Studentském domově, Českopolském klubu, Zemědělské komoře, byl vicesyndikem Syndikátu československých novinářů a předsedou jeho olomouckého odboru, členem předsednictva výboru novinářů zemí Malé Dohody a členem mezinárodního novinářského soudu v Haagu (od roku 1931), byl zakládajícím členem spolku československých knihtiskařů a písmolijců Melantrich.[22] Za všechnu činnost jej v prosinci 1933 jmenoval olomoucký arcibiskup Leopold Prečan titulárním konsistorním radou.[23]

Jako novinář opustil Zamykal dráhu „výkonného umělce" („*Nebásním, nepíši dramat, ani románů, ani povídek, za hříchy let minulých jsem už dávno absoluci obdržel. Jsem jen redaktorem.*"[24]), nerezignoval však na práci organizační a snažil se položit pevnou základnu alespoň katolické literatuře. O pokusu s *Evou*, která se měla stát respektovaným časopisem katolických umělců, již byla řeč. Nadto zavedl roku 1912 v *Našinci* týdenní přílohu, nazvanou zprvu *Literatura, věda a umění*, kterou vedl s pomocí řady spolupracovníků. Začátky nebyly jednoduché, poněvadž takřka zároveň s *Evou* začal roku 1911 s podporou olomouckého Prombergerova nakladatelství vydávat František Dohnal svůj *Nový Obzor* se stejným cílem. Do toho vstoupil na sklonku roku 1912 Dostál-Lutinov s měsíčníkem *Archou*. Přes všechnu snahu nemělo toto moravské hnutí v katolické publicistice české takřka žádný ohlas, leda nepříznivý, jako projev tolikrát předhazovaného zemského separatismu.

Snaha o sjednocení roztříštěných sil nepřestávala Zamykala zaměstnávat. První dekáda 20. století byla dobou, kdy stará národovecká zásada „Svůj k svému!" pronikla i do katolických řad. Nebylo to zcela dobrovolně, spíše pod nátlakem socialistických proudů, které vnímaly církev jako politického protivníka. A když protivník v politice, tedy pak už ve všem – v občanském životě, v umění, ve školství, vědě, sportu... Katolíci začali být ze starých vlasteneckých spolků a jednot programově vytlačováni pod heslem „Los von Rom!",[25] na což odpovídali zakládáním svých konfesně vyhraněných sdružení. Průkopníkem byl v tomto smyslu nešťastný olomoucký arcibiskup Theodor Kohn (arcibiskupem 1892–1904) a jako každý pionýr se ani on nesetkal s pochopením – na vině byly ovšem také jeho

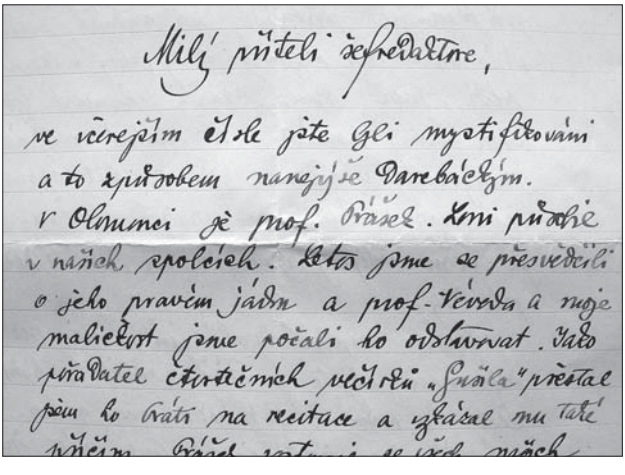
Milý příteli šéfredaktore,
ve včerejším čísle jste byli mystifikováni
a to způsobem nanejvýše Darebáckým.
V Olomouci je prof. Prášek. Loni působil
v našich spolcích. Letos jsme se přesvědčili
o jeho pravém jádru a prof. Vévoda a moje
maličkost jsme počali ho odstavovat. Jako
pořadatel čtvrtečních večírků „Gušila" přestal
jsem ho bráti na recitace a vykázal mu také

Ukázka Zamykalova rukopisu. Dopis vedoucímu redaktoru brněnského Hlasu Tomáši Šilingerovi z 28. 2. 1912.
Jmenovaný Jan Prášek byl v letech 1908–1913 profesorem přírodopisu, matematiky a fysiky na Slovanském gymnasiu v Olomouci. (ZAO, fond Družina literární a umělecká Olomouc, inv. č. 7)

povahové chyby a násilný spěch, s nímž svou myšlenku prosazoval. Ale již druhá polovina zmíněné první dekády přinesla změnu a s ní větší uvědomění katolické veřejnosti, která si po několika hlučných aférách začala všímat, že se stává proskribovanou menšinou.

Ale od širšího rozhledu zpět k literatuře a Zamykalovu úsilí o sjednocení. Jedním z projevů unifikace na základě společných zájmů byly spolky spisovatelů podporující své členy a vydávající jejich díla. Nebyly samozřejmě u nás věcí neznámou. V Čechách pracovaly známý Máj a Zvon či katolická Vlast, na Moravě pak Moravské kolo spisovatelů. Zamykal několikrát nadhazoval myšlenku spolku autorů katolických, zprvu naprázdno, ale roku 1913 bylo zřejmé, že doba uzrála. Jeho článek *Spolek katolických spisovatelů*, zveřejněný v dubnovém *Novém Obzoru*, je vypsáním všech jeho dosavadních snah a bolestí trápících katolickou literaturu: *„Naše katolické revue, zaniklé i vycházející, často klopýtaly o osobu vhodného redaktora, jenž snad nedovedl listu dáti pevný směr, neuměl mu vytknouti určitý cíl* [...] *Jindy bylo finanční, administrační vedení listu nedostatečné.* [...] *Poznal jsem též nepraktičnost, důvěřivost a ostychavou nesamostatnost našich spisovatelů.“* Nakonec asi promluvil též z vlastní dávné zkušenosti: *„Neméně zarmucující je, že některé vlivné a rozhodující osoby považují za provinění literární činnost u kněze, pohybuje-li se na poli belletrie a poesie. Mnozí v dorostu tyto vlohy přímo ubíjejí, místo aby je budili a – vedli.“*[26]

Přípravnou schůzi Zamykal svolal na 29. října 1913 do Olomouce a pozval na ni patnáct lidí, mezi nimi Karla Dostála, Jana Vyhlídala, Rudolfa Linharta, Josefa Vévodu, Františka Kuželu, Františka Dohnala, Josefa Hofera a Jaroslava Řehulku. Všichni ze jmenovaných předtím prokázali své schopnosti literární či organizační. Ve svolávacím listě uvedl: *„Je to první krok k realisaci myšlenky, o níž nyní už skoro čtyři léta jen theoreticky se mluví a diskutuje. Že schůze naše bezvýslednou nezůstane, jsem jist.“*[27] Nemýlil se a během následujícího půl roku vykrystalizovala Družina literární a umělecká (DLU). Ustavující valná hromada se sešla v Olomouci 28. května 1914. Zamykal vedl přípravné práce a kromě funkcí jednatele (1913–1914, 1915–1919) a pokladníka (1915–1916, 1919–1935, 1936–1937), které postupně bral na svá bedra, vykonával prvních pět let prakticky i funkci předsedy namísto starého a nemocného F. Kužely, jenž se svou volbou nesouhlasil, ale v roli kompromisního kandidáta byl těžko nahraditelný. Zamykal byl pravým otcem DLU a nelze zde vypsat ani zlomek toho, co jí věnoval na čase, úsilí a hmotných prostředcích. Převedl sice spolek i s časopisem pod stranická křídla a tak z nich udělal jakousi lidoveckou odnož, ale v té době nebylo organizování umělců na partajním základě neobvyklé, a tak si mohl občas veřejně postěžovat, že strana dělá pro kulturu (rozuměj: pro DLU) příliš málo. O Zamykalovi samém to opravdu neplatí: námahu by dalo i jen vypočítat jeho ediční a biografické práce, kterými zpřístupnil díla živých i zemřelých členů Družiny (z druhých především K. Dostála) a připomněl základní úseky jejich životaběhu.[28]

Organizační nasazení ve prospěch katolické literatury také stálo na počátku pohromy, která zastínila poslední léta Zamykalova života. Roku 1924 přijal po dohodě s pražským nakladatelem Ladislavem Kuncířem funkci jednatele společnosti Rozmach, která od předešlého roku kromě knih vydávala pod redakcí Jaroslava Durycha ideově ostře vyhraněný časopis stejného jména. Nešel do neznáma: už na přelomu let 1922 a 1923 spolu založili konsorcium Obrození za účelem prodeje knih ze skladu zadluženého Josefa Floriana.[29] Tentokrát se ale hospodaření zadrhlo a Zamykal podepsal v březnu 1931 jménem Spořitelního a záloženského spolku v Olomouci, jehož byl předsedou, bez vědomí jeho výboru pro Kuncíře u pražské záložny Hermes dvě směnky v celkové hodnotě 50 000 Kč.[30] Po roce měl být dluh uhrazen – ale peněz nebylo a spolek nakonec v dubnu 1934 čelil návrhu na vyhlášení konkurzu. Nepochybně v této souvislosti prodal Zamykal postupně takřka všechny své podíly v Lidových závodech, až mu z původní hodnoty 54 000 Kč zbyly jen 3 000. Avšak nestačilo to. Tehdy si

na krytí dluhu vypůjčil peníze Zamykalův přítel J. Řehulka, čímž spolek zachránil. Zamykalův osobní majetek však celý propadl exekuci. Výnos byl patrně mizivý, Zamykal nikdy nebyl žádný boháč a majetek nehromadil, třebaže plat neměl nízký (36 000 Kč ročně). Znenadání mu však už nepatřil ani nábytek – koupil jej v nucené dražbě administrátor *Našince* Ludvík Geyer a ponechal mu jej k doživotnímu užívání.[31]

V téže době, na přelomu let 1931/1932, předepsala olomoucká berní správa Lidovým závodům tiskařským nedoplatek daně výdělkové za posledních 10 let ve výši 177 000 Kč, což by ohrozilo podnik v základech a přivodilo další starosti. *Našinec* totiž silně prodělával: roku 1934 činily náklady 745 000 Kč, zisky pouhých 518 000 Kč. Ani přebytkové hospodářství ostatních složek závodů nedokázalo tak velký deficit vyrovnat. Patrně jen kapitálový vstup arcibiskupství toho roku jej zachránil před krachem: dluh u olomoucké pobočky záložny Raiffeisen činil 700 000 Kč, u Moravské banky 300 000 Kč.[32] Na okraj poznamenejme, že to není nic v porovnání s milionovými dluhy *Lidových listů*. Vedle uvedených cifer vyhlížejí Zamykalovy soukromé nedoplatky úplně směšně.

Řízení podniku se ujali kněží František Kutal, superior olomouckého kněžského semináře (předseda představenstva), a Stanislav Beneš, bývalý ředitel pražské lidovecké tiskárny (ředitel) kteří krizi překonali. Zamykal musel ovšem v březnu 1934 rezignovat na funkci jednatele a spokojit s postavením pouhého náhradního člena dozorčí rady, jen to redaktorování mu zůstalo.[33] Jakkoli Beneš neodcházel z Prahy s vavříny vítěznými, v Olomouci si poradil – hospodaření tiskárny a knihkupectví se výrazně zlepšilo. *Našince* však z vysoké ztráty nikdo nedokázal vyprostit.

Dům Lidových závodů tiskařských a nakladatelských v Olomouci, Dolní náměstí č. 16, kde sídlila redakce a tiskárna Našince. (Foto: autor, 2010)

Srovnáme-li rukopis Benešův se Zamykalovým, hned vidíme, že se ve srovnání s předchůdcem lepších výsledků dopracovat zkrátka musel: jeho drobné písmo pečlivého, snad až pedantického muže jej přímo předurčovalo pro funkci, kde je nutno přesně plnit povinnosti, zatímco rozmáchlé a nepravidelné Zamykalovy črty, nekontrolovaně se rozbíhající po papíře, když jim ruka písaře jen trochu popustila otěže, věštily sice tvůrčí přístup k řešení mnoha otázek, doprovázený však nedostatkem disciplíny jinak bohatě obdařené a všestranné osobnosti. Tedy obraz písma vhodného pro žurnalistu, včetně tlaku, ostrých úhlů a šavlovitých tahů prozrazujících bojovnost a spolu s tím nutnou špetku novinářského „rýpalství".

Prohlížíme-li si kaleidoskop Zamykalových aktivit, vidíme jasně, že neklidný životní styl ohrožoval jeho zdraví neméně nežli neustálé nervové vypětí. V oslabeném organismu se uhnízdil nádor. Konec byl jen otázkou času, ale přesto přišel nečekaně náhle. Po návratu ze Slovenska v sobotu 14. srpna 1937 byl Zamykal postižen nevolností, přesto ještě odjel v neděli do Kojetína, aby na svátek Nanebevzetí Panny Marie odsloužil za tamního faráře mši, poslední ve svém životě. Pak odcestoval do Kyjova ke své sestře Gisele, sloužící tam jako hospodyně děkana Josefa Ošťádala. Do Kyjova jezdíval zpravidla za odpočinkem, hostitelé na to byli zvyklí, ale tentokrát dorazil v tak špatném stavu, že musel být 17. srpna převezen do uherskohradišťské nemocnice, kde večer 22. srpna 1937 zemřel.[34] Bezprostřední příčinou smrti byl zánět srdečního svalu zapřičiněný tumorem jater.

Pohřeb se konal 25. srpna téhož roku u sv. Michala v Olomouci, zádušní mši sloužil František Světlík, kázal místopředseda a dlouholetý jednatel DLU František Večeřa-Střížovský. Cestou na hřbitov promluvil před městským divadlem J. Řehulka jako předseda divadelního družstva. Nad hrobem se pak mimo mnohé jiné rozloučili se zemřelým Antonín Novák, který jako někdejší redaktor časopisu *Srdce* přijímal a tiskl Zamykalovy první gymnazijní literární pokusy, a František Dohnal, místopředseda DLU. Soustrast vyjádřil přímo Gisele Zamykalové i prezident Edvard Beneš, který ve dnech úmrtí a pohřbu pobýval v Olomouci na návštěvě.[35]

Skutečnost, že ani ten hrob Zamykalovi nepatřil, budiž posledním dokladem jeho hmotné chudoby. Místo pro něj zakoupil nedaleko ústřední kaple opět L. Geyer, po letech sem byl uložen i on s rodinnými příslušníky.

Jakousi nezamýšlenou bilancí Zamykalova vedení *Našince* se stal komentář Oldřicha Grégra, vrchního revidenta ústředního ředitelství arcibiskupských statků, k výroční zprávě Lidových závodů tiskařských a nakladatelských. Začátkem srpna 1937 mimo pochvalné zmínky Grégr konstatuje, že tiskárna je sice velká v měřítku ostatních moravských katolických podniků, bohužel velmi zaostalá, má jen jeden moderní stroj a je odkázána na vysoký podíl drahé ruční práce. Novinová redakce má sice moderní radiové spojení se světem, ale sotva dostatečnou knihovnu pomůcek, nezbytný výstřižkový archiv je soukromým vlastnictvím jednoho redaktora. Propagace je naprosto zanedbána, list není rozšířen ani po celém území arcidiecéze. Převážně kritický tón Grégrova komentáře je v souladu s úkolem upozornit na možné překážky v dalším podnikání, poněvadž dosavadním způsobem by firma nutně musela zaniknout.

Jak tedy dále? Hned v říjnu 1937, vzápětí po Zamykalově pohřbu, navrhl S. Beneš vyjednávat s vedením lidové strany o sloučení *Našince* se *Dnem*, arcibiskup L. Prečan si však přál zachovat samostatný list, byť za cenu dorovnávání schodku, výměnou za větší vliv arcibiskupství na redakci a obsah listu. Silně podkapitalizovaný podnik s vyčerpaným úvěrovým limitem měl být modernizován, převeden na akciovou společnost a od strany odpoután. K tomu ovšem pro sběh událostí došlo teprve v prosinci 1944, kdy byl veškerý majetek Lidových závodů tiskařských a nakladatelských převeden na nově vzniklou akciovou společnost Ligra – lidové závody grafické, vydavatelské a knihkupecké. Tou dobou už nebyly žádné starosti s *Našincem*, který od konce května 1941 vycházel jen jako týdeník a v listopadu byl zastaven

Budova tzv. Sarkandrina, poslední Zamykalovo bydliště (Foto: autor, 2010)

úplně.[36] Zato po skončení války, v úplně jiných poměrech, se jako *Osvobozený Našinec* denně rozlétal v předtím nepředstavitelném osmdesáti-, ba i stotisícovém nákladu.[37]

Zamykal vedl z vnějšího pohledu prostý život. Zprvu bydlel v Olomouci v Mariánské ulici č. 7 v rezidenci kanovníka Františka Ehrmanna, prvního a zdaleka nejdůležitějšího rádce kardinála Bauera. Po dvou následujících stěhováních (září 1915 do Křížkovského č. 2; červenec 1917 na Horní náměstí č. 18) se v listopadu 1928 usídlil v Sarkandrinu, domu v ulici Na Hradě č. 2 vedle kaple sv. Jana Sarkandra, kde obýval třípokojový byt s okny vyhlížejícími do Žerotínova náměstí.[38] Domácnost mu vedla Františka Konečná, spolu s ní tam přebýval ještě synovec Jan Zamykal (*1916). Dům byl určen k ubytování kněží, zejména profesorů bohoslovecké fakulty. Proto není divu, že se Zamykal nejvíce spřátelil s jedním z nich, pilným a vzdělaným Františkem Cinkem. Často spolu chodívali večer na procházky po městě a parku, ale nebýt Cinka, Zamykal by sám sotva prý vycházel.[39]

Jinak ale cestoval hodně. Ještě o prázdninách před vstupem do bohosloví navštívil Slovinsko, jako delegát olomouckých bohoslovců se spolu s R. Linhartem v září 1904 zúčastnil slavnosti slovinského spolku katolických akademiků Danica, často a rád zajížděl do Chorvatska a Polska, jejichž kulturu u nás šířil. S oblibou se rekreoval i v tichém koutě slovenských Pienin, v malých lázních Červený Kláštor, v romantickém sousedství pustnoucích zbytků někdejší kartouzy.

Práce v novinách sice Zamykala odtrhla od denní kněžské služby, ale neznamená to, že by už nikdy nevystoupil na kazatelnu. Naopak, v letech 1929–1930 byl přímo systemizován jako kooperátor v olomoucké farnosti u sv. Michala.[40] I později o nedělích a svátcích často vypomáhal ve farnostech v Olomouci a okolí, sloužil mše, zpovídal, kázal... – měl zvučný, hlubší hlas, který se pod klenbami dobře nesl, při kázání hovořil plynně a srozumitelně.

Vzhledem k okolnostem výše naznačeným nepřekvapuje, že se ze Zamykalovy pozůstalosti dochovaly sotva sporé zbytky. Naprostou většinu jich zachránil a na základě rozhodnutí valné hromady DLU z 16. září 1937 do úschovy převzal brněnský katecheta Emanuel Masák, předseda spolku od roku 1924 až do jeho konce roku 1952. O tom, co se dělo po Zamykalově smrti, mluví sám velmi expresivně jako o „loupení". Za jednoho z plenitelů je jiným z představitelů Družiny, jejím místopředsedou Františkem Dohnalem, výslovně označen někdejší staroříšský Florianův spolupracovník a tehdejší profesor pražské konservatoře Otto Albert Tichý.[41]

Zachráněnou část Masák roztřídil a dosti pečlivě uspořádal. Od něj převzal pravděpodobně po jeho smrti v září 1964 všechny dokumenty dlouholetý jednatel DLU Oldřich Svozil,[42] někdejší středoškolský profesor klasické filologie, v tu dobu dělník ostravských Báňských strojíren. Ten měl po dohodě s bývalým profesorem olomouckého bohosloví Františkem Cinkem v úmyslu předat je Stojanově pamětní síni na Velehradě, naštěstí byl včas kontaktován

olomouckou pobočkou Státního archivu v Opavě (dnes Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc), které během roku 1966 vše v několika balíčcích zaslal.[43] Další součást, drobnou sice, ale výmluvnou, svěřil archivu v březnu 1976 na Svozilovu radu Vojtěch Medek, někdejší krajský tajemník lidové strany, trávící léta nuceného odpočinku v olomoucké čtvrti Holice. Šlo o svazek spisů, které shromáždil v průběhu vyřizování velmi problematického a zdlouhavého Zamykalova pozůstalostního řízení jeho dlouholetý spolupracovník a opatrovník jeho pozůstalosti Jaroslav Řehulka, olomoucký advokát, místní politik ČSL a literát-humorista. Dochovaný soubor dokumentů ukazuje, v jak ubohých peněžních poměrech žil přední novinář své doby.

Jinak se z pozůstalosti dochovalo pouhé torzo bez větší historické ceny, většinou prostá redakční korespondence: nabídky rukopisů, urgence otištění a výplaty honoráře, omluvy promeškaných lhůt k odevzdání, technické podrobnosti tisku... Máloco z toho přispívá k upřesnění obrazu Zamykalovy osobnosti a díla. Ani prohlídka fondů olomoucké arcibiskupské konzistoře a samého arcibiskupství nebyla úspěšná. Zřejmě díky svému mimořádnému postavení vyřizoval Zamykal své věci osobně bez nadbytečných písemných podání. Podobný pocit marnosti zakoušíme při prohlídce fotografií: třebaže je jich dochováno relativně velké množství a nemálo je časově či místně identifikováno, nejsou to snímky nijak reprezentativní a zůstavitel se na nich zpravidla napůl ztrácí ve skupinách – leckdy je třeba jeho nenápadnou postavu pozorně hledat. Dobrých snímků zřejmě nikdy nebylo nazbyt, poněvadž už rok po Zamykalově smrti, když chtěla DLU ve svém almanachu *Poselství* (s. 196) připomenout podobu svého iniciátora, prvního jednatele a dlouholetého pokladníka, byla nucena použít k reprodukci fotografii nejspíše pasového formátu. I náš snímek byl převzat z cestovního pasu, stejná fotografie byla i podkladem pro štoček, otištěný v jubilejním vydání *Našince* u příležitosti jeho padesátin.[44] Pochází nepochybně z mladších let, výraz tváře si ale Zamykal uchoval i v pozdějším věku, jen mu přibylo vrásek, vlas prořídnul a zrak si musel ozbrojit cvikrem. Škoda vzniklá rozchvácením pozůstalosti je o to větší, že se po likvidaci během únorového převratu roku 1948 nedochoval ani redakční archiv *Našince*.

Snad jenom proto byla postavě Ladislava Zamykala věnována dosud jen minimální pozornost. Uceleného a zevrubnějšího životopisu se zatím nedočkal a po zániku potřebných archivních dokumentů jej asi sotva někdo kvalifikovaně napíše. Hned po smrti měl pro *Archu* sepsat příslušnou studii Vilém Bitnar, ale přestože si vybral honorář předem, zadaný úkol nedokončil. Jakous-takous náhradou měl být alespoň nadmíru obsáhlý biogram a Cinkova jímavá osobní vzpomínka v pamětním almanachu DLU *Poselství* (1938).[45]

Okruh Zamykalových spolupracovníků a pamětníků nejprve rozprášila válka, poté je umlčel komunistický režim. Hrst údajů, podaných většinou z druhé ruky a v detailu ne vždy spolehlivých, předložil Richard Fischer ve své brožuře *České noviny a novináři v Olomouci 1848–1938*. Pak následovaly jen skromné a věcně nijak nevybočující připomínky v rámci širších prací o politickém katolicismu a mlčení trvá vlastně dosud, vyjma článků plumlovského badatele Ladislava Šebely, specialisty na katolickou modernu s přihlédnutím k Prostějovsku. Doslova katastrofální povědomí o jeho osobnosti nejlépe dosvědčí fakt, že dosud nebyl zařazen do žádné ze tří řad novodobého specificky regionálního *Biografického slovníku Slezska a severní Moravy*, vydávaného od roku 1993. Definitivnímu pohřbu jeho památky zabránila jen ještě úžeji zaměřená publikace *Olomoucké hřbitovy a kolumbária*.[46]

Je velmi těžko hodnotit osobnost podle údajů shromážděných většinou jejími příznivci, bez větší opory v neutrálním archivním materiálu. Pokud ale píše autor Zamykalova biogramu ve zmíněném průvodci po olomouckých hřbitovech, že zesnulý „*patřil k výrazným postavám olomoucké žurnalistiky*“, instinktivně cítíme, že je to vskutku minimum, které mu

zkrátka musíme přiznat. *Našinec* samozřejmě neměl ambice rozšířit svou působnost na celou republiku a byl deníkem skutečně regionálním, nikoli však omezeně regionálním. Oblast, kterou zpravodajsky pokrýval, byla sice soustředěna především na střední Moravu, ale všímal si pozorně i událostí v Čechách a na Slovensku, rovněž zahraničních, třebaže s aktuálností zpráv to nebylo vždy valné a sama redakce nebývala spokojena. Také nebyl rozšiřován toliko na Olomoucku, naopak, rozbíhal se po celé republice a dále přes hranice do ciziny, především do Jugoslávie.

Zamykal navíc nebyl jenom novinářem, pole jeho působnosti se tím nevyčerpává. Co bylo na jeho adresu řečeno kritického, nutno uvážit v celkovém kontextu: narodil se ještě do doby nadšenců a nedokázal se ve všem adaptovat na poválečnou dobu profesionálů, kdy už nebylo možno vést velké hospodářské podniky jen tak bokem, jako přívažek. Proto jako hospodář nakonec ztroskotal, musí však být právem připomínán jako zakladatel. S přihlédnutím k ostatním aktivitám lze říci, že patřil k předním postavám meziválečné Olomouce, v kulturním a novinářském oboru přerůstal do zemského formátu. Vím, že se mé hodnocení zdá paradoxním v kontrastu se zapomněním, do něhož upadl, ale věřím, že by jej hlubší studium potvrdilo.

Hrob rodiny Geyerovy na olomouckém ústředním hřbitově (1 H4 184), kde leží i L. Zamykal. (Foto: autor, 2010)

Poznámky

[1] Osnova biogramu se přidržuje hesla Ladislav Zamykal, In: Poselství. Almanach k dvacátému pátému výročí Družiny literární a umělecké. Olomouc 1938, s. 390–397.

[2] Celkem publikoval Zamykal v *Museu* úhrnem 5 příspěvků. Ročník (38) 1904: Ze vzpomínek P. Ig. Wurma na Sušila, s. 205–212; Památce Fr. Sušila [text ke kantátě pro mužský sbor], s. 213–215. Ročník (39) 1905: Slavnost „Danice" [referát z oslav jubilea spolku slovinských katolických bohoslovců], s. 42–44; Za † P. Fr. Skalíkem, s. 91–94; P. Ignát Wurm (1825–1905), s. 226–230.

[3] Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc (dále jen ZAO), fond Karel Dostál-Lutinov 1882–1923 (1974), inv. č. 771, dopis z 2. 2. 1906: Zamykal nebyl sice superiorem potvrzen ve funkci místopředsedy Literární jednoty, ale *„jinak spolu vycházíme velice dobře"*. Ovšem prvotní šok ze srážky se seminárními poměry byl drtivý i pro hocha důkladně vycvičeného v disciplíně již chlapeckým seminářem, jak svědčí tamtéž uložený dopis matce ze 4. 12. 1904.

[4] ZAO, fond Arcibiskupství Olomouc 1144–1980, inv. č. 2625, kt. 1012, přijímání a propouštění alumnů – roční výkazy. Prospěch je zanesen v hlavním katalogu posluchačů teologie, ZAO, fond Univerzita Palackého Olomouc (1576) 1640–1974, inv. č. 224, kniha č. 176. Na život v kněžském semináři vzpomínal Zamykal, L.: První rok v bohosloví. In: Stadium, jubilejní almanach Stojanovy literární jednoty bohoslovců. Olomouc 1728, s. 33–44.

[5] ZAO, fond Karel Dostál-Lutinov 1882–1923 (1974), inv. č. 833, karton 14, dopis z 2. 11. 1904.

[6] Důkladně líčí své novinářské začátky v článku Zamykal, L.: V redakční dílně Světlíkově. In: František Světlík šedesátníkem. Olomouc 1935, s. 21–26. Světlíkovi, protože patřil k jádru moravských modernistů kolem K. Dostála, umožnil olomoucký arcibiskup František S. Bauer převzít redakci *Našince* až po určitém váhání.

[7] ZAO, fond Ladislav Zamykal 1898–1941 (1976), inv. č. 91, karton 2, dopisy z 11. 3., 10. a 14. 4. 1908

[8] Zamykal, L.: V redakční dílně... (cit. v pozn. č. 6), s. 22.

[9] Světlík, F.: Dvojmo. Našinec 70, 1934, č. 199 z 2. 9., s. 1. Tamtéž na s. 1–2 vzpomíná na spolupráci Řehulka, J.: Pátršef Abrahámem. Hodnocení *Našince* za Světlíkova redaktorství podává Marek, P. – Trapl, M.: Mons. František Světlík (1875–1949). Nástin života a díla katolického politika a novináře. Rosice u Brna 2001, s. 47–51. ISBN 80-86200-47-7

[10] Droboučké střípky o konkurenčních vztazích předkládá ZAO, fond Ladislav Zamykal 1898–1941 (1976), inv. č. 118, karton 2, dopis Františka Svatka z 1. 11. 1913 o konkurenci *Čecha* a *Našince* v Čechách, a inv. č. 127, karton 2, dopis Jana Šrámka z 24. 1. 1914, který *Našinci* radí nepsat o finanční situaci brněnského *Dne*.

[11] Příklady obtíží, jež autorům DLU kladla v cestu censura, poskytuje ZAO, fond Ladislav Zamykal 1898–1941 (1976), inv. č. 16, karton 1, dopisy z 31. 5. a 10. 7. 1916, jakož i zde přiložené přípisy Arcibiskupské konsistoře v Olomouci, zaslané v téže věci dne 23. 6. a 26. 7. 1916: báseň J. Bogara *Jak lid a kněz zpívali litanii ke všem svatým za mír* nutno vypustit, *„jelikož pro tuto příčinu bylo válečnou censurou zakázáno rozšiřovati spisek od kněze vydaný"*. O tom, s čím se musel za války potýkat olomoucký novinář, píše Knechtl, B.: Třicet let našeho zápasu v Olomouci. Olomouc 1923, s. 266, 270–273, 278–280.

[12] ZAO, fond Ladislav Zamykal 1898–1941 (1976), inv. č. 111, karton 2, dopis z 4. 6. 1917: varování Bohumila Staška, jak nepříznivě je *Našinec* posuzován, a žádost o nápravu.

[13] ZAO, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž (1144) 1453–1953, inv. č. 6997, karton č. 813.

[14] ZAO, fond Krajský soud v Olomouci (1789) 1850–1960, firemní spisy, poř. č. 4827, karton č. 296.

[15] Fischer, R.: České noviny a novináři v Olomouci 1848–1938. Olomouc [1938], s. 18.

[16] ZAO, fond Vojtěch Medek 1893–1959, neuspořádáno, karton č. 26, Tisk ČSL, náborové akce. *Právo, týdeník československé strany lidové pro kraje přerovský, kojetínský, lipnický a hranický*, vycházelo od ledna 1920 do července 1940. Deník *Lid* vycházel hned od ledna 1919 do října 1934 a byl zaměřen na nejširší vrstvy, zatímco od roku 1922 vycházející *Lidové listy* s čtyř- až šestinásobně nižším nákladem představovaly oficiální stranickou tiskovou tribunu české zemské organizace. Sloučení obou titulů pod hlavičkou *Lidových listů* se ukázalo z hlediska prodejnosti jako chyba.

[17] ZAO, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž (1144) 1453–1953, inv. č. 23033, kar-

ton č. 3105: Výroční zpráva Lidových závodů tiskařských a nakladatelských k roku 1936 s komentářem ústředního ředitelství, 10. 8. 1937, s. 6–8. První pokus o zřízení pražské redakce podnikl Zamykal již na jaře 1925, jak svědčí dopis V. Bitnara z 4. 5. 1925 na papíře s hlavičkou Pražská redakce deníku Našinec, V Praze II, Voršilská 3 (ZAO, fond Ladislav Zamykal 1898–1941 (1976), inv. č. 13, karton 1): „*Zařízení pražské redakce Našince vzbuzuje všeobecnou pozornost, zejména v Syndikátu* [čs. novinářů – pozn. Š. K.], *kde to působilo velmi dobře a v Lidových listech, kde nevědí, na čem jsou.*" Tento pokus zřejmě ztroskotal na Bitnarově nespolehlivosti, začátkem roku 1926 se vztah obou mužů znatelně zhoršil, i v souvislosti s krachem *Evy*. Naposled Bitnar psal jako redaktor *Našince* Zamykalovi 31. 3. 1926.

[18] ZAO, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž (1144) 1453–1953, inv. č. 23033, karton č. 3105: Výroční zpráva Lidových závodů tiskařských a nakladatelských k roku 1936 s komentářem ústředního ředitelství, 10. 8. 1937, s. 7–8. Žádost S. Beneše o zakoupení rotačky a sázecího stroje Linotyp, 19. 1. 1938.

[19] Ubohé podmínky, v nichž byl nucen trvale pracovat lidovecký tisk, přehlížený stranickým vedením, zanedbaný po personální stránce a trvale podfinancovaný, popisuje realisticky Večeřa, P.: Zrod Lidových listů. In: „Bílá místa" v dějinách Československé strany lidové. Olomouc 2009, s. 86–104. ISBN 978-80-86760-31-5. Zpřístupnil tak alespoň v malém výtahu třísetstránkový spis Kyptová, L.: Zápas o pokrokovou linii Lidových listů v letech 1924–1929. Rigorózní práce. Fakulta sociálních studií Univerzity Karlovy v Praze. Praha 1980, vycházející z její dvousvazkové diplomové práce Lidové listy v době první republiky. Praha 1973.

[20] Almanach Československé strany lidové v zemi Moravskoslezské 1933. Zde viz především referát F. M. Žampacha o tisku a následnou diskusi s vystoupením L. Zamykala na 6. zemském sjezdu ČSL, Brno 28.–29. 10. 1933, s. 36–38, výčet stranických tiskovin a tiskových podniků, s. 81–82. ZAO, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž (1144) 1453–1953, inv. č. 23033, karton č. 3105: Výroční zpráva Lidových závodů tiskařských a nakladatelských k roku 1936 s komentářem ústředního ředitelství, 10. 8. 1937, s. 8–9.

[21] Dostál požadoval dopisem z 21. 10. 1910 za převod listu 1 000 K (ZAO, fond Ladislav Zamykal 1898–1941 (1976), inv. č. 23, karton 1). Jak plyne z korespondence, *Eva* zanikla pro nedorozumění mezi Zamykalem a literárním historikem Vilémem Bitnarem, který se ji rozpakoval převzít do svých rukou, aniž by však dokázal říci jasné slovo (ZAO, fond Ladislav Zamykal 1898–1941 (1976), inv. č. 13, karton 1). Stejnojmenný časopis, vydávaný v letech 1928–1943 pražským Melantrichem, neměl se Zamykalovou *Evou* kromě názvu nic společného.

[22] Tyto údaje jsou vypsány ze sborníku Poselství. Almanach k dvacátému pátému výročí Družiny literární a umělecké. Olomouc 1938, s. 392–393, z článku H. R. [= Růžička, H.]: P. Ladislav Zamykal. Několik životních dat, Našinec 70, 1934, č. 199 z 2. 9., s. 1, a nakonec z nekrologových vzpomínek, otištěných v Našinci 73, 1937, č. 193 z 24. 8., s. 1–3, 7. Na působení Zamykalovo v Apoštolátu Cyrila a Metoděje vzpomíná Jemelka, F.: Velká ztráta. Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje pod ochranou bl. Panny Marie 28, 1937, s. 279–281, 308–312.

[23] Acta Archiepiscopalis curiae Olomucensis. 1933, č. 12 z 30. 12., s. 119.

[24] Zamykal, L.: Spolek katolických spisovatelů. Nový Obzor 3, 1913, s. 190.

[25] „Pryč od Říma!" (něm.), hnutí iniciované rakouskými pangermánskými stranami a spolky, sdruženými kolem Georga Schönerera, autorem sloganu byl student lékařství Theodor G. Rakus. Cílem byl přestup rakouských katolíků k domněle němečtějšímu protestantismu či starokatolictví. Záminkou bylo vyhlášení pročeských jazykových nařízení vládou Kazimíra Badeniho roku 1897, tento mezi německojazyčnými Rakušany velmi nepopulární krok podporovala Katolická lidová strana Alfreda Ebenhocha. U nás prosazovaly odpadové hnutí protestantské skupiny ve spolupráci se spolkem Volná myšlenka.

[26] Tamtéž, s. 189–191.

[27] ZAO, fond Jaroslav Řehulka (1894) 1910–1953 (1961), inv. č. 61, karton 1, dopis z 13. 10. 1913 spolu se seznamem adresátů. Podrobně o založení spolku informuje první svazek jednatelské knihy (ZAO, fond Družina literární a umělecká (1850) 1913–1954 (1972), inv. č. 1, kniha č. 1).

[28] Šebela, L.: Zamykalovy edice uspořádaly dílo Dostála-Lutinova. Prostějovský týden 14, 2004, č. 71 z 3. 9. s. 6.

[29] Stankovič, A.: Okradli chudého. Příběh Josefa Floriana a jeho díla. Olomouc 1998, s. 143. ISBN 80-7198-292-X (brož).

[30] Soudě podle Kuncířova dopisu z 14. 1. 1931 (ZAO, fond Ladislav Zamykal 1898–1941 (1976), inv. č. 68, karton 2) měly být uvedenou částkou kryty dluhy u tiskárny.

[31] ZAO, fond Ladislav Zamykal 1898–1941 (1976), inv. č. 5, karton č. 1, zde mimo závěti z 11. 10. 1918 především oznámení G. Zamykalové a přihláška pohledávky J. Řehulky z 10. 3. 1938. Vyřizování pozůstalosti se táhlo až do roku 1941 a zdá se, že zbytek dluhu ve výši cca 15.000 Kč musel uhradit sám Řehulka na účet svého podílu v Lidových závodech tiskařských a nakladatelských (tamtéž, dopis z 24. 2. 1941). Zamykal nebyl jediný, koho připravil Kuncíř o peníze: roku 1927 Kuncířovi půjčil 100 000 Kč na sanaci Rozmachu tehdejší člen DLU Alfons Neubauer, jičínský profesor dějepisu. O dvě léta později mu Kuncíř nabízel na krytí dluhu dvě směnky podepsané *„vynikajícím knězem dioecese olomoucké blízkým i Vaší Družině, dnes však již zemřelým"*, jak napsal 4. 3. 1938 O. Svozilovi (ZAO, fond Oldřich Svozil (1904) 1921–1984 (1994), inv. č. 79, karton č. 4). Jde bezpochyby o L. Zamykala. Když se Neubauer začal po roce 1933 domáhat vrácení dluhu, zklamaně zjistil, že o své peníze přišel. Podobně V. Bitnar si 8. 7. 1929 stěžoval, že Kuncíř prodal svou pohledávku u něj Hanácké záložně v Olomouci a ta Bitnara žaluje (ZAO, fond Ladislav Zamykal 1898–1941 (1976), inv. č. 13, karton 1).

[32] ZAO, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž (1144) 1453–1953, inv. č. 23033, karton č. 3105. Nová smlouva byla uzavřena zpětně k datu 1. 4. 1934. Výroční zpráva Lidových závodů tiskařských a nakladatelských k roku 1936 s komentářem ústředního ředitelství, 10. 8. 1937, s. 12.

[33] ZAO, fond Krajský soud v Olomouci (1789) 1850–1960, firemní spisy, poř. č. 4827, karton č. 296.

[34] Řezníček, J.: Odešel nám Otec. Našinec 73, 1937, č. 193 z 24. 8., s. 2.

[35] Řk [= Řezníček, J.]: Slavný pohřeb kněze a novináře. Našinec 73, 1937, č. 195 z 26. 8., s. 1. Další projevy soustrasti. Našinec 73, 1937, č. 196 z 27. 8., s. 2.

[36] ZAO, fond Ústřední ředitelství arcibiskupských statků Kroměříž (1144) 1453–1953, inv. č. 23033, karton č. 3105. Výroční zpráva Lidových závodů tiskařských a nakladatelských k roku 1936 s komentářem ústředního ředitelství, 10. 8. 1937. ZAO, fond Krajský soud v Olomouci (1789) 1850–1960, firemní spisy, poř. č. 4827, karton č. 296.

[37] Unzeitig, J. I.: O Našinci. Knihovní obzor 2, 1994, č. 2, s. 26.

[38] Státní okresní archiv v Olomouci, fond Jednotný národní výbor Olomouc-okresní velitelství národní bezpečnosti (1900) 1945–1951, neuspořádáno: policejní přihlášky L. Zamykala k pobytu v Olomouci z 16. 10. 1910, 19. 7. 1917 a 17. 11. 1928. Za laskavé vyhledání děkuji PaedDr. Zdeňku Kašparovi.

[39] Zamykal, J.: P. L. Zamykal doma. Našinec 73, 1937, č. 197 z 28. 8., s. 2.

[40] Acta Archiepiscopalis curiae Olomucensis, 1930, č. 10 z 2. 12., s. 136, osvobozen od povinností spojených s výkonem funkce kooperátora.

[41] ZAO, fond Oldřich Svozil (1904) 1921–1984 (1994), inv. č. 74, karton č. 3, dopis z 27. 1. 1942: *„Možná také, že při loupení pozůstalosti P. Zamykala padlo také za oběť leccos z korespondence K.D.L.* [= Karel Dostál-Lutinov], *která s ní byla pomíchána."* Tamtéž, inv. č. 32, karton č. 2, dopis z 11. 7. 1951: *„Vydal Vám již* [Tichý] *věci z pozůstalosti K.D.L. (respektive Zamykalovy): dopisy Bouškovy a jiné věci?"* I kyjovský děkan Josef Ošťádal, u něhož pracovala G. Zamykalová jako hospodyně, píše: *„Polovic věcí bylo ponecháno služce † P. Zamykala Františce Konečné, velká část za naší nepřítomnosti rozkradena,* [zvýraznil J. O.] *1/2 knihovny ponecháno v bytě."* (ZAO, fond Ladislav Zamykal 1898–1941 (1976), inv. č. 5, karton č. 1, dopis z 30. 3. 1940).

[42] ZAO, fond Oldřich Svozil (1904) 1921–1984 (1994), inv. č. 74, kart. č. 3, dopis z 6. 1. 1960: Masák nabízí Svozilovi převzetí pozůstalosti K. Dostála-Lutinova (*„snad by Vám tedy nepůsobilo větších potíží, kdybyste se někdy zastavil na chvíli v Židenicích a tak po částech si ji odvezl do Ostravy"*) a oznamuje, že jej určil testamentárním opatrovníkem své pozůstalosti. Svozil by po převzetí mohl ke svému studiu využít písemností Dostálových, *„doplnila by je trochu také pozůstalost Zamykalova, Vévodova a část Řehulkovy, jež byste ovšem také převzal."* Svozil byl ovšem od září toho roku trestně stíhán pro podvracení republiky a z výkonu trestu byl propuštěn až 10. května 1962. Dělnická práce nedovolovala na rozdíl od předchozí středoškolské profesury větší cestování, takže lze předpokládat, že k převozu došlo až po Masákově smrti.

[43] ZAO, fond Oldřich Svozil (1904) 1921–1984 (1994), inv. č. 26, karton č. 1, pohlednice z 29. 12. 1964. Na existenci Zamykalovy pozůstalosti byl O. Svozil 17. listopadu 1964 dotázán archivářem Milošem Kouřilem a 8. ledna 1966 přichází od něj osobní písemnosti jmenovaného a první část korespondence, totiž písmena A–K, zbylou část korespondence pak odeslal 18. února téhož roku (č. j. Sar 60/66-Kl,

z 12. 1.; Sar 290/66-Kl z 21. 2.) Toto je zásadní změna oproti veškeré dosavadní evidenci, která uvádí na základě listu JAF z 31. 1. 1988, že byla Zamykalova pozůstalost vytříděna roku 1958 z písemností fondu Družina literární a umělecká, uložených ve směsi společně s pozůstatky fondů Ředitelství kapitulních statků a Správa prebend kapituly Olomouc v prostorách někdejší kapitulní kanceláře (Olomouc, Křížkovského 14) a převzatých roku 1956.

[44] Našinec 70, 1934, č. 199 z 2. 9., s. 1.

[45] ZAO, fond Oldřich Svozil (1904) 1921–1984 (1994), inv. č. 74, karton č. 3, dopis z 30. 11. 1937. E. Masák, který předčasně vyplatil zálohu 240 Kč, završil svou stížnost na Bitnarovu nespolehlivost slovy: „*Opravdu už asi nebude jiným.*" Bitnar se Zamykalem už asi 10 let nevycházeli v dobrém, doslova se ignorovali, přesto se v Našinci 73, 1937, č. 195 z 26. 8., s. 2, objevil gentlemanským tónem napsaný článek Bitnar, V.: Ladislav Zamykal a literatura. Cinek, F.: Za mrtvým přítelem. Duchovní profil † P. Lad. Zamykala. In: Poselství, s. 15–20. Biogram tamtéž, s. 390–397.

[46] Fischer, R.: České noviny… (cit. v pozn. č. 15), s. 20–21 (přetisk článku Hynka Růžičky v Našinci, viz pozn. č. 22), 22 (*Archa* nezanikla 1926, vycházela až do 1941), 25–26 a 41–42 (*Severní Morava* se po intermezzu let 1918–1922, kdy nesla přívlastek *Nová*, vrátila ke svému původnímu názvu), 59 (*Acta Academiae Velehradensis* vycházela v Olomouci již od 1911), 62 (*Marta* vycházela již od 1925, nikoli teprve 1929), 65 (*Obzor rodinný* zanikl již 1923, nikoli až 1925), 67. Svůj řádek si ještě vydobyl v publikaci Springer, J.: Co dala Haná české literatuře. Olomouc 1947, s. 53. Ne o mnoho rozsáhlejší záznam přinesl Hanuš, J.: Malý slovník osobností českého katolicismu 20. století s antologií textů. Brno 2005, s. 175. V regionálním tisku připomněl sté výročí úmrtí Šebela, L.: Ladislav Zamykal – solidární kolega. Prostějovský týden 17, 2007, č. 33 z 15. 8. s. 4. Malou, ale cennou zmínku alespoň o zániku Osvobozeného Našince uveřejnil pamětník Unzeitig, J. I.: O Našinci. Knihovní obzor 2, 1994, č. 2, s. 25–26. Typické ukázky roztroušených zmínek v obecně zaměřené literatuře přináší Fiala, P. – Marek, P. a kol.: Český politický katolicismus 1848–2005. Brno 2008, s. 219, 222, 297. Bláha, J. – Kolář, B. – Spáčil, V. – Tichák, M.: Olomoucké hřbitovy a kolumbária. Olomouc 2001, s. 168.

Resümee

Ladislav Zamykal, Redaktor des Olmützer Našinec

Štěpán Kohout

Ladislav Zamykal (1884–1937), geboren in Prostějov, Priester, Journalist, Kulturarbeiter, politischer und gesellschaftlicher Aktivist. Er studierte in Kroměříž im erzbischöflichen Knabenseminar und am klassischen deutschen Gymnasium ebendort, wo er auch die Abiturprüfung ablegte (1903), weiter studierte er dann an der theologischen Fakultät in Olmütz (Priesterweihe 1907). Den größten Teil seines Lebens (1910–1937) war er in Olmütz als Redakteur und leitender Redakteur (1922) des, im Interesse der Katholischen Nationalpartei, später Tschechoslowakischen Volkspartei (ab 1919) herausgegebenen Tagesblattes *Našinec* tätig. Er wurde mit dem Titel des Konsistorialrats ausgezeichnet (1933). Mitbegründer (1913), Geschäftsführer (1913–1919) und Kassierer (1915–1937) des Literarischen und künstlerischen Verbands (Družina literární a umělecká) in Olmütz.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 81–100, 2010

Pravěké a středověké osídlení katastru obce Želechovice (okr. Olomouc)

Prehistoric and Medieval Settlements near the Village of Želechovice (Olomouc district)

Lukáš Hlubek

Abstrakt
Předkládaná práce se nejprve věnuje počátkům archeologického bádání na Uničovsku a poté popisuje pravěké a raně středověké osídlení na katastru obce Želechovice. Od poloviny 19. století již probíhala na Olomoucku záchrana archeologických nálezů, z celého Uničovska bylo známo jen několik artefaktů pravěkého stáří, a proto se ani s jeho pravěkým osídlením příliš nepočítalo. O to překvapivější byly výsledky archeologických výzkumů pracovníků Městského muzea v Uničově v letech 1928–1945/46, kterým se podařilo prokázat značnou hustotu sídlišť jak v pravěku, tak i v raném středověku. Po II. světové válce se archeologické bádání omezilo pouze na několik záchranných výzkumů a publikačních výstupů. Obrat nastává až po roce 2000, kdy se opět výrazněji rozšířila pramenná základna a vzrostl počet odborných statí zpracovávajících problematiku jednotlivých období. V další části práce je popsán vývoj osídlení na katastru obce Želechovic, doplněný seznamem lokalit i dalších nelokalizovaných nálezů. V závěru je vyhodnoceno postavení osídlení obce v rámci celého Uničovska.

Abstract
This paper first deals with the beginnings of archaeological excavations in the Uničov region, and then describes the prehistoric and early medieval settlements near the village of Želechovice. While archaeological finds in the Olomouc region were being protected since the middle of the 19th century, there were only a few prehistoric artefacts known from the Uničov region, and therefore scholars did not believe it had been settled at that time. This made the result of the Uničov Municipal Museum archaeological dig from 1928–1945/1946 all the more surprising; the excavation proved that there were numerous settlements, both in the prehistoric era and in the early medieval age. After the Second World War, the archaeological research consisted only of several rescue excavations and a few published studies. The situation changed in 2000, when more sources appeared and more papers were written focusing on the individual ages. The following part of the article describes the development of settlements in the Želechovice area, with a list of sites and other, off-site finds. In the conclusion, there is an evaluation of the position of the settlement of Želechovice within the Uničov region.

Klíčová slova: archeologie, Uničovsko, historie bádání, Želechovice, pravěké a středověké osídlení
Key words: Archaeology, Uničov region, history of research, prehistoric and medieval settlements

Počátky a současný stav archeologického bádání na Uničovsku[1]

Záchrana archeologických nálezů na Uničovsku byla až do ukončení II. světové války bytostně spjata s Městským muzeem v Uničově, kde byla deponována drtivá většina nálezů. Nejstarším pravěkým nálezem z tohoto regionu je nepochybně bronzový nákrčník nebo hřivna z Rybníčku, uváděná již roku 1783.[2] Další doklady pravěkého osídlení jsou známy až z poslední třetiny 19. století a počátku 20. století. Jedná se především o kamenné broušené nástroje a depot bronzových předmětů z Brníčka. Počet pravěkých nalezišť byl na celém Uničovsku poměrně zanedbatelný a *de facto* až do 30. let 20. století se s jeho trvalejším osídlením ani příliš nepočítalo.[3]

Obrat v bádání nastal v době meziválečné a v průběhu II. světové války, kdy do uničovského Městského muzea nastoupil jako správce V. Reimer, rodák z nedalekého Brníčka. Ten se zabýval historií a občas byl do jeho rukou odevzdán náhodně získaný archeologický artefakt. Prostřednictvím I. L. Červinky se V. Reimer v roce 1928 seznámil s brněnským archeologem K. Schirmeisenem, s nímž pak prováděl archeologické výzkumy pravěkých i středověkých lokalit na Uničovsku. Další důležitou postavou uničovského muzea byla M. Maneth, která nejen konzervovala nálezy, ale sama často vytipovávala lokality vhodné k výzkumu.[4] Značnou část výsledků terénních aktivit velmi pohotově publikoval v odborném tisku K. Schirmeisen.[5] Archeologické výzkumy prováděné v průběhu let 1928–1945/46 měly zásadní význam pro poznání pravěkého i středověkého osídlení celého Uničovska. Z nejvýznamnějších výzkumů můžeme zmínit například: sídliště kultury s moravskou malovanou keramikou v Troubelicích, pohřebiště kultury se zvoncovitými poháry v Dolní Sukolomi, pohřebiště kultury popelnicových polí na úpatí Benkovského kopce u Uničova, laténské sídliště v Brníčku a pravděpodobně nejzásadnějším a nejvýznamnějším objevem bylo odkrytí raně středověké baterie pecí na tavení železa v Želechovicích.[6]

Po skončení II. světové války byla uničovská archeologická sbírka nepřístupná, a to i po převozu do olomouckého Vlastivědného muzea, kde ji až později roztřídila a zpřístupnila Z. Trňáčková.[7] Skončily taktéž intenzivní terénní aktivity, které do té doby vedli pracovníci uničovského muzea. Archeologické výzkumy na Uničovsku po II. světové válce prováděli pracovníci olomouckého Vlastivědného muzea, Archeologický ústav v Brně a olomoucký Památkový ústav. Jedná se např. o revizní výzkum železářských pecí v Želechovicích,[8] záchranný výzkum jižně od města Uničova v trati „Na Nivách",[9] v Dolní Sukolomi,[10] v Králové (dříve Hlivice)[11] a samozřejmě také výzkum nejstaršího královského města na Moravě – Uničova.[12] Náhodné pravěké nálezy z Uničovska byly často přinášeny do muzea dobrovolnými dárci.[13] Teprve v nedávné době jsou terénní archeologické výzkumy na Uničovsku znovu realizovány, např. výzkum na katastru Uničova, trať „U Pily",[14] v Medlově[15] nebo v jádru města Uničova.[16]

Naproti tomu teoretické bádání a publikace uničovských pravěkých nálezů po II. světové válce nestagnovalo. Předně Z. Trňáčková zpracovala přehled celé pravěké sbírky uničovského muzea[17] a sama vyhodnotila některé jednotlivosti[18] nebo i celé soubory nálezů.[19] R. Pleiner se ve svých pracích o železářství na počátku 50. let 20. století zabýval také baterií pecí ze Želechovic.[20] Značná pozornost byla v archeologické literatuře věnována nálezům ze sídliště v Troubelicích.[21] Soubor keramiky z halštatského hradiska Nová Hradečná zpracoval J. Nekvasil,[22] který se také zabýval halštatským osídlením na Uničovsku.[23] Publikovány byly nálezy z Uničovska v katalogu moravských sídlišť z mladší doby železné J. Meduny.[24]

V posledních letech nastává zásadní pokrok v teoretickém bádání na Uničovsku. V souborné práci M. Salaše o bronzových depotech na Moravě a ve Slezsku jsou nově popsány a zpracovány depoty z Lazců, Brníčka a Dolní Sukolomi,[25] které jsou všechny datovány do období kultury popelnicových polí. Ve stejném roce (2005) byla věnována zvýšená pozornost

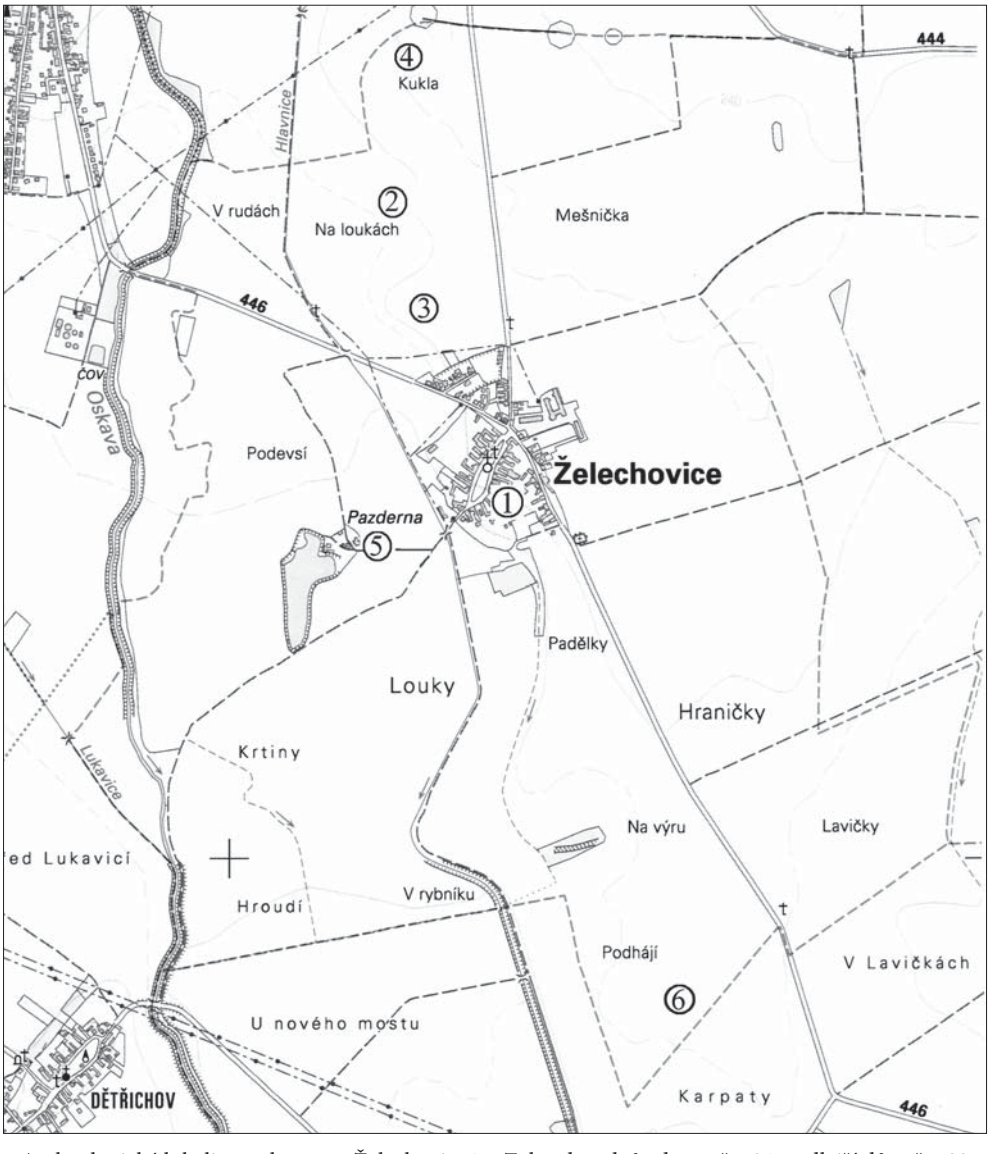

Archeologické lokality na katastru Želechovic; **1** – Zahrada a dvůr domu čp. 21, vedlejší dům čp. 83 a navazující pole J. Rottera.; **2** – „Na Loukách", parcela č. 456 a 457; **3** – „Na Loukách", parcela č. 476/1, 476/2, 480; **4** – „Kukla", parcela č. 441, 446 a 447; **5** – Zahrada domu č. 47, parcela 693/44; **6** – trať „Karpaty". (Výřez ze ZM 1:25 000, list 14-443)

sídlištím kultury zvoncovitých pohárů na Moravě. Mezi nimi jsou publikovány i soubory nálezů z Brníčka, Lazců, Nové Dědiny a Želechovic.[26] Bádání však nejvýrazněji pokročilo v mladší době železné (latén). Nejprve byl zveřejněn domnělý žárový hrob z Medlova,[27] později laténská sídliště z katastru Dolní Sukolomi[28] a ještě téhož roku vyšla encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku zahrnující také lokality z Uničovska.[29] Nakonec bylo kompletní laténské osídlení celého regionu nedávno podrobně popsáno a zpracováno M. Hlavou.[30] Přehled sídlišť kultury s moravskou malovanou keramikou v tomto regionu podala nedávno P. Ka-

lábková.[31] Materiál z Troubelic a Rybníčku byl také využit při definování závěrečného stádia kultury s moravskou malovanou keramikou.[32] Z. Hájek v nedávné době publikoval ohrazené sídliště z mladší doby kamenné u Uničova v trati „Na Nivách", které mohlo v této době plnit funkci menšího regionálního centra.[33]

Přírodní podmínky na katastru Želechovic

Obec leží přibližně 2,5 km jihovýchodně od města Uničova a cca 11 km západně od Šternberka. Katastrální území má celkovou rozlohu 609,7 ha. Nadmořská výška na katastru se nejčastěji pohybuje mezi 230–240 m n. m. Z hlediska geomorfologie náleží sledované území obce k Uničovské plošině (součást Hornomoravského úvalu), která je popsána jako *„plochá nížinná pahorkatina tvořená neogenními a kvartérními usazeninami"*.[34] Katastr pokrývají hlavně pole na úrodných hnědozemích s přechodem do černozemí a na nivních půdách. Sledovaným územím na západě protéká řeka Oskava (tok III. řádu) a od severu k jihu potok Hlavnice, v jehož blízkosti nacházíme většinu níže popisovaných pravěkých i středověkých sídlištních i pohřebních areálů. Především v okolí vodních toků se nacházejí listnaté stromy, zatímco jehličnany se objevují v malých remízcích. K rekonstrukci pravěké vegetace máme k dispozici vzorek jen ze závěru eneolitu z objektu kultury zvoncovitých pohárů. Na katastru zhruba 2000 let př. n. l. rostl dub, jasan a habr.[35]

Vývoj osídlení v pravěku a ranném středověku na katastru Želechovic[36]

Ze starší a střední doby kamenné nemáme z katastru Želechovic žádné nálezy, ale ze širšího regionu Uničovska známe několik lokalit z těchto dvou období.[37] Mnohem lépe jsme na tom v mladší době kamenné (neolit). Během šestého tisíciletí př. n. l. dorazila na Uničovsko vlna nejstarších zemědělců v Evropě. Na rozdíl od předchozích lovecko-sběračských skupin zakládají stabilní vesnice s dlouhými domy, pěstují rostliny (např. pšenici, len), běžně užívají broušené a vrtané nástroje (sekerky a sekeromlaty) a užitkovou keramiku. Právě charakteristická výzdoba keramiky rytou linií umožnila vyčlenit tzv. kulturu s lineární keramikou (5500–5000 let př. n. l.). Osídlení touto kulturou je doloženo v zahradě a dvoře J. Škody (naleziště 1) a také v trati „Kukla" (naleziště 4). Zatímco z naleziště 4 známe keramiku pouze z povrchových nálezů, ve dvoře a v zahradě J. Škody byly výzkumem prozkoumány čtyři objekty datované do mladšího stupně této kultury. V Komenského muzeu v Přerově je uložen kopytovitý klín ze sbírky A. Teličky, náležící nejspíše také ke kultuře s lineární keramikou.

V časné fázi pozdní době kamenné se setkáváme na Uničovsku s jordanovskou kulturou (3900–3700 let př. n. l.). Keramiku zdobí různě ryté ornamenty (např. meandry, pruhy) a také se oproti kultuře s lineární keramikou objevuje větší spektrum keramických tvarů (mísy na nožce, bikónické nádoby, džbány, vaničky atd.). Přítomnost této kultury je doložena na želechovickém katastru pouze na zahradě a dvoře J. Škody (lokalita č. 1), kde byla keramika této kultury nalezena ve vrstvách a objektech společně se střepy kultury s lineární keramikou. Osídlení pokračuje až v samotném závěru této epochy kulturou se zvoncovitými poháry (2600–2000 let př. n. l.). Tato kultura byla dlouho známa pouze z kostrových pohřebišť, kde zemřelí leželi ve skrčené poloze, muži na levém boku, ženy na pravém boku. V mužských hrobech nacházíme keramiku, velmi často bojovnickou výbavu jako pazourkové hroty šípů, nátepní destičku (chránící zápěstí střelce z luku), měděné dýky, zatímco v ženských hrobech se objevuje více šperků – např. korálky, jehlice, knoflíky, vlasové ozdoby a keramika. Na želechovickém katastru v trati „Na Loukách" (lokalita 2) byl prozkoumán poměrně velký sídlištní objekt téměř kruhového tvaru obsahující typickou keramiku kultury se zvoncovitými poháry.

Jak už konstatovala Z. Trňáčková, je poměrně zarážející, že na celém Uničovsku téměř schá-

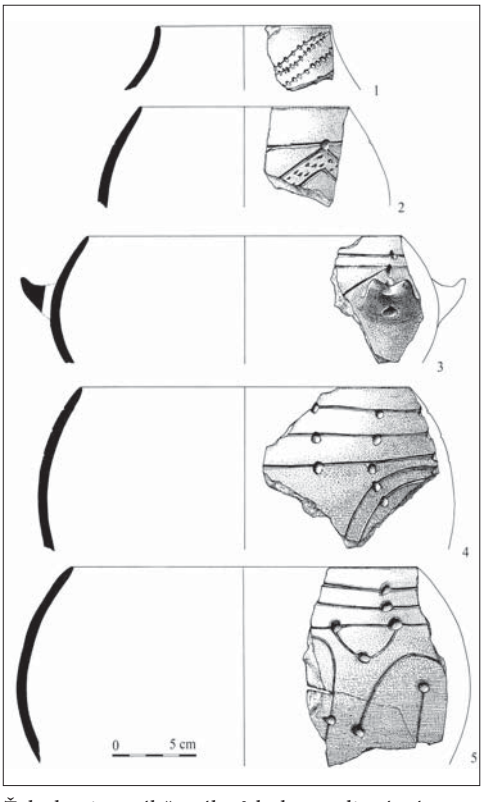

Želechovice, výběr nálezů kultury s lineární keramikou z lokality 1 (Kresba: I. Hradilová)

zejí nálezy ze starší doby bronzové,[38] které jsou jinak velmi dobře známé z Olomoucka.[39] Například z katastru Horní Sukolomi pochází pazourková dýka, kterou bychom mohli datovat do starší doby bronzové, nicméně přesvědčivé doklady sídlišť nebo pohřebišť nám citelně scházejí. Obrat ale nastává v mladší a pozdní době bronzové a ve straší době železné (1300–400 př. n. l.), které se také označují jako období kultury popelnicových polí. Archeologové toto období rozdělili na tři fáze – lužickou (v mladší době bronzové), slezskou (v pozdní době bronzové) a platěnickou (ve starší době železné nebo také halštatu). Ve všech těchto fázích se téměř výlučně pohřbívalo žehem, kdy byl nebožtík spálen na hranici, jeho popel nasypán do nádoby (tzv. popelnice) a ta byla poté umístěna do hrobu. Sídliště známe jak nížinná, spíše zemědělského charakteru, tak výšinná, často opevněná valy, která pravděpodobně sloužila jako ekonomická a „politická" střediska kmenových oblastí. Přibližně od přelomu pozdní doby bronzové a starší doby železné se mezi bronzovými předměty začínají objevovat první bimetalické a později i železné artefakty.[40] Právě z období popelnicových polí je známo z Uničovska velké množství sídlišť, čtyři popelnicová pohřebiště, čtyři depoty bronzové industrie a jedno výšinné sídliště. Vzhledem k dnešnímu stavu bádání se zdá, že právě v této době dosáhlo pravěké osídlení na Uničovsku svého vrcholu.

Na katastru Želechovic evidujeme z této doby šest nalezišť (lokalita 1–5 a poloha „Na Hrad"). Sídliště lidu popelnicových polí byla objevena na zahradě J. Škody (lokalita 1), několik dalších objektů popelnicových polí v tratích „Kukla" na parcele č. 447 (lokalita 4) a „Na Loukách" na parcelách č. 457 (lokalita 2), 476/1, 2 a 480 (lokalita 3). Dále se v trati „Na Loukách" nalezlo jedno popelnicové pohřebiště (lokalita 2) a další prozkoumali pracovníci uničovského muzea v zahradě F. Alta (lokalita 5).

Ze sídlišť z tohoto období jsou známy pouze objekty, jejichž přesnější funkci dnes bohužel není možné jednoznačně určit. Na nalezišti 4 bylo ale nalezeno kromě keramiky větší množství strusky a hematitu a již K. Schirmeisen se domníval, že zde byla zpracovávána železná ruda.[41] Na pohřebišti na parcele č. 456 (lokalita 2) prozkoumali pracovníci uničovského muzea devět popelnicových hrobů a jeden hrob jámový. Milodary v hrobech tvořila především keramika a méně pak bronzové předměty. Celé pohřebiště můžeme zařadit do mladší doby bronzové. Z druhého pohřebiště, objeveného v zahradě p. F. Alta (lokalita 5), známe celkem 24 hrobů z pozdní doby bronzové. Milodary představovala funerální keramika (amfory, šálky, mísy, drobné tvary, štěrchátka aj.) a bronzové předměty (náramky, jehlice, nákrčníky, knoflíky atd.). Nejbohatší hrob č. 15 obsahoval 14 nádob, zlomky několika dalších a bronzové předměty.

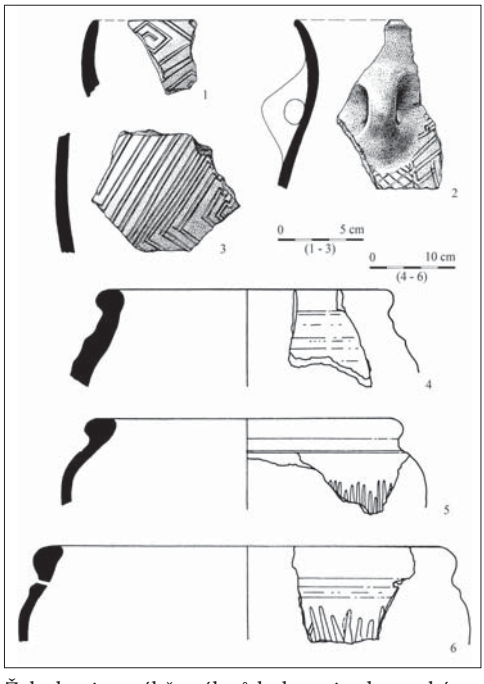

Želechovice, výběr nálezů kultury jordanovské a laténské z lokality 1 (překresleno podle M. Hlavy 2007) (Kresba: I. Hradilová)

V mladší době železné (400–0 let př. n. l) na Moravu přicházejí Keltové, též známí z antických písemných pramenů, kteří osídlili většinu Moravy i českou část Slezska. Také na Moravě vybudovali svá „města" – oppida (např. Staré Hradisko na Prostějovsku), na kterých byla soustředěna specializovaná výroba (např. ražba mincí, zpracování jantaru), správa určité oblasti a nejspíše sloužila i jako obchodní centra. Na keltských pohřebištích je dobře pozorovatelné sociální rozvrstvení společnosti. Na jednu stranu známe hroby téměř bez nálezů, na straně druhé stojí hroby s bojovnickou výstrojí (ostruhy, meče, kopí, štít) a bohaté ženské hroby (vybavené sponami, korálky, náramky, prsteny, nánožníky).

Z želechovického katastru pocházejí doklady jejich přítomnosti hlavně ze zahrady J. Škody (lokalita 1), z trati „Na Loukách" (lokalita 2) a „Kukla"(lokalita 4) a také z polohy „Na Hrad". Z lokalit 2 a neznámé polohy „Na Hrad" je známo pouze po jednom střepu z tohoto období a z lokality 4 jsou tři střepy. Jediná početnější kolekce nálezů byla získána ze dvora a zahrady J. Škody a pole J. Rottera (lokalita 1).

Podle současného stavu bádání se zdá, že po zlomu letopočtu (od 0–400 let n. l.) bylo celé Uničovsko pouze minimálně osídleno. Jediným dokladem pobytu Germánů je objekt z cihelny v Dolní Sukolomi obsahující typickou keramiku náležící do 2.–3. století. Dále pak evidujeme ještě nálezy římských mincí např. z Brníčka.[42] Taktéž z doby stěhování národů (400–600 let n. l.) postrádáme doklady osídlení tohoto regionu.

V průběhu 6. století n. l. na Moravu přicházejí první Slované, kteří v úrodných nížinách zakládají své osady. Kolem roku 700 n. l. se objevují již první slovanská hradiska sloužící v období Velké Moravy nejen jako sídla velmožů s jejich bojovnickými družinami, centra správy a obchodu, ale i jako domov specializovaných řemeslníků, kupců, kněžích atd. Po rozpadu Velkomoravské říše zůstala některá hradiska zničena, další opuštěna a na některých pokračoval život dále.

Nejstarší slovanskou památkou na želechovickém katastru je baterie pecí na tavení železné rudy v trati „Na Loukách" (lokalita 3). K. Schirmeisen poprvé pece objevil roku 1930 a následně je zkoumal ještě jednou v roce 1935. Pro svou unikátnost a nejasnosti okolo datace celé baterie pecí byl na lokalitě proveden revizní archeologický výzkum znovu na počátku padesátých let 20. století J. Nekvasilem a R. Pleinerem. Výzkumy odkryly do sprašové lavice vtesanou baterii tavících pecí v délce 21,5 m. Lavice s pecemi je dvakrát zalomená, přičemž severní a jižní křídlo mělo po sedmi pecích a uprostřed byly pece čtyři. Čela pecí byla otočena k západu. Nedaleko hutě byl výzkumem zachycen i jeden slovanský objekt, který by mohl naznačovat v těchto místech sídliště. Nepočetný keramický materiál datuje objekt i soustavu pecí do předvelkomoravského období.[43]

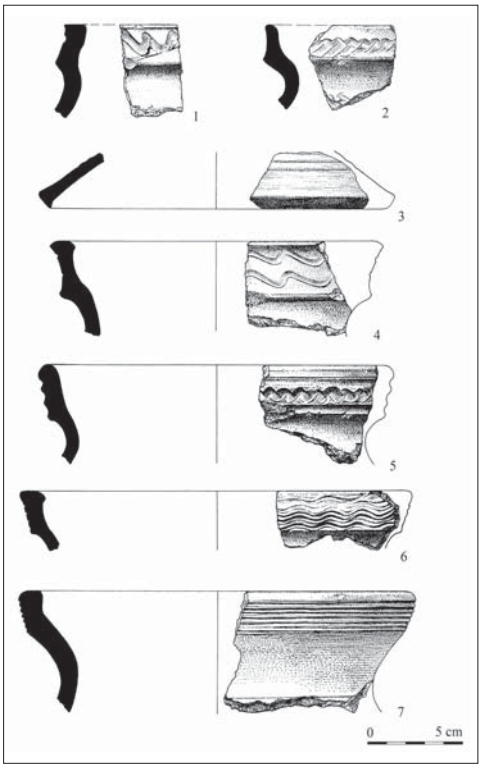

Želechovice, výběr nálezů vrcholně středověké keramiky z polohy „Na Hrad“ (Kresba: I. Hradilová)

Relikt hrnčířské pece byl objeven na dvoře J. Škody (lokalita 1). Pec měla oválný půdorys, mírně zvedající se dno pokryté kameny a vymazané stěny. Z předpecní jámy byla vyzvednuta část mince, určená jako denár moravského knížete Oty I. Sličného (†1087). Keramika nalezená také v peci a v předpecní jámě náleží do 11. nebo počátku 12. století.

Z vrcholného středověku známe už jen několik nečetných keramických nálezů z prostoru slovanských železářských pecí (lokalita 3) a část hrotu střely z kuše. Keramika z 13. století pochází i ze svrchních vrstev usedlosti J. Škody (lokalita 1), mezi níž vyniká štěrchátko ve tvaru drobné lahvičky se žlutou glazurou.[43] Nálezy středověké keramiky máme i z polohy „Na Hrad“ a z trati „Karpaty“ (lokalita 6).

Želechovice se poprvé objevují na zakládací listině olomouckého Klášterního Hradiska z roku 1078. Benediktinský klášter založil olomoucký kníže Ota se svou ženou Eufemií a klášteru daroval vsi Kyselovice, Roštín, Hejčín, Kaštany, újezd ohraničený řekou Loděnicí, dvůr Úsobrno s přilehlými vesnicemi, les Lubošku, Náklo, Hradčany, Těšetice, Zlobice, Popovice, Želechovice, Žádlovice, Tážaly, Senici atd.[45]

SOUPIS ARCHEOLOGICKÝCH NÁLEZŮ A LOKALIT NA KATASTRÁLNÍM ÚZEMÍ OBCE ŽELECHOVICE (OKR. OLOMOUC), STAV K 31. 12. 2009

Lokalita č. 1

Trať, pomístní název, lokalizace

Zahrada a dvůr domu č. p. 21 (majitel J. Škoda), vedlejší dům č. p. 83 a navazující pole J. Rottera. Pozemky leží v nadmořské výšce kolem 235 m a jedná se o mírný, severozápadně orientovaný svah, vzdálený asi 300 západně od potoka Hlavnice. Na ZM ČR 1:10 000, list 14–44–18, lokalitu v okolí bodu daného souřadnicemi 120 mm od J s.č. a 85 mm od Z s.č.

Kultury

Mladší doba kamenná (kultura s lineární keramikou), pozdní doba kamenná (jordanovská kultura), starší doba železná (platěnická fáze), mladší doba železná (laténská kultura), doba hradištní, vrcholný středověk.

Nálezy

Nálezy na této lokalitě byly získávány v průběhu let 1928–1933 na pozemku J. Škody a v roce 1945 na blízkém poli J. Rottera. V zahradě J. Škody byla prozkoumána celkem plocha asi 30 m^2 a objeveno pět objektů. Ty obsahovaly střepy kultury s lineární keramikou, jordanovské kultury, nálezy lužické kultury a také laténskou keramiku. Jedním z objektů byla středověká

pec, v jejíž předpecní jámě se nalezla část stříbrné mince – denár Oty I. Sličného (†1087). Nálezy pocházejí nejen z objektů, ale i vrstev, kde byla ještě mimo již výše zmiňovaných kultur nalezena i vrcholně středověká keramika a několik železných předmětů. Vzácným nálezem je štěrchátko ve tvaru lavičky se žlutou glazurou.

Uložení nálezů
Vlastivědné muzeum v Olomouci (přír. č. 867/64, 868/64, 869/64, 870/64, 246/66).

Prameny a literatura
Archiv NZ VMO, složka Želechovice.
Čižmářová, J.: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha 2004, s. 351–352, ISBN 80-7277-249-X.
Hlava, M.: Laténské osídlení Uničovska. Pravěk – Supplementum 17, Brno 2007, s. 99–100. ISBN 978-8086399-33-1.
Kalábková, P.: Charakteristika osídlení lengyelské kultury v regionu Uničovska, Pravěk – Nová řada 17, 2007, s. 57. ISBN 978-80-86399-39-3.
Meduna, J.: Die latènezeitlichen Siedlungen und Gräberfelder in Mähren (Katalog), Fontes Archaeologiae Moravicae – tomus XI. Brno 1980, s. 328.
Nekuda, V.: Nálezy středověkých hrnčířských pecí na Moravě. Časopis Moravského muzea XLVIII, 1963, s. 62, 63.
Nekvasil, J.: Die jüngere und späte Stuffe des Hallstattabschnittes der Lausitzer Kultur in Mähren. In: B. Chropovský, B. (ed.): Symposium zu Probleme der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa. Bratislava 1974, s. 277–278.
Schirmeisen, K.: Neolithische Siedlungen im Mähr.-Neustädter Gebeit. Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn 63/1931, 1932, s. 123–125.
Schirmeisen, K.: Einige Ausgrabungen und Funde aus Mähren. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens XXXV, 1933, s. 128.
Schirmeisen, K.: 15 Jahre Vorgechichtsforschung in Mährich Neustädter Gebiet. Zeitschrift des Mährischen Landesmuzeums N. F. III, 1943, s. 99, 143.
Trňáčková Z.: Archeologická sbírka bývalého Městského muzea v Uničově. Archeologické rozhledy XV, 1963, s. 77, 82, 84–86.
Trňáčková Z.: Středověké štěrchátko z Olomouce a Želechovic. Sborník Československé společnosti archeologické při ČSAV 4, 1971, 145–148.

Lokalita č. 2

Trať, pomístní název, lokalizace
„Na Loukách“, parcela č. 456 a 457, pozemek J. Škody.
Lokalita se nachází severně od obce a západně od silnice Želechovice – Brníčko. Jedná se o mírnou západně orientovanou sprašovou návěj v nadmořské výšce 237 a cca 500 m, západně od naleziště protéká potok Hlavnice. Na ZM ČR 1:10 000, list 14–44–18, lokalitu v okolí bodu daného souřadnicemi 215 mm od J s.č. a 65 mm od Z s.č.

Kultury
Pozdní doba kamenná (kultura zvoncovitých pohárů), mladší doba bronzová (lužická kultura), mladší doba železná (laténská kultura).

Nálezy
Na lokalitu upozornil pracovníky uničovského muzea J. Škoda, který zde nalezl dno nádoby. Výzkumem byl zachycen jeden sídlištní objekt kultury zvoncovitých pohárů téměř kruhovi-

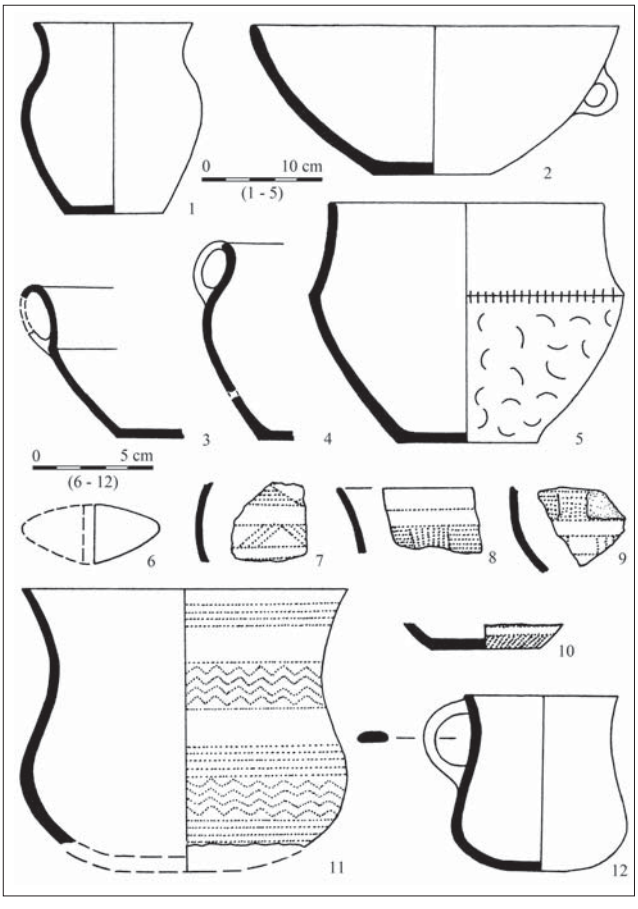

Želechovice, výběr nálezů z lužického hrobu č. 5 (1–5) (podle Z. Trňáčková 1962) a objektu kultury zvoncovitých pohárů (6–12) z lokality 2 (podle Ondráček – Dvořák – Matějíčková 2005) (Kresba: I. Hradilová)

tého tvaru o průměru 2,3 m, který se v 60 cm zužoval na 1,4 m a dosahoval hloubky téměř 2 m. U dna vystupovaly na východní a jižní straně dva schody. V hloubce 90 cm byla vrstvička uhlíků, ty byly analyzovány doc. A. Fritzem, který určil, že se jedná o dub, jasan a habr. Dále je na této lokalitě odkryta část lužického žárového pohřebiště, jež bylo zkoumáno desíti sondami (šíře 45 cm, u některých sond uvedena délka přes 10 m) položenými ve směru V–Z. Celkem se podařilo objevit devět žárových hrobů, které můžeme zařadit do lužické fáze kultury popelnicových polí. Na vedlejší parcele (č. 457) byly prozkoumány i tři shodně datované sídlištní objekty a z jednoho z nich byl vyzvednut jámový hrob se čtyřmi nádobami. Mladšímu období náleží okrajový střep z laténské misky.

Uložení nálezů

Vlastivědné muzeum v Olomouci (přír. č. 871/64, 872/64, 873/64).

Prameny a literatura

Archiv NZ VMO, složka Želechovice.

Čižmářová, J.: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha 2004, s. 352. ISBN 80-7277-249-X.

Hlava, M.: Laténské osídlení Uničovska, Pravěk – Supplementum 17. Brno 2007, s. 101. ISBN 978-8086399-33-1.

Ondráček, J. – Dvořák, P. – Matějíčková, A.: Siedlungen der Glockenbecherkultur in Mähren, Katalog der Funde, Pravěk Supplementum 15. Brno 2005, s. 18–19, 64, taf. 51/A. ISBN 80-86399-21-4.

Schirmeisen, K.: Vorgeschichtsfunde von Zielchowitz-Želechovice (bez. Mahr. Neustdt). Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn 65/1933, 1934, s. 156, 158.

Schirmeisen, K.: Neue Ausgrabungen bei Mährisch Neustadt. Sudeta XI, 1935, s. 103.

Schirmeisen, K.: 15 Jahre Vorgechichtsforschung in Mährich Neustädter Gebiet. Zeitschrift des Mährischen Landesmuzeums N. F. III, 1943, s. 131.

Trňáčková, Z.: Lužické žárové hroby ze Želechovic, Sborník Krajského vlastivědného ústavu v Olomouci, oddíl B 6/1960, 1962, s. 185–207.

Trňáčková, Z.: Archeologická sbírka bývalého Městského muzea v Uničově. Archeologické rozhledy XV, 1963, s. 80, 81, 83.

Lokalita č. 3

Trať, pomístní název, lokalizace

„Na Loukách", pole J. Škody a Schulzovo pole, parcela č. 476/1, 476/2, 480.

Lokalita leží asi 150 m severně od obce na k západu orientované mírné sprašové návěji v nadmořské výšce kolem 237 m. Asi 400 m východně od naleziště protéká potok Hlavnice. Na ZM ČR 1:10 000, list 14–44–18, lokalitu v okolí bodu daného souřadnicemi 175 mm od J s. č. a 72 mm od Z s.č.

Kultury

Eneolit?, mladší doba bronzová (lužická fáze), starší doba železná (platěnická fáze), raný středověk, vrcholný středověk.

Nálezy

Na nejproslulejší lokalitě katastru bylo mimo slovanských pecí odkryto i předchozí pravěké osídlení. Už během Schirmeisenových výzkumů železářských pecí se nalezla část lužického sídliště a během revizního poválečného výzkumu se narazilo nedaleko baterie pecí na několik objektů náležících do neolitu (zde bohužel nálezová zpráva mlčí, o jakou kulturu se jedná) a další část lužického sídliště. Sondou bylo zachyceno několik objektů ze starší doby železné, nedatovaná část příkopu a torzo nedatované hrnčířské pece.

V listopadu roku 1930 bylo na poli J. Škody odkryto prvních 7 železářských pecí během dvoudenního výzkumu, který nakonec přerušilo nepříznivé počasí. Výzkum pak pokračoval v roce 1935 a byly objeveny další pece. Jejich celkový počet vzrostl na 19. Některé z nich nechali K. Schirmeisen s J. Gabrielem vyzvednout v terénu a odvést do uničovského muzea. Nepočetný materiál přisoudil K. Schirmeisen germánskému kmeni Kvádů, ale později je datuje jako slovanské do 9.–10. století. Bohužel, v následných letech stáří keramiky nalezené

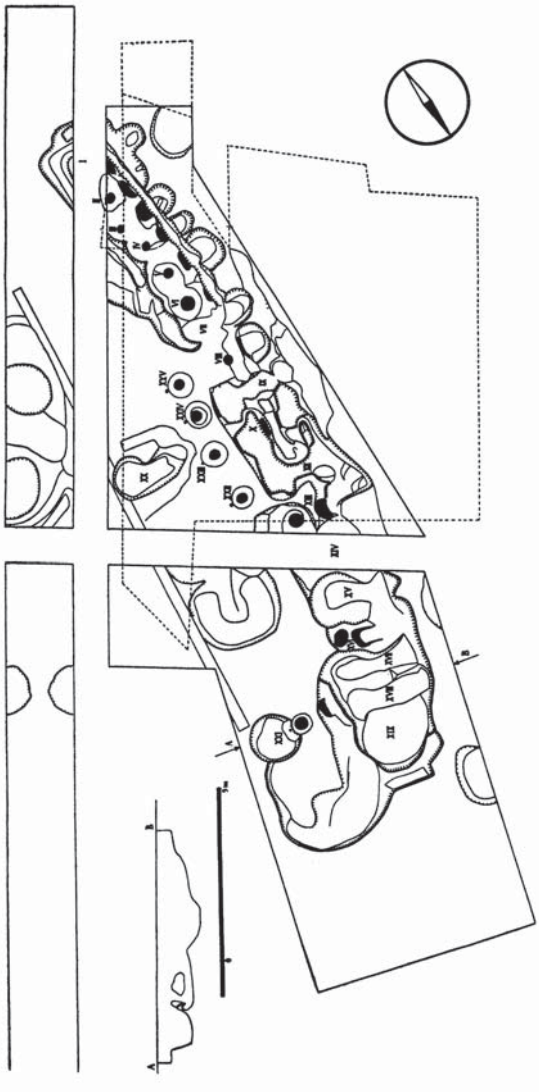

Želechovice, půdorysný plán baterie pecí z lokality 3 (podle R. Pleinera 1955).

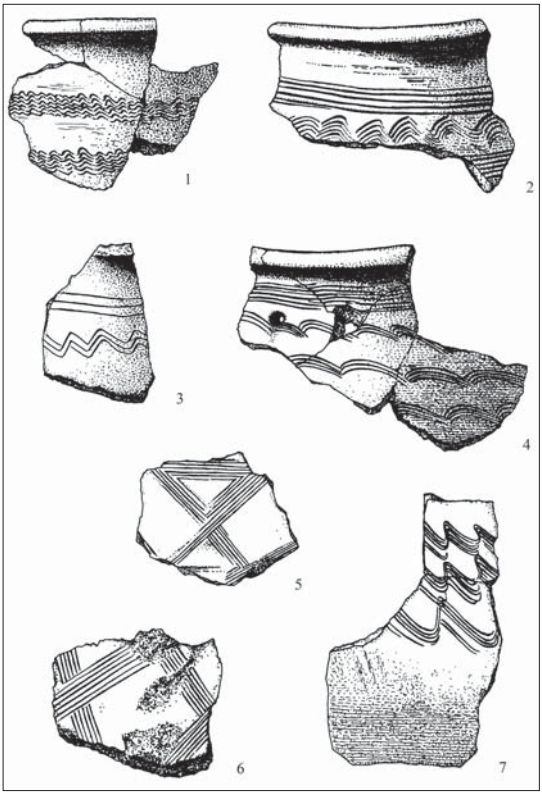

Želechovice, výběr raně středověké keramiky z lokality 3 (překresleno podle R. Pleinera 1955) (Kresba: I. Hradilová)

na lokalitě ještě několikrát mění. Na počátku 50. let 20. stol. byl proveden revizní výzkum tohoto naleziště, který odkryl dalších pět pecí. V nevelké vzdálenosti je objeven i jeden slovanský objekt, v jehož výplni se nalezla struska a železná ruda. Nečetná kolekce keramiky z objektu a dalších pěti pecí je datována do 8. až 1. poloviny 9. století. K datování keramického souboru se později ještě vyjádřil K. Černohorský, který materiál vročil do počátku 10. století a některé kusy až do 11. století. Nicméně v současné době se v literatuře nově počítá s předvelkomoravským datováním baterie. Na lokalitě byla také nalezena část masivního hrotu střely z kuše, nejspíše z 15. století, a na povrchu se také nasbíralo několik vrcholně středověkých střepů.

Uložení nálezů

Vlastivědné muzeum v Olomouci (přír. č. 874/64, 875/64, 878/64, 879/64), Moravské zemské muzeum (přír. č. 40/50, 1300-37/50-39/50, 1300-10/51, 1300-21/51, 1300-28/51, 1300-32/51, 1300-49/51, 1300-50/51, 1300- 1/54).

Prameny a literatura

Archiv AÚ AV ČR Brno, NZ č.j. 3023/52.

Archiv NZ VMO, složka Želechovice.

Černohorský, K.: K datování keramiky od železářských pecí v Želechovicích. Památky archeologické LI/1, 1960, s. 388–405.

Goš, V.: Slovanské osídlení severní Moravy. In: Rodná země, Sborník k 100. výročí Musejní a vlastivědné společnosti v Brně a 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, CSc. Brno 1988, s. 182.

Lutovský, M.: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 2001, s. 381. ISBN 80-7277-054-3.

Měřínský, Z.: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I. Praha 2002, s. 307–318. ISBN 80-7277-104-3.

Pleiner, R.: Slovanská soustava železářských pecí v Želechovicích u Uničova. Archeologické rozhledy VI, 1954, s. 196–209.

Pleiner, R.: Výroba železa ve Slovanské huti u Želechovic na Uničovsku. Rozpravy ČSAV 65, řada SV 6. Praha 1955.

Pleiner, R.: Základy slovanského železářského hutnictví v českých zemích. Monumenta archaeologica VI, 1958, s. 208–224.

Schirmeisen, K.: Zur Vorgeshichte des Mahrisch-Neustädter Gebiet. Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn 63/1931, 1931, s. 128.

Schirmeisen, K.: Einige Ausgrabungen und Funde aus Mähren. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens XXXV, 1933, s. 128.

Schirmeisen, K.: Beiträge zur Vorgeschichte des Mähr.-Neustädter Gebietes. Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn, 64/1932, 1933a, s. 143.
Schirmeisen, K.: Vorgeschichtsfunde von Zielchowitz-Želechovice (bez. Mähr. Neustadt). Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn 65/1933, 1934, s. 104.
Schirmeisen, K.: Neue Ausgrabungen bei Mährisch Neustadt. Sudeta XI, 1935, s. 104–109.
Schirmeisen, K.: 15 Jahre Vorgechichtsforschung in Mährisch Neustädter Gebiet. Zeitschrift des Mährischen Landesmuzeums N. F. III, 1943, s. 141.

Lokalita č. 4

Trať, pomístní název, lokalizace

„Kukla", parcela č. 447 pole A. Gabriela, parcela č. 442 pole F. Tiefenbacha, parcela č. 446 pole W. Höchsmana. Toto naleziště se nachází na rozhraní katastrů Brníčka a Želechovic, na mírně k západu orientované sprašové návěji v nadmořské výšce 237–238 m. Asi 450 m západním směrem teče od severu k jihu potok Hlavnice. Na ZM ČR 1:10 000, list 14–44–18, lokalitu v okolí bodu daného souřadnicemi 260 mm od J s.č. a 55 mm od Z s.č.

Kultury

Neolit (kultura s lineární keramikou), eneolit (kultura zvoncovitých pohárů), starší doba železná (lužická kultura), mladší doba železná (laténská kultura), raný středověk.

Nálezy

Roku 1934 na svém pozemku objevil A. Gabriel 3 sídlištní objekty. Následným výzkumem byly prozkoumány všechny objekty, ale první dva pro velkou míru poškození poskytly jen minimum nálezů. Nejzachovalejší třetí objekt měl na profilu tvar „přesýpacích hodin", u povrchu průměr okraje dosahoval 2,6 m, v hloubce 0,8 m se zúžil na 1,2 m a následně se opět rozšířil na 1,65 m. Objekt obsahoval popel, uhlíky, keramiku, mazanici natřenou bílou barvou a v okolí se nacházely kusy strusky a hematitu. Velmi početné nálezy keramiky datují objekt do platěnické fáze kultury popelnicových polí. Intruze představují střepy, které náleží ke kultuře zvoncovitých pohárů, laténské keramiky a i několik středověkých střepů. Během orby na parcele č. 446 (pole W. Höchsmana) byla nalezena struska a mazanice, na které pracovníky muzea roku 1942 upozornil praktikant J. Schenk. Obhlídkou na poli byl objeven další halštatský objekt a bylo konstatováno, že se zde pravděpodobně nachází halštatské sídliště s železářskou výrobou. Na parcele č. 442, hraničící s poli katastru obce Brníčko (západně kóty 238,1 v silnici Želechovice–Brníčko), byly v r. 1942 nalezeny další laténské střepy.

Uložení nálezů

Vlastivědné muzeum v Olomouci (přír. č. 871/64 , 876/64).

Prameny a literatura

Archiv NZ VMO, složka Želechovice.
Čižmářová, J.: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha 2004, s. 352. ISBN 80-7277-249-X.
Hlava, M.: Laténské osídlení Uničovska. Pravěk – Supplementum 17. Brno 2007, s. 101. ISBN 978-8086399-33-1.
Meduna, J.: Die latènezeitlichen Siedlungen und Gräberfelder in Mähren (Katalog). Fontes Archaeologiae Moravicae – tomus XI. Brno 1980, s. 328.
Nekvasil, J.: Die jüngere und späte Stuffe des Hallstattabschnittes der Lausitzer Kultur in Mähren. In: B. Chropovský, B. (ed.): Symposium zu Probleme der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa. Bratislava 1974, s. 277–278.

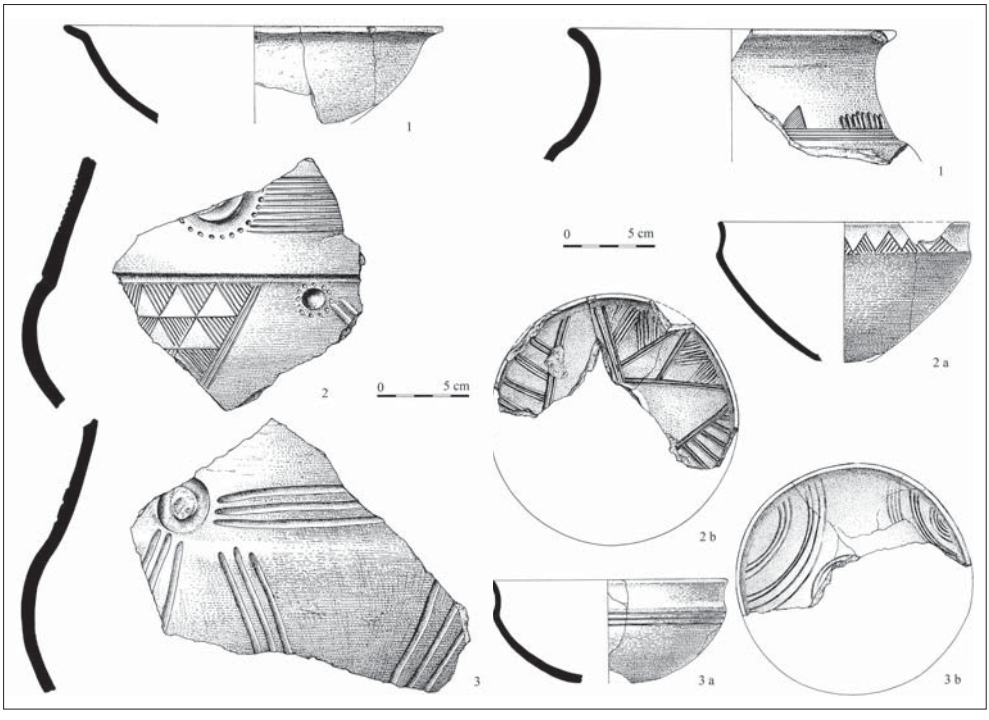

Želechovice, výběr halštatské keramiky z lokality 4 (Kresba: I. Hradilová)

Schirmeisen, K.: Vorgeschichtsfunde von Zielchowitz-Želechovice (bez. Mähr. Neustadt). Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn 65/1933, 1934, s. 162–164.
Schirmeisen, K.: 15 Jahre Vorgechichtsforschung in Mährich Neustädter Gebiet. Zeitschrift des Mährischen Landesmuzeums N. F. III, 1943, s. 162.
Trňáčková, Z.: Archeologická sbírka bývalého Městského muzea v Uničově. Archeologické rozhledy XV, 1963, s. 77, 82.

Lokalita č. 5

Trať, pomístní název, lokalizace

„Pazderna", zahrada domu č. 47, parcela 693/44, majitel F. Alt.

Lokalita se nachází téměř v rovinatém terénu západně od Želechovic, asi 250 m západně od toku potoka Hlavnice a v nadmořské výšce kolem 231 m. Na ZM ČR 1:10 000, list 14–44–18, lokalitu v okolí bodu daného souřadnicemi 100 mm od J s.č. a 40 mm od Z s.č.

Kultury

Pozdní doba bronzová (slezská fáze).

Nálezy

Během prací na své zahradě objevil F. Alt část rozsáhlejšího popelnicového pohřebiště. Následný výzkum provedený pracovníky uničovského muzea odkryl na pozemku F. Alta 24 hrobů lužické kultury. Hroby zde nevytvářely žádné řady a jejich větší hustota byla v západní části naleziště. Průměrná velikost hrobové jámy činila více jak 1 m a hloubka se pohybova-

la od 30 cm do 70 až 80 cm. Milodary tvořila především keramika a méně pak bronzové předměty. Hroby patří do slezského stupně lužické kultury. Na zahradě bylo také objeveno i několik koncentrací keramiky, které s hroby nemají nic společného. Mezi nimi byla nalezena i v literatuře poměrně známá zoomorfní nádobka, která je shodně datována do slezského stupně lužické kultury.

Uložení nálezů

Vlastivědné muzeum v Olomouci (přír. č. 877/64).

Prameny a literatura

Archiv NZ VMO, složka Želechovice.

Peškař, I.: Zoomorfní nádobky s výlevkou z období popelnicových polí na Moravě. Pravěk východní Moravy 2, 1961, s. 34.

Podborský, V.: Mähren in der Spätbronzezeit und an der Schwelle der Eisenzeit. Brno 1970, s. 211.

Podborský, V.: Keramické zoomorfní nádobky středoevropského pravěku. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, E 27, 1982, s. 33.

Schirmeisen, K.: Meine letzten Grabungen mit Obrest Reimer. Zeitschrift des Deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens XL, 1938, s. 64.

Schirmeisen, K.: 15 Jahre Vorgechichtsforschung in Mährich Neustädter Gebiet. Zeitschrift des Mährischen Landesmuzeums N. F. III, 1943, s. 133.

Trňáčková, Z.: Archeologická sbírka bývalého Městského muzea v Uničově. Archeologické rozhledy XV, 1963, s. 83.

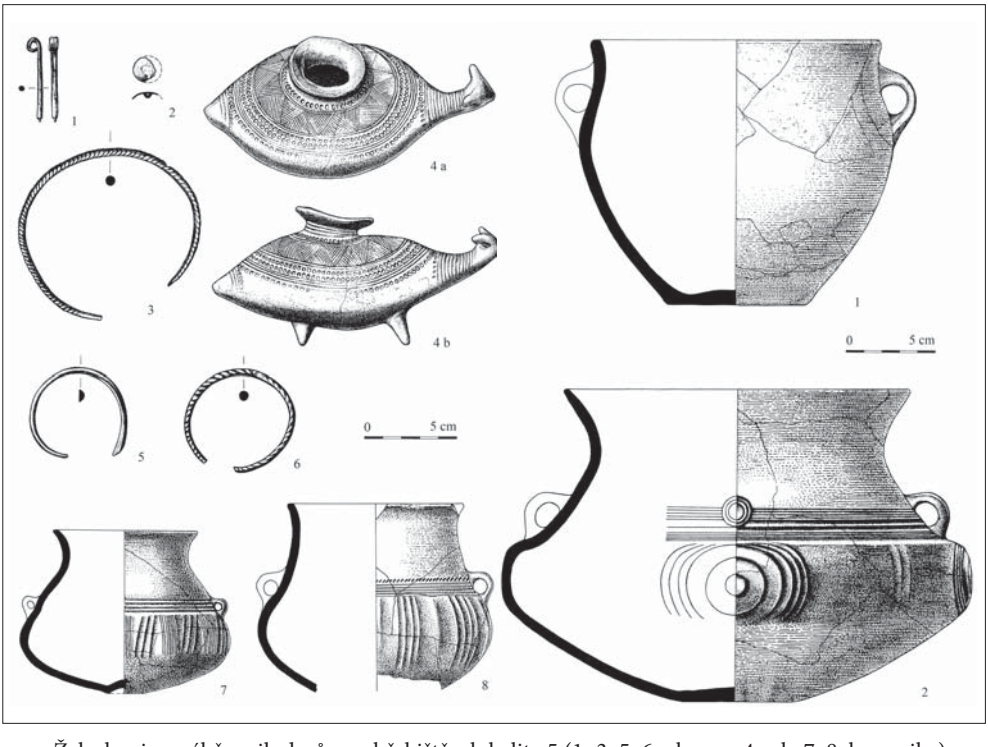

Želechovice, výběr milodarů z pohřebiště z lokality 5 (1–3, 5, 6 – bronz, 4 a, b, 7, 8, keramika) (Kresba: I. Hradilová)

Lokalita č. 6

Trať, pomístní název, lokalizace

„Karpaty"

Naleziště se nachází západně od silnice Želechovice–Strukov a severozápadně od Papůvky v nadmořské výšce zhruba 230–232 m. Západně od lokality protéká potok Hlavnice. Na ZM ČR 1:10 000, list 14–44–23, lokalitu v okolí bodu daného souřadnicemi 37 mm od S s.č. a 110 mm od Z s.č.

Kultury

Středověk a novověk.

Nálezy

Lokalita byla objevena pracovníky Archeologického centra v roce 2002. Na poli byla nasbírána kolekce středověkých a raně novověkých střepů.

Uložení nálezů

Vlastivědné Muzeum v Olomouci

Prameny a literatura

Nepublikováno.

Nelokalizované nálezy

1. Střepy různého stáří nasbírané J. Škodou, které jsou deponovány ve Vlastivědném muzeu v Olomouci pod přír. č. P 879/64. V literatuře (viz níže) je uváděna poloha „Na Hrad" s tím, že se rozkládá naproti Dětřichovu, ale lokalizace naleziště je nejasná a ani není zakreslena v jinak precizně vedeném archivu nálezových zpráv Městského muzea v Uničově. Proto je uváděna mezi nelokalizovanými nálezy.
   Kultury: Mladší doba bronzová (lužická kultura), mladší doba železná, vrcholný středověk
   Literatura: Čižmářová, J.: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha 2004, s. 352, ISBN 80-7277-249-X; Hlava, M.: Laténské osídlení Uničovska. Pravěk – Supplementum 17. Brno 2007, s. 101, ISBN 978-8086399-33-1.

2. Neolit, člunkovitý klín ze sbírky A. Teličky, dnes uložen v Muzeu Komenského v Přerově
   Literatura: Archiv AÚ AV ČR Brno, NZ č.j. 874/47.

3. Neolit – eneolit?, částečně obroušený pazourkový nástroj, který nalezl na neznámém místě katastru J. Škoda. Dnes uložen ve Vlastivědném muzeu v Olomouci (přír. č. 880/64).
   Literatura: nepublikováno.

4. Doba bronzová? Ve sbírce litovelského muzea byly také dva přesleny, u kterých je uvedeno, že pocházejí ze Želechovic, avšak přesnější místo nálezu není uvedeno. Deponováno: Vlastivědné muzeum v Olomouci (přír. č. 90/76).
   Literatura: nepublikováno.

Závěr

Želechovicím přinesl objev raně středověké baterie pecí „jistou historickou nesmrtelnost", ale z katastru obce známe i mnohem starší nálezy. Na sledovaném území máme doloženo osídlení v období kultury s lineární keramikou, jordanovské kultury, zvoncovitých pohárů, lužické kultury, laténské kultury, z raného i vrcholného středověku. Zatímco některé kultury jsou známy pouze z jediné lokality: jordanovská kultura – lokalita 1, většinu známe z více poloh: kultura s lineární keramikou – lokalita 1 a 4; zvoncovitých pohárů – lokalita 2 a 4 a laténská kultura – lokalita 1, 2, 4 a v poloze „Na Hrad", lužická kultura – lokalita 1 až 5 a z nelokalizovaného naleziště na „Na Hrad"; raný středověk – lokalita 1, 3 a 4; vrcholný středověk – lokalita 1, 3, 6 a z neznámého místa „Na Hrad".

Ze sledovaného území neznáme jediný prokazatelný půdorys domu nebo obydlí. Na druhou stranu evidujeme několik lokalit s nálezy pecí. Archeologickým výzkumem je doložena raně středověká baterie pecí i s nedalekým sídlištěm (lokalita 3). V zahradě J. Škody (lokalita 1) se podařilo odkrýt torzo hrnčířské pece z 11., nebo 12. století a v trati „Kukla" (lokalita 4) se pravděpodobně nalézá ještě pravěké (halštatské) sídliště, kde se mohla zpracovávat železná ruda. A poslední torzo pece objevili R. Pleiner a J. Nekvasil v průběhu revizního výzkumu slovanských pecí, avšak pro nedostatek nálezů nedokázali pec přesněji datovat než rámcově do pravěku.[45] Z katastru evidujeme dvě pohřebiště kultury popelnicových polí (lokalita 2 a 5), na nichž bylo prozkoumáno celkem 33 žárových hrobů a jeden jámový.

V kontextu archeologického bádání celého Uničovska je na želechovickém katastru zastoupena většina známých pravěkých kultur. V obci a v blízkém okolí se dosud nenalezly doklady ze starší doby kamenné, starší fáze pozdní doby kamenné, starší a střední doby bronzové, z doby římské a stěhování národů. Některé však jsou doloženy z jiných katastrů Uničovska[47], jiné úplně chybí.[48] Je možné, že se jedná pouze o současný stav bádání, který v budoucnu mohou rozšířit další archeologické výzkumy.

Poznámky

1 V žádném případě se nejedná o veškerý přehled archeologického bádání na Uničovsku, ale spíše jen o kratší nastínění situace.

2 Hlava, M.: Laténské osídlení Uničovska. Pravěk – Supplementum 17. Brno 2007, s. 88, pozn. 1. ISBN 978-8086399-33-1.

3 Jeitteles, L. H: Die vorgeschichtlichen Alterthümer der Stadt Olmütz und unserer Umgebung. Mittheilungen der Antropologischen Gesselschaft in Wien, I, 1871, s. 238; Červinka, I. L.: Morava za Pravěku, Vlastivěda Moravská. Brno 1902, s. 76, 86, 94, 146; Hlava, M.: Laténské osídlení Uničovska. Pravěk – Supplementum 17. Brno 2007, s. 121–124. ISBN 978-8086399-33-1.

4 K tomu Procházková, P.: První profesionálové. In: Bém, M. (ed.): Archeologické zrcadlení. Olomouc 2001, s. 22–24. ISBN 80-85037-22-X; Hlava, M.: Laténská sídliště v Dolní Sukolomi (okr. Olomouc). Poznámky k výzkumům a historii „německého" muzea. Pravěk – Nová řada 14, 2004, s. 373–377. ISBN 80-86399-25-7; Hlava, M.: Laténské osídlení Uničovska. Pravěk – Supplementum 17. Brno 2007, s. 89–91. ISBN 978-8086399-33-1.

5 Naposledy souborně Schirmeisen K.:15 Jahre Vorgechichtsforschung in Mährich Neustädter Gebiet. Zeitschrift des Mährischen Landesmuzeums N. F. III, 1943, s. 90–150.

6 Souborně Schirmeisen, K.: 15 Jahre Vorgechichtsforschung in Mährich Neustädter Gebiet. Zeitschrift des Mährischen Landesmuzeums N. F. III, 1943, s. 90–150; kratší výčet lokalit také Trňáčková, Z.: Archeologická sbírka bývalého Městského muzea v Uničově. Archeologické rozhledy XV, 1963, s. 74–87.

[7] Trňáčková, Z.: Archeologická sbírka bývalého Městského muzea v Uničově, Archeologické rozhledy XV, 1963, s. 75, 76; táž: Stálá výstava „Pravěk Uničovska". Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 123, 1965, s. 21, 22.

[8] Pleiner, R.: Slovanská soustava železářských pecí v Želechovicích u Uničova. Archeologické rozhledy VI, 1954, s. 196–209.

[9] Nekvasil, J.: Nálezy z Uničova na Moravě. Archeologické rozhledy V, 1953, s. 725–730, 753, 758, 831, 838.

[10] Nekvasil, J.: Neolitické sídliště u Dolní Sukolomi, okr. Olomouc. Přehled výzkumů 1962, 1963, s. 21, 22.

[11] Dohnal, V.: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v letech 1969–1970. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, číslo 154, 1972, s. 25.

[12] Např. Michna, P.: Archeologický průzkum historického jádra Uničova. Archaelogia Historica 1, 1974, s. 205–230; týž: Dvě sídlištní stavby z počátku lokačního Uničova. Vlastivědný věstník moravský XXXII, 1980, s. 161–182; Dohnal, V.: Středověké sídlištní objekty v Uničově (okr. Olomouc). Přehled výzkumu 1980, 1982, s. 42; týž: Středověké nálezy v Uničově (okr. Olomouc). Přehled výzkumů 1981, 1983, s. 59–60.

[13] K tomu Trňáčková, Z.: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v roce 1961. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 103, 1962, s. 20–21; táž: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v roce 1965, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 129, 1966, s. 19–20; táž: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v roce 1966. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 133, 1967, s. 16–17; táž: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného ústavu v Olomouci v roce 1967, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 140, 1968, s. 24–25; Dohnal, V.: Přírůstky archeologického oddělení Vlastivědného Ústavu v Olomouci v letech 1969–1970. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 154, 1972, s. 21–30; týž: Terénní badatelská a sbírkotvorná činnost archeologického oddělení olomouckého musea v letech 1971–1975, 1975, s. 13–29; Tymonová, M.: Terénní a sbírkotvorná činnost archeologického oddělení KVMO v letech 1983–1985. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, číslo 260, 1989, s. 8–15; táž: Terénní a sbírkotvorná činnost archeologického oddělení KVMO v letech 1986–1988. Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci, č. 206, 1989a, s. 16–26.

[14] Kalábková, P. – Kalábek, M.: Sídliště jordanovské kultury v Uničově – U pily (předběžná zpráva). Ročenka 2003. Archeologické centrum Olomouc, příspěvková organizace, 2004, s. 75–88. ISBN 80-903423-1-0.

[15] Kalábek, M.: Medlov (okr. Olomouc), Doba železná. Přehled výzkumů 47, 2006, s. 157. ISBN 80-86023-77-X; týž: Depot bronzů z Medlova. Ročenka 2005. Archeologické centrum Olomouc, příspěvková organizace, 2006a, s. 146–162. ISBN 80-86989-01-1; týž: Medlov (okr. Olomouc), Doba bronzová, doba železná. Přehled výzkumů 48, 2007, s. 379–380, 392. ISBN 80-86023-83-4.

[16] Např. Dehnerová, H.: Uničov (okr. Olomouc), Středověk a novověk. Přehled výzkumů 48, 2006, s. 518. ISBN 80-86023-83-4; Kaiser, L.: Uničov (okr. Olomouc), Středověk a novověk. Přehled výzkumů 49, 2007, s. 451–452. ISSN 1211-7250; Grégr, J. – Kaiser, L.: Uničov (okr. Olomouc), Středověk a novověk. Přehled výzkumů 50, 2008, s. 445. ISSN 1211-7250. Krátké zprávy o archeologických výzkumech jsou i ve starších číslech Přehledu výzkumů.

[17] Trňáčková, Z.: Archeologická sbírka bývalého Městského muzea v Uničově. Archeologické rozhledy XV, 1963, s. 74–87.

[18] Trňáčková, Z.: Středověké štěrchátko z Olomouce a Želechovic. Sborník Československé společnosti archeologické při ČSAV 4, 1971, s. 145–148.

[19] Trňáčková, Z.: Lužické žárové hroby ze Želechovic. Sborník Krajského vlastivědného ústavu v Olomouci, oddíl B, 6, 1960, 1962, s. 185–207; táž: Příspěvek k pohřebnímu ritu v mladším neolitickém období. Sborník Československé společnosti archeologické 2, 1962a, s. 215–223; táž: Lužické žárové hroby z Dolní Sukolomi u Uničova. Archeologické rozhledy XV, 1963, s. 14–19, 33; táž: Neolitický žárový hrob z Brníčka. Archeologické rozhledy XV, 1963a, s. 90–92; táž: Dva hromadné nálezy bronzových předmětů z Uničovska. Práce oboru společenských věd Vlastivědného ústavu, č. 5, Olomouc 1965.

[20] Pleiner, R.: Výroba železa ve Slovanské huti u Želechovic na Uničovsku. Rozpravy ČSAV 65, řada SV 6, Praha 1955; týž: Základy slovanského železářského hutnictví v českých zemích. Monumenta archaeologica VI. Praha 1958, s. 208–224.

[21] Zápotocká, M.: Die Stichbandkeramik zur Zeit der späten Lengyel-Horizontes. Študijné Zvesti 17, 1969, s. 543, naposledy i další literaturou Kalábková, P.: Charakteristika osídlení lengyelské kultury v regionu Uničovska. Pravěk – Nová řada 17, 2007, s. 43–49. ISBN 978-80-86399-39-3.

[22] Nekvasil, J.: Sběry na hradisku u Nové Hradečné. Přehled výzkumů 1976, 1978, s. 37; týž: K otázkám kolem hradiska u Nové Hradečné. Archeologické rozhledy XXX, 1978a, s. 487–495. ISSN 0323-1267; Dohnal, V.: Opevněná sídliště z doby popelnicových polí na Moravě. Studie muzea Kroměřížska 88, Kroměříž 1988.

[23] Nekvasil, J.: Die jüngere und späte Stuffe des Hallstattabschnittes der Lausitzer Kultur in Mähren. In: Chropovský, B. (ed.): Symposium zu Probleme der jüngeren Hallstattzeit in Mitteleuropa. Bratislava 1974, s. 276–284.

[24] Meduna, J.: Die latènezeitlichen Siedlungen und Gräberfelder in Mähren (Katalog). Fontes Archaeologiae Moravicae – tomus XI. Brno 1980, např. 13–14, 31–49, 72, 88–89, 328.

[25] Salaš, M.: Bronzové depoty střední až pozdní doby bronzové na Moravě a ve Slezsku I a II. Brno 2005, hlavně s. 315, 416, 440. ISBN 80-7028-211-8.

[26] Ondráček, J. – Dvořák, P. – Matějíčková, A.: Siedlungen der Glockenbecherkultur in Mähren, Katalog der Funde. Pravěk – Supplementum 15. Brno 2005, s. 18–19, 62–64. ISBN 80-86399-21-4.

[27] Hlava, M.: Laténský žárový hrob z Medlova (okr. Olomouc)?. Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada M 8–9, 2003–2004, s. 263–266. ISBN 80-210-3665-6; týž: Laténské osídlení Uničovska, Pravěk – Supplementum 17. Brno 2007, s. 98, 105. ISBN 978-8086399-33-1.

[28] Hlava, M.: Laténská sídliště v Dolní Sukolomi (okr. Olomouc). Poznámky k výzkumům a historii „německého" muzea v uničově. Pravěk – Nová řada 14, 2004, s. 373–416. ISBN 80-86399-25-7.

[29] Čižmářová, J.: Encyklopedie Keltů na Moravě a ve Slezsku. Praha 2004. ISBN 80-7277-249-X.

[30] Hlava, M.: Laténské osídlení Uničovska, Pravěk – Supplementum 17. Brno 2007. ISBN 978-8086399-33-1.

[31] Kalábková, P.: Charakteristika osídlení lengyelské kultury v regionu Uničovska. Pravěk – Nová řada 17, 2007, s. 41–71. ISBN 978-80-86399-39-3.

[32] Čižmář, Z. – Pavúk, J. – Procházková, P.– Šmíd, M.: K problému definování finálního stádia lengyelské kultury. In: Zwischen Karpaten und Ägäis: Neolithikum und ältere Bronzezeit, Gedenkschrift für Viera Němejcová-Pavúková, Internationale Archäologie, Studia Honora Bd. 21. Leidorf 2004, s. 207–232. ISBN 3896464213.

[33] Hájek, Z.: Ohrazené areály kultury s lineární keramikou na Moravě (II). Archaeologiae Regionalis Fontes 7. Olomouc 2005. ISBN 80-903423-8-8.

[34] Demek, J. a kol.: Zeměpisný lexikon ČSR. Hory a nížiny. Praha 1987, s. 527.

[35] Schirmeisen, K.: Vorgeschichtsfunde von Zielchowitz-Želechovice (bez. Mähr. Neustadt). Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn 65/1933, 1934, s. 156, 158.

[36] Kratší exkurz pravěkého a protohistorického osídlení publikoval Hampl, A.: Okna historie dokořán – Želechovice. Želechovice 2007, s. 11–15.

[37] Schirmeisen, K.: Beiträge zur Vorgeschichte des Mähr.-Neustädter Gebietes. Verhandlungen des Naturforschenden Vereines in Brünn 64/1932, 1933, s. 143; Schirmeisen, K.: 15 Jahre Vorgechichtsforschung in Mährich Neustädter Gebiet. Zeitschrift des Mährischen Landesmuzeums N. F. III, 1943, s. 94; Trňáčková, Z.: Archeologická sbírka bývalého Městského muzea v Uničově. Archeologické rozhledy XV, 1963, s. 76; Svoboda, J. a kol.: Paleolit Moravy a Slezska. Brno 1994, s. 124. ISBN 80-901679-1-8.

[38] Trňáčková, Z.: Archeologická sbírka bývalého Městského muzea v Uničově. Archeologické rozhledy XV, 1963, s. 75.

[39] Např. Dohnal, V.: Větéřovské osídlení dómského návrší v Olomouci. In: Kazdová, E. – Měřínský, Z. – Šabatová, K. (eds.): K poctě Vladimíru Podhorskému. Přátelé a žáci k sedmdesátým narozeninám. Brno 2004, s. 281–305. ISBN 80-210-3381-9; Peška, J.: Sídelní areál ze starší a střední doby bronzové v Olomouci-Slavoníně. Předběžná pozorování. Acta archaeologica opaviensia 2, 2006,

s. 143–163. ISBN 80-7247-395-1; týž: Mladší a pozdní eneolit, starší a střední doba bronzová. In: Schulz, J. (ed.): Dějiny Olomouce, 1. svazek. 2009, s. 49–53, ISBN 978-80-244-2368-5.

[40] Bimetalické artefakty, např. dýku typu Gamów s bronzovou rukojetí a železnou čepelí, k tomu Podborský, V.: Štramberská dýka s křížovým jílcem a otázka rozšíření, původu a datování těchto dýk v Evropě. Archeologické rozhledy, XIX, 1967, s. 202–206, nebo bronzový meč auvernierského typu s bronzovými a železnými nýtky v pozdně bronzovém depotu v Hostomicích, např. Hrala, J.: K datování českých nálezů mečů auvernierského typu, Památky archeologické XLIX/2, 1958, s. 414, 417; železné předměty v kontextu pozdní doby bronzové, např. v žárovém hrobu v Mutěnicích (okr. Hodonín) se nalezla část čepele železného nože a železný závěsek, viz Říhovský, J.: Význam moravských bronzových nožů pro chronologii mladší a pozdní doby bronzové. Studie Archeologického ústavu československé akademie věd v Brně. Praha 1972, s. 41; nebo železné předměty známe z pozdněbronzového pohřebiště v Brně-Obřanech, např. Podborský, V.: Postavení obřanského hradiska v době popelnicových polí ve středoevropském regionu. Pravěk – Nová řada 4, 1996, s. 210, ISBN 80-210-1381-8.

[41] Archiv NZ VMO, složka Želechovice, naleziště 4, hlášení z 28. 4. 1942

[42] Schirmeisen, K.: 15 Jahre Vorgechichtsforschung in Mährich Neustädter Gebiet. Zeitschrift des Mährischen Landesmuzeums N. F. III, 1943, s. 139; Pochitonov, E.: Nálezy antických mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. In: Nohejlová-Prátová, E. (ed.): Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Praha 1955, 292.

[43] Pleiner, R.: Základy slovanského železářského hutnictví v českých zemích. Monumenta archaeologica VI, Praha 1958, s. 208–224; objevil se i názor, že soustava je mladšího stáří, viz Černohorský, K.: K datování keramiky od železářských pecí v Želechovicích. Památky archeologické LI/1, 1960, s. 388–405; ale pro vročení do 8. nebo 9. stol. napovídaly i nálezy z Olomoučan (okr. Blansko), kde byly objeveny stejné typy pecí, které jsou i totožně datovány, k tomu Souchopová, V.: Hutnictví železa v 8.–11. století na západní Moravě. Studie Archeologického ústavu československé akademie věd v Brně. Praha 1986, s. 80, 81; nebo V. Goš srovnával nálezy z pecí s velkomoravskou vesnicí v Paloníně (okr. Šumperk), Goš, V.: Slovanské osídlení severní Moravy. In: Rodná země. Sborník k 100. výročí Musejní a vlastivědné společnosti v Brně a 60. narozeninám PhDr. Vladimíra Nekudy, CSc. Brno 1988, s. 182; Lutovský, M.: Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách na Moravě a ve Slezsku. Praha 2001, s. 381. ISBN 80-7277-054-3; naposledy se k dataci vyjádřil Z. Měřínský, který keramiku rámcově vročil do počátku 8. století, čili ještě do předvelkomoravského období, Měřínský, Z.: České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu I. Praha 2002, s. 307–318. ISBN 80-7277-104-3.

[44] Trňáčková, Z.: Středověké štěrchátko z Olomouce a Želechovic. Sborník Československé společnosti archeologické při ČSAV 4, 1971, s. 145–48.

[45] Hosák, L.: Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848–1960. Ostrava 1967, s. 231.

[46] Archiv AÚ AV ČR Brno, NZ č.j. 3023/52.

[47] Ze starší doby kamenné evidujeme na Uničovsku několik lokalit většinou z povrchových nálezů např. Medlov-Zadní Újezd, u které nemůžeme jednoznačně rozhodnout, zda náleží kultuře aurignacienu, nebo szeletienu, např. Svoboda, J.: Paleolit Moravy a Slezska. Brno 1994, s. 124. ISBN 80-901679-1–8. Z pozdní doby kamenné postrádáme doklady kultury s nálevkovými poháry, k tomu např. Trňáčková, Z.: Archeologická sbírka bývalého Městského muzea v Uničově. Archeologické rozhledy XV, 1963, s. 80; Kalábková, P.: Charakteristika osídlení lengyelské kultury v regionu Uničovala. Pravěk – Nová řada 17, 2007, s. 60. ISBN 978-80-86399-39-3. Osídlení ze střední doby bronzové je doloženo v Medlově, viz Kalábek, M.: Medlov (okr. Olomouc), Doba bronzová. Přehled výzkumů 48, 2007, s. 379, ISSN 1211-7250. Dále je pak na Uničovsku z doby římské uváděn pouze jediný objekt z cihelny v Dolní Sukolomi, např. Schirmeisen, K.: 15 Jahre Vorgechichtsforschung in Mährich Neustädter Gebiet. Zeitschrift des Mährischen Landesmuzeums N. F. III, 1943, s. 139; Trňáčková, Z.: Archeologická sbírka bývalého Městského muzea v Uničově. Archeologické rozhledy XV, 1963, 84.

[48] Na Uničovsku není dosud znám nález datovaný do období stěhování národů a ostatně i na Olomoucku evidujeme pouze několik málo dokladů osídlení datovaných do tohoto období, srov. Kalábek, M.: Nálezy ze sídliště z období stěhování národů v Olomouci-Slavoníně. Archeologické centrum Olomouc, příspěvková organizace, 2004, s. 143. ISBN 80-903423-1-0 a také chybí přesvědčivější stopy osídlení ze starší doby bronzové (viz. pozn. [38]).

Resümee

Urzeitliche und mittelalterliche Besiedlung des Katasters der Gemeinde Želechovice (Kreis Olmütz)

Lukáš Hlubek

Die vorgelegte Arbeit ist den Anfängen der archäologischen Erkundung der Region Uničov gewidmet, in der intensive urzeitliche oder frühmittelalterliche Besiedlung nicht besonders vorausgesetzt wurden und mit deren Besiedlung erst zur Blüte des Mittelalters gerechnet wurde. Umso erstaunlicher waren die Ergebnisse der archäologischen Erforschung der Mitarbeiter des Stadtmuseums Uničov in den Jahren 1928–1945/46. Es gelang ihnen, eine bedeutende Siedlungsdichte in der Urzeit und auch im frühen Mittelalter nachzuweisen. Dennoch wurde nach dem II. Weltkrieg die archäologische Forschung auf einige wenige Rettungserkundungen und Publizierungen eingeschränkt. Eine Wendung kam erst im Jahre 2000, als die Basis wieder erweitert wurde und die Anzahl der Fachaufenthalte, die sich mit der Problematik der einzelnen Zeitepochen beschäftigen, stieg. Im folgenden Teil der Arbeit ist die Entwicklung der urzeitlichen und mittelalterlichen Besiedlung im Kataster Želechovice beschrieben. Auf dem verfolgten Gebiet gibt es Belege für den Aufenthalt des Menschen schon zu Beginn des Neolithikums, im frühen und späten Äneolithikum in der Epoche der Urnenfelder, in der jüngeren Eisenzeit und im frühen und hohen Mittelalter. Die Forschungen deckten zwar keinen Grundriss eines Hauses oder einer Wohnstätte auf; aber es konnten mehrere verschieden datierte Produktionseinrichtungen, insbesondere Öfen untersucht werden, die sowohl Eisenöfen (Lokalität 3 und wahrscheinlich 4) als auch Töpferöfen (Lokalität 1) darstellen. Auf dem Kataster wurde zwei Gräberfelder mit 24 Feuergräbern (Lokalität 5) und 9 Feuergräbern und einem Grubengrab (Lokalität 2) gefunden.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 101–116, 2010

Dopisy Leopolda Mozarta z Olomouce

Jiří Fiala

O pobytu rodiny Mozartovy – tzn. salcburského houslisty, kapelníka a hudebního skladatele Leopolda Mozarta (1719–1787), jeho manželky Anny Marie Walburgy Mozartové, rozené Pertlové (1720–1778), jejich dvou „zázračných dětí" – šestnáctileté klavíristky Marie Anny Walburgy (Nannerl) Mozartové (1751–1829), později provdané Berchtoldové zu Sonneburg, a zejména hudebního virtuoza a geniálního skladatele Wolfganga Amadea Mozarta (1756–1791), tehdy teprve jedenáctiletého – v Olomouci od 26. října do 23. prosince 1767 bylo již nejednou více či méně podrobněji pojednáno.[1] Doposud však nebyly v úplnosti přeloženy z německého originálu do češtiny dva dochované dopisy Leopolda Mozarta psané v Olomouci a adresované salcburskému obchodníku s koloniálním zbožím Lorenzi Hagenauerovi (1712–1792), majiteli domu v Getreidegasse čp. 225 (č. 9), kde Mozartovi v letech 1747–1773 bydleli. Činíme tak níže; německá znění uvedených dopisů L. Mozarta jsou dostupné v této nejnovější souborné edici: Mozart, Briefe und Aufzeichnungen, Gesamtausgabe. Herausgegeben von der Internationalem Stiftung Mozarteum Salzburg. Gesammelt und erläutert von Wilhelm A. Bauer und Otto Erich Deutsch, auf Grund deren Vorarbeiten erläutert vom Joseph Heinz Eibl. Erweitere Ausgabe mit einer Einführung und Ergänzungen herausgegeben von Ulrich Konrad. Band I. 1755–1776. Bärenreiter, Deutscher Taschenbuch Verlag, München 2005, ISBN 978-3-423-59076-1, s. 244–251. Originály dopisů se nedochovaly, k dispozici jsou jen jejich kopie; dopis, který L. Mozart zaslal L. Hagenauerovi z Olomouce před 10. listopadem 1767 a o němž se zmiňuje v níže editovaném překladu svého dopisu z Olomouce L. Hagenauererovi z 10. listopadu 1767, je nezvěstný.[2]

* * * * *

A Monsieur / Monsieur / Lorence Hagenauer / à / *Salzbourg*[3]

Olomouc 10. listopadu 1767

Te Deum Laudamus![4]

Wolfíček šťastně přestál neštovice!
A kde? – – – v Olomouci!
A kde? – – – V rezidenci
Jeho Excelence pana hraběte Podstatského.[5]

Již z mého předchozího dopisu[6] jste zjistil, že ve Vídni se všechno jedno přes druhé zamotalo. Nyní Vám musím vypovědět zvláštní události, které nás samé potkaly, a z toho uvidíte, jak božská Prozřetelnost všechno spojila dohromady, takže jsme nemohli, když jsme se jí s veškerou důvěrou odevzdali, ve svém osudu pochybit. Jak truchlivě to šlo na vídeňském dvoře až do doby, kdy to s námi co nejlépe dopadlo, už beztak víte.

V oné době nás potkala jiná komplikace, která nás uvrhla do nemalých obav. Starší syn zlatníka, u něhož jsme bydleli,[7] dostal neštovice hned při našem příjezdu, a my jsme se to nedozvěděli dříve, než až byl takřka vyřízený a dvě menší děti je také dostaly. Marně jsem se snažil v rychlosti doptat se jiného bytu pro nás všechny. Byl jsem donucen tam nechat svou ženu a dceru a s Wolfíčkem jsem utekl ke svému dobrému příteli, kde jsme setrvali.[8] Sluha zůstal u mé paní. Byli jsme od sebe vzdáleni tak daleko, jako je od špitálu ke kajetánům.[9] Po celé Vídni se nemluvilo o ničem jiném než o neštovicích. Když na soupise zemřelých bylo uvedeno deset dětí, tak devět z nich zemřelo na neštovice. Dovedete si snadno představit, jak mi bylo třeba zmužilosti: celé noci uplývaly beze spánku a ve dne nebylo spočinutí. Byl jsem rozhodnut hned po smrti princezny nevěsty[10] odebrat se na Moravu, jen co by ve Vídni pominul první smutek; sami by nás nenechali odjet, poněvadž Jeho Veličenstvo císař[11] tak často o nás hovořil, že nebylo jisto, kdy ho napadne nás povolat. Jakmile ale se pocítila zle arcivévodkyně Alžběta,[12] nedal jsem se více ničím zadržet, abych mohl svého Wolfíčka odvézt z neštovicemi zcela zamořené Vídně na jiný vzduch.

Chtěli jsme odcestovat ráno 23. října, jenže ve Vídni je ten pěkný obyčej, že se poštovní koně obvykle obdrží o půl dne později, a tak jsme odjeli teprve odpoledne.[13] V sobotu[14] jsme byli v Brně. Učinil jsem s Wolfíčkem vizitu u Jeho Excelence hraběte von Schrattenbach[15] a hraběnky von Herberstein.[16] Hovořilo se o koncertu, aby mohly být děti slyšeny, a vskutku se vše domluvilo. Ale měl jsem jisté vnitřní puzení, které mi nešlo z hlavy, a tu mě najednou napadlo cestovat dál do Olomouce a uspořádat koncert v Brně při zpáteční cestě, takže jsem o následující neděli[17] večer obeznámil Jeho Excelenci se svou představou, jež byla shledána o to lepší, že pak bude ve městě veškerá nobilita, nacházející se doposud na venkově. Opět jsme tedy vše rychle sbalili a v pondělí 26. jsme vyjeli k Olomouci, kam jsme dorazili trochu později, poněvadž během oběda ve Vyškově se muselo něco udělat s naším povozem a zde nás kovář zdržel tři hodiny svou prací. Měli jsme tu mrzutost, že jsme se u Černého orla,[18] kam jsme zajeli, museli ubytovat ve špatném, vlhkém pokoji, protože těch několik málo lepších bylo obsazeno. Požádali jsme tedy, aby nám trochu zatopili, a hle, další mrzutost: kamna kouřila, že jsme málem oslepli. Asi v deset hodin si Wolfíček naříkal na oči, ale zjistil jsem, že má horkou hlavu, horké a velice červené tváře, zato měl ruce studené jako led. Puls rovněž nebyl náležitý; dali jsme mu tedy trochu černého prášku[19] a uložili jsme ho ke spánku. Během noci byl poněkud neklidný a suchá horkost setrvala až do rána. Dali nám dva lepší pokoje; zabalili jsme Wolfíčka do kožichů a putovali s ním tedy do jiného pokoje. Horečka stoupala; dali jsme mu trochu markraběcího prášku.[20] Navečer začal blouznit a tak to bylo po celou noc až do rána 28. Po kostele jsem šel k Jeho Excelenci hraběti Podstatskému,[21] jenž mě přijal s velkou přízní, a když jsem mu sdělil, že můj malý onemocněl a že se obávám, aby snad nedostal neštovice, tak mi řekl, že nás vezme k sobě, jelikož on se neštovic vůbec nebojí. Dal zavolat správce domu, poručil mu upravit dva pokoje a hned také poslal ke svému lékaři,[22] že nás má sám u Černého orla vyhledat.

Teď záleželo jen na tom, zda bude ještě proveditelné dítě převézt. Lékař řekl ano!, protože se ještě neobjevila vyrážka a nebylo vůbec jisté, zda to budou neštovice.

Odpoledne ve 4 hodiny byl Wolfíček zabalen do kožených prostěradel a kožichů a snesen do povozu, a tak jsem s ním jel na dómské děkanství. [Dne] 29. [října 1767] bylo vidět několik malých červených skvrn, ale nikdo z nás ještě nevěřil na neštovice, protože už nebyl tak nemocen; a nebral nic jiného než každou 6. hodinu prášek, totiž: ĭ march: orph: V. ĭij diaph: ñ Lot arc: 2pl: āā gr: VI. Sacc: cit: gr: X. a potom stále čaj z chrastavce.

30. [října 1767] *na jeho jmeniny* neštovice plně vyrazily a tyto i další dny bral následující: ĭ orph: V. epileph: march: ĭij diaph: ñ Lot arc: 2pl: āā gr: VI. Myrh: elect: gr: 1 Sacc: cit: gr: 17.[23]

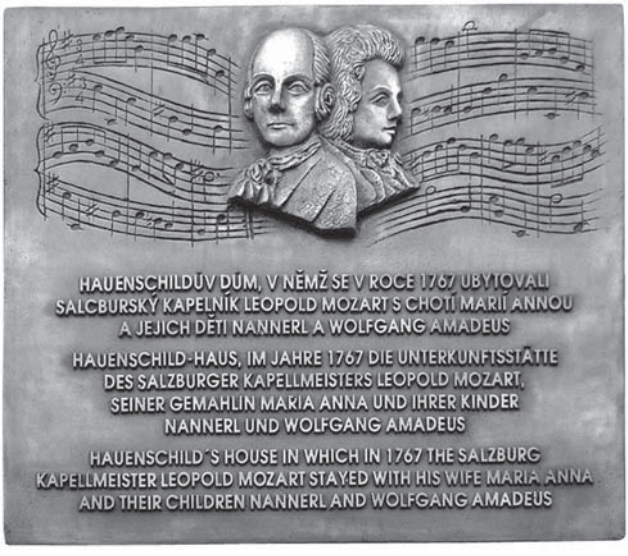

Pamětní deska rodiny Mozartovy na průčelí Hauenschildova paláce v Olomouci, Dolní nám. 38. Autorem desky je Vojtěch Směšný, deska byla odhalena 5. prosince 2001. (Foto: M. Maňas)

K tomu se tedy přidala jen myrrha[24] a dále se užíval čaj z chrastavce. Jakmile neštovice vyrazily, byla veškerá alterace[25] pryč a chvála Bohu! cítil se stále dobře. Jenom byl velice plný, a protože neuvěřitelně otekl, ztloustl mu nos, a když se pozoroval v zrcadle, tak řekl: ‚Teď vypadám stejně jako Mayrl!', myslel pana muzikuse Mayra.[26] Od včerejška neštovice tu a tam odpadávají a všechny otekliny se už před dvěma dny ztratily.

Vidíte nyní, že moje životní heslo je pravdivé: *In te, Domine, speravi, non confundar in aeternum*.[27]

Nechávám Vás a celý Salcburk uvážit, jak zázračně jsme byli svým osudem přivedeni do Olomouce a jak je mimořádné, že Jeho Excelence hrabě Podstatský z vlastního popudu nás přijal s dítětem, jež mohlo dostat neštovice. Nebudu vypisovat, s jakou dobrotou, laskavostí a nadbytkem ve všem jsme byli hoštěni; chci jen položit otázku, jak mnoho je snad ještě podobných lidí, kteří by přijali celou rodinu s dítětem v takovém stavu, a to ještě k tomu z čisté lásky k bližnímu, do svého domu? – Tento čin bude Jeho Excelenci panu hraběti Podstatskému k nemalé cti v historii života našeho malého, který dám jednou vytisknout;[28] vždyť zde začíná jistým způsobem nový letopočet jeho života.

Nyní lituji, že budu muset přijet do Salcburku později, nežli jsem předpokládal. Je snadno pochopitelné, že se nemohu v této roční době tak brzy vydat na cestu, a také nemohu podniknout zčista jasna žádnou dalekou cestu. Sotva jsem se dozvěděl, že pan Meisner[29] má jít do Frankfurtu, tak jsem se hned rozhodl být určitě v Salcburku v den konsekrace Jeho knížecí Milosti, našeho nejmilostivějšího pána,[30] ale teď na to není žádná vyhlídka, poněvadž tak rychle odtud nemůžeme vyrazit, aniž bychom Wolfíčka neuvedli v nebezpečí. Mezitím nechte prosím sloužit tři svaté mše v Loretu u svatého Děťátka[31] a tři svaté mše u Marie Plain.[32] Pan Tomáš,[33] který nás takřka denně při největším náporu choroby navštěvoval, Vám vše zevrubně vypoví.

Panu Altendingerovi[34] nechá Wolfíček i my všichni blahopřát. Není nijak brzy, aby k něčemu přišel, ale nedoufám, že by Jeho knížecí Milost ponechala tak upotřebitelného muže, jako je pan Altendiger, při zahálčivém chlebu komorníka. *Et fruges consummere nati!*[35]

Psaní s přílohou od pana Grimma[36] z Paříže jsem správně obdržel. Viděl jste z psaní pana Grimma, co mi o ruském dvoru a o brunšvickém korunním princi píše; také jaká a co za společnost pana Schoberta odešla na věčnost.[37]

Druhé blahopřejné psaní[38] pro pana Wolfíčka také dorazilo. Pište jen vždy skrze pana Peissera.[39] Já jsem skrze něho také psal jiným osobám v Brně a Olomouci. Žijte blaze. Já a my všichni se poroučíme celému Salcburku a já jsem ten starý [Leopold Mozart].

Zde je odpověď panu Josefovi,[40] kterou Wolfíček psal v posteli.

Ještě mi jedna starost leží na srdci, totiž že by moje děvče mohlo také dostat neštovice, protože kdo ví, zda těch několik neštovic, které mělo, byly pravé neštovice?

[Na obálce]
Něco pro Vás samého

Šest symfonií,[41] jak píše pan Estlinger,[42] se musí dobře srolovat dohromady a s adresou *À Son Altesse S: S:me Le Prince de Fürstenberg etc: à Donauenschingen*[43] předat poštovnímu vozu. Dopis knížeti napíši odtud. Koncert pro dva klavíry od Wagenseila[44] musí být přiložen k jiným tištěným sonátám panu Gesnerovi[45] do Curychu. Ostatně dobře vidíte, jak všechno šlo šejdrem, a poněvadž jsme věřili, že všechno půjde špatně, tak nás Bůh naplnil velkou milostí a nechal našeho milého Wolfíčka šťastně přestát neštovice. Nyní už mi na ničem nezáleží, jen když toto dobře pominulo. Před svým odjezdem z Vídně jsem obdržel od pana Peissera[46] opět 30 dukátů[47] a budu mít dříve, než odjedu z Olomouce, snad opět tolik u jeho přítele, na něhož je musí pro mne poukázat. Basta![48] Kdoví, komu otec daruje šimla![49] – – Co říkáte na chování hraběte Podstatského[50] vůči nám? – Nezasluhuje si takový čin nic jiného, než že by měl být oceněn jistým způsobem, když už ne poděkováním, tak přece jen alespoň blahosklonností Její knížecí Milosti[51] – když už ne Jí samé, tak přinejmenším prostřednictvím Jejího pana bratra[52] v Brně, nebo hraběte von Herberstein,[53] nebo minimálně dopisem od pana zpovědníka,[54] nebo pana dvorního kancléře.[55] Připravte pro to cestu, prosím Vás!

* * * * *

Olomouc 29. listopadu 1767

V tomto okamžiku obdrženo Vaše psaní.
Iterum Iterumque[56]
Te Deum Laudamus![57]
Moje dcera šťastně přestála neštovice!

Důkaz, že těch [několik] málo neštovic, které měla ve svém dětství, tak, jak jsem se domýšlel, nebylo pravých. Měla neštovice tak šťastně, že na ní nebyly vůbec vidět, zatímco na Wolfíčkovi málo.

Ta dvě psaní z 11. a 13. listopadu[58] jsem obdržel najednou. To rád věřím, že jste všichni byli poněkud sklíčeni, když jste tak dlouho neviděli žádný dopis. Víte už jistě, že to obvykle něco znamená. Nechtěl jsem svým dobrým přátelům způsobovat starosti a obavy; chci nést své břímě zcela sám. Není třeba spěchat, když člověk musí dopisy svým přátelům zaplňovat smutnými událostmi: Bůh nás nadále před tím ochraňuj!

Vidíte, že jsme přece jen zbytečně necestovali! Stejně jsme na velkém utrpení vídeňského dvora[59] museli jistou měrou brát také podíl; tak nás laskavý a vůči nám – ač nezaslouženou měrou – zvláště dobrý Bůh přece jen na jiný způsob svou božskou ochranou nechal prospívat a následně nám škody nesrovnatelně lepším způsobem vynahradil. To nejnepříjemnější pro nás je, že brzy přijdou Vánoce, a ne Velikonoce. A třebaže jsme pro zimní cestování poněkud zaopatřeni, přece jen musím počítat s tím, že budu muset vydat na 100 zlatých,[60] abych svoje lidi na cestu dobře zabezpečil. Zima je zkrátka zima! Do Vídně nepřijedeme před 1768. [rokem], poněvadž se v Brně přece jen budeme muset nejméně deset dní zdržet.[61] Dosti! Člověk nemá nikdy říkat, co učiní. Dobře víte, jak často nebeský účetní revizor udělá škrt přes naše účty.

Nyní Vám musím povědět o různých jiných záležitostech. Chtěl jsem Vám například, ještě než jsme odjeli z Vídně, napsat o tom, že nás navštívili pan Hayden,[62] pan Leitgeb[63] a pan Franz Drasil,[64] stejně jako pan Küssel.[65] Už jsem neměl čas Vás zpravit, že jsme také navzájem pana Haydena a tyto pány navštívili a viděli slečnu Tresel,[66] milou pana Haydena. Ubytovali se u jejího pana otce, který má továrnu na punčochy, je rychtářem na jednom předměstí a je to řádný a statný muž. Stejné jako otec jsou též děti. Jeden syn je duchovní, jiný [je zaměstnán] u jistého císařského úřadu a jeden přebírá od svého otce jeho povinnosti. Viděl jsem tři dcery: nejstarší je slečna Terezie, čistá osoba, střední výšky, pěkná v těle, bělostné pleti a má ty nejkrásnější zuby, jaké lze vidět. Pozoroval jsem, že důkladně rozumí domácnosti, vše prochází jejíma rukama, zatímco matka obstarává prodej punčoch v obchodě. Je neobyčejně zdvořilá, přátelská a patřičně slušným způsobem veselá. Zkrátka, nám všem se velice líbila. Jestli je ale nyní vskutku vyvolenou pana Haydena, nevím. Přinejmenším to má veškeré vyhlídky a lidé to říkají. Snad ale nevěříte, že jsem do ní sám zamilován? Navlas! Radil jsem nejednou panu Haydenovi, aby ji vzal do Salcburku. Jsem jeho správný švagr, když budu mít brzy 50 let; přece musí mít někoho, kdo místo něho mluví se ženou, aby se řeč nezapomněla, a k tomu jsem při ženském pokolení dobře naložen, navíc ona je prostomyslná. Potom jsem hloupý jako pan Hayden: tím je řečeno vše!

Pamětní deska Wolfganga Amadea Mozarta na rezidenci děkanů olomoucké kapituly, nyní objekt Arcidiecézního muzea Olomouc. Dílo olomouckého sochaře Julia Pelikána (1887–1969), odhalené 31. října 1937. Překlad lat. textu: „V tomto domě, hoštěn kapitulním děkanem Podstatským-Liechtensteinem, pobýval jedenáctiletý Wolfgang Amadeus Mozart ode dne 28. října do dne 23. prosince 1767." Kapitulnímu děkanu Podstatskému z Prusinovic zde bylo mylně přisouzeno rodové jméno Liechtenstein – získal je v roce 1762 Alois Arnošt hrabě Podstatský svobodný pán z Prusinovic na základě povolení panovnice Marie Terezie povolení sloučit své rodové jméno se jménem vymřelého rodu své matky.
(Foto: M. Maňas)

Nyní něco vážného! Pan syn[67] mě ve svém a Vašem, ba ve veškerém Vašem jméně přepadl se řádným blahopřáním k mým jmeninám a rozliční [lidé] rozhodli, že má sám a všem místo mne nejoddaněji poděkovat, nežli budu mít tu čest a potěšení poděkovat já sám osobně.

Panu von Hirschberger[68] prosím nechat ohlásit, že je mi tuze líto, že nejsem ve Vídni, abych se postaral jeho záležitosti; *pokud to počká, než tam dorazím, bude to první, oč se postarám*. Bylo by ale velice dobré tomu muži mezitím napsat; a když je to tak, že už [pan von Hirschberger] na svoje dvě psaní neobdržel odpověď, neučinilo by se špatně, kdyby se ten dopis poslal panu Peisserovi[69] a ten by se poprosil, aby dal dopis tak doručit, aby dotyčný muž nemohl přijetí dopisu odmítnout. Dosti! Obstarám to.

Odtud Vám nemohu psát o nějakých zvláštních novinkách. Bylo zde nařízeno konat pobožnosti po celé Moravě kvůli červům a myším, vyskytujícím se během jednoho měsíce či dvou v takovém množství, že sežrali veškerou úrodu na polích a ve stodolách. Nadto se také v některých okolních oblastech a zvláště ve Slezsku vyskytuje pád dobytka. Co se prvního týká, doufá se, že při dostavivším se chladnu ta havěť vymizí. Zde v Olomouci jsem zpočátku neviděl nikoho kromě duchovních a vojáků; nyní jsou k spatření též nějací studenti, a protože dnes má kníže[70] dorazit z Kroměříže, bude možné přece jen shlédnout nějaké lidi z jeho skrovného dvora. Doposud jsem z Olomouce nepoznal nic jiného nežli náměstí, lidmi nepříliš naplněného. Tak jsem byl zde potud jako arestant a moje procházky se odbývaly hlavně po Hradiské cestě[71] a kolem fortifikací, které jsem do té míry, jak je to dovoleno, důkladně prohlížel – neslýchaně se na nich pracuje. Hudba v dómu je slabá, ba velice slabá![72] Komedianti jsou tu takoví jako ti, co hráli v Salcburku ve volské stáji.[73] Za lístek do parterre noble[74] platí místní honorace deset krejcarů, to ujde! Druhé místo stojí sedm krejcarů a třetí tři krejcary. Nemyslete si však, že je určeno pro chátru, to v žádném případě! Byl jsem tam a kanovníci, generálové et cetera,[75] jakož i Moje Výsost, obsadili parterre noble a ještě se dělalo ten nejvážnější obličej za svých deset krejcarů a pohlíželo se velmi opovržlivě na diváky po sedmi krejcarech, dokud hanswurst,[76] nejlepší persona a k tomu principál, nepověděl naplno správný, řízný, srozumitelný a rozmarný šplecht, což pohnulo ty filozofické obličeje k příjemnému úsměvu. Už nemám více místa a sotva ještě co více zbývá, takže se všichni poroučíme a já mohu říci, že jsem povždy ten starý [Leopold Mozart].

P. S.[77] Prosím nechte v Loretu u sv. Děťátka[78] sloužit jednu svatou mši.

P. S. Dnes jsem dostal psaní od pana Küffela,[79] jež je datováno již 2. listopadu. Jak vidím z adresy, cestovalo od pana Paula von Kofler z Vídně do Brna a tu či onde zůstalo ležet a sem bylo dopraveno teprve panem von Pamesperg zu Kettenburg.[80] Prosím, abyste řečenému p. Küffelovi předal to, co je [k tomuto mému dopisu] přiloženo.

Je to otevřené, aby si to mohl přečíst a pak sám zapečetit. Žádám Vás, abyste mu řekl, že má hned psát panu Zisterlovi,[81] zatím ovšem vidí, že nemohu učinit nic, dokud nebudu ve Vídni. Pochybuji ale, zda tento muž zanechá svých angažmá ve Vídni, aby mohl podniknout takovou cestu. Pan Küffel smí tento list pouze připojit ke svému dopisu, nebo zhotovit obálku.

Wolfíček měl velikou radost z obdrženého veršovaného dopisu od slečny Sallerlové.[82] Pan hrabě[83] byl právě u nás v pokoji, když dopisy došly a měl tu čest je jako první nahlas přečíst. Myslel jsem ovšem, že Vám napíšeme neuvěřitelnou a nanejvýš potěšující zprávu, a nyní máte druhou. Doufám, že obeznámíte Jeho knížecí Milost[84] prostřednictvím pana zpovědníka[85] s našimi poměry. Měl jsem toho dost k rozmýšlení! Není možné myslet na vše, jinak bych býval Jeho knížecí Milosti sám napsal.

* * * * *

Na pobyt rodiny Mozartovy v Olomouci vzpomínala po letech sestra W. A. Mozarta Marie Anna (Nannerl) v lipském časopise Allgemeine musikalische Zeitung z 22. ledna 1880:

> V Olomouci dostal můj bratr neštovice a onemocněl tak, že devět dní nic neviděl a několik týdnů po svém uzdravení si musel šetřit oči. Byla mu dlouhá chvíle, a hledal proto rozptýlení. Dvorní kaplan tamějšího biskupa pan Hay, pozdější biskup královéhradecký,[86] nás denně navštěvoval. Byl velmi obratný v kouzlech s kartami a bratr se je od něj s velikou zručností naučil. Také nás navštěvoval místní šermířský mistr[87] a ten musel bratra učit šermovat.[88]

Dodejme ještě, že v Olomouci složil W. A. Mozart svou šestou symfonii F dur[89] a pro dcerku zdejšího lékaře Josepha Wolffa Nepomucenu Jenovéfu nedochovanou árii[90] a že z Olomouce odcestovali Mozartovi 23. prosince 1767 do Brna.

Znovu se obyvatelé města Olomouce, popř. Brna objevují v dopise L. Mozarta ze Salcburku manželce a synovi do Paříže, datovaném 28. května 1778, v souvislosti s konsekrací prvního olomouckého arcibiskupa Antonína Theodora hraběte Colloreda-Waldsee dne 17. května 1778 v Salcburku:

> […] Z Olomouce tu byl s ním[91] osobní lékař *Wolf*,[92] pro jehož dcerušku tehdy Wolfgang v Olomouci zkomponoval árii. Tehdejší ceremoniář[93] nás znával též, a [tak Wolff] mi dal adresu na pana Haye, který potom byl děkanem v Kroměříži a nyní je infulovaným proboštem v Mikulově, u císařského dvora mu vše přeje a pravděpodobně se ještě stane biskupem.[94] Dómský děkan v Brně hrabě *Corinsky*[95] se stal biskupem a baron *Post*[96] dómským děkanem v Brně. Pan kanovník *von Grimm*[97] je ale bohužel ve špatné situaci kvůli četným dluhům. […][98]

Jakými cestami se do sbírky uměleckých předmětů olomouckých biskupů, od roku 1777 arcibiskupů, dostala bronzová soška chlapeckého Wolfganga Amadea Mozarta hrajícího na housle, dílo dvorního sochaře francouzského císaře Napoleona I. Antoina-Denise de Chaudet (1763–1810) z roku 1805,[99] není bohužel známo; nyní je tato soška vystavena v sále Arcidiecézního muzea Olomouc, nesoucím název Mozarteum.

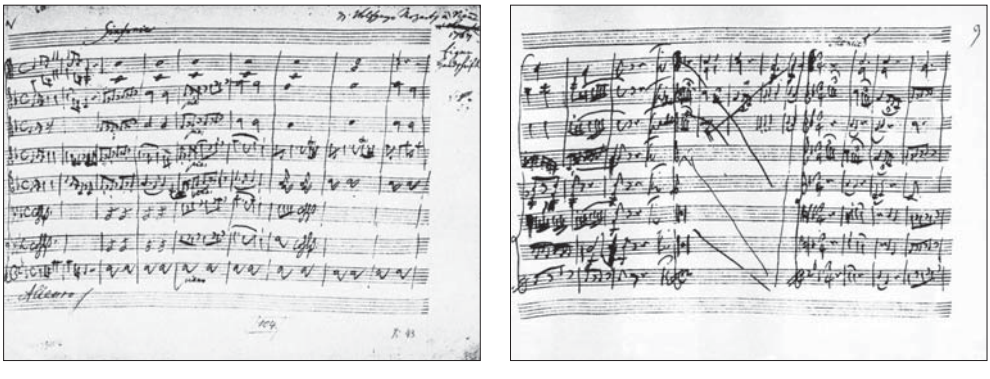

Faksimile partitury 6. symfonie F dur Wolfganga Amadea Mozarta z přelomu let 1767–1768, KV 43. Jagellonská knihovna v Krakově (Biblioteka Jagiellońska, Kraków, sign. Mus. ms. autogr. W. A. Mozart, 43). Autograf Leopolda Mozarta. Převzato z: Wolfgang Amadeus Mozart, Orchesterwerke, Werkgruppe 11: Simfonien, Band 1 [online, cit. 3. 6. 2010], dostupné z: http://dme.mozarteum.at/DME/nma/nma-pub_srch.php?l=1.

Poznámky

[1] Jsou to zejména následující publikace: R e m e š, M.: Mozart v Olomouci, Časopis VSMO 43, 1931, s. 190–192; H e i d e n r e i c h, K. L.: Der junge Mozart in Mähren: zur Erinnerung an den 150. Todestag W. A. Mozarts. Brünn 1941; Š t ě d r o ň, B.: Mozart und Mähren. In: Bericht über den Internationalen musikwissenschaftlichen Kongress, Wien, Mozartjahr 1956. Graz-Köln 1958, s. 603–607; V o l e k, T.: Mozart a Praha. Praha 1973, s. 15–17; K n a p k o v á, J.: W. A. Mozart v Olomouci, Bertramka 10 (31), 1979, č. 2; P e č m a n, R.: Vztah mladého W. A. Mozarta k Olomouci a Brnu. In: Kapitoly z dějin české literární historiografie, Václavkova Olomouc 1987. Olomouc 1989, s. 237–244; F i a l a, J.: Mozartovi na Moravě. In: Okresní archiv v Olomouci 1990. Olomouc 1991, s. 27–40; F i a la, J. – K r e j č o v á, J. a kol.: Mozart a Olomouc. Olomouc 1991, ISBN 80-7067-023-1; F i a la, J. – K r e j č o v á, J. u. a.: Mozart und Olmütz. Olomouc 1993, ISBN 80-85619-14-8; P e č m a n, R.: Der junge Mozart in Mähren, Wiener Figaro 37, 1969, č. 3, s. 6–8; t ý ž: Vztah mladého W. A. Mozarta k Olomouci a Brnu, Bertramka 18 (39), 1987, s. 5–11; t ý ž: Die Beziehungen des jungen Mozart zu Olmütz und Brünn. In: Studien zur Aufführungspraxis und Interpretation der Musik des 18. Jahrhunderts, Heft 44, Michaelstein/Blankenburg 1991, s. 68–72; t ý ž: Mozart und Mähren. In: W. A. Mozart; Referate des wissenschaftlichen Kolloquiums der Greifswalder Mozart-Tage am 3. Dezember 1991, Herausgeber: Nico Schüler – Lutz Winkler, Ernst-Moritz-Arndt-Universität, Institut für Musikwissenschaft und Musikpädagogik, Greifswald 1992, s. 18–24; F i a l a, J.: Mozartové a staré olomoucké divadlo. In: Okresní archiv v Olomouci 1992. Olomouc 1993, s. 65–90, ISSN 0862-2833; P e č m a n, R.: Zur Mozart-Rezeption in Mähren. In: Musikgeschichte in Mittel- und Osteuropa. Chemnitz 1997, s. 95–103; A n g e r m ü l l e r, R. – G e f f r a y, G: Mozart auf der Reise nach Prag, Dresden, Leipzig und Berlin. Salzburg 1995, ISBN 3-87066-367-7; T r o j a n, J.: O Mozartovi na čtyřech řádcích. Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, Společenské vědy, 274, 1997, s. 47–52; H a l l i w e l, R.: The Mozart Family, Four Lives in a Social Kontext. Oxford 1998, ISBN 0-19-816371-1; P e č m a n, R.: „Olomoucká“ symfonie F dur, KV 43, Wolfganga Amadea Mozarta, Poznámky k jejímu stylovému zařazení. In: Kritické edice hudebních památek, Hudba v Olomouci, Historie a současnost I. Olomouc 2003, s. 83–92, ISBN 80-244-0671-3; E r h a r t o v á, O.: Mozart a Brno. Brno 2005, ISBN 80-7239-188-7; P e č m a n, R.: Olga Erhartová: Mozart a Brno, Opus musicum [online, cit. 2. 6. 2010], dostupné z: http://www.opusmusicum.cz/en/index.php?displart=ano&rok=106&id=4; t ý ž: Mozart a Morava, První dotyky génia s našimi zeměmi. Časopis Matice moravské 2006, s. 77–85, ISSN 0323-052X; S a d i e, S.: Mozart: the early years 1756-1781. New York 2006, ISBN 0-19-816529-3; T r o j a n, J.: Malá moravská mozartiana, Opus musicum [online, cit. 2. 6. 2010], dostupné z: http://www.opusmusicum.cz/en/index.php?displart=ano&rok=306&id=1. – Snůškou omylů je pasáž o pobytu rodiny Mozartovy v Olomouci v článku Vladimíra Ševely Přišel k nám génius [online: cit. 10. 6. 2010], dostupné z: http://www.svet.czsk.net/clanky/publicistika/mozart.html: *„Otec a syn Mozartové se nevrátili do Salcburku, ale zamířili na Moravu, kde pan Leopold zamýšlel uspořádat několik koncertů u zdejších aristokratů. Když pobývali v olomouckém hotelu [!] U Černého orla, ulehl malý Wolfgang s horečkou. Podle přivolaného lékaře šlo o neštovice. Nemocného se ujal hrabě Podstatský, rektor zdejší univerzity [!], který domluvil [!] přestěhování pacienta a jeho otce do olomouckého arcibiskupského paláce [!], kde se během následujících osmi týdnů budoucí světoznámý skladatel uzdravil a zotavil. ‚Zde se v jistém smyslu začíná nová éra Wolfgangova života,‘ píše tehdy radostně Leopold Mozart v jednom ze svých dopisů.“* Viz k tomu V o l e k, T.: Média k Mozartovu jubileu 2006 aneb Úpadek české kulturní žurnalistiky [online, cit. 10. 6. 2010], dostupné z: http://www.mozartovaobec.cz/?stranka=21.

[2] Viz Mozart, Briefe und Aufzeichnungen, Gesamtausgabe. Herausgegeben von der Internationalem Stiftung Mozarteum Salzburg. Gesammelt und erläutert von Wilhelm A. B a u e r und Otto Erich D e u t s ch, auf Grund deren Vorarbeiten erläutert vom Joseph Heinz Eibl. Erweitere Ausgabe mit einer Einführung und Ergänzungen herausgegeben von Ulrich Konrad. Band V. Kommentar I/II. Bärenreiter, Deutscher Taschenbuch Verlag. München 2005, ISBN 3-7618-1749-5, s. 179. Dále citováno jako Mozart…, Band V, Kommentar I/II.

[3] Francouzsky psaná adresa: „Panu, panu Lorenzi Hagenauerovi v Salcburku.“

[4] Lat. „Tebe Boha chválíme“ – počátek latinského slavnostního hymnu, jehož autorství je připisováno sv. Aureliu Ambrosiovi (Ambroži), biskupu v Miláně v Itálii, a to u příležitosti u příležitosti křtu sv. Augustina v r. 387, proto je hymnus též nazýván Ambrosiánský chvalozpěv. Podle jiných badatelů je

autorem tohoto hymnu sv. Nicetas (zemř. po r. 414), biskup v Remesiamě (nyní Bela Palanka v Srbsku), existuje rovněž hypotéza, že hymnus Te Deum laudamus vznikl sloučením dvou starších hymnů obracejících se k Bohu Otci a k Bohu Synu.

[5] V orig. „Podstatsky". Leopold Antonín hrabě Podstatský svobodný pán z Prusinovic (1717–1776), pán na Slavkově (u Opavy) a Staré Vsi, nesídelní kanovník scholastik a probošt kolegiátního chrámu Panny Marie Sněžné v Salcburku, první infulovaný prelát a děkan katedrály sv. Václava V Olomouci, a generální vikář olomouckého biskupství, v roce 1776 rektor olomoucké univerzity. Byl synovcem olomouckého biskupa a v letech 1745–1747 salcburského arcibiskupa Jakuba Arnošta hraběte Liechtensteina. Viz F i a l a , J.: Rodina Mozartových v Olomouci (26. 10. – 23. 12. 1767). In: F i a l a, J. – K r e j č o v á, J. a kol.: c. d., s. 23; K o u ř i l, M.: Olomoucký hostitel Wolfganga Amadea Mozarta, tamtéž, s. 47–54. – Tvrzení R. P e č m a n a (c. d., Vztah mladého Mozarta...In. Kapitoly…, s. 237), že se L. Mozart setkal s Podstatským ve Vídni, není heuristicky doloženo, stejně jako další Pečmanův údaj (tamtéž, s. 240), že Podstatský uvítal otce a děti Mozartovy v branách Olomouce – tato smyšlenka je ikonograficky ztvárněna rytinou na skle, signovanou „H. Reynold" (zřejmě se jedná o rytce a malíře Heinricha Reynolda, 1790–1825; viz R e m e š, M.: c. d., s. 190–191).

[6] Tento dopis L. Mozarta z Olomouce J. L. Hagenauerovi se nedochoval, viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 177.

[7] Od 15. září do 17. října 1767 bydleli Mozartovi se sluhou Bernhardem u zlatníka Gottfrieda Johanna Schmaleckera (kolem 1720–1782) ve 2. patře domu nazývaného „Gariboldi-Haus" ve Weihburggasse 3, poblíž katedrály sv. Štěpána. Název domu souvisel s jeho někdejší majitelkou Christinou Eleonorou svobodnou paní von Gariboldi, roz. Zehenterovou, zemřelou po roce 1740; roku 1767 náležel dům Aloisii svobodné paní von Audritzky. Nyní se v těchto místech nachází hotel Zur Kaiserin Elisabeth. Jména Schmaleckerových dětí nejsou známa. Viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 173 a 180; Wiederkehr [online, cit. 28. 5. 2010], dostupné z: http://www.wienermozartjahr2006.org/jart/projects/mozart2006-web-v1/releases/de/Calling%20Mozart_Beschreibung%20der%20Orte.pdf.

[8] Patrně se jedná o Franze Xavera Peissera von Werthenau (1724–1807), bankéře a korespondenta firmy L. Hagenauera, bydlícího v ulici Salzgries (nyní Concordiaplatz) v domě čp. 344, jehož majitelkou byla v roce 1797 Maria Anna Oeckhlová (v roce 1872 byl dům demolován). V úvahu připadá též Alexandre-Louis Laugier (kolem 1719–1774), osobní lékař Marie Terezie, jenž bydlel v Kärtnerstrasse ve Sterneckovském domě. Viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 177 a 180.

[9] Tj. od městského špitálu U Sv. Jana (nyní Zemské nemocnice) v Salcburku-Müllnu ke klášteru kajetánů (theatinů) s kostelem sv. Kajetána a sv. Maximiliána v Salcburku na Kajetánském náměstí – vzdálenost těchto salcburských lokalit činí asi 1 km.

[10] Tj. arcivévodkyně Marie Josefy Habsbursko-Lotrinské, šestnáctileté dcery Marie Terezie a císaře Františka I. Lotrinského, jež se měla 14. října 1767 provdat za neapolského a sicilského krále Ferdinanda IV., 5. října 1767 se však u ní projevily příznaky nákazy neštovicemi a 15. října toho roku zemřela. – Epidemie neštovic vypukla ve Vídni už na jaře 1767, kdy se její obětí stala mj. Marie Josefa Antonie Bavorská, nar. 30. března 1739 v Mnichově, druhá manželka císaře Josefa II., jež zemřela 28. května 1767 ve Vídni; císařova matka Marie Terezie se při ošetřování své snachy neštovicemi rovněž nakazila, ale onemocnění překonala.

[11] Tj. Josef II.

[12] Tj. arcivévodkyně Marie Alžběta Habsbursko-Lotrinská (nar. 13. srpna 1743 ve Vídni, zemř. 22. září 1808 v Linci), čtrnáctiletá dcera Marie Terezie a císaře Františka I. Lotrinského, jež se sice z infekce neštovicemi uzdravila, ale zcela přišla o svůj ženský půvab a možnost uzavřít manželství (mezi lidem byla přezdívána „kropferte Liesl" – „poďobaná Líza"); v letech 1781–1806 byla představenou ústavu šlechtičen v Innsbrucku.

[13] Tj. v pátek 23. října 1767.

[14] 24. října 1767.

[15] Tj. tehdejší místodržící (zemský hejtman) Markrabství moravského Franz Anton Xaver hrabě von Schrattenbach (1712–1783), bratr salcburského arcibiskupa Sigismunda (Siegmunda) Christopha hraběte von Schrattenbach (1698–1771), u něhož byl L. Mozart dvorním skladatelem a vicekapelníkem. Manželkou Fr. A. X. hraběte von Schrattenbach byla Marie Josefa rozená hraběnka Bruntálská z Vrbna (1717–1791). Návštěva se uskutečnila ve Schrattenbachově brněnském paláci, s nímž je ob-

vykle ztotožňován dům v Kobližné ul. 4; tuto návštěvu otce a syna Mozartových, jakož i druhý pobyt rodiny Mozartovy v Brně na počátku roku 1768 připomíná pamětní deska na průčelí domu.

[16] Tj. Marie Augusta hraběnka von Herberstein (zemř. r. 1778), dcera Fr. A. X. hraběte Schrattenbacha a Marie Terezy Valburgy rozené hraběnky Bruntálské z Vrbna, provdaná za Johanna Gundackera II. hraběte von Herberstein (1738–1810), c. k. komořího, od roku 1767 tajného rady a vrchního lovčího salcburského arcibiskupa Sigismunda Christopha hraběte von Schrattenbach a poté do roku 1785 i jeho nástupce, Hieronyma Franze de Paula hraběte Colloreda von Waldsee (Wallsee) und Mels (1732–1812). Viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 175 a 180; K u m a r J. A.: Geschichte der Burg- und Familie Herberstein. Zweyter Theil. Die ältere, von Georgen von Herberstein und Margarethen von Mordar, entsprossene Hauptlinie. Wien 1817, s. 42.

[17] 25. října 1767.

[18] V Hauenschildově paláci, Dolní nám. 38; pobyt rodiny Mozartovy zde připomíná pamětní deska z roku 2001.

[19] O složení černého prášku viz zde pozn. 19 a dále F i a l a, J.: c. d., s. 23; H a n z l í č e k, Z. – S a l i c k á, M.: Olomoucké recepty pro W. A. Mozarta z roku 1767. Farmakoterapeutické zprávy SPOFA 20, 1980, s. 260–264; H a n z l í č e k, Z.: Olomoucké recepty pro W. A. Mozarta z roku 1767 (K 250. výročí jeho narození v r. 2006). In: Sborník přednášek z dějin farmacie přednesených na odborných symposiích v roce 2006 a 2007, Sekce dějin farmacie České farmaceutické společnosti. Praha 2007, ISBN 978-80-7305-084-9, s. 23–25.

[20] O složení markraběcího prášku viz zde pozn. 19 a pojednání citovaná v pozn. 14.

[21] Tj. do rezidence dómského děkana Podstatského, nyní objektu Arcidiecézního muzea Olomouc, Václavské nám. 3; pobyt W. A. Mozarta zde připomíná pamětní deska z roku 1937.

[22] Byl jím Med. Dr. Joseph Wolff (1724–1781); podrobněji o něm viz F i a l a, J.: c. d., s. 17–18, 24.

[23] Z. Hanzlíček, c. d., s. 24, o těchto receptech uvádí: „Z nedostatečné znalosti dopustil se v nich pisatel některých chyb, které bylo nutno opravit, a bylo nutno dešifrovat farmakochemické značky pro jednotlivá léčiva, příp. jejich zkratky a názvy, a srovnat je s dispensatorii platnými na území tehdejší monarchie). Po těchto úpravách zní první recept takto:

Rp
Pulv. epilepticus marchionis granos [?] V=[0,36 g]
Antimonii diaphoretici sine lotione
Arcani duplicati aa granos VI [=0,43 g]
Succini citrini granos X [=0.72 g]

Druhý recept je mírně pozměněn. Je v něm přidán jeden grán Myrrha electa a zvýšena dávka jantaru (succinum) na 17 gránů. Počet předepsaných prášků pramen neuvádí, pouze dávkování: za 6 hodin 1 prášek. K tomu měl pacient stále pít čaj z chrastavce (‚…alzeit Thée von Scabiosen‘).

Složení prášku odpovídá tehdejším názorům na léčení neštovic. Ingredience jsou obsaženy jak v obou pražských dispensatoriích z let 1739 a 1750, tak ve vídeňském dispensatoriu z r. 1765 a v příslušné sazbě z téhož roku, jichž se na Moravě v této době převážně používalo. Především těchto dispensatorií a sazby, jak byly v době Mozartovy nemoci v Olomouci u nás v platnosti, bylo použito při rozboru jednotlivých ingrediencí:

Pulvis epilepticus marchionis, o němž pražské dispensatorium z r. 1739 praví, že je ‚universalis fere Panacea longo usu probatissima in omnibus tenerae infantum aetatis morbis‘, obsahoval devět práškových ingrediencí (kořen pivoňky vykopaný za ubývajícího měsíce, jmelí, slonovinu, preparované losí kopyto, kostní popel, pálený jelení roh z hrotů paroží, perly a bílé korály a po upráškování se přidávalo 20 lístků čistého zlata). Používal se především proti epilepsii, ale pomáhal také při horečkách, neštovicích a mírnil noční vidiny(‚terrores nocturnos tolit‘).

Antimonium diaphoreticum sine lotione je v podstatě kalium stibicum či kalium metaantimoniatum. Výchozí surovinou byl antimonit (sirník antimonitý) ze slovenského rudohoří, v dispensatoriu nazývaný ‚antimonium Hungaricum‘.V lékárenské laboratoři ho tavili s dusičnanem draselným a získanou taveninu promývali horkou vodou; konečný produkt po vysušení byl bílý prášek ve vodě málo rozpustný. Někteří lékaři žádali substanci nepromývanou a v receptech ji označovali ‚sine lotione‘ ‚non lotum‘, ‚non ablutum‘ nebo ‚sine endulcoratione‘ (tj. bez promývání). Dispensatorium z r. 1765 na tuto možnost upozorňuje: ‚Solet quoque antimonium diaphoreticum sine edulcoratione asservari‘

(= je možno podat antimonium diaphoreticum bez promývání.) Účinky léčiva byly mírně potopudné, protihorečnaté a krev čistící.

Arcanum duplicatum, podle objevitele nazýváme též ‚Mynsichti' nebo ‚Panacea Holsatica' či ‚Sal polychrestum Glaseri', je typické chemiatrikum 17. století. Je to kalium sulphuricum, někdy s nežádoucími stopami železa nebo mědi. Působilo diureticky, diaforeticky a laxativně.

Succinum citronum, žlutý jantar, byl považován za spasmolytikum, ale přičítal se mu též posilující účinek na srdeční činnost. Již v polovině 19. století se prokázalo, že jantar prochází organismem bez účinku, a byl z terapie vypuštěn.

V druhém receptu přichází kromě uvedených léčiv ještě Myrrha electa. Měla mít tonizující a resolvující účinek, ale již v 19. století byla pokládána za léčivo v interní medicíně nepotřebné a uplatnila se pak jen k zevnímu použití.

Čaj z chrastavce, Herba Scabiosae, měl očistit krev při kožních vyrážkách a také při infekčních nemocech. Obsahuje třísloviny a hořčinu. Matečná rostlina je Knautia arvensis (L), dříve nazývána Skabiosa arvensis (L), chrastavec polní.

Léčiva těchto receptů vyvolávají možná úsměv a je možné zapochybovat o jejich účinnosti. Odpovídají však tehdejšímu stupni a úrovni vědeckého vývoje a bezesporu určitý léčebný efekt měla."

[24] Pryskyřice ze subtropického keře.

[25] Kolísání tělesné teploty.

[26] Patrně Andree Mayr, hráč na violu ve dvorním orchestru salcburského arcibiskupa. Viz Mozart…, Band. V, Kommentar I/II, s. 181.

[27] L. Mozart zde cituje počátek lat. znění prvního verše biblického *Žalmu č. 31*, jenž v ekumenickém překladu zní: „Hospodine, utíkám se k tobě, kéž nejsem na věky zahanben." Verš je též součástí textu církevního hymnu *Te Deum* (viz zde pozn. 4).

[28] Tento záměr bohužel Leopold Mozart neuskutečnil.

[29] Joseph Nicolaus Meissner (1724–1795), salcburský dvorní houslista a basista, syn dvorního hudebníka Nicolause Meissnera. Sestra J. N. Meissnera Maria Elisabeth Sabina (1731–1809) byla od 23. ledna 1759 dvorní zpěvačkou v Salcburku. Viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 63 a 180; K e n y o n, M.: Mozart in Salzburg, A Study and Guide. New York 1953, s. 5; H a l l i w e l, R.: c. d., s. 127.

[30] Tj. 21. prosince 1767, ve výroční den vysvěcení salcburského arcibiskupa Sigismunda Christiana hraběte von Schrattenbach (zvoleného salcburskou kapitulou 5. dubna 1753). Při té příležitosti se konala slavnostní mše a dvorská slavnost („Hofgala"). Viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 181.

[31] Salcburský kostel Panny Marie Loretánské při klášteru kapucínek v nynější Paris-Lodron-Strasse. Na oltáři zdejší Loretánské kaple je umístěna soška nazývaná „Loreto-Kindl", též „Salzburger-Kindl", asi 10 cm vysoká figurka Ježíška ze slonoviny v drahocenném oděvu. Viz tamtéž.

[32] Poutní bazilika na salcburském Plainbergu; v letech 1671–1674 vybudoval tento chrám Giovanni Antonio Dario, do roku 1810 náležel salcburské univerzitě. Viz tamtéž.

[33] Zřejmě zaměstnanec kapitulního děkana hraběte Podstatského, jenž podle této formulace navštívil tehdy Salcburk a patrně citovaný dopis L. Mozarta doručil J. L. Hagenauerovi.

[34] Rochus Altendinger († 1795), inspektor garderoby a správce zámku salcburského arcibiskupa Schrattenbacha. Viz tamtéž; H a l l i w e l, R.: c. d., s. 130 a 532.

[35] Část verše ze sbírky Epistulae (Listy) římského básníka Quinta Horatia Flacca (65 př. n. l. – 8 př. n. l.): „Nos numerus sumus et fruges consumere nati"; v překladu Rudolfa Mertlíka: „My však jsme tuctoví lidé a zrození toliko k jídlu" (F l a c c u s, Q. Horatius: Vavřín a réva, Ódy, epódy, satiry, listy. Praha 1972, s. 227; jméno překladatele neuvedeno).

[36] Zmiňované psaní se nedochovalo. – Friedrich Melchior baron von Grimm (1723–1807), německý spisovatel a diplomat, od roku 1749 žijící v Paříži. V letech 1753–1773 vydával literární, filozofický a kritický časopis Correspondance littéraire, šířený rukopisně v 15 exemplářích zprvu jako měsíčník, záhy však jako čtrnáctideník. Jeho odběrateli byly vysoce postavené osoby, např. ruská carevna Kateřina II. a pruský král Friedrich II. Veliký. Podporoval Mozartovy při jejich pobytu v Paříži v letech 1763–1764 a 1778. Viz Fredéric-Melchior Grimm [online: cit. 1. 6. 2010], dostupné z: http://www.answers.com/topic/grimm-friedrich-melchior-baron; Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 95–96, 181.

[37] Johann Schobert (nar. asi 1720) působil jako hudební skladatel, cembalista a klavírista na dvoře francouzského krále Ludvíka XV. v Paříži; během pobytu Mozartových ve francouzské metropoli v letech

1763–1764 ovlivnil počátky skladatelské dráhy Wolfganga Amadea Mozarta. Zemřel spolu se svou francouzskou manželkou, jedním ze svých dětí, služebnou a čtyřmi známými 28. srpna 1767 v Paříži na otravu jídlem připraveným z jedovatých hub. Viz Johann Schobert [online: cit. 1. 6. 2010], dostupné z: http://de.wikipedia.org/wiki/Johann_Schobert. Schobertova smrt byla vylíčena v Correspondance littéraire VII, s. 422; viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, tamtéž.

38 Ke jmeninám 31. 10. 1767, zmiňované blahopřejné psaní se nedochovalo.

39 Viz zde pozn. 7, dále viz G u t m a n , R. L.: Mozart: A Cultural Biography. New York 1999, ISBN 0-15--100482-X, s. 232.

40 Jedná se o syna Johanna Lorenze Hagenauera Ignaze Josepha Hagenauera (1743–1780), spolupracovníka svého otce, později obchodníka s koloniálním zbožím v Salcburku. Viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 51 a 181. Dotyčná odpověď se nedochovala.

41 Jedná se o šest symfonií Leopolda Mozarta, jež si pravděpodobně objednal Joseph Wenzel kníže Fürstenberg (1728–1783) během pobytu Mozartových v Donauenschingen roku 1766. Viz tamtéž, s. 176. (Německé město Donauenschingen leží na jihozápadě Bádenska-Württemberska v Černém lese v okrese Schwarzwald-Baar; soutokem řek Brigach a Breg zde vzniká řeka Dunaj, podle níž město obdrželo své jméno.)

42 Fagotista a kopista hudebních partitur Joseph Richard Estlinger; viz tamtéž, s. 41.

43 Franc.-lat.: Jeho Výsosti nejslovutnějšímu knížeti Fürstenbergovi atd. v Donauenschingen.

44 Georg Christoph Anton Wagenseil (1715–1777), rakouský hudební skladatel, teoretik a pedagog, varhaník a hráč na dobové klávesové nástroje.

45 Salomon G. Gessner (1730–1788), švýcarský básník. Partitury Wagenseilova klavírního koncertu a čtyř tištěných sonát W. A. Mozarta (op. I, II, III a IV) byly zřejmě určeny pro hudební společnost sídlící v curyšském Kornhausu (v roce 1896 demolovaném). Viz tamtéž, s. 166, 176, 182.

46 Viz zde pozn. 8.

47 Zlaté tereziánské mince, 1 dukát obnášel 190 krejcarů.

48 Italsky: Dost!

49 V orig.: „wer weis, wem der Vatter den schimmel schenkt!“ Německé přísloví s významem „kdoví, zda se neočekávaně neobjeví něco dobrého“. Viz tamtéž, s. 182; Tepelský dialekt v minulosti [online, cit. 17. 6. 2010], dostupné z: http://www.hamelika.cz/ostatni/tepeldialekt.htm.

50 V orig. „von Podsdatzky“; viz zde pozn. 5.

51 Tj. salcburského arcibiskupa Sigismunda Christopa hraběte von Schrattenbach, viz zde pozn. 15.

52 Tj. Franze Antona Xavera hraběte von Schrattenbach, viz tamtéž.

53 Tj. Johanna Gundackera II. hraběte von Herberstein, viz tamtéž.

54 Míněn je Ferdinand Joseph Mayr (1733–1792), zpovědník arcibiskupa Schrattenbacha až do jeho smrti v roce 1771.

55 Byj jím Franz Felix Anton von Mölk (1714–1776), viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 226–227.

56 A opět další (viz dále v textu dopisu).

57 Viz zde pozn. 4.

58 Tyto dopisy J. L. Hagenauera L. Mozartovi se nedochovaly.

59 L. Mozart míní úmrtí arcivévodkyně Marie Josefy Habsbursko-Lotrinské, viz zde pozn. 9.

60 Pro 18. století jsou v habsburské monarchii uváděny následující ceny zboží, přičemž 1 zlatý obnášel 60 krejcarů: kráva 480 krejcarů, husa 15 krejcarů, slepice 6 krejcarů, kopa vajec 20 krejcarů, libra (asi ½ kg) hovězího 4 krejcary, sud piva 540 krejcarů, korec (asi 94 litrů) pšenice130 krejcarů, korec žita 120 krejcarů, korec ječmene 96 krejcarů, korec ovsa 108 krejcarů, střevíce 60 krejcarů. Viz P-numismatika [online, cit. 1. 6. 2010], dostupné z: http://p-numismatika.cz/index.php?get=kapitola21&rd=1.

61 Na zpáteční cestě z Olomouce do Vídně se Mozartovi zdrželi v Brně od 24. prosince 1797 do 9. ledna 1798. Viz T r o j a n, J.: c. d., O Mozartovi…, s. 47–52.

62 Hudební skladatel Johann Michael Haydn (1737–1806), mladší bratr hudebního skladatele Josefa Haydna. Dne 14. srpna 1763 byl angažován jako dvorní hudebník a koncertní mistr v Salcburku, později působil i jako varhaník v beneditinském kostele sv. Petra tamtéž. Dne 17. srpna 1768 se oženil se zpěvačkou Marií Magdalenou Lippovou, dcerou druhého varhaníka salcburské katedrály, jehož pokládal L. Mozart za chabého hudebníka; Nannerl soudila, že Lippová je vulgární a její matka vytýkala ženichovi, že ještě nedávno flirtoval s jistou vídeňskou dívkou (zřejmě onou Terezií, o níž se zmiňuje

L. Mozart dále v tomto dopise J. L. Hagenauerovi). Haydn podléhal alkoholu, což mu Leopold Mozart vytýkal. Viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 183; Michael Haydn [online: cit. 1. 6. 2010), dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Michael_Haydn; K e n y o n, M.: c. d., s. 59–60.

[63] Joseph Leutgeb (1832–1811), hornista arcibiskupské dvorní kapely v Salcburku, asi od roku 1760 byl ženat s Barbarou rozenou Plazerianovou (?, asi 1733–1785), s níž měl tři syny a dceru. Viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 76–77; D e a r l i n g, R.: The Music of Wolfgang Amadeus Mozart, The Symphonies. East Brunswick – London – Toronto 1982, ISBN 0-0386-2335-2, s. 53; H a l l i w e l, R.: c. d. , s. 127.

[64] Hornista a violoncellista arcibiskupské dvorní kapely v Salcburku, narozený v Brodci u Benátek nad Jizerou. Je uváděn v salcburských dvorních kalendářích od roku 1746 do roku 1777. Viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 183; H a l l i w e l, R.: c. d., s. 46.

[65] Ignaz Küffel (viz dále v textu dopisu), violoncellista arcibiskupské dvorní kapely v Salcburku, uváděný ve zdejších dvorních kalendářích v letech 1767 a 1768. Viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 160; H a l l i w e l , R.: tamtéž.

[66] O slečně Tresel (Terezii) a její rodině není známo nic jiného, než co sděluje L. Mozart.

[67] Zřejmě Ignaz Joseph Hagenauer, viz zde pozn. 39; zmiňované blahopřání se nedochovalo.

[68] O panu von Hirschberger není známo nic bližšího, viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 184.

[69] Viz zde pozn. 7.

[70] Olomoucký kníže biskup Maxmilián hrabě z Hamiltonu, zastávající biskupský úřad v letech 1761–1776.

[71] Tj. po cestě k premonstrátskému klášteru Hradisku u Olomouce nacházejícímu se za olomouckými fortifikacemi severovýchodně na levém břehu řeky Moravy. Když L. Mozart vyšel z města Hradskou branou (v místech nynějšího hotelu Palác), přešel po čtyřech mostech tři hradební příkopy a tok Střední Moravy a prošel napříč trojími hradbami. Cesta pak vytvářela dvojí velkou smyčku; po dřevěném mostě přes řeku Moravu mohl L. Mozart opustit pevnostní pásmo a kolem tzv. Císařské reduty (pevnůstky), stojící v místech dnešního pravoslavného kostela, zamířit po pravém břehu řeky Moravy ke klášteru Hradisko.

[72] Podle J. Sehnala byla úroveň tehdejších hudebních produkcí v katedrále sv. Václava za kapelníka a skladatele Josefa Gureckého omezena patentem Marie Terezie zakazujícím užívat v chrámech trompety a tympány (viz S e h n a l, J.: Hudba v olomoucké katedrále v 17. a 18. století. Brno 1988, s. 45). Ve fondech Okresního archivu v Olomouci je však uchován reskript moravského zemského gubernia z 22. června 1767, jímž se v Olomouci povolovala hra na tyto nástroje při církevních svátcích (Okresní archiv v Olomouci, fond Archiv města Olomouce, Zlomky registratur, inv. č. 788).

[73] Tzn. v ohradě a stáji pro buvoly, jejichž chov zaváděl v Salcburku arcibiskup Leopold Anton von Firmian. Stáj stála mezi vnitřní a vnější Lineckou branou (nyní Linzengasse 72). Dne 4. listopadu 1782 byli zde chovaní buvoli vybiti. Viz Mozart, Briefe und Aufzeichnungen…, Bd. 5. Kommentar 1/2. 1755–1779, München 2005, s. 184.

[74] 1. místo v přízemí divadelního hlediště.

[75] Lat.: a tak dále.

[76] Komická postava salcburského sedláka, kterou uvedli na jeviště kolem roku 1710 vídeňští herci Anton Stranitzky (1676–1726) a Gottfried Prehauser (1699–1769); hrubozrnné německé frašky byly poté obecně nazývány hanswurstiádami (viz Hanswurst [online, cit. 2. 6. 2010], dostupné z: http://de.wikipedia.org/wiki/Hanswurst).

[77] Lat. zkratka „Post Scriptum“, dosl. „Po napsání [tohoto dopisu]“, česky „douška“.

[78] Viz zde pozn. 30.

[79] Viz zde pozn. 49.

[80] Karl Pommesberger, narozený v Drosendorfu v Rakousku, obchodník, vlastnil od 9. února 1752 do 18. října 1781 rohový dům U Zlatého jelena na olomouckém Horním náměstí (č. 16, čp. 201, při koupi od vdovy Marie Kateřiny Hirschové oceněný na 6400 zlatých). Jako rytmistr měšťanské kavalerie čítající 75 mužů v rudých oděvech se účastnil uvítání císařských manželů – Marie Terezie a Františka I. Lotrinského – v roce 1754 byl roku 1756 vyznamenán roku zlatou medailí, kterou směl od roku 1758 za zásluhy o obranu Olomouce během pruského obležení nosit veřejně na zlatém řetězu. Dvorním dekretem z 3. listopadu 1764 a diplomem z 11. listopadu téhož roku byl povýšen do rytíř-

ského stavu a směl on sám i jeho potomci nadále užívat přídomku „zu Kettenburg“. Viz N a t h e r, W.: Die Olmützer Häuserchronik, I. Teil, Olomouc 2005, ISBN 80-244-0990-9, s. 296.

[81] Patrně houslista Joseph Zistler, viz Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 184.

[82] Rosalie Marie Anna Walburga Joly Sallerlová (1726–1788) byla dcerou salcburského arcibiskupského cukráře a komorníka Mathiase Joly Sallerla a jeho manželky Marie Anny Therese rozené de Butelli (Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 183, s. 74). Zmiňovaný dopis se nedochoval.

[83] Tj. Leopold Antonín hrabě Podstatský z Prusinovic, viz zde pozn. 4.

[84] Tj. salcburského arcibiskupa Sigismunda Christopha hraběte von Schrattenbach, zaměstnavatele L. Mozarta (viz zde pozn. 14).

[85] Viz zde pozn. 53.

[86] P. Jan Leopold rytíř z Hay (1735–1794), sekretář a ceremoniář olomouckých biskupů Leopolda Friedricha, hraběte z Egkhu a Hungersbachu a Maxmiliána hraběte Hamiltona, od roku 1770 děkan kolegiátní kapituly v Kroměříři, od roku 1775 probošt kolegiátní kapituly v Mikulově a povýšený do šlechtického stavu, od 29. června 1780 biskup královéhradecký; proslul svými tolerantními postoji k nekatolíkům. Jako švagr židovského konvertity a profesora politických a kamerálních věd na vídeňské univerzitě Josefa svobodného pána Sonnenfelse (1733–1817), rádce Marie Terezie, byl dobře zapsán u vídeňského dvora. Viz W o l n y, J.: Die josephinische Toleranz unter besonderere Berücksichtigung ihres geistlichen Wegbereiters Johann Leopold Hay. München 1973; K r o u p a, J.: Alchymie štěstí, Pozdní osvícenství a moravská společnost. Brno 1987, s. 43–46; P l e s k o t, J.: Osvícený biskup Jan Leopold Hay – církevní a náboženský reformátor? (Příspěvek k dějinám osvícenství v Mezinárodním roce tolerance). In: Sborník prací FF Ostravské univerzity, Historie 3 (1995), ISSN 1213-8452, s. 135–141; S k a l i c k ý, K.: Jan Leopold Hay: Důraz na toleranci a znamení odporu. Listy 2004, č. 6 [online, cit. 20. 6. 2010], dostupné z: http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=046&clanek=060406.

[87] Byl to nejspíše učitel šermu na olomoucké stavovské akademii Lactantius de Serra, viz N e š p o r, V.: Dějiny univerzity olomoucké. Olomouc 1947, s. 190. Tvrzení R. P e č m a n a (c. d., Vztah mladého W. A. Mozarta… In: Kapitoly… s. 238), že šermu učil W. A. Mozarta P. Jan Leopold Hay, je omyl vzniklý nepozorným čtením pramene.

[88] Cit. podle O. E. D e u t s c h e, Mozart, Die Dokumente seines Leben, Kassel 1961, s. 426.

[89] Viz K ö c h e l, L. von: Chronologisch-thematisches Verzeichnis sämtlicher Tonwerke Wolfgang Amadé Mozarts, 8. Auflage. Wiesbaden 1983, č. 43 (dále KV). Faximile autografu L. Mozarta uloženého ve fondech Jagellonské knihovny v Krakově (Biblioteka Jagiellońska, Kraków, sign. Mus. ms. autogr. W. A. Mozart, 43), faksimile partitury, edice partitury a zvukové nahrávky jednotlivých vět 6. symfonie F dur W. A. Mozarta (Allegro, Andante, Menuetto – Trio, Allegro) jsou dostupné online – Wolfgang Amadeus Mozart, Orchesterwerke, Werkgruppe 11: Simfonien, Band 1 [online, cit. 3. 6. 2010], dostupné z: http://dme.mozarteum.at/DME/nma/nmapub_srch.php?l=1. Faksimile 1. a 3. strany rukopisu partitury Mozartovy 6. symfonie F dur publikoval J. Fiala in F i a la, J. – K r e j č o v á, J. u. a.: c. d., s. 60, nicméně R. Pečman v r. 2006 sděloval: „Marné však bylo po něm rozvinuto v Krakově pátrání.“ (Viz P e č m a n, R.: Mozart a Morava, První dotyky génia s našimi zeměmi. Časopis Matice moravské 2006, s. 79.) – Další zvukové nahrávky této symfonie jsou dostupné na internetových adresách Mozart-Tower / Germany, Early Symphonies [online, cit. 3. 6. 2010], dostupné z: http://www.mozart-archiv.de/; Mozart : Symphony No. 6 in F major, K. 43 [online: cit. 10. 6. 2010], dostupné z: http://www.youtube.com/watch#!v=l8qsZstsxpc&feature=related; http://www.youtube.com/watch#!v=PbDp9SLx2Qw&feature=related; http://www.youtube.com/watch#!v=SVD3kLor9x0&feature=related; http://www.youtube.com/watch#!v=NHjhonqj1rM&feature=related; aj. – Viz P e č m a n, R.: c. d., „Olomoucká“ symfonie…, s. 83–92. V Andante Mozart zopakoval zpěvné téma, jež v květnu 1767 uplatnil v duetu č. 8 Melie a Oebala „Natus cadit“ („Syn klesá“) v latinské školní hře Apollo et Hyacinthus seu Hyacinthi Metamorphosis (Apolón a Hyacint neboli Hyacintova proměna), KV 38, provedené v Salcburku 13. května 1767 (viz Mozart – Apollo et Hyacinthus – Duet „Natus cadit“ [online: cit. 10. 6. 2010], dostupné z: http://www.youtube.com/watch#!v=LBNaE3m0FXc&feature=related). Tomislav Volek vysvětluje tento autocitát následovně (Média k Mozartovu jubileu 2006 aneb Úpadek české kulturní žurnalistiky [online, cit. 10. 6. 2010, dostupné z: http://www.mozartovaobec.cz/?stranka=21): „A co ten první a velice rozsáhlý Mozartův autocitát v pomalé větě sinfonie F dur K 43, kterou psal po překonání životu nebezpečných černých neštovic v Olomouci? Pane, tam vsunul dvanáctiletý kluk do orchestrální věty

téma z půl roku staré vlastní skladby, v níž otec a sestra oplakávají zesnulého syna a bratra! Dokážete si to vyložit? Tu schopnost distance od vlastní velice závažné životní situace a současně vtipné vytvoření hudební šifry, které si budou moci i poučení všimnout až po staletích, až budou mít v kritické edici zpřístupněno celé Mozartovo dílo!"

[90] Nepomucena Jenovéfa Wolffová se narodila 4. března 1758, v roce 1767 jí tedy bylo devět let. Viz F i a l a, J.: Mozartovi na Moravě. In: Okresní archiv v Olomouci 1990, Olomouc 1991, ISSN 0862-2833, s. 32.

[91] Tj. s olomouckým arcibiskupem Antonínem Theodorem hrabětem Colloredem-Waldsee.

[92] Viz zde pozn. 22.

[93] V orig. „Ceremoniarius", k čemuž je v komentáři in Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 183, s. 523, uvedeno pouze „nicht ermittelt" (nesděleno, tj. Zemským archivem v Opavě, pobočkou Olomouc). Tehdejším ceremoniářem olomouckého biskupa Hamiltona byl Josef Tonsern, pocházející z Uničova, v roce 1767 studující posledního ročníku teologické fakulty olomoucké univerzity; na kněze byl J. Tonsern vysvěcen následujícího roku, pak působil jako farář v Krhové na děkanství Jaroměřice, od roku 1782 byl děkanem ve Švábenicích na Vyškovsku, kde roku 1802 zemřel. Viz F i a l a, J. – K r e j č o v á, J. a kol.: c. d., s. 20 a 25.

[94] Viz zde pozn. 58.

[95] Matěj František hrabě Chorinský, pán z Ledské (1720–1786) se 15. prosince 1777 stal prvním biskupem nově zřízené brněnské římskokatolické diecéze.

[96] Dr. Phil. Johann Leopold svobodný pán Post (1735–1779), narozený ve Vratislavi, byl po studiích v Římě v letech 1754–1758 jmenován roku 1758 nesídelním kanovníkem v Olomouci, brněnským dómským děkanem se stal 10. listopadu 1777. Viz Z e m e k, F.: Posloupnost prelátů a kanovníků olomoucké kapituly od počátků až po nynější dobu, II, strojopis, Zemský archiv v Opavě, pracoviště Olomouc, s. 72; Mozart…, Band V, Kommentar I/II, s. 183, s. 523.

[97] Johann Baptist Joseph rytíř von Grimm (1729–1796) byl v dubnu 1778 poslán z trestu vzhledem ke svým dluhům a způsobu života na rok do františkánského kláštera ve Znojmě. Viz tamtéž.

[98] Mozart, Briefe und Aufzeichnungen, Gesamtausgabe. Herausgegeben von der Internationalem Stiftung Mozarteum Salzburg. Gesammelt und erläutert von Wilhelm A. Bauer und Otto Erich Deutsch, auf Grund deren Vorarbeiten erläutert vom Joseph Heinz Eibl. Erweitere Ausgabe mit einer Einführung und Ergämzungen herausgegeben von Ulrich Konrad. Band II. 1777–1779. Bärenreiter, Deutscher Taschenbuch Verlag. München 2005, ISBN 978-3-423-59076-1, s. 363.

[99] Viz F i a l a, J. – K r e j č o v á, J. u. a.: c. d., obálka; E l b e l o v á, G. – Z a t l o u k a l, P.: Arcidiecézní muzeum Olomouc, Průvodce. Olomouc 2006, ISBN 80-85227-83-5, s. 131–132. – Obdobnou bronzovou sošku chlapeckého Mozarta ladícího housle vytvořil francouzský sochař Louis Ernest Barrias (1841–1905), viz Antique Male Sculptures [online, cit. 3. 6. 2010], dostupné z: http://www.jennmaur.com/scsubjectindex/male/male4.htm.

Resümee

Leopold Mozarts Briefe aus Olmütz

Jiří Fiala

Über den Aufenthalt der Familie Mozart – dem sog. Salzburger Geiger, Kapellmeister und Komponisten Leopold Mozart (1719–1787), seiner Gattin Anna Maria Walburga Mozart, geborene Pertl (1720–1778), ihrer beiden „Wunderkinder" – der sechszehnjährigen Maria Anna Walburga (Nannerl) Mozart (1751–1829), später verheiratet Berchtold zu Sonneburg, und vor allem des Musikvirtuosen und genialen Komponisten Wolfgang Amadeus Mozart (1756–1791), damals erst elfjährig – in Olmütz vom 26. Oktober bis 23. Dezember 1767 wurde schon mehrfach mehr oder weniger ausführlich geschrieben. Bisher wurden aber nicht vollständig aus dem deutschen Original zwei überlieferte Briefe von Leopold Mozart, geschrieben am 10. und am 27. November 1767 in Olomouc und adressiert an den Salzburger Kolonialwa-

renhändler Lorenz Hagenauer (1712–1792), Besitzer des Hauses in der Getreidegasse Nr. 225 (Nr. 9), im dem Mozarts von 1747–1773 wohnten, übersetzt. Erneut erscheinen die Bewohner der Stadt Olomouc im Brief L. Mozarts aus Salzburg an seine Gattin und den Sohn in Paris, vom 28. Mai 1778, im Zusammenhang mit der Konsekration der ersten Olmützer Erzbischofs Antonin Theodor Graf Colloredo-Waldsee am 17. Mai 1778 in Salzburg. Der Beitrag bringt die tschechische Übersetzung der oben aufgeführten Briefe L. Mozarts aus Olmütz und die relevante Passage aus seinem Brief vom 28. Mai 1778.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 117–129, 2010

Alžběta Báthoryová z pohledu grafologie

Helena Veličková

Jednou z hlavních předností grafologie jakožto psychodiagnostické metody je skutečnost, že není vázána na fyzickou ani časovou přítomnost zkoumané osoby. Písmo, uchované na kvalitním papíře a psané kvalitním inkoustem, má několikasetletou trvanlivost, takže grafologie umožňuje blízká setkání s duševním obrazem osobností dávno zemřelých. Logicky pak oceníme, že i lidé, kteří za svého života měnili před veřejností vlastní tvář, skrývali se, přetvařovali a dbali pečlivě na bezpečné utajení některých aspektů svého života, jsou prostřednictvím dobře zachovaného rukopisu obnaženi.

Alžběta Báthoryová, čachtická paní, žijící v Uhrách v letech 1560–1614, vzbudila v pozdějších staletích nemalou pozornost historiků, archivářů i beletristů. Díky dokumentům, objeveným v r. 1729 jezuitským knězem Ladislavem Turóczim, vznikla zpráva o jejím zločinném životě a neslýchaně krutém mučení a vraždění stovek mladých dívek. Pozdější legenda o jejích koupelích v panenské krvi přidala příběhu na hrůzné romantičnosti. Těch, které fascinovala osobnost krvelačné hraběnky, v průběhu staletí přibývalo. Nános času však způsobil, že mnozí těžko rozlišují mezi fantastikou a realitou. Na počátku 21. století se dokonce objevují hlasy slovenských historiků, pochybujících, zda krvavá pověst není spíš dílem neodpovědného nakládání s fakty a důkazy, které jsou vesměs zpochybnitelné. Objevují se názory, že člověka je nutno posuzovat v kontextu doby, a ta byla na přelomu 16.–17. století více než krutá. Feudální řád umožňoval pánům zacházet s poddanými jako s věcným majetkem, v Uhrách řádili Turci, masové vraždění a násilnosti byly téměř na denním pořádku, Čachtice i další města byla vypálena a mnoho sedláků se skrývalo i s rodinami v horách, aby vůbec přežili. V divokém prostředí se mnozí lidé chovali jako zvířata a druzí tím snad ani nebyli šokováni tak, jako to šokuje nás v moderní době. Pokud tedy Alžběta Báthoryová trestala své služebnictvo surovým bitím a mučením, vedoucím často až ke smrti, nevybočovala prý snad z rámce, daného úrovní tehdejší civilizace.

Grafologie 21. století může využívat poznatků hlubinné psychologie, což u historických rukopisů je neocenitelná pomůcka. Symbolická rovina písma má totiž nadčasový charakter. Jinými slovy – tok energie v písmu i mnohé z tvarů, které se do písma promítají, jsou projekcí pisatelovy duše bez ohledu na typ civilizace, v níž žil. A jako lidskost a nelidskost jsou v hlubinné psychologii podobně jako ve velkých náboženstvích pojmy, které se vymykají relativním časovým měřítkům, tak i symbolika písma prozrazuje, jak s těmito pojmy pisatel individuálně nakládal a jaké to pro něj i jeho okolí mělo následky. Jenom společenský úzus je tím, co činí hranici mezi lidskostí a nelidskostí neostrou, někdy ji dokonce záměrně zamlžuje. I dnes společnost toleruje leccos, co ještě před třiceti lety bylo nemyslitelné – extrémně hrubé formy oslovení i řeči mezi mládeží i dospělými lidmi na veřejnosti, obscénní genitální a anální výrazy v krásné literatuře, sadistické a cynické pojetí skutečnosti ve výtvarném umění. V hlubokém podvědomí však každý člověk ví, které myšlenky a činy ho činí člověkem hodným toho jména, a v písmu jedince je znát, jak se s tím vyrovnává. Proto písmové rysy, které v době, kdy pisatel žil, byly třeba časté a běžné, neznamenají, že by takto projevené vlastnosti pisatele byly nevý-

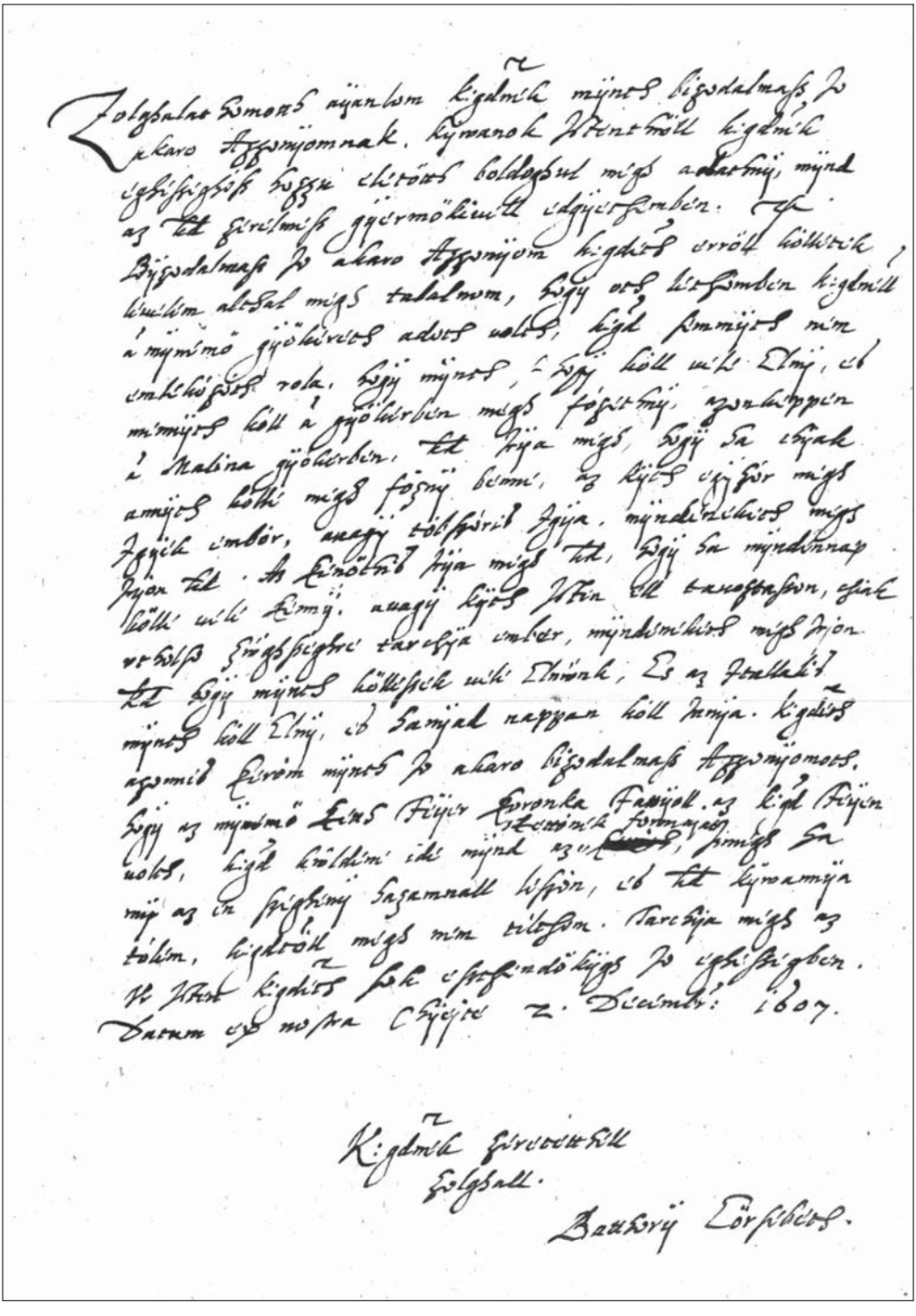

Dopis Alžběty Báthoryové adresovaný Alžbětě Czoborové, manželce Juraje Thurza, datovaný 2. prosince 1607 (Štátny archiv v Bytči)

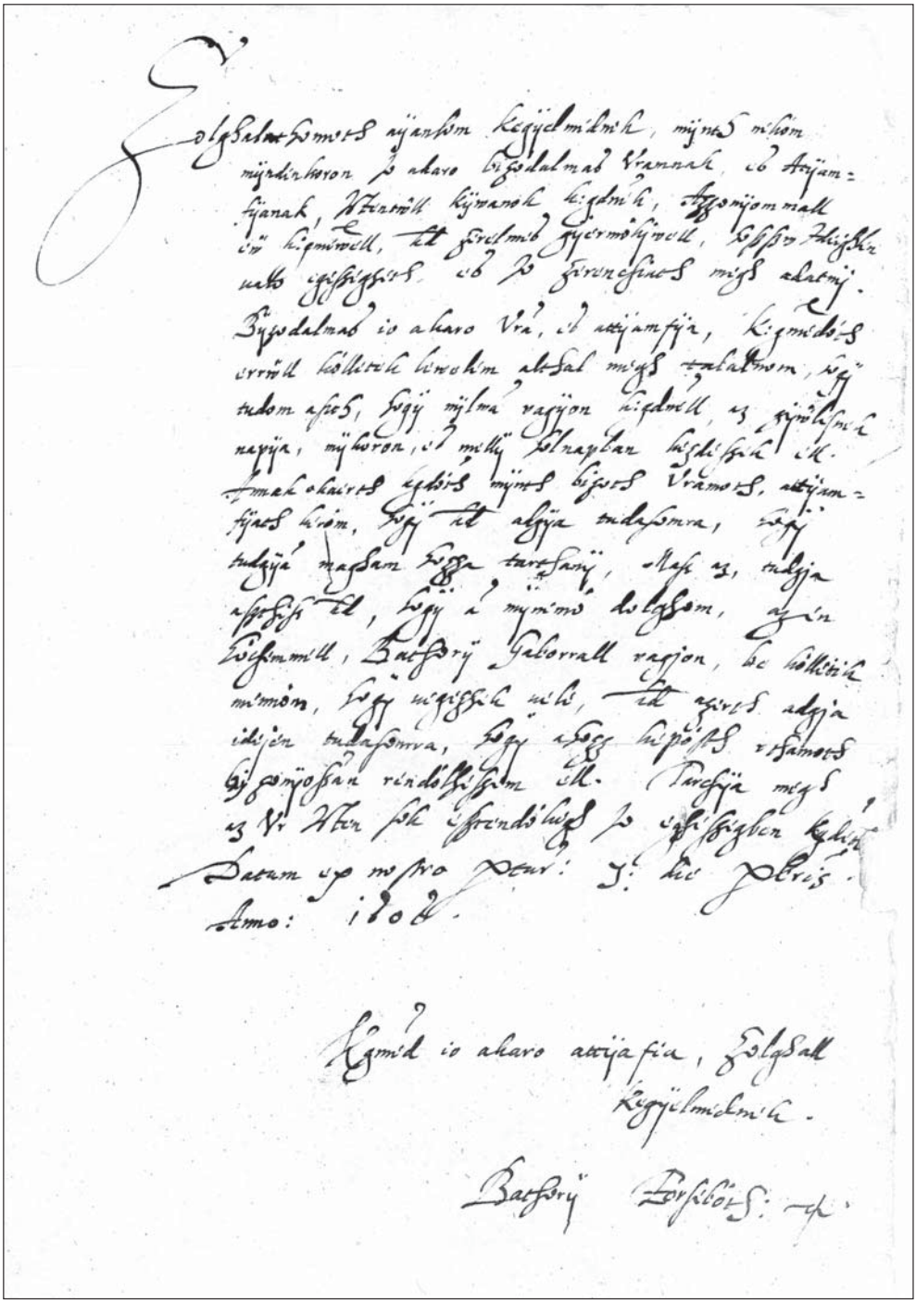

Dopis Alžběty Báthoryové adresovaný Juraji Thurzovi, datovaný 1. prosince 1606
(Štátny archiv v Bytči)

znamné, bezpříznakové. Historik pouze může ke grafologické analýze podotknout, že některé vlastnosti se v dané době pokládaly za normální. Rovněž upozorňujeme, že konkrétní tvar nebo písmový rys sám o sobě nevypovídá nikdy jednoznačně, že pisatel byl takový či onaký, že dělal to či ono. Každý znak se posuzuje komplexně, tedy v kontextu s dalšími znaky a s písmovým obrazem jako celkem. Pro nedostatek místa však musíme používat zjednodušené příklady, demonstrovat povahu jedince na detailech, které vypovídají zvláště názorně, ale platnosti nabývají až v souvislostech, které grafolog zná, ale v rozboru nepopisuje. Psychografologická analýza by nakonec měla dojít k syntéze – to znamená, že aspirujeme nejen na popis povahových jevů a odhalení souvislostí mezi vědomím a podvědomím člověka, ale směřujeme k fázi pochopení, k systému „proč". Měli bychom tedy rozpoznat nebo aspoň se pokusit logicky odhadnout, co pravděpodobně formovalo povahu zkoumané osobnosti, že se stala právě takovou. Písmo je sice obrazem pisatele „tady a teď", avšak zákonitosti lidské povahy se v průběhu vývoje lidstva nemění. Takže určitý důvěryhodný prostor můžeme svěřit i psychologii, která není tak exaktní vědou jako přírodní vědy, eventuálně s potřebnou dávkou opatrnosti, s přihlédnutím k doloženým historiografickým informacím, tvořit hypotézy.

Rukopisů Alžběty Báthoryové se zachovalo více, grafologický rozbor však demonstrujeme na dvou z nich: Jeden je adresován Juraji Thurzovi v r. 1606, kdy možná o ní nic podezřelého netušil. Uherský král Matyáš II. ho jmenoval palatinem a pověřil prozkoumat případ čachtické paní až v r. 1609. Druhý dopisy byl adresován Thurzově manželce Alžbětě Czoborové v r. 1607. I laickému oku je jistě nápadné, jak zdánlivě vyrovnaně působí písmo v dopise Alžbětě Czoborové vedle onoho prvně jmenovaného. Dopis psaný v relativně pokojném duševním rozpoložení nám dává lepší vhled do osobnosti A. Báthoryové, jak se jevila lidem, kteří jí důvěřovali a na něž učinila příznivý dojem. Proto se jím zabýváme jako prvním, i když časově je o rok pozdější než dopis adresovaný Juraji Thurzovi.

Text, uvedený elegantním Z, má široký, rovný levý okraj, což bývá známkou povahy pořádkumilovné, umělecky založené, esteticky velmi náročné, s kultivovaným vystupováním. Vzhledem k celkově vysoké úrovni písma je zřejmé, že A. Báthoryová byla intelektuálně i kulturně značně vysoko nad průměrem, vzdělaná a nejspíš i dosti sčetlá. Měla také hudební nadání, pravděpodobně školené, uměla v mladším věku jistě velmi pěkně tančit. Byla zvyklá žít v nákladných poměrech, měla vysoké nároky na pohodlí a péči o tělo. Temperamentem patřila k cholerikům, měla však i sklony k melancholii. Na první pohled písmo vykazuje svéráz a styl. Šikmost svědčí o vášnivosti, plnost dolních délek o sklonu instinktivně nebo emocionálně se na někoho zaměřit a pak ho neustále sledovat s úmyslem zmocnit se jej. Nápadný je extrémní egocentrismus. Intelekt překypuje nápady, osobnost je zaměřená na zavádění nových myšlenek do praxe, ale těžko se rozhoduje, neboť ji váže minulost, tradice, sentimenty. A. Báthoryová měla mnohostranné schopnosti a původně mohutný tvůrčí potenciál, v roce 1607 však ji brzdil strach, úzkosti, značná sociální nejistota. Jde o tzv. nadhodnotný písmový obraz – dlouhé, plné délky jaksi ční z textu ven, čili pisatelka, ač vnitřně velice nejistá, ráda předváděla sebe jako osobu silnou a pyšnou, opírající svou sebejistotu o rodinu, majetek a tělesné zdraví i vzhled. Změny tlaku prozrazují jakýsi křečovitý pokus o šarm. Z arkádových spojení je patrno, že pisatelka si drží odstup od lidí, kteří rodově a společensky nejsou na její úrovni. Hranatá spojení prozrazují obtíže s rozhodováním, ale i neustálou připravenost k boji a téměř trvalé napětí, vyvolávající agresivní i autoagresivní záchvaty. Tlak hodně kolísá, z čehož usoudíme na střídání ofenzívy s defenzívou, plachosti s útočností. O přívětivosti v povaze a chování A. Báthoryové se tedy nedá téměř mluvit. Sociální nejistota občas musela přerůst v neurvalost, v hledání obětí, na kterých uplatní trestající postoj odůvodněný „spravedlností", kterou však pisatelka chápala po svém, nárazově, nesystematicky a podle okamžité nálady. Někdy se trestání ujala

sama, většinou však velela jiným, aby se toho ujali (ostrá zakončení slov nejsou častá, na rozdíl od tahů k sobě v dolním pásmu).

Při dalším prohlížení si i laické oko povšimne, že písmo je ztuhlé, silně nespojité a dokonce se některá písmena soustavně rozpadají, takže zejména malé e se vesměs podobá spíše písmenu i (kegdnek – 1. ř.; v dopise z r. 1606 je nezkrácené kegyelmednek – 1. ř., bez zkracovacího znaménka). Citová složka osobnosti byla tedy soustavně přeměňována silou značného intelektu, až se z toho vyvinul stereotyp. Původní schopnost milovat lidi a život byla deformována egoismem a egocentrismem v torzovitou sebelásku, pisatelka si nedovede vytvořit téměř žádné citové vazby k lidem a cítí se i mezi lidmi velmi izolovaná. Příčinou je značná nedůvěřivost, ostražitost, ale i vnitřní rozporuplnost, schizotymie, komplikovanost (množství komplexů), neuróza a labilita, neschopnost uchovat stabilní tvář. I hubenost písma prozrazuje, že po citové stránce je pisatelka prakticky „hluchá", vyšší city jsou zatlačeny do podvědomí, degradovány na sexuální vášeň, rozkoš z primitivních požitků a pudové, pokrevní vazby. Kdysi jistě intenzivně prožívala rodinnou pospolitost nebo sexuální styky. Nyní však udržuje co možná velký fyzický odstup, racionální nadhled až jistou štítivost k lidem. Z řádkových průpletů je jasné, že tento postoj však není trvalý, naopak v situacích, kdy se pisatelka méně ovládá rozumem, intuitivní a pudová stránka postupně proniká do všech oblastí myšlení a vede ke sblížení, mimo jiné i ze zvědavosti na cizí soukromí a z jakési „pedagogické" potřeby stanovit zásady a podle nich formovat své bližní. Na některých zásadách pak trvala až dogmaticky, pro ni samotnou však neplatily. Všechny touhy, potřeby a úmysly zpočátku podporuje vnitřní zápal, nadšení a ctižádost se prosadit. Rytmus písma je však poruchový prakticky v každé větě, někdy i v rámci jednoho slova (azonkeppen – 9. ř.). To znamená, že pudové, instinktivní představy při každé příležitosti pronikají do rozvolněného řetězce vědomí, myšlení, vůle a praktického života (z – Azzonyomnak, 2. ř.). Výsledkem je častá nedomyšlenost a nedotaženost v jednání, ale i brzdění vývoje, stagnace až značná regrese osobnosti, čili jakýsi návrat k archaickým formám, dětskosti, předcivilizačním formám prožívání, atavismu a dokonce k animalismu. Značně proměnlivé až bizarní tvary v dolním pásmu prozrazují, že tato regrese patrně měla kdysi počátek v nestabilním základu osobnosti, v bazální nejistotě, kdo vlastně jsem, zrozené už někdy v raném dětství. V dospělém věku se z ní zrodil schizoidní rozštěp osobnosti, trvalý strach z napadení a sklon používat násilí. Přitom síly, které pisatelka vnímala jako ohrožující, nemusely ohrožovat její fyzickou podstatu, ale právě jen osobnostní jednotnost – mohla se natolik ztotožnit s někým, kdo ji zaujal, že inklinovala k napodobování. V úporné snaze uchovat si celistvost jáství (proto onen extrémní egoismus a egocentrismus), uchránit si jedinečnost a nezávislost se pak uchylovala k násilí. Soustřeďme se tedy na tlak, tah a dolní pásmo, které nám nejlépe osvětlí, jak základní vitální energie a pudy formovaly osobnost A. Báthoryové v období, kam dopis svojí datací 2. December 1607 spadá.

Tlak je poměrně silný, značně tvrdý, kolísavý až extrémně. Najdeme zde velmi početné zbytněliny, kde se inkoust náhle nahrne, zalévá písmenné tvary (boldoghul, adathny – 3. ř., Azzonyom – 5. ř.), vytváří rozmazané ostrůvky (anagy – 12. ř., mynimő – 6. ř. odspodu). Vezmeme-li v úvahu převažující hranatost, můžeme se pozastavit nad tím, jak pisatelka – 47letá dobře vychovaná žena – měla hrubé až trochu mužské způsoby, přes zjevnou humanistickou erudici podivně segmentované, tedy trhavé pohyby a trhané, nelogické až bizarní vyjadřování plné novotvarů a vulgarit, značný sklon ke krutosti až brutalitě. Bylo velmi snadné ji rozčilit, sama také konflikty snadno vyvolávala. Skrývala totiž mimořádně velké množství komplexů, tedy přehnaně citlivých míst v duši, a reagovala přehnaně bolestně, jakmile někdo vyslovil určité slovo nebo udělal „nevhodný" pohyb, přičemž sama si nebyla jista, co vlastně od lidí chce a co naopak nesnáší (zřejmě to záleželo hodně na náladových výkyvech). Nebylo snadné

jí rozumět, nedovedla soustavně a jasně vyjádřit, co má na mysli, i když se o to dost snažila. Byla ovšem dost závislá na sloužících a pomocnících – nebyla v době psaní dopisu moc obratná a téměř jistě by se sama neuměla obléci ani učesat, zvlášť při svých vysokých nárocích na perfektní vzhled. Ubíhavost písma do levého dolního kvadrantu prozrazuje podvědomou závislost na nějaké náhradě matky – na pečující osobě nebo osobách, od nichž střídavě očekávala velmi málo, mnohdy však přeháněla své požadavky zcela bez zřetele k reálným lidským vlastnostem a schopnostem, a když nebyla uspokojena, rychle se rozladila a přízeň k nim v okamžiku zvrátila v opak.

Písmo tedy vykazuje několik zásadních vlastností, charakteristických pro osobnosti vnitřně nesoudržné až schizoidně rozštěpené, s četnými silnými asociálními rysy, dominancí intelektu spojeného s mocnými animálními instinkty a sklony ke krutosti. Dolní délky to potvrzují a najdeme zde velmi rozmanité tvary, které ve spojení s bobtnavým tlakem, značnou ztěstovatělostí písma a dalšími rysy prozrazují, že A. Báthoryová zatlačovala do podvědomí hojné bizarní představy živené pudovou složkou osobnosti. Souvisejí s násilím a zastrašováním. Dolní délky, které mají plnou kličku, tedy citový obsah, jsou vesměs mírně „odváté". Neschopnost A. Báthoryové ovládat dlouhodobě své abnormální pudové sklony souvisela tedy se sebelítostí, se sexuální a citovou neuspokojeností, s pocitem, že Bůh jí nedává vše, nač má nárok. Najdeme zde pestré představy bodavých i řezavých zásahů do živých těl (cizích i vlastního), přičemž ji fascinovala krev v různých podobách – jemné kanutí (Byzodalmass – 5. ř.) i silné zálivky (Azzonyom – 5. ř.). Stojí za povšimnutí, že posledně jmenované slovo znamená *žena, paní, panna*, ale také *Panna Maria*. Fascinovalo ji však i pojídání krvavého masa, kteroužto představu občas ponechala neuskutečněnou (g– gyökerben, 10. ř.), jindy ji uskutečňovala v hojné míře (g – gyökerben, 9. ř., g – Igyék, g – megh, 12. ř.). To vše prováděla zřejmě v návalech emocí, kdy racionální sebekontrola ustoupila pudům a atavistickým instinktům. V závěru textu se agresivních tvarů vyskytuje více, zejména slovo Chyejte (poslední řádek), znamenající v latině asi Čachtice, je jimi „prošpikované" a rozkolísanější více než slova jiná. Spojení názvu města s naprostým osvobozením od autorit, svévolí, s „božím" právem dělat cokoliv, se skrytostí před lidskými zraky, s představami ostrých dlouhých tyčí, dýk a jehel je zde velmi nápadné.

Jestliže první dopis, adresovaný Alžbětě Czoborové, obsahuje v latentní podobě řadu sociálně nebezpečných jevů, ve druhém dopise, určeném do rukou Juraje Thurza, asi ani laické oko nebude na pochybách, že pochází z pera psychicky nenormální osobnosti. Předchozí tvrdý tah zde přechází v drásavý, ostrost je tak extrémní, až se tenká stopa směrem shora dolů místy vytrácí (jev doložený u hromadných vrahů). To, co v normálních písmech nazýváme bobtnavým tahem, zde dosahuje tak přemrštěné podoby, že grafická nahromadění krve, tryskající, kanoucí, prosakující, roztírané, shromažďované do nádobek a kdovíjaké ještě, se zde stávají velmi názornými a zřetelnými až k plastičnosti. Za zvláštní pozornost stojí jakási vrhaná bodnutí v diakritických znaménkách a nasazených tazích horního pásma (Vra a zkracovací znaménko – 6. ř., es – 6. ř., kgdeth – 10. ř.). Tyto symboly přímo sugerují zabodnutí ostrého hrotu hluboko do těla a tenkou řeznou ránu. Jakési „gejzíry krve a slz" dominují celému písmovému obrazu, jsou nápadnější než v předchozím textu a jaksi náhodné, nevypočitatelné. Tok energie kolísá od prudkých přítlaků až po vytracené křivky (hogy – 8. ř.). Autorka textu zjevně kolísala mezi duchovní extází a vzrušujícími krvavými počitky. Jde o mimořádný stav rozšířeného vědomí, nejspíš pod vlivem drogy, kdy duch má větší volnost a popustil představám uzdu. Myšlenky se toulají v oblastech, kam si jindy netroufaly a od nichž se izolovaly silou vůle a cvičeného intelektu. Tělní energie pulsuje extrémně nepravidelně, emoce vybuchují v jakési zvířecky jásavé projevy, text zpočátku ještě organizovaný se postupně rozvolňuje. Klenutý řádek svědčí o euforii, která rychle přechází v únavu. Požitá droga zřejmě působí jako antidepresivum a podněcuje jakou-

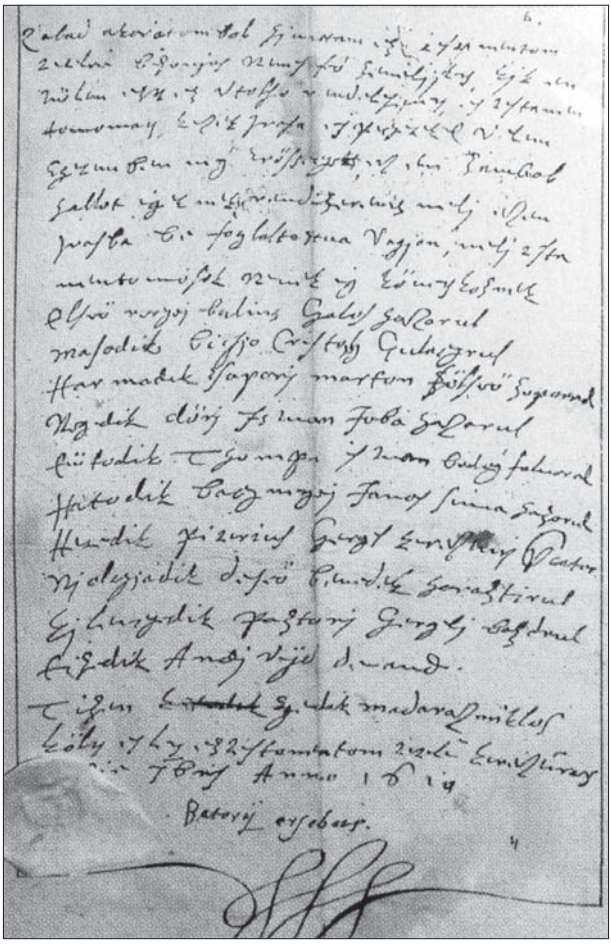

Výřez závěti Alžběty Báthoryové, psaný pravděpodobně nedlouho před smrtí 21. srpna 1614 (Štátny archiv v Bytči)

si transcendentální dimenzi pisatelčina ducha. V okamžiku psaní působí, ale její účinek už doznívá. Je téměř neuvěřitelné, že pisatelka se dovedla opájet těmito krvavými představami a vzpomínkami, a zároveň se soustředit na psaní smysluplného textu. Svědčí to o její genialitě a patrně i využívání zvláštních mentálních schopností. Jako by se na papíře konal jakýsi krvavý rituál, obětování nadpozemským silám, přičemž intelekt je stále natolik organizovaný, že uchovává široký, rovný odstavec i řádkové mezery. Písmo tedy neztrácí úplně na čitelnosti, i když tvary jsou zde poněkud nadneseny, vzletné a křečovitě přehnané, což souvisí s pocitem odlehčené mysli a se sníženým krevním tlakem pisatelky.

Dolní délky jsou ve sklonu i tvarech velmi rozmanité, najdeme zde grafické symboly s agresivními obsahy, které bychom dost obtížně dešifrovali, kdybychom neměli i nějaké faktografické informace ze života A. Báthoryové. Podle písma jde o nástroje podněcující výrony krve nebo naopak blokující krevní průtok, podle biografických informací by to mohly být jakési oštěpy, rozžhavené tyče (y – fyanak, 3. ř.), kyjovité nástroje (y – zögy, 11. ř.), nůžky nebo kleště (z – Azzonyommall, 3. ř., z – hozza, 12. ř.), biče, ale i dýky a drápy. Za zmínku stojí, že A. Báthoryová byla spíše „duchovním vůdcem", inspirátorem této krvavé seance, skutečnou fyzickou práci za ni obstarávali z větší části druzí (málokteré slovo je zakončeno výrazným tahem doprava, zato časté jsou důrazné tahy k sobě a tlak rozložený do všech čtyř kvadrantů). O to intenzivněji však prožívala vzrušení z toho, co se dělo, a to i v duchovním smyslu – atmosféru místa, zaujetí agresorů a pasivitu, slzy nebo krvácení obětí. Krev nepochybně hojně poskvrňovala i A. Báthoryovou, což je patrné z tlakových zakončení směrem k sobě nebo doleva (myndenkoron – 2. ř., azen – 13. ř.).

Tváří v tvář tomuto grafickému obrazu se vtírá otázka, zda A. Báthoryová měla i nějaké svědomí, výčitky. Tlakové zbytněliny v určitých případech něčemu takovému nasvědčují, avšak v kontextu tohoto rukopisu mají jiný význam. Povšimněme si slova Isten, znamenajícího Bůh (Istentröll – 3. ř.). Zde i v předchozích dopise sahá písmeno I do dolního pásma, tlak kolísá a klička se zalévá. Podobný význam najdeme u dlouhých horních kliček písmen

d, l (kegyelmednek – 1. ř.). A. Báthoryová si Boha nebo Vyšší princip představovala jako sílu, která elegantně, ale krutě a nevypočitatelně zachází s násilím, agresivitou se baví a ve svém nekonečném tvůrčím potenciálu tíhne ke smrti. Je možné, že takový světonázor neměla sama, v době válek si obraz Boha lidé často mění v negativní.

Podívejme se ještě na rukopisy A. Báthoryové ze zdravotního hlediska; i zde písmo leccos prozradí. Její vitalita kolísala, takže musela šetřit silami, byla však schopna občasných vysoce nadprůměrných fyzických výkonů. Četné poruchy rytmu a bobtnavý tlak souvisejí s poruchami krevního oběhu a dýchání. A. Báthoryová měla téměř jistě křečové žíly a kolísavý, spíše vyšší krevní tlak, související s nedostatečným přívodem tekutin. Třaslavost některých písmen může být projev neurózy, pokročilého věku, ale i důsledek užívání drog. Její písmo zaznamenává také potíže s chůzí a nějaké deformace nohou, snad v důsledku odvápnění nebo měknutí kostí. Zcela jistě trpěla poruchami jaterní činnosti, žlučovými potížemi a zhoršeným metabolismem. Měla bytostnou potřebu fyzického pohybu, a pokud se jí ho nedostávalo, hromadily se jí v těle toxické látky a čas od času vyvolávaly záchvaty zuřivosti. Dietní strava s omezením masa a fyzickým pohybem na čerstvém vzduchu by na ni určitě působila pozitivně, zmírnila by její alergické i hysterické reakce a částečně harmonizovala její duši.

Závažné onemocnění lze v písmu sledovat po stránce psychiatrické. Dřívější studie spekulovaly o zděděné epilepsii, nervových záchvatech, chronických bolestech hlavy. Rukopisy však ukazují mnohem přesnější souvislosti. Bolesti hlavy prozrazují inkoustové zbytněliny v horních kličkách písmen. Stopy epileptoidních záchvatů najdeme v ojedinělých rozmazaných slovech. Avšak to vše byly zřejmě pouhé klamné příznaky skutečně vážné jiné psychózy: Alžběta Báthoryová evidentně trpěla schizofrenií, dlouho latentní a kontrolovanou mimořádně vysokým intelektem až genialitou. O nestabilitě jejího já ostatně vypovídají i podpisy, které v grafologii mají specifický význam jakožto koncentrovaný obraz vlastního já. V roce 1606 se podepsala Bathory Eörseböth, v roce 1607 Batthory Eörsebeth a najdeme i významné tvarové rozdíly. Ke skutečnému rozpadu osobnosti však u ní došlo až v době, kdy byla uvězněna na Čachtickém hradě prakticky bez fyzického kontaktu s lidmi. Dokládá to rukopis její závěti, sepsané asi několik měsíců před smrtí. V něm se naplno manifestuje nejen schizofrenie, ale i geniální intelekt a přímo živočišná, pronikavá intuice, potřeba svobody v rámci vyměřeného teritoria, osobnost je zbavená většiny důstojných lidských atributů a písmo připomíná spíš jakýsi těsnopis. V oné době se nejspíš člověku příliš nepodobala. Její pohyby si uchovaly jakousi zvláštní nervózní eleganci a povznesenost, řečové projevy však musely mít jakousi archaickou formu – někdy podobnou zvířecím zvukům.

Studie Carla Gustava Junga o schizofrenii (viz seznam literatury) z pohledu hlubinné psychologie překvapivě přesně koresponduje se vším, co rukopisy A. Báthoryové prozrazují. Jung se dokonce zmiňuje o „neobvyklém epileptoidním mrákotném stavu" jisté dívky, jejíž konečná diagnóza rovněž zněla schizofrenie. Celoživotní zkušenost švýcarského psychiatra potvrzuje, že schizofrenie je obtížně diagnostikovatelná, zvenčí se podobá neurózám, epilepsii, hysterii a může se velmi dlouho udržovat silou intelektu a vůle v latentním stavu a omezit se na občasné záchvaty zuřivosti. Zde nacházíme také vysvětlení, proč se A. B. dopustila tolika krutých mučení a vraždění: byl to její vlastní strach z lidí, imaginární ohrožení zvláště služkami, které se k jejímu tělu dostaly velmi blízko. To, čeho se schizofrenik bojí, působí v něm chaos, nechápe to. Sahá po samoléčbě, kterou Jung charakterizuje zhruba takto: To „děsivé a hrozné" je „spoutáno a zažehnáno", banalizováno a učiněno důvěrně známým. Představy jsou materializovány, namalovány nebo předvedeny jako divadlo, a tím komplex, který schizofrenickou ataku způsobil, přejde do vědomí, je zpracován a načas ustoupí, čímž dojde k úlevě. Schizofrenie je však velmi zrádná tím, že tyto „léčebné materializace hrůzných představ" se každým provedením fixují.

Nemocný po čase musí své drama opakovat, opakováním se utvrzuje závislost, čímž se točí v kruhu. Podvědomý komplex zaplavuje při „samoléčbě realizací" načas vědomí, až postupně vědomí ovládne a dojde k jeho odcizení skutečné realitě, ke zničení osobnosti. Ztratí se povědomí o tom, kdo jsem já a komplex se postaví na místo tohoto já. Zdá se tedy, že aspoň částí osobnosti Alžběta Báthoryová regredovala v krvelačné zvíře, patrně šelmu. Se zvířecí duševností logicky souvisí absence soucitu, naprostá neschopnost vcítit se do jiné bytosti, soustředění pouze na uspokojování vlastních potřeb bez ohledu na druhého, avšak také silný rodinný pud. Patří k tomu i neustálý pocit ohrožení, podezřívavost, ostražité sledování okolí, skryté, avšak soustavné pozorování lidí, vyhlížení eventuální kořisti. Písmo ukazuje, že i po smyslové stránce se podobala v mnohém šelmě: měla mimořádně citlivý čich a dobrý zrak. Pach krve ji patrně vzrušoval stejně jako její červená barva. Člověk se však úplně nemůže proměnit ve zvíře, zvláště je-li inteligentní a vzdělaný: Písmeno g (vysoké překřížení) ukazuje, že pojídání masa obětí ji sice naplnilo požitkem až k pudové extázi, avšak zároveň vedlo k sebepohrdání. Její lidské já se bouřilo a nutilo ji vymýšlet jiné techniky, třeba i nekrvavé. Rozpolcenost zvířecí a lidské psyché vedla k dalším pocitům méněcennosti, zvyšovalo napětí v osobnosti, až hrozil rozpad, což opět Báthoryová „léčila" krvavými seancemi, nejspíš čím dál častějšími. Užívání drog na tomto vývoji mělo samozřejmě nemalý podíl. Bez rukopisů z dřívější doby nemůžeme odhadnout, kdy se projevily první účinky, ale šlo jistě o poměrně dlouhý proces. Existuje názor, že v 17. století se užívaly drogy (zejména kokain) na potlačení melancholie, kterou Báthoryová prokazatelně trpěla od mládí. Vlastně mohla patřit k mimořádně duševně stabilním pacientům, když rozpad osobnosti při drogové závislosti u ní přetrvával v latentní podobě tolik let. Je také možné, že díky nadprůměrným mentálním schopnostem uměla s drogami zacházet zvláště obratně.

Historikové i legendy označují Alžbětu Báthoryovou za sadistku, je to však pouze část pravdy. Člověka můžeme označit za sadistu, když ho uspokojuje utrpení jiných. Kočku, která se baví týráním myši a nakonec ji zaživa postupně pozře, ze sadismu nikdo nepodezírá. Dokonce existovali umělci, kteří názorně vyjádřili pochopení, že jde o jakousi zvířecí formu lásky (například mozaiky starých řeckých umělců, uložené v muzeu v Pelle). I když v písmu A. Báthoryové najdeme sadistické i masochistické znaky, nešlo vždy o typické sadistické prožívání, tedy sexuální uspokojování se tím, že člověk týrá nebo ponižuje druhého. Pomstychtivost, krutost, brutalita, vynalézavé trestání zdůvodněné přísností, spravedlivým rozhořčením, ale třeba i jen osobním podrážděním, závistí, žárlivostí – to vše jsou negativní vlastnosti, které v době A. Báthoryové asi patřily k normě lidského i šlechtického chování. I její dětinsky primitivní citové prožívání, sebelítost, neschopnost soucitu a vcítění asi nebyla nic neobvyklého, s vypjatým, bezohledným egocentrismem se setkáváme velmi často i dnes. Patologie osobnosti A. Báthoryové začíná až s neschopností se normálně pozitivně z něčeho radovat, s hrubou deformací nebo absencí vyšších citů, vyskytujících se pouze u člověka (intelektuální city – radost z poznání; estetické city – radost z krásy; etické (morální) city – radost z dobra, náboženské – důvěra v dobrého Boha). Byla intelektuálně na výši, ale citově zakrnělá, a proto brzo lidsky „vyhořelá". Prožívala vesměs jen nižší emoce – strach, slast, závist, žárlivost, vztek. Pocit intelektuální a rodové nadřazenosti ji izoloval od lidí, a protože trvalou izolaci nakonec nesnese žádný člověk, hraběnka hledala aspoň fyzickou blízkost těch, kterými pohrdala – služebnictva. Byla-li služka pěkná, přitažlivá nebo šikovná, tím hůře pro ni, protože ve své psychicky labilní, rozpolcené a sebe hledající paní podvědomě probudila sklon k napodobování, přiblížení nebo dokonce ztotožnění. Koho by nelákalo být znovu dítětem, mladou dívkou, svobodnou půvabnou pannou? (Je známo, že nejvíc se A. Báthoryová zaměřovala na světlovlasé dívky, a časem si také přebarvila vlasy na blond.) To vedlo u schizofrenní hraběnky k prohloubení nejistoty, kým vlastně je, komplexy se vynořily, svou agresivitou rozčilovaly

i děsily, vedly k nesnesitelnému napětí. Hraběnka se začala soustředit na hledání nedostatků u dotyčné dívky (v malicherné kritice byla mistr), na rozbití vznikajícího vztahu a nakonec ji trestala de facto nikoliv za přečin, ale za to, že služka ohrožuje její duševní celost, rovnováhu a hrdost, a tím ji pokořuje. Racionální důvod se vždycky našel.

Shrneme-li závěry utvořené na základě grafologické analýzy, ukazují se jako velmi složité a v lecčem nesourodé či dokonce protikladné, jak už tomu u schizofrenie pravidelně bývá, ale v podstatě logické a psychologicky pochopitelné. Odvážíme se tedy tvořit i hypotézy: C. G. Jung ve své studii zmiňuje případ schizofrenie, který nápadně připomíná ještě jednu zvláštnost u krvelačné hraběnky. Jde o analogii. Jistá Jungova pacientka řadu let trpěla „hlasy", které vycházely z jejích tělních otvorů, prsních bradavek a pupku. Víme, že A. Báthoryová se při mučení dívek zaměřovala často na tatáž místa dívčích těl. Můžeme hypoteticky usuzovat, že nahodilá podoba s Jungovou pacientkou znamená, že obě schizofreničky prožívaly tato místa na těle jako zvlášť nebezpečná, magická. Možná i Alžběta Báthoryová, ovlivňovaná drogou, cítila strach z „ďábelské síly", kterou na ni dívky vysílaly, a mrzačila je především na těchto „nebezpečných" místech.

Dopustíme se ještě druhé hypotézy: Je možné, že A. Báthoryová v dětství, kdy se její talentovaná osobnost nadějně rozvíjela, patřila k lidem, kteří nesnášejí pohled na krev. Život ženy (menstruace, porody), krutá doba a drsné prostředí, v němž dospívala, ji však krvavých zážitků rozhodně neušetřily, ba právě naopak. Přehnané přizpůsobení společenské normě, přemrštěná snaha zbavit se strachu pak vedlo k opačné psychické orientaci – fascinaci krví, mučením a zabíjením. V tomto směru se její schizofrenie a rozvoj atavistických sklonů (zděděných možná po šlechtických předcích, vojáckých, zabijáckých a hrubě poživačných) dá přičíst k destruktivním vlivům válkou zasažené společnosti na jednotlivce. Alžběta Báthoryová vedla doma svoji soukromou válku s lidmi, od nichž podle svého soudu mohla čekat cokoliv – a jako žena, bytost bázlivá, defenzivní a nejistá, využívala rafinovaných ženských zbraní, magie a pomocníků, aby zakryla ustavičný strach a „dokázala" sobě i poddaným svoji autoritu, sílu a všehoschopnost. Drogy v ní tuto potřebu ještě vystupňovaly a probudily v ní extrémní imaginaci a vynalézavost. Uplatňovala ji podle historických dokladů zásadně na ženách, dívkách, skoro dětech, které byly slabší než ona a nemohly ji ohrozit. Je jen s podivem, že pověsti o jejích zločinech její současníci tak málo věřili – písmo obsahuje natolik hojné a extrémní abnormality, že se zdá téměř nemožné, aby soudný člověk v delším kontaktu s ní netušil nic podezřelého. Svědčí to o patologii celé tehdejší společnosti, která pod vlivem vleklých válek s Turky zřejmě sama zápasila o zbytky lidskosti.

Dodatek – Juraj Thurzo z pohledu grafologie

Konec vražedné činnosti Alžběty Báthoryové bylo spojen s mužem, který našel odvahu zabývat se jejími činy a dovést soudní řízení alespoň k rozsudku domácího vězení. Byl jím Juraj Thurzo, uherský palatin od roku 1609. Jeden z jeho dopisů zde alespoň stručně posoudíme.

Rozvržení textu svědčí o povaze zprvu odvážné a vášnivě zanícené pro boj, postupně opatrnější, rezervované, přízemní, prakticky uvažující a pro úspěch se uchylující k diplomacii. Dolní délky, kolísavé a často zahnuté doprava a opatřené šavlovým tvarem, představují bojovníka na život a smrt. Dlouhé a plné délky v jinak hubeném písmu jsou místy silně tlakové, překřížení však bývá pod řádkem a tlak není tvrdý. Bystrý pozorovatel Juraj Thurzo dovedl být krutý a necitelný, ale viděl-li možnost dosáhnout svého ne násilím, ale manipulováním s lidmi, dával přednost přesvědčování, intrikám, úskokům. Měl zvláštní schopnost napojit se na cizí myšlenky – to ho občas svedlo k následování příkladu silných osobností (svého času prý měl blízký vztah i s Alžbětou Báthoryovou, která mu mohla některými vlastnostmi imponovat – obdivoval

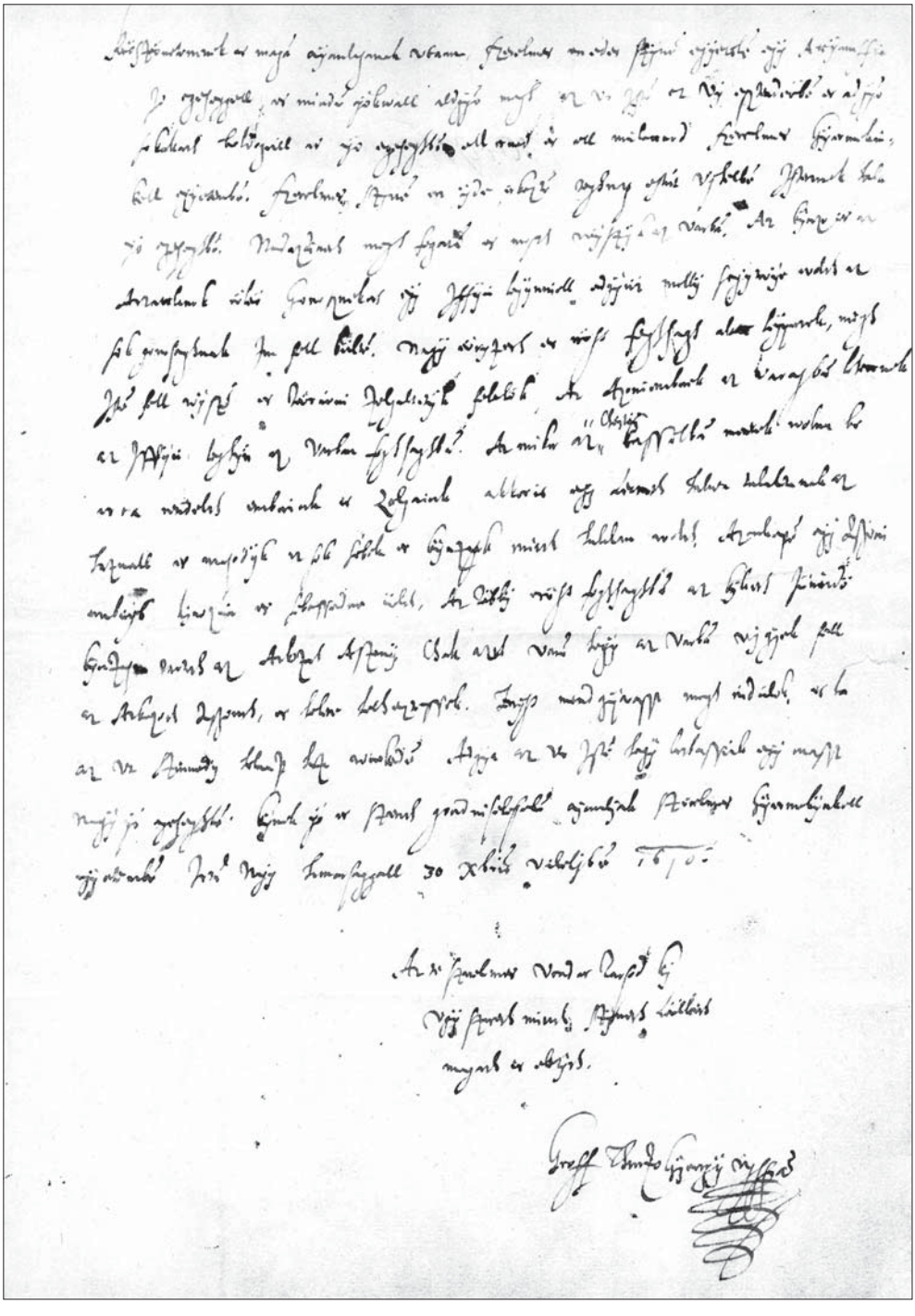

Dopis Juraje Thurza, datovaný 30. prosince 1610 (Štátny archiv v Bytči)

intelekt, chlad, sílu a odvahu), jindy naopak inspiroval svými nápady a radami druhé. Využíval své nenápadnosti, osobního šarmu, vyhýbavých taktik, s lidmi to zkrátka uměl. Když to šlo, dopřál si požitky erotické i gurmánské, v roce 1610, kdy psal tento dopis, však už ho trápily četné zdravotní potíže, takže se raději uchyloval k prostému, pohodlnému životu. Násilí mu rozhodně nebylo cizí, ale nevyhledával je, leda v případě nutnosti sebezáchovy, nebo když mu to nařídila nadřízená autorita. V činech byl pohotový, když šlo do tuhého – jinak radši odkládal, co mohl, takže na něj určitě nebylo vždy spolehnutí. Uměl zapírat a kličkovat se, střídal nevypočitatelně ofenzívu s defenzívou, v jeho nepříliš pevném charakteru se setkávala statečnost se zbabělostí a neodpovědností. K majetku měl ambivalentní vztah a jakýsi filozofický nadhled – dovedl se ho v případě nutnosti snadno vzdát. K nejvyšším hodnotám řadil obětavost, službu a rozumné, praktické jednání. Velice rád měl sám sebe.

V jeho povaze se díky značnému nadhledu konstruktivně spojila vojáckost s potřebou domova a rodinné pohody. Bitevní „řezničina" a krev pro Thurzu byla samozřejmostí, kterou nijak zvlášť citově neprožíval. Písmo však má při všech nepravidelnostech vyrovnaný rytmus, Juraj Thurzo se tedy dovedl držet střední cesty, jeho zásadou zřejmě bylo „všeho nakonec s mírou". Ve svém nitru byl prostý člověk, byl však učenlivý a život ho vybavil bohatými zkušenostmi, jak si chránit kůži. Uměl se ovládat, skrývat svůj pravý názor, udržovat masku. Nebyl důvěřivý, naopak, avšak rytmus písma dosvědčuje, že nakonec v jeho duši vesměs převládla harmonie, jakýsi naivní pacifismus a dokonce altruismus.

Vzhledem ke značné pohodlnosti bylo potřeba důrazně na něj působit, případně mu něčím pohrozit, aby se pustil do plnění nepříjemných úkolů. V konfliktech si neliboval, ale když mu nic nezbývalo, vedl si chytře, promyšleně a kreativně. Měl smysl pro racionální spravedlnost, řídil se však z velké části citem a intuicí, nebyl dogmatický ani zásadový, spíš si pravidla vykládal podle situace a také vůči lidem byl docela velkorysý.

Celkově jde o písmo sangvinika, poznamenaného mírným sklonem k cholerickým reakcím a melancholickým náladám. Prudce vybíhavé délky dokazují velkou ctižádost dosáhnout vysokého postavení. Svou kariéru si však představoval hlavně jako službu, neboť především toužil po pochvale a uznání nadřízených. Aspoň navenek se uměl většinou přizpůsobit, ať už si v duchu myslel cokoliv. Jeho vzdělání zřejmě s humanitními obory příliš nesouviselo, navzdory tomu ukazuje jeho písmo řadu lidsky vyspělých atributů. Přinejmenším v něm byl potenciál skloubit kariéru a rodovou hrdost s hlubokými city k manželce, dětem, s přispíváním k domácí harmonii. V tomto směru pozoruhodně spojoval něhu s agresivitou, je zřejmé, že pokud rodina uznávala jeho autoritu a poskytla mu volnost, mohla těžit z jeho benevolence, přejícnosti a laskavosti.

Poděkování

Štátnemu archivu v Bytči (Slovensko) děkuji za vynikající kopie rukopisů Alžběty Báthoryové a Juraje Thurza, které mi ředitelka PhDr. Jana Kurucárová s mimořádnou laskavostí a ochotou poskytla.

Antonínu Kalousovi, PhD., děkuji za konzultace ohledně maďarských textů A. Báthoryové, psaných svérázným rukopisem i nestabilním pravopisem. Díky jeho spolupráci jsou v rozboru demonstrovány grafologické jevy na konkrétních slovech a písmenech.

Literatura

Bednařík, T.: Prokletí čachtické paní. Vraždící monstrum, nebo oběť? Praha 2009. ISBN 978-80-7388-259-4.
Dahlke, R.: Nemoc jako řeč duše. Praha 1998. ISBN 80-7205-632-8.
Dahlke, R.: Nemoc jako symbol. Praha 2000. ISBN 80-7205-615-8
Grof, S.: Holotropní vědomí. Praha 1993. ISBN 80-85206-18-8.
Hargreaves, G. – Wilson, P.: Grafologický slovník. Brno 1991. ISBN 80-901315-6-5.
Jeřábek, J.: Grafologie, diagnostika osobnosti. Praha 1997. ISBN 80-7203-141-4.
Jung, C. G.: Výbor z díla I. Základní otázky analytické psychologie a psychoterapie v praxi. Brno 1997. s. 371–392 (článek o schizofrenii).
Jung, C. G.: Výbor z díla I, II, III. Brno 1997–1998.
Kočiš, J.: Alžbeta Báthoryová a palstín Thurzo. Martin 1984.
Koch, R.: Kniha znamení. Výklad 493 tajemných znaků (Symboly používané primitivními národy a ranými křesťany až do středověku). Olomouc 1997. ISBN 80-7198-196-6.
Kučera, M.: Mluví písmo. Praha 1991. ISBN 80-201-0186-1.
Lengyelová, T. – Várkonyi, G.: Báthory, život a smrt. Praha 2009. ISBN 978-80-7360-844-6.
Rejha, P.: Poznejte své partnery včas. Příručka grafologie pro obchodní a partnerské vztahy. Praha 1999. ISBN 80-7179-557-7.
Saudek, R.: Vědecká grafologie. Brno 1925.
Cooperová, J. C.: Ilustrovaná encyklopedie tradičních symbolů. Praha 1999. ISBN 80-204-0761-8.
Schönfeld, V.: Učebnice vědecké grafologie pro začátečníky. Praha 1996. ISBN 80-900197-4-9.
Veličková, H.: Grafologie – cesta do hlubin duše. Praha 2002. ISBN 80-200-0931-0.

Summary

Elizabeth Bathory in The Graphological Prism

Helena Veličková

Graphology is a psychodiagnostic method. Its special merit is independence on time and space. The analysed person need not be present at time and person. Old handwritings can be analysed as well as those of the 20th century, but the method must be partly different. It is necessary to be interested in deep symbols and use psychoanalysis.

Elizabeth Bathory´s handwritings, analysed in this study, are dated from 1606 and 1607. Her intelligence was superior to other people, she was even genial, but retarded as a human being. Signs of atavism, anti-social behaviour are evident. Using drugs led her to schizophrenia.

The handwriting of her antagonist, Georgy Thurzo, is analysed, too. The contrast between the two persons is described. Nevertheless, both of them were partly victims of time and permanent war, cruelty, and low level of humanity in European civilization of the 17th century.

Translation: Helena Veličková

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 130 – 136, 2010

Ikonografický typ Panna Maria v Naději (Maria Gravida, Mater Gravida)[1]

Blahoslavený život, který tebe nosil, a prsy, kterýchž jsi požíval.
(Lk 11, 27)

Jana Krejčová

Jak již sám název napovídá, Panna Maria v Naději bývala uctívána hlavně těhotnými ženami. Dnes je především pro křesťansky smýšlející osoby symbolem ochrany nenarozených dětí.

Ikonografické typy Panny Marie v Naději

Chronologicky Panna Maria v Naději navazuje na Zvěstování Páně. Nejstaršími zobrazeními Panny Marie v Naději, představujícími vtělení Syna Božího a mateřství Panny Marie, jsou byzantské ikony typu Platytera[2] a jejich východní verze typu Znamení (*Znamenije*).[3] Ty Bohorodičku zobrazují s malým, ale již dospělým Kristem v jejím klíně, životě či na hrudi, přičemž Kristus bývá obklopen světelnou sférou.

Obrazem tohoto typu je i Bohorodička Nikopejská,[4] ikona uctívaná v bazilice sv. Marka v Benátkách. Panna Maria s rukama v gestu připomínajícím gesto orantky[5] má v úrovni prsou hostii a v ní zobrazeného dvanáctiletého Krista (Emmanuela). Jinak pojatý Kristus, tj. již jako dospělý, rovněž umístěný v hostii, zabírá téměř celou horní polovinu těla Panny Marie v Černé na Litvě.

Naopak Dítě Ježíš obklopené světelnou sférou a uložené v životě Božské Matky je známé z Bogenbergu v Dolním Rakousku. V tomto případě jde o kamennou devoční sochu pocházející z let 1400–1410.[6]

Tento způsob zpodobení Krista, tj. se svatozáří připomínající hostii, se vyskytuje i u našich severních sousedů. Slezskou prací z doby kolem roku 1400 je Panna Maria v Naději, vápencová polychromovaná soška pocházející z kostela sv. Petra a Pavla ve Zhořelci.[7] Kamenná socha stejného typu z polské Toruně je bohužel nezvěstná. Oba tyto objekty představují mladičkou Pannu Marii jako drobnou dívku v esovitě prohnutém postoji, se zkříženýma rukama na prsou a s Dítětem Ježíšem obklopeným paprsčitou svatozáří v jejím lůně.

Ikonograficky blízce související je i sedmdesáticentimetrová dřevěná polychromovaná a zlacená soška Panny Marie v Naději (kol. 1470) pocházející z Duban (nyní v majetku Národní galerie v Praze).

Panna Maria Karlovská v Naději

V našich zemích je snad nejrozšířenější verzí sledovaného typu Panna Maria Karlovská v Naději. Její obraz býval v někdejším proslulém poutním místě, tj. v kostele Panny Marie a sv. Karla Velikého v Praze na Karlově, založeném roku 1359 císařem Karlem IV. Podle místa uctívání je také obraz nazýván. Představuje Pannu Marii se vtěleným Slovem (signum IHS na prsou) a s aureolou kolem břicha, zobrazenou v gestu Orodovnice, uctívající Krista ve svém těle.[8]

Panna Maria Karlovská v Naději, ilustrace převzatá z publikace Placida J. Mathona (1884)

Podle legendy zdědil Jan Klaudius Monnot (Monno, 1655–1727), malíř působící na pražském Starém Městě, obraz typu *Mater Ammabilis* a daroval ho pozdějšímu augustiniánskému kanovníkovi Janu Václavovi Dvořákovi z Boru. Podle tohoto obrazu, ale přece jen v ikonograficky odlišné verzi a navíc v plné postavě, namaloval v roce 1697 nový obraz malíř Jan Jiří Heintsch[9] (1647–1712) s tím úmyslem, aby tento byl vystaven veřejné úctě. Tak se také stalo a v roce 1702 byl oltář Panny Marie Karlovské privilegován. Prostřednictvím obrazu se udávaly četné zázraky. Pannu Marii Karlovskou samozřejmě uctívaly především ženy před porodem a matky modlící se za své děti. Mezi jeho ctitelky se počítaly i císařovny Eleonora a Marie Terezie. Nejstarší záznam o zázraku pochází z roku 1704. Po uzavření kostela na Karlově byl obraz roku 1785 přenesen do kostela sv. Apolináře, kde byl i nadále objektem úcty. Pro kostel na Karlově v roce 1871 namaloval nový obraz Josef Vojtěch Hellich (1807–1880).[10] Starý[11] uvádí, že tamtéž na pilíři stála i barokní soška Panny Marie Karlovské, pocházející z pražského kostela sv. Kříže. Zmiňuje též sochu Panny Marie Karlovské z roku 1720, která původně stávala v Ječné ulici.

Informace o zázracích, které se prostřednictvím obrazu Panny Marie v Naději na Karlově udály, přinášeli do svých domovů poutníci, kteří toto místo navštívili. K rozšiřování kultu Panny Marie Karlovské, stejně jako k šíření kultu jiných milostných či zázračných soch či obrazů, ve velké míře napomohla rovněž devoční grafika. Obraz nakonec dosáhl v 18. století takové proslulosti, že si farnosti u nás i v dalších zemích habsburské monarchie nejen začaly pořizovat jeho kopie, ale byly zřizovány i oltáře a objednávány sochy.[12]

S Pannou Marií Karlovskou známe např. mědirytinu Johanna Balzera (1738–1799).[13] Jeho převedení Panny Marie Karlovské do grafiky nepostrádá autorských změn, ale pro účel šíření úcty je samozřejmě dostačující. Na jiném lístku,[14] vyrytém anonymním autorem, je základní motiv zachován, s větší fantazií je zpracováno okolí figury, tj. oproti originálu jsou výraznější oblaka, vegetace a na skále se tyčící kostel, připomínající svými třemi věžemi snad trochu i kostel sv. Michala v Olomouci. Další rytina s motivem Panny Marie Karlovské od neznámého autora, s rozvilinovým rámečkem, ve kterém je dole nápis *Mater Amabilis*, je zmenšenou napodobeninou obrazu uctívaného u sv. Apolináře.[15] Další graficky provedené devoční obrázky vytvořili barokní rytci Johann Arnold, Anton Birckhart, Jakub Müller a jiní.

Rozměrný obraz Panny Marie Karlovské máme také v kostele sv. Michala v Olomouci, kde tvoří střed oltáře Neposkvrněného početí Panny Marie, tj. prvního po epištolní straně. Teprve studie Kateřiny Dolejší a Leoše Mlčáka určila autora tohoto oltářního obrazu – je jím olomoucký barokní malíř Dominik Mayer (1653–1715).[16]

Oba tyto obrazy Panny Marie Karlovské, tj. pražský a olomoucký, se v maličkostech liší. Panna Maria na pražské verzi má květovaný šat, v krajině při levé ruce Mariině je zobrazen výrazný strom, pravá část obrazu je rovněž řešena výrazněji. Na olomouckém obrazu

má Panna Maria červený šat bez vzoru, jeho sklady i sklady pláště jsou uspořádány jinak než na pražském prototypu, kolem hlavy má na rozdíl od pražského obrazu dvanáct výrazných šesticípých zlatých hvězd, od holubice Ducha sv. jde paprsčitá záře ke zlatem provedeným písmenům IHS (s křížem v písmenu H). Krajinná scenérie je odlišná, na olomouckém obrazu je krajina po Mariině pravé ruce chudší, zato je doplněna výrazně zářícím sluncem.

O šíření úcty k Panně Marii Karlovské v Naději se stará duchovní správce P. Antonín Basler, který oltářní obraz vydal na pohlednicích. Z tohoto místa, tj. z kostela sv. Michala v Olomouci, také pochází prozatím poslední zobrazení Panny Marie Karlovské v Naději – její reliéf je na novém zvonu Panny Marie, který byl zavěšen 15. srpna 2009 na tamní zvonici.

Jinou variantou Panny Marie Karlovské je rovněž uctívaný obraz, a to obraz Panny Marie Baldecké, pocházející z Baldy (Lázně Balda, též Zlatá studna, Waldbrunn, Wald) v královéhradecké diecézi. Na Baldě dosud stojí poutní kaple Panny Marie Sněžné, vybudovaná počátkem 19. století. Na tamním obrazu jsou písmena IHS umístěna ve výši pasu, od pražského typu se tento obraz liší odlišnou krajinou a dvěma andílky, kteří nad Pannou Marií přidržují korunu.

Panna Maria Baldecká, devoční obrázek, knihtisk, 20. století

V Prostějově stojí ve Svatoplukově ulici naproti bývalého kláštera milosrdných bratří a jejich kostela sv. Jana Nepomuckého přes dva metry vysoká kamenná socha[17] Panny Marie Karlovské z roku 1718, dílo neznámého sochaře. Figura má na hrudi připevněn kovový pozlacený christogram v paprsčité svatozáři. Na pravé straně podstavce je nápis odkazující na Mariin chvalozpěv (L 1, 46) a zároveň na pravzor (prototyp), podle kterého byla socha vytvořena, tj. na obraz Panny Marie Karlovské v Naději. Prostějovskou sochu nechal pořídit Karel František Chromý se svou manželkou Kateřinou, opravena byla nákladem továrníka Arnošta Rolného v roce 1934 a pak snad až 1992. Do státního seznamu kulturních památek byla socha zapsána v roce 1962.

Sochu Panny Marie Karlovské z poloviny 18. století mají rovněž na pilíři brány farního kostela sv. Václava v Novém Veselí na Žďársku.[18]

Sledovaným ikonografickým typem, kterým v tomto případě je gotická socha sedící(!) Panny Marie v Naději pocházející ze sbírek Národní galerie v Praze, se zabývá práce Jitky Šaškové.[19]

Jiné olomoucké příklady Panny Marie v Naději a její příbuzné typy

V Olomouci[20] můžeme vyobrazení Panny Marie v Naději vidět také na nástropní fresce v bývalé kapitulní kapli Klášterního Hradiska, jejíž prostor dnes slouží jako ordinace primáře rehabilitačního oddělení. Podle jejího restaurátora Radomíra Surmy[21] (práci vykonával v letech 2006–2007) jde pravděpodobně o nejrozsáhlejší kompozici tohoto typu, navíc doplně-

nou o množství andělů. Freska o rozměrech cca 280 x 450 cm je dílem P. Dionysia Friedricha Strausse (1660–1720). Výjev představuje mezi liliemi stojící Přečistou Pannu v Naději se vtěleným Slovem v lůně. Kristus je zastoupen hostií s christogramem obklopeným svatozáří, Duch svatý je tradičně zobrazen jako holubice, čistotu Panny Marie symbolizují lilie.

Z olomouckého prostředí známe rovněž vyobrazení těsně předcházející typu Panny Marie v Naději,[22] tj. *Mater Ammabilis* (Matka Milováníhodná), a to na bakalářské tezi Julia Arnošta z Gellhornu. Zde je znázorněn motiv přijetí Ducha svatého v podobě paprsku vycházejícího z holubice. Rovněž Bůh Otec je označen christogramem, a to na pravé paži, ukazující na břicho Panny Marie. Teze vznikla v roce 1704, dle návrhu P. Dionysia Friedricha Strausse ji provedl Antonín Freindt.[23]

Doktorská teze[24] Antonína Seichtera z roku 1721, jejíž předlohu vytvořil německý malíř Johann Georg Bergmüller (1688–1762), rovněž zobrazuje Pannu Marii v Naději. Na vtěleného Krista, zobrazeného ve formě christogramu umístěného na hrudi Panny Marie, upozorňuje anděl.

Další příbuzné typy Panny Marie

Do skupiny Panny Marie v Naději řadíme i vyobrazení typu Panny Marie Klasové. Patří k nim socha zv. Perla Krušnohoří, vystavená v poutním kostele Navštívení Panny Marie v Květnově (Quinau, Kvínov) v litoměřické diecézi. Pochází již z doby kolem roku 1450.

Panna Maria Kvínovská, devoční obrázek. Původní litografii(?) Josefa Rudla knihtiskem vydal S. Freund v Praze, konec 19. století.

Panna Maria Vranovská, devoční obrázek, začátek 20. století

Virgo Prudentissima, mědirytina, neznámý autor (Převzato z publikace A. Hoppeho, 1928)

Ve stejné diecézi, v poutním kostele stejného zasvěcení v Horní Polici na Českolipsku, je uctívána další socha Panny Marie Klasové z počátku 16. století. Další obrazy a sochy tohoto typu jsou v Čechách např. v Boru, Českých Budějovicích, Mláce a Klokotech, na Moravě na Vranově a v Rakousku v Strassengelu a Schläglu. Některé ze jmenovaných obrazů či soch mají své verze, které jsou uctívány na dalších místech. Snad tou nejnovější je novodobá kopie sochy z Horní Police, která se stala předmětem úcty v Trutzhainu v Hesensku.

Grafická zpracování ikonografického typu Panny Marie v Naději známe z publikace Alfréda Hoppeho,[25] doplněné reprodukcemi barokních rytin. Na jedné z nich je Panna Maria nazvána *Virgo Prudentissima*. Je zobrazena v postoji charakteristickém pro typ Panny Marie v Naději, kolem hlavy má dvanáct hvězd a v místě života má velkou hostii s písmeny IHS. Doplněna je výjevy v medailonech, postavami, kohoutem, nápisy atd. Ze stejného pramene pochází i další reprodukovaná rytina nazvaná *Mater Inviolata*, na které Panna Maria, opět v charakteristickém postoji, má paprsčitou svatozáří lemovaný christogram v úrovni prsou. Poslední tam publikované zobrazení nadepsané *Vas Honorabile* představuje sedící Pannu Marii, která svýma rukama upozorňuje na kříž ve svatozáři, umístěný na svých prsou.

Sv. Anna v Naději, Sv. Alžběta v Naději, Paternitas

Ženami bývala vzývána také sv. Anna, matka Panny Marie, prosily ji v první řadě o děti a pak o šťastný porod. Nakonec se stala i patronkou matek. Její rovněž netělesné početí bylo také výtvarně zpracováváno.[26]

Součástí souboru obrazů umístěných v kapli sv. Huberta v Karlově Studánce je obraz *Navštívení Panny Marie*. Obě(!) ženy, tj. Panna Maria i sv. Alžběta, matka sv. Jana Křtitele, nesou na svých životech christogramy v paprsčité svatozáři. Výjev v roce 1758 namaloval neznámý autor.[27]

Méně častá (spíše výjimečná) jsou zobrazení Boha Otce s Kristem Emmanuelem umístěným nad božím klínem, přičemž Kristus je zakomponován v hostii. Duch svatý bývá v takovém případě přítomen v podobě holubice umístěné nad hostií. Výjev je nazýván *Nejsvětější Trojice zvaná Paternitas* (Otcovství). S tímto vyobrazením je svým způsobem příbuzná již zmíněná teze z roku 1704.

Mater Inviolata, mědirytina, neznámý autor
(Převzato z publikace A. Hoppeho, 1928)

Vas Honorabile, mědirytina, neznámý autor
(Převzato z publikace A. Hoppeho, 1928)

Poznámky

1 Shodou okolností se ve stejné době ikonografickým typem Panny Marie v Naději zabývali i Kateřina Dolejší a Leoš Mlčák. Jejich práce byla publikována na stránkách Zpráv VMO, č. 298, 2009, s. 3–16. ISBN 978-80-85037-55-5. Zde předkládaný příspěvek budiž chápán jako doplněk k tomuto tématu.

2 Vyobrazení viz Royt, J.: Slovník biblické ikonografie. Praha 2006, s. 203. ISBN 80-246-0963-0.

3 Štajnochr, V: Panna Maria Divotvůrkyně. Uherské Hradiště 2000, s. 217. ISBN 80-86185-10-9.

4 Vyobrazení viz Royt, J.: Slovník biblické ikonografie. Praha 2006, s. 202. ISBN 80-246-0963-0. Též Štajnochr, V: c. d., s. 217.

5 S gestem orantky bývá představována Immaculata.

6 Štajnochr, V: c. d., s. 218. – V kostele v Bogenbergu jsou dvě milostné sochy. Kamenná socha Panny Marie v Naději z počátku 15. století, která bývala součástí hlavního oltáře, je od roku 1960 vystavena úctě na zvláštním oltáři. Vpravo od hlavního oltáře stojí jiná kamenná socha stejného ikonografického typu, pocházející ze 13. století.

7 Kapustka, M: Zlatá éra Lucemburků. In: Niedzielenko, A. – Vlnas, V. (eds.): Slezsko – Perla v České koruně. Tři období rozkvětu vzájemných uměleckých vztahů. Praha 2006, s. 132–134. ISBN 80-7035-333-3. – Madona Brzemienna, gotická soška z doby kolem roku 1400 pocházela z okolí Toruně. Označována je jako dílo pozdní parléřovské hutě. – I dále.

8 Inkorporace Krista se u jednotlivých zobrazení liší, bývá pojata jako christogram či světelná záře kolem života Panny Marie. Symbol Krista v úrovni hrudi Panny Marie se vyskytuje především na ikonách. Zobrazení typu Panna Maria v Naději se mohou rozlišit také dle gesta jejích rukou – rozepjaté ruce má jen Panna Maria Karlovská, a to i ve svých verzích. Zcela specifickým znakem jsou sepjaté ruce Panny Marie Klasové, viz dále. U zobrazení Panny Marie Karlovské je primární důraz kladen na její život (lůno), přičemž v úrovni prsou bývá v některých případech vyznačena také záře.

[9] Reprodukují ho Dolejší, K. – Mlčák, L.: Olomoucký barokní malíř Dominik Mayer (1653–1715). Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci, č. 298, 2009, s. 9. ISBN 978-80-85037-55-5.
[10] Podrobně k historii obrazu Royt, J.: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. Univerzita Praha 1999, s. 56–60. ISBN 80-7184-662-7.
[11] Starý, P.: Socha „Navštívení Panny Marie" na náměstí Svat. Čecha. In: Prostějovský farní věstník, r. IV, č. 1, 1. září 1934. Autor odkazuje na další literaturu.
[12] Royt, J.: c. d., Obraz a kult…, s. 57, uvádí obraz v Loretě na Hradčanech, sochu na cestě vedoucí ke Karlovu, sochu v Dolních Jirčanech i obrazy na měšťanských domech v Praze.
[13] Royt, J.: c. d., Obraz a kult…, s. 56.
[14] Mathon, P. J.: Život Nejblahoslavenější Bohorodičky Panny Marie a jejího panického chotě sv. Josefa, patrona církve svaté, dědice Země České, ochránce císař. rodu Habsburků. Hlava II. Nejblahosl. Bohorodička Panna Maria, se svým panickým chotěm sv. Josefem uctívána a vzývána od křesťanského lidu v její svatyni. Brno (1884), s. 303.
[15] Reprodukuje ji Štajnochr, V: c. d., s. 220.
[16] Dolejší, K. – Mlčák, L.: c. d.
[17] Nejpodrobněji sochu popisuje Starý, P: c. d. Za upozornění na literaturu děkuji PhDr. Michaele Kokojanové.
[18] Samek, B.: Umělecké památky Moravy a Slezska 2. J – N. Praha 1999, s. 699. ISBN 80-200-0695-8 (2. díl). – Informaci o dalších obrazech Panny Marie Karlovské, nacházejících se např. v kostele Nanebevzetí Panny Marie v Jihlavě a v kostele Všech svatých v Místku (Frýdek-Místek), autorka zatím neprověřila.
[19] Šašková, J.: Sedící Panna Maria v naději (NG Praha P 1978). Závěrečná práce Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně.
[20] Podle Mlčáka freska pochází z roku 1696.
[21] V průběhu restaurování fresky byl odborným poradcem akad. mal. Radomíra Surmy PhDr. Leoš Mlčák.
[22] V katalogu Universitas Olomucensis 1573–1946–1996 označené jako *Neposkvrněné početí Panny Marie*, viz Togner, M.: Barokní teze olomoucké univerzity. In: Universitas Olomucensis 1573–1946–1996. Olomouc 1996, s. 46, 47. ISBN 80-85227-24-X. – Originál v Zemském archivu Opava, pobočka Olomouc.
[23] Tezi popisuje také Mlčák, L.: Olomoučtí mědirytci 1690–1820 I. In: Střední Morava. Vlastivědná revue, č. 28, r. 2009. Olomouc 2009, s. 28, 29. – Originál v Zemském archivu Opava, pobočka Olomouc, fond Univerzita Olomouc.
[24] V katalogu Universitas Olomucensis 1573–1946–1996 označené jako *Alegorie křesťanské moudrosti*, viz Togner, M.: c. d., s. 80, 81. – Originál v Zemském archivu Opava, pobočka Olomouc, fond Univerzita Olomouc.
[25] Hoppe, A.: Die Lauretanische Litanei. Winterberg 1928, s. 107, 79 a 147. Autor rytin není uveden.
[26] Např. Hallamová, E.: Světci. Kdo jsou a jak vám pomáhají. Praha 1996, s. 30. ISBN 80-7207-028-2. – Srovnej též fresku Daniella Grana Oslava sv. Anny v kostele sv. Anny ve Vídni, tam stvol lilie před její hrudí, nad hlavou sv. Anny (a zároveň nad lilií) mariogram v paprsčité svatozáři.
[27] Schenková, M. – Olšovský, J.: Barokní malířství a sochařství v západní části českého Slezska. Opava 2001, s. 109. ISBN 80-86458-06-7.

Resümee

Ikonografischer Typ Jungfrau Maria in Hoffnung

Jana Krejčová

Jungfrau Maria in Hoffnung baten vor allem Schwangere um Schutz. Die Darstellung dieses ikonografischen Typs erscheint schon in byzantinischer Bearbeitung. In der katholischen Kirche dauerte die Beliebtheit der Jungfrau Maria in Hoffnung auch im Mittelalter an. Aber auch in hiesigen Ländern erreichte Jungfrau Maria Karlovská während des Barocks bedeutende Beliebtheit, deren malerische, bildhauerische und grafische Darstellung auch in Olomouc und Umgebung zu finden sind. Der Beitrag macht auch auf einige verwandte ikonografische Typen und Kultorte der Jungfrau Maria in Hoffnung und deren verwandter Typen aufmerksam.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 137–142, 2010

Z činnosti Vlastivědného muzea v Olomouci za rok 2009

Miloslava Hošková

Rok 2009 byl pro Vlastivědné muzeum v Olomouci rokem změn a činností, které bylo nutno zabezpečit pro zdárný průběh plánovaných akcí. V průběhu měsíce ledna proběhl třetí Den otevřených dveří v nově rekonstruovaných depozitářích na Denisově ul. Tak jako předešlé i tento den se těšil obrovskému zájmu veřejnosti. V sobotu 24. ledna 2009 si budovu prohlédlo více než 550 návštěvníků. Tato prohlídka byla již poslední, protože bylo nutné zabezpečit vše potřebné pro převoz sbírkových předmětů z hlavní budovy. Zřizovatel poskytl finanční prostředky na stěhování, které po náročných přípravách probíhalo od poloviny března do konce dubna 2009. Stěhování zabezpečovala firma HrubyMoving, která do prostor na Denisově ul. přestěhovala i monoxyl, loď, která byla v roce 1999 objevena ve vodní nádrži pískovny v Mohelnici. Po náročné konzervaci a následném postupném vysoušení byla v dubnu 2009 připravena ke stěhování. Vlastní stěhování probíhalo za velkého zájmu veřejnosti i médií. Toto náročné stěhování sbírkových předmětů a monoxylu v tak krátkém časovém úseku jednoho a půl měsíce bylo nutné z důvodu vystěhování a přípravy prostor v hlavní budově pro rekonstrukci topného systému. Byly zrušeny stálé expozice a sbírkové předměty z nich dočasně uloženy na Denisově ul. Jen depozitáře Přírodovědného ústavu nebylo možné pro nedostatek vhodných prostor přestěhovat, proto byly skříně a předměty zabezpečeny zabalením do fólií proti prašnosti a poškození a zůstaly na svých místech. Pracovníci byli podle možností buď přesunuti do pracoven na Denisově ul., nebo jejich práce spočívala v terénních výzkumech (pracovníci PÚ VMO, pracovník TLK), ostatní pak pomáhali s postupným vybalováním sbírkových předmětů. Celková rekonstrukce topného systému začala 15. května 2009 a skončila koncem října 2009 položením nové podlahy ve Velkém sále VMO.

V průběhu roku pokračovalo vybavování depozitářů, konzervátorských dílen, fotolaboratoře a stolárny podle plánu a přidělených finančních prostředků. Díky tomu jsou uvedená pracoviště vybavena moderními pracovními prostředky. Depozitáře byly vybaveny monitorovací technikou sledující teplotu a vlhkost, dále bylo také pořízeno vybavení na instalaci čárových kódů pro jednodušší evidenci a sledování pohybu sbírkových předmětů.

V jarních měsících roku 2009 byla rovněž zahájena rekonstrukce rybníka v Arboretu Bílá Lhota, která byla v prosinci 2009 ukončena.

Další změnou, důležitou pro VMO, bylo převzetí areálu zámku a zámeckého parku v Čechách pod Kosířem. Tento objekt má pro celý Olomoucký kraj velkou důležitost, zde trávil řadu měsíců malíř Hané a jejího lidu Josef Mánes jako host šlechtické rodiny Silva Taroucca. Tento objekt by měl po následné rekonstrukci splňovat naučnou i odpočinkovou funkci pro veřejnost, ale zároveň byl měl být i objektem sloužícím kongresové turistice Olomouckého kraje. V průběhu roku byly prováděny jen průběžné udržovací práce a v závěru roku Olomoucký kraj zadal projekt na celkovou rekonstrukci areálu.V tomto roce muzeum spolupracovalo s obcí Čechy pod Kosířem a s Muzeem kočárů v Čechách pod Kosířem na pořádání kulturních akcí v zámeckém parku. Byly uspořádány tři akce: Josefkol – setkání kolářů, Den na panském sídle s vystoupením divadelního spolku Historia z Prostějova a sraz automobilových veteránů. Všechny akce se setkaly s velkým zájmem návštěvníků.

Akviziční činnost nebyla příliš bohatá kvůli tomu, že pracovníci byli vázáni na zpřístupňování sbírkových předmětů a také pro nedostatek finančních prostředků z důvodu krácení rozpočtu muzea na rok 2009. Konala se jen jedna schůzka Poradního sboru pro sbírkotvornou činnost; po schváleném nabytí byly předměty zapsány do 1 stupně evidence – do přírůstkových knih a následně nahlášeny k zápisu do CES. Do přírůstkových knih bylo zapsáno celkem 221 přírůstkových čísel, což představovalo 964 ks sbírkových předmětů na něž bylo vynaloženo 41 030 Kč.

V roce 2009 byl do správy Vlastivědného muzea v Olomouci, v souvislosti s převzetím zámku v Čechách pod Kosířem předán soubor předmětů, které tvoří významnou položku z hlediska sbírkového. Všechny předměty jsou zároveň prohlášeny (společně se zámkem a zámeckým parkem) za kulturní památku. Jedná se o jednotlivosti z mobiliáře zámku v počtu 15 přírůstkových čísel o 22 kusech.

Do mykologické podsbírky zanesen významný přírůstek s číslem 1/2009 čítající 416 položek od prof. RNDr. Bronislava Hlůzy. Celkový počet položek v podsbírce se tak zvýšil z původních 1254 na 1670 kusů. Většina položek nové kolekce pochází z území České republiky, především z Moravy s akcentem na olomoucký region. Do mykologické podsbírky tímto nákupem přibyly herbářové položky 65 druhů hub, které v podsbírce prozatím nebyly zastoupeny.

V podsbírce botanická byly zaneseny dva přírůstky – jeden nákup souboru položek od sběratele (75 položek) a soubor položek získaný vlastní terénní činností pracovníků PÚ (90 položek).

Mineralogická podsbírka: zařazení mineralogických vzorků získaných vědecko-výzkumnou činností v prostoru reliktů starých důlních děl na území Olomouckého kraje, v dosavadním počtu 92 ks.

Konzervaci a restaurování včetně dezinfekce se podrobilo celkem 397 468 ks sbírkových předmětů, z toho externě 395 155 ks

Z ediční činnosti je vhodné vyzvednout vydání Zpráv VMO č. 298 a čísla 297.

Nadále pokračovala spolupráce s Univerzitou třetího věku při FF UP v Olomouci, pro kterou muzeum tradičně připravuje přednášky zimního i letního semestru každého školního roku.

Vlastní odborná činnost pracovníků muzea byla v letošním roce zaměřena u HÚ VMO především na přestěhování sbírkových předmětů do nových depozitářů, vybalování a ukládání do regálů a přípravu na zavádění čárových kódů. Kromě této činnosti pak pracovníci uskutečnili řadu přednášek, připravili výstavu k výročí sametové revoluce, vánoční výstavy a započali s pracemi na obnově dlouhodobých výstav na chodbách, konzervátoři připravovali sbírkové předměty na výstavu plánovanou na rok 2010 „Olomoucké baroko“. Kromě toho také ošetřovali předměty, které se vracely zpět do nových depozitářů. Pracovníci PÚ VMO zase svůj čas věnovali nejdříve zabalení a ochraně sbírkových předmětů pro rekonstrukci topného systému, v letním období využili dobrého počasí pro terénní výzkumy a jejich zpracování. V souvislosti s rekonstrukcí topného systému hlavní budovy VMO došlo k dočasnému zrušení přírodovědných i historických expozic.

V průběhu rekonstrukce topení v hlavní budově prováděli odborní pracovníci terénní rekognoskace, vědecko-výzkumné práce, dokumentace a fotodokumentace přírodovědných objektů v rámci svého profesního zaměření. Odběr hmotné dokumentace byl proveden i na lokalitách, ke kterým jsou informace v běžné odborné literatuře nedostupné a jež bylo třeba získat studiem materiálů v různých archivech – o historických ložiscích nerostných surovin v Geofondech ČGS v Praze a v Kutné Hoře. Probíhala i terénní činnost na lokalitách,

které byly objektem řešení grantových úkolů (pracoviště entomologie, zoologie, paleontologie),úkolů řešených ve spolupráci s dalšími institucemi (pracoviště botanické, paleontologické, geologické) a ústavních úkolů (všechna odborná pracoviště). Prioritním úkolem zoologického pracoviště bylo dokončení řešení grantu GAČR 206/07/0483 *Vliv změn klimatu na interakce mezi pěvci a plchy: důsledky pro jejich životní styly*.

Na činnosti pracoviště muzejních výukových programů se kromě muzejního pedagoga I. Spáčilové podílela Bc. M. Vaňáková a Mgr. M. Bábková Hrochová. Toto pracoviště ze 27 nasmlouvaných výukových programů realizovalo 16 programů s celkovým počtem 322 účastníků. Uvedené pracovnice se mimoto zaměřily na účast na konferencích s náplní související s vytvářením výukových programů k muzejním expozicím a výstavám (viz níže). Prezentačně jsou významné konzultace, které uvedené pracovnice poskytují zájemcům na téma muzejní pedagogiky a způsoby zpřístupňování muzejních expozic veřejnosti.

Odchodem Mgr. B. Klipcové. a Bc. Z. Loskotové došlo k přerušení probíhající diskuze o vytvoření celomuzejního modelu výukových programů pro školy, spočívající ve vzájemné spolupráci muzejního pedagoga s odborným garantem programů a jednotlivými odbornými pracovníky (tento systém byl otestován a je funkční v rámci PÚ).

V rámci spolupráce botanického a edukačního pracoviště VMO s Arboretem v Bílé Lhotě byl aktualizován textový průvodce pro návštěvníky ABL, jehož součástí je plánek a tabulkový soupis významných dřevin v parku, historie zámku i parku a popisy jednotlivých partií arboreta. V parku bylo nainstalováno cca 70 nových popisků k zajímavým dřevinám (zalaminované cedulky s vyobrazením, stručnou charakteristikou a zajímavostmi o dřevině), umístěných na dřevěných sloupcích nenarušujících estetickou hodnotu parku. Popisky jsou rozmístěny podél prohlídkové trasy, k identifikaci vzdálenějších stromů slouží vyobrazené siluety na cedulce. Tento nový informační prvek je velmi kladně hodnocen návštěvníky arboreta, proto byla v r. 2009 zahájena příprava podkladů pro dalších cca 100 dřevin; dokončení a instalace cedulek se předpokládá v sezoně 2010.

Pro ABL byl rovněž vytvořen samoobslužný doprovodný program využitelný jednotlivci i organizovanými skupinami. Jeho součástí jsou badatelské listy a upravený rostlinný materiál. Program aktivizuje návštěvníky pro získání poznatků o vybraných významných dřevinách a celém arboretu.

Na Setkání botaniků muzeí ČR a SR byla ve funkci botanika VMO oslovena Mgr. M. Bábková Hrochová jako pořadatel Botanických dní v roce 2010. Po projednání s vedením VMO byla zahájena příprava této akce: studium odborné literatury, mapových podkladů, návrhy exkurzních tras, terénní botanický průzkum. Předpokládá se využití expozice Ohrožených druhů rostlin a Arboreta Bílá Lhota jako příkladů výstavních možností v botanických oborech a zpřístupňování botaniky návštěvníkům prostřednictvím výukových programů. Na přípravě setkání se spolupodílejí i Bc. M. Vaňáková a I. Spáčilová.

Od ledna 2009 bylo ustanoveno nové pracoviště muzejní pedagogiky, které převzala I. Spáčilová s cílem zajistit nabídku doprovodných programů k expozicím a výstavám. Úzkou spoluprací s botaničkou Mgr. M. Bábkovou Hrochovou, nově přijatou lektorkou Bc. M. Vaňákovou a externí lektorkou Mgr. M. Dokoupilovou se podařilo navýšit počet nabízených programů téměř o 90 %. I přes tento nárůst programů je počet zájemců o programy stále podstatně vyšší než kapacita stávajícího týmu lektorek. Nabízeny jsou programy přírodovědné (v jejich realizaci je VMO téměř jediné v rámci muzeí ČR) i program historický (archeologie).

Na podzim r. 2009 vytvořil edukační tým samostatnou část k výstavě *Stalo se před 20 lety / Návrat demokracie do Československa*. V předsálí Velkého sálu byla instalována 8. třída základní školy z období normalizace. Řada vystavených předmětů byla získána v rámci úzké

spolupráce se ZŠ Dolany, další pomůcky byly vyrobeny pracovnicemi edukačního oddělení. K celé výstavě byl připraven doprovodný program formou pracovního sešitu a byly instalovány doplňkové předměty jako zdroj informací pro programy – mapy, programy kin, dobové letáky, fotografie. Program využívají školy i individuální návštěvníci muzea.

Činnost edukačního týmu byla prezentována na celostátní konferenci *Muzeum a škola – Jít si naproti* ve Zlíně a neformálně v rámci diskuzí na workshopech v rámci Veletrhu ekologických výukových programů v Želivu. Profesionální úroveň poskytovaných programů dokládá zájem různých institucí o konzultace na téma muzejní pedagogiky a způsoby zpřístupňování muzejních expozic veřejnosti.

Digitalizací 1557 kolorovaných kreseb rostlin od Josefa Dohnala a Josefa Weisera z podsbírky Diversae bylo dosaženo 99,6% digitalizace této podsbírky. Jednotlivé kresby byly naskenovány a uloženy ve formátu *.jpg v počítači a na záložním DVD, veškeré údaje byly zapsány do databáze podsbírky v programu Excel. V současnosti lze s digitalizovanou formou podsbírky provádět prezentační činnost bez přímé manipulace se sbírkovými předměty – prohlížení kreseb, vyhledávání kreseb podle druhu rostliny a nově i podle lokality či datace, tisk pro výstavní účely, apod. Zbylou, prozatím nezdigitalizovanou část podsbírky tvoří diapozitivy hub.

Pozitivem v činnosti geologického pracoviště je pokračující dokumentace význačných geologických jevů a lokalit, především v rámci území Olomouckého kraje. Kromě vlastní dokumentace geologických jevů a objektů, realizované v rámci dlouhodobého plánu muzejní činnosti, metodicky přispívá k usměrňování geologických prací některých zájmových organizací.

Komplexní výzkum puklinových jeskynních systémů ve vápencích těžených lomem u Vitošova vedl k sestavení reprezentativní výstavy *Proměny vitošovského vápence*, kladně oceňované odbornou i širokou veřejností.

Agentura ochrany přírody a krajiny ČR zpracovává a vydává ediční řadu, věnovanou chráněným územím ČR. V r. 2009 byl vydán 13. díl o jeskyních České republiky. Pracoviště geologie VMO se na této publikaci podílelo zpracováním jeskynních systémů na území Olomouckého kraje.

Spolupráce s veřejností probíhá formou organizování terénních exkurzí po různých geologických a karsologických objektech, především na území Olomouckého kraje. Mimo region byla realizována v rámci spolupráce s VSMO exkurze do uranového dolu v Dolní Rožínce.

K prezentaci VMO přispívá spoluúčast při budování *Mezinárodní školy v přírodě na břehu Amvrakijského zálivu* v Řecku (viz bod 7.3.).

Mineralogické pracoviště v roce 2009 pokračovalo ve fotodokumentaci a odběru mineralogických a petrografických vzorků na mineralogických lokalitách na území Olomouckého kraje. Zvláštní pozornost byla věnována starým důlním dílům, která jsou v souvislosti s terénní činností různých hospodářských subjektů poměrně rychle a nenávratně likvidována. Foto- i hmotné dokumentaci předcházely rešerše různých archivních materiálů, neboť se často jedná o montánní objekty v terénu velmi slabě identifikovatelné. Rešeršní studie probíhaly v Geofondu ČGS v Praze a v Kutné Hoře. Hmotné doklady včetně fotodokumentace upřesňují mineralogické, petrografické a montanistické poměry geologických objektů na území Olomouckého kraje. Tato data z vědecko-výzkumné činnosti geologických muzejních pracovišť se stávají (spolu s údaji z univerzit) součástí databází vedených Českou geologickou službou – jde o databáze související s evidencí surovinových zdrojů ČR.

V roce 2009 slavila Správa CHKO Jeseníky 40. výročí svého vzniku. Mineralogické pracoviště se na této akci podílelo přednáškou o významných mineralogických lokalitách území CHKO Jeseníky a pracemi na obnově naučné mineralogické stezky Sobotín – Maršíkov. Nově byl v roce 2009 vydán průvodce uvedenou naučnou stezkou.

V rámci spolupráce se Správou CHKO Jeseníky byla provedena rekognoskace a v případě terénních zásahů i odběr geologického materiálu ve starých důlních dílech (SDD), kde probíhalo v roce 2009 zajištění SDD před vniknutím nepovolaných osob.

Pracovníci mineralogického a geologického pracoviště VMO se stali čestnými členy Mineralogického klubu v České Třebové (přednášková činnost, odborná spolupráce) a jsou zařazeni do galerie čestných členů v Almanachu uvedeného mineralogického klubu.

Výrazným pozitivem zoologického pracoviště bylo dokončení řešení tříletého grantu Grantové agentury ČR na výzkum klimatem zprostředkovaných interakcí mezi plchy a ptáky. Celková výše dotace byla 1 346 000 Kč, spoluřešitelem projektu byl doc. Dr. Weidinger z katedry zoologie PřF UP v Olomouci. Výsledky jsou prezentovány v renomovaných přírodovědných periodikách a na konferencích (včetně zahraničních).

Pracoviště entomologie realizuje vědecko-výzkumnou činnost v rámci regionálního faunistického výzkumu Heteropter a pokračujícím řešením grantu – *Rodičovské a genetické efekty u lejska bělokrkého (Ficedula albicollis)*, který je dotován Grantovou agenturou ČR. Výsledky grantu jsou prezentovány v renomovaných přírodovědných periodikách a budou předneseny i v zahraničí.

Z depozitáře číslo 33, kde jsou společně uloženy podsbírky zoologické a entomologické, byla část zoologické podsbírky přesunuta do nově zrekonstruovaného zoologického depozitáře na Denisově ulici. Tím se v depozitáři 33 uvolnil další prostor pro entomologickou podsbírku, jejíž část byla původně uložena v méně vhodných prostorech společné biologické laboratoře. Uvolněný prostor je dostatečný také pro další rozvoj entomologické podsbírky, který byl dosud limitován mimo jiné právě nedostatkem prostoru.

Činnost Regionálního centra pro tradiční lidovou kulturu při VMO navazovala plynule na předchozí období. Hlavní důraz byl kladen na plnění projektového úkolu se zaměřením na dotazníkovou akci (téma na rok 2009: lidová strava, doprava, obchod, trh a lidový oděv). Průběžně probíhala identifikace a foto i video dokumentace tradičních jevů v terénu v rámci aktuální dotazníkové akce a pokračoval výzkum a dokumentace v terénu v návaznosti na minulá témata; pokračoval rovněž výzkum a dokumentace řemesel (trhy, evidence a výzkum výrobců atd.).

V únoru pracoviště obdrželo dotazníky z NÚLK ve Strážnici v počtu přes 400 ks, k 17. březnu bylo obcím (starostům, kronikářům a dalším spolupracovníkům) poštou doručeno celkem 394 dotazníků. Některým spolupracovníkům byly dotazníky předány osobně. Dotazníky byly rozeslány na všechny obce v kraji. Do září 2009 bylo vráceno celkem 166 vyplněných dotazníků, dále bylo elektronicky vyplněno v tomto období 27 dotazníků, celkem tedy bylo do centra vráceno a do NÚLK ve Strážnici odesláno 193 vyplněných dotazníků.

Na dotazníkovou akci navazoval klasický terénní výzkum a dokumentace zachycených jevů. V roce 2009 proběhla foto, video i písemná dokumentace těchto akcí: tříkrálová obchůzka v Lipince; fotodokumentace dřevohostického a turovického betlému (výzkum u řezbáře A. Korýtka); ostatky s právem v Neředíně (Olomouc); masopustu a zabíjačky v obci Hrabenov (Šumperk), výzkum u řezbáře Steinera; ostatková obchůzka s právem ve Skrbeni (Olomouc); vynášení smrtky ve Velké Bystřici a velikonoční výstava tamtéž; velikonoční výstava v Čechách pod Kosířem a evidence lokálních lidových výrobců; droždínské hody s průvodem a „nevěstami“ – kromě vlastní foto a videodokumentace byla do databáze zařazena DVD z minulých ročníků (2006, 2007 a 2008) a po výzkumu u organizátorů a pamětníků další video z roku 2004; pálení čarodějnic v Mezicích; dokumentace kácení máje v Samotížkách; dokumentovány kompletně hody v Samotíškách – nedělní fáze se slavnostním průvodem družiček (nevěst) a mládenců a krojovaného doprovodu; dokumentace jízdy králů v Dolo-

plazech; J. J.Vražina – výrobce opasků – výzkum v dílně; poutě v Nové Hradečné a Jednově u Konice (porciunkule); svatovavřinecké hody v Dřevohosticích spojené s řemeslnými trhy; výzkum „jízdy králů“ v Němčicích n. H.; pouť na Vřesové Studánce (Heidebrünnel) a Bernartice (spojeno se sjezdem rodáků).

Pracovník RC TLK se zúčastnil pracovních jednání a porad zástupců MK, NÚLK a regionálních odborných pracovišť dne 10. 6. 2009 ve Strážnici a ve dnech 25.–26. 11. 2009 v Teplicích, kde bylo projednáváno několik zásadních témat, zejména hodnocení identifikace a dokumentace jevů TLK v roce 2009 (NÚLK), příprava dotazníků na rok 2010 (NÚLK), národní seznam jevů TLK a nově budování krajských seznamů (MK), dále bylo probráno výběrové dotační řízení na podporu projektů v oblasti TLK na rok 2010, tematický výhled na období od r. 2011 (MK), přednesena hodnotící zpráva ke Koncepci účinnější péče o TLK ad.

V druhé polovině října byla připravena žádost na MK ČR, odbor regionální a národnostní kultury, pro výběrové dotační řízení na rok 2010 o udělení dotačního titulu na uvedený rok v rámci podpory tradiční lidové kultury.

V průběhu roku 2009 došlo k negativnímu vývoji ve finančních záležitostech VMO. Zřizovatel v rámci úsporných opatření krátil finanční prostředky na provoz aj., kromě jiného také nebyly muzeu dány finanční prostředky na zvýšení mezd tak, jak prošlo zvýšení v PČR (duben, červen), takže vedení muzea bylo nuceno přikročit k zásadním opatřením. Nejdříve došlo ke krácení osobních příplatků, v poslední čtvrtině roku pak došlo ke změně organizační struktury a propouštění části pracovníků. Tato situace do dalšího období přinese významné omezení v činnosti pro nedostatek pracovníků.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 143 – 145, 2010

Stalo se před 20 lety / Návrat demokracie do Československa

K listopadovým událostem 1989 v celostátním i regionálním kontextu

Ludmila Drtílková – Jaroslava Kunzfeldová

Ve Velkém sále olomouckého Vlastivědného muzea byla v době od 14. listopadu 2009 do 17. ledna 2010 instalována výstava s názvem *Stalo se před 20 lety / Návrat demokracie do Československa*, kterou se tato kulturní instituce ve spolupráci s Univerzitou Palackého v Olomouci připojila k akcím pořádaným Olomouckým krajem u příležitosti tohoto výročí. Hlavním záměrem bylo co nejvěrněji po dvaceti letech dokumentovat celkovou atmosféru a průběh listopadové revoluce a připomenout tak tuto významnou událost naší nedávné historie široké veřejnosti.

Výstava byla koncipována do dvou dějových linií – celostátní a regionální. Pro přehlednost byla rozdělena do tří časových celků. Úvodní část představila ve fotografiích a dokumentech období 70. a 80. letech 20. století. Tato dvě desetiletí, označovaná za normalizační období, znamenala omezení demokratických práv a svobod, politickou a ekonomickou perzekuci odpůrců režimu a jejich rodin. Nejvýraznějším projevem odporu se stal dokument vydaný Chartou 77 a právě jemu byla v úvodu výstavy věnována pozornost.Ve druhé polovině 80. let vznikala další opoziční hnutí, např. Demokratická iniciativa a Hnutí za občanskou svobodu. V letech 1988 a 1989 se v Praze konala řada demonstrací u příležitosti významných událostí.

Do povědomí občanů se dostal v roce 1989 lednový „Palachův týden", v červnu byl zformulován text petice *Několik vět*, kterou připravila skupina disidentů v čele s Václavem Havlem. Národ se probouzel z letargie, ať již vlivem reminiscencí na rok 1968, ale i díky změně politického kurzu v SSSR, reprezentovaného populárním politikem Michailem Gorbačovem. Vládnoucí garnitura však nadále potlačovala sebemenší projevy občanské neposlušnosti. Po známém zákroku bezpečnostních složek proti studentské demonstraci v Praze 17. listopadu 1989 se aktivizovaly široké vrstvy obyvatelstva téměř po celém území republiky a svým vyjádřením nesouhlasu s vládnoucím režimem přispěly po čtyřiceti letech k návratu demokracie do Československa.

Druhý tematický celek představil v chronologickém uspořádání výběrový průřez událostmi od 17. listopadu 1989 do komunálních voleb 1990 v celostátním kontextu. Prostřednictvím fotografií a archivních dokumentů mohli návštěvníci nahlédnout zejména do atmosféry listopadových a prosincových dnů a připomenout si tehdejší převratné události - jmenování vlády národního porozumění, volba Václava Havla prezidentem republiky. Svobodné parlamentní volby, které se konaly v červnu následujícího roku, prezentoval soubor volebních plakátů ze sbírky novodobých dějin olomouckého Vlastivědného muzea.

Třetí, nejrozsáhlejší oddíl výstavy zachytil opět v chronologickém přehledu nejdůležitější dění od 17. listopadu 1989 do listopadu 1990 v Olomouci. V úvodu této části byla pozornost věnována zejména událostem v olomouckém divadle a na Univerzitě Palackého. Základem byla unikátní fotografická kolekce Ing. Petra Zatloukala. Autor na více než stovce fotografií systematicky zmapoval dění na univerzitě a typickou atmosféru, která zde panovala mezi studenty v listopadových a prosincových dnech. Zájemci o tyto snímky si mohli na výstavě zakoupit druhé, upravené vydání publikace *Gaudeamus*, jejíž křest se stal součástí vernisáže.

Výstava nabídla kromě souboru Ing. Petra Zatloukala také snímky dalších čtyř osobností. Tok olomouckých událostí byl dokumentován fotografickými soubory zhotovenými Vladislavem Galgonkem, Vladimírem Bittnerem, Ludvíkem Buryškem a Ivanem Šimáčkem. Prostřednictvím více než dvou set fotografií mohli návštěvníci nahlédnout nejen do atmosféry sametové revoluce v Olomouci, ale i do událostí ve městě v prosincových dnech a v roce 1990. Tyto fotografie patří k cenným dokumentům doby v regionálním kontextu. Nejrozsáhlejší byl soubor fotoreportéra ČTK Vladislava Galgonka, který tvořil výběrový průřez olomouckými událostmi.Vystaveny byly fotografie dokumentující studentské mítinky, shromáždění občanů na náměstí, generální stávku, happeningy ve městě, dále demontáž sousoší Lenina a Stalina a další. Fotografie Ivana Šimáčka zachycovaly dění v olomouckém divadle, zejména atmosféru diskusních večerů herců s návštěvníky a mítinků před divadlem. Fotografickou část výstavy dále doplňovaly práce bývalých pracovníků Vlastivědného muzea v Olomouci Ludvíka Buryška a zejména Vladimíra Bittnera, které připomněly výstavu dobových artefaktů na nádvoří muzea, stav vojenských kasáren v Neředíně a Novém Světě po odchodu sovětských vojsk, návštěvu prezidenta Václava Havla v Olomouci a rovněž předvolební kampaň v květnu 1990.

Uvedené fotografické soubory byly doplněny řadou zajímavých archivních materiálů a publikací ze sbírek Archivu Univerzity Palackého, Státního okresního archivu v Olomouci, archivu Moravského divadla a Knihovny města Olomouce. Představu o tehdejší atmosféře dokreslily uniformy bezpečnostních složek zapůjčené soukromými sběrateli, ukázky plakátů a letáků z tvorby vysokoškoláků a rovněž rekonstrukce takzvané krabicové „zdi", která tehdy spontánně vyrostla u budovy Okresního výboru KSČ. Zajímavou součástí výstavy se stala projekce videosnímků o průběhu sametové revoluce v Olomouci, natočených pracovníky Audiovizuálního centra UP, a dokumentárního filmu s názvem *Sametové dny*, který přiblížil návštěvníkům prostřednictvím vzpomínek pamětníků listopadové události ve městě.

Před vstupem do Velkého sálu připravilo edukační oddělení VMO ukázku třídy 2. stupně základní školy z období normalizace. V rámci doprovodného programu byl pro žáky a studenty k dispozici soubor pracovních listů. Jejich prostřednictvím se mladí návštěvníci seznámili nejen s událostmi listopadové revoluce, ale měli možnost nahlédnout i do let předcházejících. Pro odbornou i laickou veřejnost se uskutečnila ve spolupráci s Vlastivědnou společností muzejní přednáška PhDr. Pavla Urbáška, ředitele Archivu Univerzity Palackého, s názvem *Sametová revoluce v Olomouci*.

Výstavu *Stalo se před 20 lety / Návrat demokracie do Československa* zhlédlo více než 1 700 návštěvníků, z nichž podstatnou část tvořili pamětníci listopadových událostí a rovněž žáci a studenti základních a středních škol. Ohlasy v návštěvní knize potvrdily zájem veřejnosti o historii, prezentovanou s důrazem na události ve městě Olomouci.

(Obě fota: P. Rozsíval)

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 146 – 147, 2010

Výstavy ze školního prostředí v olomouckém Vlastivědném muzeu

Ludmila Drtílková

S historií vyučování dějepisu od 16. století do současnosti se mohli seznámit návštěvníci, kteří zavítali v době od 21. května do 1. srpna 2010 do olomouckého Vlastivědného muzea. V jeho Severním sále byla instalována výstava nazvaná *Stalo se v zemi české…* s podtitulem *Jak se učil dějepis***.** Současně se na chodbě přiléhající k výstavnímu sálu konala další výstava s názvem *Cesta do hlubin študákovy a kantorovy duše*, která přiblížila osobnost i dílo pedagoga a spisovatele Jaroslava Žáka. Obě výstavy byly realizovány ve spolupráci s Pedagogickým muzeem J. A. Komenského v Praze. Muzeum tak pokračovalo v pořádání tematických výstav z minulých let, které prezentovaly školní prostředí.

Výstava *Stalo se v zemi české…/ Jak se učil dějepis* přehledně mapovala dějepisné vyučování, které má u nás hluboké kořeny. Již v období středověku byla historie pěstována hlavně v klášterech, na panovnických dvorech a ve šlechtických rodinách. Počátky výuky historie jako školního předmětu nacházíme na konci 16. století, kdy začaly vznikat městské školy. První ucelený návrh pro zařazení dějepisu jako samostatného předmětu do vyučování podal Jan Amos Komenský ve Velké didaktice. Do svých studijních plánů zahrnuly dějepis i církevní řády jezuitů a piaristů, jejichž doménou se školství stalo v 16.–18. století. Jako učební předmět v dnešním slova smyslu byl dějepis zaveden do škol za reforem Marie Terezie a setrval v nich dodnes.

Výstava seznámila návštěvníky nejen s formami vyučování dějepisu od 16. století do dnešních dnů, ale i s politickými okolnostmi, které výuku ovlivňovaly. Pozornost byla věnována zejména dějepisnému vyučování v 19. a na počátku 20. století, dále v době první republiky i za Protektorátu Čechy a Morava, nebyla opomenuta ani výuka dějepisu v socialistickém školství a v současnosti.

Na výstavě byly prezentovány učebnice dějepisu používané v 16.–20. století, historické školní atlasy a glóby, modely zbraní a další učební pomůcky pocházející ze sbírek Vlastivědného muzea v Olomouci a Pedagogického muzea J. A. Komenského v Praze. Zajímavým obohacením výstavy se staly papírové modely hradů a městské i lidové architektury, zapůjčené ze Státního hradu Šternberk. Podstatná část výstavy nabídla průřez nejzajímavějšími dějepisnými obrazy domácí provenience od druhé poloviny 19. století do současnosti, zobrazujícími události a osobnosti českých dějin. Představu o školním prostředí doplnily předměty, které tvořily vybavení prvorepublikového dějepisného kabinetu. Návštěvníci se mohli seznámit také se vzpomínkami učitelů dějepisu na vyučování i významných osobností české kultury. Současná regionální tvorba didaktických pomůcek k výuce dějepisu byla zastoupena nástěnnými obrazy z vydavatelství MediaDIDA, s.r.o. Olomouc, a učebnicemi pro 6.–9. ročník základní školy a nižší ročníky víceletých gymnázií vydanými Pedagogickým nakladatelstvím Prodos, spol. s r.o. Olomouc.

Pro oživení výstavy připravilo edukační oddělení VMO zajímavou kolekci historických kostýmů, které si mohli návštěvníci vyzkoušet, a přenést se tak do minulých dob. Součástí výstavy byl i interaktivní koutek, kde zejména děti uvítaly možnost skládat puzzle s motivy dějepisných obrazů či historické mapy.

Druhá výstava s názvem *Cesta do hlubin študákovy a kantorovy duše* seznámila návštěvníky prostřednictvím 26 informačních panelů s pedagogem a spisovatelem Jaroslavem Žákem, od jehož úmrtí uplynulo letos již 50 let. Proslul jako autor satirických románů a především humoristických knih ze školního prostředí, podle kterých natočil Martin Frič filmy *Škola základ života* a *Cesta do hlubin študákovy duše*. Kromě osobních dokladů, fotografií a filmových plakátů z jeho pozůstalosti, uložených v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, byla vystavena různá vydání jeho knih.

Výstavy *Stalo se v zemi české…/ Jak se učil dějepis* a *Cesta do hlubin študákovy a kantorovy duše* byly určeny jak školní mládeži, tak i širokému okruhu zájemců. K oběma akcím měli návštěvníci možnost zakoupit si katalog s obrazovou přílohou a rovněž repliky tří didaktických obrazů, které vydalo Pedagogické muzeum J. A. Komenského v Praze. Ohlas na výstavy byl příznivý jak mezi žáky a jejich pedagogy, tak i dospělými návštěvníky, pro něž se staly příležitostí k oživení vzpomínek na léta strávená ve škole.

(Obě fota: P. Rozsíval)

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 148 – 149, 2010

Hodina dějepravy

Renáta Fifková

Vlastivědné muzeum v Olomouci připravilo na páteční večer 11. června 2010 v pořadí již pátou Muzejní noc, tentokrát na téma *Hodina dějepravy*, které se vztahovalo k právě probíhající výstavě *Stalo se v zemi české…/ Jak se učil dějepis* a možná dětem i dospělým připomnělo scénu z nejoblíbenější české filmové pohádky Tři oříšky pro Popelku, v níž se nezdárný princ se svými kumpány snaží ulít z nezáživné výuky dějepisu. Náš večer ovšem nepřinesl žádné suchopárné poučování, ale pohled na dějiny s trochou humoru a nadsázky, takže chodit za školu nebylo potřeba.

Začínali jsme již v 16.30 setkáním s prof. Jiřím Fialou, předním znalcem regionálních dějin a autorem řady publikací, mezi nimi velmi populárního Olomouckého pitavalu. Tentokrát známý historik v muzejní klubovně hovořil o olomouckých katech a popravách, jeho vyprávění bylo doplněno bohatou obrazovou projekcí. Na teorii navázala vzápětí Divadelní a šermířská společnost Gonfanon praxí, a to ukázkami různých forem tortury, přičemž palečnice, španělskou botu či pranýř si mohli doslova „na vlastní kůži" vyzkoušet i odvážlivci z řad návštěvníků.

Netradiční pohled na život naší snad nejznámější a různými klebetami nejopředenější panovnice Marie Terezie přinesl živý obraz divadelního spolku Historia z Prostějova, který seznámil návštěvníky Muzejní noci s důležitými muži v životě této mimořádné ženy, jejími

(Obě fota: P. Rozsíval)

návštěvami Olomouce a navíc také nenápadně poučil o dobové módě. Divadelníci z Prostějova přichystali pro diváky ještě jedno překvapení – nevšední pohled na to, „jak se píší dějiny", a to jednak prostřednictvím dopisů Leopolda Mozarta z Olomouce, jednak hříčkou *Kronikář* inspirovanou textem Oldřicha Daňka.

Pro nejmladší návštěvníky bylo připraveno loutkové představení *Honza doktorem* divadla Kašpárkovi kamarádi (TJ Sokol Olšany) a jistě je také zaujala malá expozice historických hraček – panenek, jejich kočárků a nábytku, autíček, stavebnic, stolních her, loutek a kulis loutkových divadel. Na výstavě *Stalo se v zemi české…* si zase rodiče s dětmi mohli „vyzkoušet" kolekci historických kostýmů, skládat obrazová puzzle s náměty vypůjčenými z vystavených obrazů, sestavit svůj vlastní historický kostým z papírových vystřihovánek apod. Pro milovníky architektury byla připravena sada kostek a magnetických fasád pro stavbu jednotlivých historických podob olomoucké radnice.

O Muzejní noci byla také zpřístupněna zbrusu nová výstava nazvaná *Znovuobjevená krása*, která veřejnosti představuje výsledky práce konzervátorsko-restaurátorské dílny muzea. K vidění zde jsou především obrazy, plastiky, sklo a porcelán z fondu Umělecký průmysl či chladné a palné zbraně ze sbírkového fondu Militaria. Dominantou výstavy je bezesporu souprava nábytku navržená ve 20. letech 20. století předním představitelem českého kubismu Vlastislavem Hofmanem. Návštěvníci, jichž se na Muzejní noc přišlo pobavit i poučit na 650, měli také možnost poprvé si prohlédnout vzácné barokní herbarium, které Vlastivědné muzeum získalo bezúplatným převodem od Statutárního města Olomouce.

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
č. 300: 150–151, 2010

Doprovodné programy realizované ke společenskovědním výstavám Vlastivědného muzea v Olomouci

Magda Bábková Hrochová – Iva Spáčilová – Martina Zedková

Po znovuotevření Vlastivědného muzea Olomouc veřejnosti na podzim roku 2009 se edukační pracoviště spolupodílelo tvorbou pestrého doprovodného programu na realizaci tří krátkodobých výstav ze společenskovědní oblasti. Oborem tematizujícím výstavy byla historie. Pohled skrze ni na události minulého století a na výuku dějepisu v minulosti a dnes poskytl prostor pro uchopení důležitých momentů dějin netradičním způsobem. Rozličné samoobslužné pomůcky a nástroje propůjčily každé výstavě nový interaktivní rozměr a pomohly neotřelou formou zprostředkovat důležité informace návštěvníkovi.

U příležitosti 20. výročí sametové revoluce v listopadu 2009 proběhla výstava *Stalo se před 20 lety / Návrat demokracie do Československa*, pro kterou edukační tým vytvořil samostatnou část výstavy. V předsálí Velkého sálu byla instalována 8. třída základní školy v podobě, jakou běžně mívala v období normalizace. Jakmile návštěvník vstoupil do výstavy, ocitl se v listopadu roku 1980. Tento rok byl význačný mnoha událostmi (Spartakiáda, XXII. Hry letní olympiády v Moskvě). Listopad se pak sám o sobě každoročně stával časem zdobení oken vlaječkami a hesly, nástěnky ve třídách připomínaly výročí Velké říjnové socialistické revoluce, k Měsíci československo-sovětského přátelství se konaly ideově výchovné akce a bylo také třeba zúčastnit se lampionového průvodu. Mimoto žáci nesměli zapomínat na učení, jak je nabádal citát V. I. Lenina, ani na ostatní povinnosti. Na instruktorskou výpomoc při vedení mladších pionýrů, sběr starého papíru či žaludů a přípravu k nejrůznějším – výtvarným, pěveckým, recitačním či vědomostním – soutěžím. Tuto sugestivní atmosféru, která obklopila každého příchozího ihned po vstupu do expozice, doplňoval soubor pracovních listů v podobě pracovního sešitu, který poskytl návštěvníkovi příležitost více se do věcí kolem sebe zahloubat a zjistit například, že v Olomouci bylo v té době 10 kin, na mapě najít náměstí Rudé armády nebo si spočítat, co se dalo koupit za jednu korunu. Sešit přitom pomohl návštěvníkovi pracovat i se samotnou výstavou. Příchozí mohl zasednout do školní lavice a vžít se do role tehdy nastupující mladé generace, a tedy nejspíše i budoucích hlavních protagonistů olomouckých událostí o devět let později.

Druhým, ne příliš šťastným, výročím provázela návštěvníky Vlastivědného muzea v dubnu 2010 výstava *Zapomenuté Javoříčko*, která mapovala historické okolnosti tragédie v této obci na konci 2. světové války. Ve výstavním prostoru vznikl herní kout, kde byla návštěvníkům k dispozici stolní společenská hra s názvem *Kolem Javoříčka*. Autorská hra byla vytvořena se záměrem zprostředkovat komplikovanou historickou situaci a děje posledních dvou měsíců 2. světové války na Bouzovsku formou přijatelnou především pro mladší generaci. Herní plán tvořila mapa Bouzovska a hráči táhli figurkami za jednotlivé skupiny lidí, které se v daném území v té době opravdu pohybovaly, mohly mít vliv na vývoj událostí a byli jejich bezprostředními aktéry. Byli to obyvatelé Javoříčka, partyzáni z oddílu Jermak – Fursenko,

příslušníci SS z Bouzova a příslušníci četnické stanice ve Hvozdě. Hra obsahovala herní karty, které spoluurčovaly její průběh. Obsahovaly informace, jež každý hráč musel získat na začátku hry a také informace odkrývající historické pozadí tak, jak je doloženo. Volně k rozebrání byla připravena brožurka se základními texty použitými na herních kartách, informačními zdroji a podkladovou mapou Bouzovska. Hra se těšila oblibě zejména u základních škol a zůstala i po skončení výstavy zájemcům k zapůjčení.

Pro výstavu *Stalo se v zemi české… / Jak se učil dějepis,* která se ve Vlastivědném muzeu otevírala v květnu 2010, připravil edukační tým tentokrát rozmanitý komplet samoobslužných interaktivních předmětů. Mezi ně patřila kolekce „hadříků" a doplňků, inspirovaných historickým kostýmem, připravená návštěvníkům přímo v expozici k vyzkoušení. Spolu s kostýmy aranžovanými na bezhlavých figurínách, instalovaných před zrcadly, měly příchozím pomoci se přenést do dřívějších dob, ba dokonce vstoupit do rolí historických postav z didaktických obrazů, které výstava ve velké části prezentovala. Zájemci o historický oděv si mohli mimoto vybarvit, vystřihnout a obléknout papírové panenky do modelů z vybraných čtyř módních období. Během prohlídky bylo možné skládat obrazová puzzle s náměty vypůjčenými právě z vystavených obrazů či s motivem historické mapy a pro milovníky architektury byla připravena stavebnice jednotlivých slohových podob olomoucké radnice s magnetickými detaily a fasádami.

V souvislosti s výstavou byl realizován projekt *Mapa jako zdroj (všech možných) informací*, který měl inspirovat především žáky základních škol k vytvoření mapy současného stavu určitého území v ČR způsobem, jakým byly tvořeny mapy v minulosti. Do projektu se zapojily žáci ze čtyř základních škol Olomouckého kraje, kteří si mohli napříč vícero školními předměty vyzkoušet, jak lze zhotovit mapu a co všechno k takové práci potřebují umět a znát. Výsledné práce žáků ze ZŠ Lutín, ZŠ Milady Petřkové ve Velkém Týnci, Masarykovy ZŠ ve Velké Bystřici a ZŠ v Olomouci-Nemilanech byly v muzeu následně prezentovány formou doprovodné výstavy. Téma projektu chtělo upozornit žáky na skutečnost, že historické mapy mohou být velmi cenným zdrojem informací při zkoumání minulosti a jejich důležité součásti ve většině odrážejí významné kulturní, sociální a politické aspekty doby. Poskytlo tvůrcům prostor pro uplatnění dovedností z několika vyučovacích předmětů. Dovolilo jim lépe poznat genia loci místa a s využitím obrazových a grafických prostředků starých map, s vlastními postoji, názory, myšlenkami, vkusem a smyslem pro humor vytvořit dílo, které to všechno zrcadlí. Prostřednictvím obrazů mohl autor i návštěvník muzea nahlédnout do doby minulé, ale i současné a snad i budoucí.

Doprovodný program si, jako již tradičně, získal zájem vzdělávacích institucí základního i středního stupně školství. Veškeré informace o připravovaných doprovodných aktivitách lze získat na internetových stránkách edukačního pracoviště http://vmodetem.sweb.cz/. Školy olomouckého regionu jsou pravidelně informovány o probíhajícím programu formou elektronické pošty a mohou si v případě muzejních animací a lektorovaných prohlídek rezervovat předem vhodný termín. Na svou uplynulou činnost bude edukační tým Vlastivědného muzea navazovat dalšími plánovanými akcemi i v budoucím období.

Pokyny pro autory

Všechny práce jsou posuzovány po stránce formální, redakce si vyhrazuje právo článek nesplňující kritéria uvedená v těchto pokynech vrátit autorovi k dopracování, nebo ho odmítnout. Texty v rubrice *Studie/materiály* – recenzované práce – jsou předány k odborné recenzi obsahové stránky externím recenzentům (ke každému článku je požadována jedna odborná recenze), na jejímž základě redakční rada rozhodne o jejich přijetí, či odmítnutí. O výsledku je autor vyrozuměn písemně. Podle připomínek recenzentů může být práce vrácena autorům k doplnění, drobným či větším úpravám, případně k přepracování. České texty procházejí jazykovou korekturou. Redakce si vyhrazuje právo provádět i drobné stylistické úpravy, eventuálně zkrátit rukopis, uzná-li to za vhodné (v případě zkrácení rukopisu bude vyžádán autorův souhlas).

Redakce přijímá příspěvky v češtině. Příspěvky lze odevzdávat jako dokumenty pouze ve formátu WORD, EXCEL (MS Office 2003). Zaslaný příspěvek musí být určen výhradně pro publikaci ve Zprávách VMO a musí být doplněn písemným prohlášením, že nebyl a nebude zadán k uveřejnění v jiném časopise. Přetisknutí takto uveřejněné části práce nebo použití obrázku v jiné publikaci lze jen s citací původu. Nevyžádané rukopisy a přílohy se nevracejí.

SPOLEČENSKÉ VĚDY

Články se přijímají jen v úplné podobě a musejí obsahovat:

1. **název článku v češtině**
2. **plná jména všech autorů**
3. **adresy všech autorů**
4. **vlastní text článku v češtině**
   - pište pravopisně správně, užívejte tzv. progresivního pravopisu;
   - text neformátujte, nerozdělujte slova, nepodtrhávejte;
   - odstavce ukončete klávesou ENTER;
   - rozlišujte čísla 0 a 1 od písmen „O" a „l";
   - závorky pište kulaté, na vnitřní straně závorek se nepíše mezera;
   - za interpunkčními znaménky . , ; : ? ! vždy následuje mezera, před nimi nikoliv;
   - všechny zkratky použité v textu musí být vysvětleny;
   - nepoužívejte zkratky v názvu práce a v resumé, pokud možno nezavádějte vlastní zkratky, zásadně nezkracujte geografické názvy; běžně lze použít známé jazykové zkratky (aj., atd., apod., tj., ...);
   - poznámky pod čarou jsou nežádoucí;
   - odkazy na obrázky do textu neuvádějte;
   - odkazy na poznámkový aparát musejí být ve formě horního indexu bez závorky [1];
5. **poděkování** (nepovinné) – poskytnutí, resp. autorství dat, pomoc při zpracování dat, udělení grantu, finanční podpora apod.;
6. **poznámkový aparát** (povinný u recenzovaných příspěvků v rubrice *Studie / materiály*, v rubrikách *Drobnosti* a *Kronika* postačí seznam literatury či pramenů)
   - každá citace musí obsahovat povinné údaje (včetně ISBN nebo ISSN, je-li k dispozici) a být zapsána dle typu publikace ve tvaru uvedeném níže; věnujte prosím pozornost interpunkčním znaménkům.

Knihy

Seifertová, H.: Georg Flegel. Praha 1991, s. 15–17. ISBN 80-86447-04-9.

Články v časopisech

Fiala, J. – Mlčák, L.: Neznámé plány staré jezuitské koleje, školní budovy a kostela Panny Marie v Olomouci. Zprávy VMO, č. 292, 2006, s. 3–28. ISSN 1212-1134.

Články ve sbornících a jiných neperiodických publikacích

Fifková, R.: Historické aleje jako zárodky olomouckých městských parků. In: Kubeša, P. (ed.): Historie a současnost alejí v krajině a urbanizovaném prostředí. Sborník přednášek z odborného semináře konaného ve dnech 17. a 18. září 2007 v Olomouci. Olomouc 2007, s. 21–29. ISBN 978-80-86570-11-2.

Diplomové, závěrečné a jiné nepublikované práce

Fifková, R.: Přínos historika k rekonstrukci historických zahrad a parků – model Šumperska. Rigorózní práce. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci. Olomouc 2000, s. 36–42.

Prameny

Státní okresní archiv v Olomouci, Archiv města Olomouce, fond Zlomky registratur 1426–1786 (1890), inv. č. 673, karton č. 25.

Citace elektronické

Polák, J. (2007): Marketingové řízení malých firem. Automatizace. [online]. [cit. 21. 2. 2007]. Dostupný na www: <http://www.seznam.cz/Clanek.asp?ID=200208362>.

7. **resumé článku v češtině** – obsahově výstižný podklad pro cizojazyčný překlad s vyjádřením hlavních myšlenek a závěrů v rozsahu do 20 řádků textu

Obrazové přílohy dodávejte ve zvláštních označených souborech, ne vložené do článku. Do textu budou vloženy při technické redakci podle možností na místo, kde je o nich první zmínka. Mohou být dodány ve formátech *.jpg a *.tif v tiskové kvalitě. Je nutné dbát na dostatečné rozlišení vzhledem ke konečné velikosti. Obrázky dodané pouze v tištěné formě musejí být v takové kvalitě, aby bylo možné vytvořit hodnotný grafický výstup. U všech obrázků musí být uvedena jejich provenience. Popisky obrazových příloh uvádějte v češtině a umístěte na konec textu. Popisky musejí být i samostatně srozumitelné.

OBSAH / CONTENT/ INHALT

Filip Hradil – Renáta Fifková
Olomoucké baroko / Výtvarná kultura let 1620–1780 3

STUDIE, MATERIÁLY / PAPERS, MATERIALS / STUDIEN, MATERIALEN

Leoš Mlčák
Olomoucký malíř Dionýs Strauss (1660–1720) I. 6
Dionýs Strausss, a Painter from Olomouc (1660–1720) I.
Der Olmützer Maler Dionýs Strauss (1660–1720) I.

Jan Štěpán
Olomoucký renesanční zlatník Mořic Kaldtschmidt
a jeho nápojová holba s vyobrazením ctností 30
Mořic Kaldtschmidt, Olomouc's Renaissance Jeweller, and his Tankard with a Depiction of Virtues / Der Olmützer Renaissancegoldschmied Moritz Kaldtschmidt und sein Krug mit Darstellung der Tugend

Helena Veličková
Grafologický pohled na rukopisná komeniana
v Muzeu J. A. Komenského v Přerově 42
A Graphological Analysis of Handwritten Documents Related to J. A. Komenský (Comenius) from Comenius Museum in Přerov

Štěpán Kohout
Ladislav Zamykal, redaktor olomouckého Našince 64
Ladislav Zamykal, editor of Olomouc's Našinec
Ladislav Zamykal, Redaktor des Olmützer Našinec

Lukáš Hlubek
Pravěké osídlení na katastru Želechovic (okr. Olomouc) 81
Prehistoric and Medieval Settlements near the Village of Želechovice (Olomouc District)
Urzeitliche und mittelalterliche Besiedlung des Katasters der Gemeinde Želechovice (Kreis Olomouc)

DROBNOSTI / BAGATELLES / KLEINIGKEITEN

Jiří Fiala
Dopisy Leopolda Mozarta z Olomouce 101
Leopold Mozarts Briefe aus Olmütz

Helena Veličková
Alžběta Báthoryová z pohledu grafologie 117
Elizabeth Bathory in The Graphological Prism

Jana Krejčová
Ikonografický typ Panna Maria v Naději 130
Ikonografischer Typ Jungfrau Maria in Hoffnung

KRONIKA / CHRONICLE / CHRONIK

Miloslava Hošková
Z činnosti Vlastivědného muzea v Olomouci za rok 2009 137

Jaroslava Kunzfeldová – Ludmila Drtílková
Stalo se před 20 lety 143

Ludmila Drtílková
Jak se učil dějepis 146

Renáta Fifková
Hodina dějepravy 148

Magda Bábková Hrochová – Martina Zedková – Iva Spáčilová
Doprovodné programy realizované ke společenskovědním výstavám Vlastivědného muzea v Olomouci 150

Pokyny pro autory 152

Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci
ročník 2010, číslo 300

Redakční rada: prof. PhDr. Jiří Fiala, CSc. (Filozofická fakulta Univerzity Palackého), PhDr. Renáta Fifková (Vlastivědné muzeum v Olomouci), Ing. Břetislav Holásek (Vlastivědné muzeum v Olomouci), Mgr. Lukáš Hlubek (Vlastivědné muzeum v Olomouci), PhDr. Stanislava Kovářová (Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc), prof. PhDr. Milan Togner (Filozofická fakulta Univerzity Palackého), PhDr. Eva Večerková, CSc. (Moravské zemské muzeum v Brně); Mgr. Magda Bábková Hrochová (Vlastivědné muzeum v Olomouci), RNDr. Alois Čelechovský, Ph. D. (Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého), Mgr. Tomáš Lehotský, Ph. D. (Vlastivědné muzeum v Olomouci), Ing. Pavel Novotný (Vlastivědné muzeum v Olomouci), doc. RNDr. Aloisie Poulíčková, CSc. (Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého), Ing. Zdenka Prymusová (Ostravské muzeum), prof. RNDr. Jan Zapletal, CSc. (Přírodovědecká fakulta Univerzity Palackého)
Vedoucí redaktor: Ing. Břetislav Holásek
Odpovědná redaktorka:
PhDr. Renáta Fifková, fifkova@vmo.cz, tel. 585 515 113, mob. 776 762 798 (společenské vědy)
Mgr. Magda Bábková Hrochová, babkova@vmo.cz, tel. 585 515 124 (přírodní vědy)

Grafická úprava, obálka a sazba: Monika Reichlová
Náklad: 300 ks
Vydavatel, adresa redakce:
Vlastivědné muzeum v Olomouci
nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc, ČR
IČ 100 609
tel.: +420 585 515 111
fax: +420 585 222 743
e-mail: vmo@vmo.cz
http//www.vmo.cz
Tisk: Polygrafické středisko
Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci, Biskupské nám. 1, Olomouc
Zprávy Vlastivědného muzea v Olomouci vycházejí dvakrát ročně,
č. 300 vychází 15. prosince 2010.
Uzávěrka příspěvků: každoročně 30. května

ev. č. MK ČR E 19080

Reports of Regional Museum in Olomouc
Volume 2010, Nr. 300
Adress:
Vlastivědné muzeum v Olomouci
nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc, Czech Republic
tel.: +420 585 515 111
fax: +420 585 222 743
e-mail: vmo@vmo.cz
http//www.vmo.cz

Mitteilungen des Heimatkundemuseums in Olmütz
Jahrgang 2010, Heft Nr. 300
Anschrift der Redaktion:
Vlastivědné muzeum v Olomouci
nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc, Tschechische Republik
tel.: +420 585 515 111
fax: +420 585 222 743
e-mail: vmo@vmo.cz
http//www.vmo.cz

©Vlastivědné muzeum v Olomouci 2010

ISSN 1212-1134

Vlastivědné muzeum v Olomouci
nám. Republiky 5, 771 73 Olomouc
www.vmo.cz

ISSN 1212-1134